

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄

σύνοψις:

- σελις
- 1- 13. *Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1920.*
15. *Ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀνλοκαφῶν καὶ διατριβῶν.*
- 17- 28. *Ἀρβανιτοπούλλου ἔρευναὶ ἐν Ἀργολίδι καὶ Θεσσαλίᾳ*
- 29- 79. *Γαρδίκια· δῆμοι Ἀττικῆς.*
- 80- 94. *Πελεκίδου ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀμφιπόλει.*
- 95-146 *Παπανδρέου ἔρευναὶ ἐν Καλαβρύτοις.*
- 147-172. *Δραγάτη οἱ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἰδιὰ τῆς Σίφρου πύργοι*
- 173- *Εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητοῦ κ. von Wilamowitz—Moellendorff.*

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ἀπὸ Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1920).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

ΣΥΜΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Α' ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Β' Αντιπρόεδρος

Δ. Παππούλιας, (καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου).

Γραμματεὺς

Ίάκ. Χ. Δραγάτης

Σύμβουλοι

Μιχ. Α. Γούδας

Νικ. Ἐξαρχόπουλος

Παῦλ. Καρολίδης

Νικ. Κυπαρίσσης

Βασ. Λεονάρδος

Ἴω. Εὐ. Μεσολωρᾶς

Χρ. Ἡρ. Μητσόπουλος

Γεώρ. Μπαλτατζῆς

Σπυρ. Παγανέλης

Κων. Ἡλ. Πολυγένης

Ἄνδ. Σκιᾶς

Βαλ. Στάης

Ἄλ. Θεμ. Φιλαδελφεὺς

Ἄντ. Χατζῆς

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**(μέχρι τέλους Νοεμβρίου του έτους 1920)****ΠΡΟΕΔΡΟΣ****Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ** (καθηγητής του Πανεπιστημίου)**ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ****Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ** (καθηγητής του Πανεπιστημίου)**Γραμματεὺς****Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ** (καθηγητής του Πανεπιστημίου)**Σύμβουλοι****Γ. Ι. Ἀγγελόπουλος****Π. Καστριώτης****Ἄ. Ἀδαμαντίου****Κ. Κουρουνιώτης****Δ. Αἰγινήτης****Δ. Λάμπας****Δ. Ἀντωνιάδης****Β. Λεονάρδος****Γ. Γαρδίκας****Δ. Μακκᾶς****Ἄ. Ζυγομαλάς****Θ. Σοφούλης****Χρ Τσούντας.**

ΕΠΙΤΙΜΙΟΣ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Δ. Τσιβανόπουλος. Ἀθήναι. Ὀδὸς Χαλκοκονδύλη 24.

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Διάδοχος Βερνάρδος τοῦ Sax-Meiningen. — Breslau.

Ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος Κάρολος τοῦ Hessen. Frankfurt a. Main. (Schloss Rumperheim).

Ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Roland Bonaparte. — Paris. 10 Avenue d'Iéna.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Comte Granville.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας M. Robert de Billy.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας Prince Demidoff.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς Garret Drappers.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν. — Ἀθήναι

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. — Θεσσαλονίκη.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἰωαννίνων. — Ἰωάννινα.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σάρδεων. — Κωνσταντινούπολις.

E. Babelon — Paris. 30 Rue de Verneuil.

J. Beloch. — Roma. Via Pompeo Magno 5.

Ἑλ. Βενιζέλος. — Λυκαβηττοῦ 4.

- James Gordon Bennett.—New York.
 Erich Bethe.—Leipzig. Davidstrasse 1.
 F. W. von Bissing.—München. Georgenstrasse 10.
 G. Bonni.—Roma. Via Genova 30.
 R. C. Bosanquet.—Liverpool.—Bedford Street 40.
 Alfred Brueckner. Berlin. Friedenau. Sponholzstr. 11.
 M. Ronald Burrows—London. King's College.
 Chamonard J.—Paris. 3, square du Croisic XVe.
 G. Clémenceau, ancien Président du Conseil.—Paris.
 Rue Franklin 6.
 Giuseppe Ang. Colini.—Roma. Via Farini 17, int. 7.
 Max. Collignon.—Paris. Boulevard St Germain 88.
 Domenico Comparetti.—Firenze. Via La Marmora 20.
 Alfred Croiset.—Paris. Rue Cassette 13, VIe.
 Ludwig Curtius.—Erlangen. Burgbergstrasse 45.
 Δαγγλῆς Παναγιώτης.—Ὁδὸς Κανάρη 6.
 R. M. Dawkins.—Plas Dulas, Llandulas N. Wales.
 Charles Diehl.—Paris, VIIIe. Square du Roule 4.
 Hermann Diels.—Berlin W. 50, Nürnbergerstrasse 65.
 Ὁ Παν. Ἐπίσκοπος Ζακύνθου Διονύσιος.
 Wilhelm Dörpfeld.—Berlin. Friedenau. Niedstrasse 22.
 Δούσμανης Βίκτωρ.—Υποστράτηγος, ὁδὸς Μενάνδρου 35.
 H. Dragendorff.—Berlin. Lichterfelde. Zehlendorfer-
 strasse 55.
 Eng. Drerup.—München. Kaiserstrasse 2.
 Mgr. Duchesne.—Rome. École Française. Palais Far-
 nèse.
 Fr. von Duhn.—Heidelberg. Neuenheim. Werrgasse 7.
 Joseph Durm.—Karlsruhe. Technische Hochschule.
 Félix Dürrbach.—Toulouse. Rue du Japon 40.
 Adolf Ermann.—Berlin. Dahlem, Peter Lenéstrasse 72.
 Arthur Evans.—Youlbury Berks, near Oxford.
 Joseph Eydoux.—France.
 Ernst Fabricius.—Freiburg i. Br. Göthestrasse 44.

- Paul Foucart.—Paris. Rue Jacob 19.
 Gustave Fougères.—Athènes. École Française.
 Γεώργιος Χρηστάκη Ζωγράφος.—Ἀθῆναι. Κανάρη 1.
 Ernst Gardner.—Tadworth (Surrey) Farm Corner.
 Percy Gardner.—Oxford. Canterbury Road 12.
 Ricciotti Garibaldi.—Roma. Via Pontefici 57.
 Gherardo Ghirardini.—Bologna. Via dell' Indipendenza 54.
 B. G. Gildersleeve.—Baltimore U. S. A. (Maryland).
 Δ. Γούναρης.—Γ' 76ρίου.
 Botho Graef.—Jena. Erfurterstrasse 64.
 Federico Halbherr.—Roma. Via Arenula 21.
 M^{ss} Jane Ellen Harrisson.—Cambridge. Newnham College.
 B. Haussoullier.—Paris. 8 Rue Ste Cécile.
 Rudolph Heberdey.—Graz. Mandell Strasse 26.
 Paul Hermann.—Dresden. Stephaniensstrasse 13.
 Léon Heuzey.—Paris. Auteil. 90 Boulevard Exelmans.
 B. Hodge Hill.—Athens. American School.
 Fr. Hiller von Gaertringen.—Berlin. Westend, Ebereschen-Allee 11.
 Otto Hirschfeld.—Berlin. Charlottenburg Mommsenstrasse 6.
 David G. Hogarth.—Oxford. Ashmolean Museum.
 Maurice Holleaux.—Paris. Quai de la Tournelle 27.
 Théophile Homolle.—Paris. Rue de Petits Champs 8.
 Take Jonesco.—Bucarest.
 André Joubin.—Paris.
 Georg Karo.—Athen. Deutsches Archäolog. Institut.
 Bruno Keil.—Leipzig. Universität.
 Frederick George Kenyon.—London. British Museum.
 Wilhelm Klein.—Prag. Deutsche Universität.
 Hubert Knackfuss.—Athen. Deut. Archäolog. Institut.
 Gustav Körte.—Göttingen. Wilhelm Weberstrasse 11.

- Παῦλος Κουντουριώτης.—Νικοδήμου 1.
 Rodolfo A. Lanciani.—Roma. Piazza Sallustio 24.
 Henri Lechat.—Lyon. Quai Gailleton 22.
 Philippe Legrand.—Lyon. 60. Avenue de Noailles.
 Θεόδωρος Λιμπρίτης.—3^η Σεπτεμβρίου 131 Α.
 Emmanuel. Loewy.—Roma. Via del Progresso 23.
 G. A. Mackmillan.—London. St Martin's Street.
 Lucien Magne.—Paris. Rue de l'Oratoire du Louvre 6
 Rev. J. P. Mahaffy.—Dublin (Ireland), Provost of Tri-
 nity College.
 E. Martini.—Leipzig. Universität.
 Horace Marucchi.—Roma. Santa Maria in Via 7 Α.
 G. Mendel.—Paris. Avenue de l'Observatoire 11.
 Ed. Meyer.—Berlin. Lichterfelde W. Mommsenstr. 7/8.
 William Miller.—Roma. 36 Via Palestro.
 Gabriel Millet.—Paris. 34 Rue Hallé XIVe.
 Ἀντώνιος Μιχελιδάκης.—Ἡράκλειον Κρήτης.
 Oscar Montelius.—Stockholm. Museum für Altertümer.
 Jean de Mot.—Bruxelles. Rue Gérard 214.
 Eduard Naville.—Genève. Université.
 Φωκίων Νέγρης.—Ἀθήναι. Τρικόρφων 3.
 Jules Nicole.—Genève. 9 Chemin de Roches.
 Charles Nizet.—Paris. 7 Avenue de Bréteuil.
 Théodore Ouspensky.—Constantinople. Rue Imam 8.
 Ettore Pais.—Roma. Via di Ripetta 102.
 S. D. Papadimitriou.—Odessa. Université.
 R. Paribeni.—Roma. Via dei Prefetti 22.
 Joseph Partsch.—Leipzig. Universität.
 Giovanni Patroni.—Pavia, Università.
 Giuseppe Pellegrini.—Padua. Via Massimo 9.
 Paul Perdrizet.—Nancy. Avenue de la Garrenne 4.
 Luigi A. Pernier.—Atene. R. Scuola Arch. Italiana.
 Giulio de Petra.—Napoli-Pallonette. Via S. Chiara 32.
 Ernst Pfuhl.—Basel, Schönbeinstrasse 42

- Alfred Philippson. — Bonn. Königstrasse 1.
 Luigi Pigorini. — Roma. Via del Collegio Romano 26.
 Νικόλαος Πολίτης.
 Edmond Pottier. — Paris-Passy. 72 Rue de la Tour.
 Ant. v. Premerstein. — Prag-Smichow, Presslgasse 13.
 Karl Purgold. — Gotha. Reinhardtsbrunnerstr. 43.
 G. Radet. — Bordeaux. 9bis Rue de Cheverus.
 W. M. Ramsay. — 41, Braid Avenue, Edimburgh.
 Pember W. Reeves — London.
 Salomon Reinach. — Boulogne sur Seine. Avenue
 Victor Hugo 16.
 Théodore Reinach. — Paris. 2, Place des Etats-Unis.
 E. Reisch. — Wien XVIII. Karl Ludwigstrasse 28.
 C. Ricci. — Roma. Piazza Venezia 11.
 R. B. Richardson. — Woodstok Connecticut.
 A. de Ridder. — Paris. 22 Rue de Marignan.
 W. Ridgeway. — Cambridge. Fen Ditton.
 La Comtesse de Riencourt. — Ἀθήναι.
 Al. Rostowitz. Bey. — Le Caire.
 Antonio Salinas. — Palermo. Via Emerico Amari 130.
 Bruno Sauer. — Kiel. Lornsenstrasse 30.
 L. Savignoni. — Roma. Via dell'Anima 50.
 Rev. A. H. Sayce. — 8, Chalmers Crescent, Edimburgh.
 Gustave Schlumberger. — Paris. 29 Avenue Mon-
 taigne VIIIe.
 Hans Schrader. — Frankfurt a. Main. Schumannstr. 49.
 Ὁ Σ. Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας.
 Cecil Smith. — London. South Kensington Museum.
 Antonio Sogliano. — Napoli. Via Avvocata a Piazza
 Dante 25.
 Vittorio Spinazzola. — Napoli. Museo Nazionale.
 E. von Stern. — Halle a. Saale. Lindenstrasse 63.
 Mrs S. Arthur Strong — Roma. British School. Palazzo
 Odescalchi 80.

- F. Studniczka.** — Leipzig. Leibniz Strasse 11.
Ludwig von Sybel. — Marburg i. H. Sybelstrasse 1.
Hermann Thiersch. Freiburg i. Br. Zascherstr. 67
Albert Trapman.
Georg. Treu. — Dresden. — Weisser Hirsch. Heinrich-
strasse 21.
- A. I. B. Wace,** διευθυντῆς Ἀγγλικῆς σχολῆς.
Sir Charles Waldstein. — Cambridge. Newton Hall.
Otto Walter. — Oester. Archäolog. Institut. Athen.
Carl Watzinger. — Giessen. Gr. Steinweg 23.
Th. Wiegand. — Berlin, Dahlem, Peter Lennéstr. 30.
Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Excellenz. —
Westend bei Berlin. Eichen — Allee 12.
Wilhelm Wilberg. — Oesterreich. Archäolog. Institut.
Athen.
- Adolph Wilhelm.** — Wien IX, Schlickgasse 5.
A. Willems. — Bruxelles. Université.
Paul Wolters. — München. Tengstrasse 20/1.
-

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- * Ἀγγελόπουλος Ἀθάνατος Θρασύβουλος. Ἀγορά. Στοῶ Ἀθανάτων.
 Ἀγγελόπουλος Ἡλίας. Ζωοδόχου Πηγῆς 5A.
 Ἀδαμαντίου Ἀδαμάντιος. Ἀμαρούσιον
 Ἀθανασάκης Ἰωάννης Ἀκαδημίας 2.
- * Ἀμπελᾶς Τιμολέων. Ἀγ. Κωνσταντίνου 26.
- * Ἀντωνιάδης Δημήτριος. Λυκαβηττοῦ 21A.
 Ἀντωνόπουλος Κωνσταντίνος. Ἀγίου Κωνσταντίνου 20.
 Ἀποστολάκη Ἄννα. Λεωφόρος Κωνσταντίνου Διαδόχου 5.
 Ἀποστολόπουλος Θεόδωρος. Εὐριπίδου 6.
 Ἀρβανιτόπουλος Ἀπόστολος. Βόλος. — Μουσεῖον.
- * Βάσος Τιμολέων. Βουκουρεστίου 30.
- * Βερναρδάκης Γρηγόριος. Λαμάχου 5.
 Βερναρδάκης Κωνσταντίνος. Ἰπποκράτους 2.
- * Βολονάκης Μιχαήλ. Ζωοδόχου Πηγῆς 80.
- * Βορέας Θεόφιλος. Μαυρομιχάλη 8.
- * Βούκρας Δημήτριος. Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 8.
 H. Bulle. Würzburg. Konradstr. 1.
- * Γαρδίκας Γεώργιος. Ἀμαρούσιον.
- * Γεννάδιος Ἰωάννης. London. Kensington Palace.
 Γενοβέλης Παναγιώτης. Σοφοκλέους 8.
 Γερογιάννης Κωνσταντίνος. Ἀσκληπιοῦ 7.
 Γεωργιάδης Ἀθανάσιος. Ἰουλιανοῦ 9.
 Γιαννοῦτσος Κωνσταντίνος. Κεραμεικοῦ 3.
 Girard Paul. Paris. Rue du Cherche-midi 55.
 Γκίζης Βαρθολομαῖος. Χαρ. Τρικούπη 8.
 Γούδας Ἀ. Μιχαήλ. Διοχάρους 3.
 Groh Friderich. Prague. Bohême Vinohrady 411.
- * Δαμβέργης Ἀναστάσιος. Ἀλκιβιάδου 22.
- * Δαμβέργης Νικόλαος. Πλατεία δημοκρατηρίου.

* Οἱ δι' ἄστερίσκου σημειούμενοι εἶνε ἑταῖροι ἰσόβιοι.

- Δελακοβίας Νικόλαος. Ὀμήρου 36.
- * Δεληγεώργης Λεωνίδας. Κανάρη 1.
- * Δεληγιάννης Ἐπαμεινώνδας. Πειραιῶς 4 β.
- * Δεμερτζῆς Ἀλέξανδρος. Νικοδήμου 6.
- * Δέρβος Γεώργιος. Καλλιδρομίου 20.
- * Δημητρακόπουλος Νικόλαος. Κολοκοτρώνη 9.
- * Δημητριάδης Χρῆστος. Ὀμήρου 12.
- * Dörfeld Wilhelm. Berlin. Friedenau, Niedstrasse 22 III.
- Doucet Jacques. Paris. 19 Rue Spontini.
- * Δραγάσης Χ. Ἰάκωβος. Ὀδὸς Φιλελλήνων 14.
- * Δραγούμης Στέφανος. Λεωφόρος Ἀμαλίας 28.
- * Δυοβουνιώτης Γεώργιος. Τζώρτζ 10.
- Δυοβουνιώτης Κωνσταντῖνος. Σολωμοῦ 54 Α.
- *—Ἐξαρχόπουλος Νικόλαος. Πατησίων 73.
- * Εὐαγγελίδης Μαργαρίτης. Μεθώνης 52.
- * Εὐταξίας Ἀθανάσιος. Σίνα 14.
- * Εὐταξίας Ἰωάννης. Ἀκαδημίας 11.
- Fabricius Ernst. Freiburg i. Br. Cöthestrassen 44.
- Frickenhaus August. Strassburg. Universität.
- * Ζαΐμης Ἀλέξανδρος. Χαρ. Τρικούπη 12.
- * Ζαΐμης Θεόδωρος. Ξενοφώντος 12.
- Ζάννος Κλεάνθης. Φιλελλήνων 23.
- Ζησίου Κωνσταντῖνος. Σωτήρος 6.
- * Ζυγομαλᾶς Ἀντώνιος. Ἀκαδημίας 7 Β.
- Ζωγράφος Ἰωάννης. Πανεπιστημίου 12.
- Haupt H. Giessen. Kepler Strasse 1.
- Ἡλιάδης Μιλτιάδης. Ἀχαρνῶν 63.
- Ἡλιόπουλος Χρῆστος. Ζαλόγγου 3.
- Hiller v. Gaertzingen Fr. Berlin. W. Ebereschen-Allee 11.
- Θεοδωρακάκης Στυλιανός. Παπαρηγοπούλου 9.
- Θεοδωράκης Γεώργιος. Σατωβριάνδου 16.
- * Θεοφανόπουλος Δημήτριος. Σατωβριάνδου 12.
- Judeich Walter. Jena Universität, Sedan Strasse 8.
- * Καβαλλιεράτος Ἄννινος Μιλτιάδης. Δερβενίων 6.
- Καββαδίας Ἀλέξανδρος. Πατριάρχου Ἰωακείμ 25.
- * Καββαδίας Παναγῆς. Καπλανῶν 9.
- * Καζάτζης Νεοκλῆς. Ἀριστοτέλους 16.

- * Καραποθάκης Οἰκ. Δημήτριος. Σοφοκλέους 5.
- * Καλλικούνης Νικόλαος. Πειραιῶς 8.
Καλλιωντζῆς Εὐάγγελος. Πανεπιστημίου 79 Α.
Καλογερόπουλος Νικόλαος. Λυκαβητοῦ 18.
Καλογερόπουλος Παναγιώτης. Ἀσκληπιοῦ 5.
- * Καπετανάκης Νικόλαος. Μετσόβου 18.
Καρκούλιας Ἡρακλῆς. Εὐριπίδου 12.
Κάρο Γεώργιος. Φειδίου 1.
- * Καρολίδης Παῦλος. Μαυρομιχάλη 5.
- * Καστόρης Δημήτριος. Καλλιδρομίου 6.
- * Καστριώτης Παναγιώτης. Ἀβέρωφ 9.
Καυταντζόγλους Ἰωάννης. Ἀκαδημίας 27.
Κεραμόπουλος Ἀντώνιος. Ζαΐμη 23 Α.
Kinch Friedr. Copenhagen St. Annaeplads 20.
- * Κλοντηρόπουλος Γεώργιος. Μαυρομιχάλη 16α.
- * Κουμανούδης Στε. Ἰωάννης. Πειραιεύς.
- * Κουμανούδης Στε. Πέτρος. Ζαλοκώστα 8.
- * Κουρουγιώτης Κωνσταντῖνος. Ἀναγνωστοπούλου 11.
Κούσουλας Ἰωάννης. Κυκλοδόρου 43 Α.
- * Κριεζῆς Ἀντώνιος. Ἀκαδημίας 72.
Κριεζῆς Ἐμμανουήλ. Πλατεῖα Κάνιγγος 4.
Κυπαρίσσης Νικόλαος. Ἰωακείμ Πατριάρχου 44.
- * Κύρης Μιχαήλ. Μειαξᾶ 6.
Κυριαζῆς Σπυρίδων. Φερῶν 18.
- * Κωνσταντινίδης Πάνος. Κάνιγγος 26.
- * Λαμπρόπουλος Ἀλέξανδρος. Ἀσκληπιοῦ 20.
Λεκὸς Γεώργιος. Στουρνάρα 37α.
- * Λεονάρδος Βασίλειος. Προαστείου 59.
- *—Λιβαδάς Μιχαήλ. Μασσαλίας 15.
Λιόλιος Γεώργιος. Σατωβριάνδου 16.
Loewy Emmanuel. Via del progresso 23. Roma.
- * Λυκάκης Ἀλέξανδρος. Θουκυδίδου 10.
- * Λυκούδης Ἐμμανουήλ. Ἀσκληπιοῦ 45.
Μαγιάσης Ἰωάννης. Σόλωνος 97.
- * Μακκᾶς Δημήτριος. Δημοκρίτου 10.
- * Μακκᾶς Νικόλαος. Σόλωνος 10.
Μακρῆς Γεράσιμος. Βασιλικὸν Ξενοδοχεῖον.

- Μαλτζός Κωνσταντίνος. Καποδιστριαίου 29 Β.
- * Μαντζάκος Χρῖστος. Πιπίνου 25.
Μαντζούφας Ἀνδρέας. Ἀσκληπιοῦ 23.
Μανωλίδης Σωκράτης. Προαστείου 76.
Μαρκόπουλος Βασίλειος. — Ἰωάννινα.
- * Μαρκόπουλος Ἰωάννης. Βουλῆς 9.
Ματάλας Ἀθανάσιος. Πατησίων 81.
Μέλφος Δημήτριος. Μπόταση 12.
- * Μερκούρης Σπύρος. Πανεπιστημίου 61.
- * Μεσολωρᾶς Εὐ. Ἰωάννης. Μαυρομιχάλη 15.
- * Μητσόπουλος Ἡρ. Χρῖστος. Σολωμοῦ 2.
- * Μομφερράτος Ἀντώνιος. Ἀριστοτέλους 9.
- * Μούσης Ἰωάννης. Προαστείου 45.
Μπαλταζῆς Γεώρ. Ἀχαρνῶν 1.
Μπαρτ Γουλιέλμος. Μαυρομιχάλη 8.
Μπενάκης Ἐμμανουήλ. Κουμπάρη 1.
Μπότασης Ἰωάννης. Κηφισιάς 47.
Müller Kurt. Goettingen, Plankstrasse 18.
- * Μυστακίδης Βασίλειος. Constantinople (Musée Imp. Ottoman).
Νεγρεπόντης Μιλτιάδης. Ὀθωνος 14.
- * Νικολαΐδης Ἰωάννης. Πραξιτέλους 33.
- * Νικολαΐδης Λουδοβίκος. Τράπεζα Ἀνατολῆς.
Noack Ferdinand. Tübingen. (Gartenstrasse 59).
Ξανθουδίδης Στέφανος. Ἡράκλειον Κρήτης.
Οἰκονόμος Γεώργιος. Ἡρακλείτου 24.
- * Οἰκονόμος Π. Παναγιώτης. Ἡρακλείτου 24.
Ὁρλάνδος Κ. Ἀναστάσιος. Ὑπουργεῖον Παιδείας.
- * Παγανέλης Σπυρίδων. Σωκράτους 73 Α.
- *— Παγανέλης Στάμος. Σωκράτους 73 Α.
- * Πάλλης Ἀγαμέμνων. Πατησίων 60.
- * Παναγιωτόπουλος Ἀνδρέας. Ἀχαρνῶν 27.
Παντελίδης Ἐμμανουήλ. Αἰόλου 154.
Παντερμαλῆς Στυλιανός. Ἀκαδημίας 78.
Παπαδάκης Νικόλαος. Μουσεῖον. Θῆβαι.
Παπαζαχαρίου Ἄγγελος. Μαγνησίας 2.
- * Παπαμαχαλόπουλος Ν. Κωνσταντίνος. Ἀριστοτέλους 70 Α.
Παπανδρέου Γεώργιος. Δεινοκράτους 5.

- * Παππούλιας Δημήτριος. Βαλτετίου 57.
 Πατσουράκος Ἰωάννης. Πειραιεύς. Λεωφόρος Χατζῆ Κυριακοῦ 17.
 Πελεκίδης Εὐστράτιος. Θεσσαλονίκη.
 Πιτίδης Μιχαήλ.
 Πολίτης Ἰωάννης. Ἄλεξ. Σούτσου 2.
- * Πολίτης Νικόλαος. Κυκλοδόρου 22 Α.
- * Πολυγένης Ἡλ. Κωνσταντίνος. Ἀκαδημείας 52.
 Πουρῆς Δημ. Μιλτιάδης. Ὁθωνος 14.
- * Πῶπ Γεώργιος. Σταδίου 6.
 Ραγκαβῆς Ἀλέξανδρος. Λουκιανοῦ 6 α.
- * Ράλλης Δημήτριος. Πανεπιστημίου 43.
- *—Ράλλης Δ. Γεώργιος. Πανεπιστημίου 43.
- * Ράλλης Κωνσταντίνος. Ἀναγνωστοπούλου 19 Α.
 Ρεδιάδης Δ. Περικλῆς. Σόλωνος 36.
 Robert Karl. Halle a. Saale. Universität.
 Ροῦφος Λουκάς. Βουλῆς 47.
 Ρωμαῖος Κωνσταντίνος. Μεσολόγγιον.
 *Ρωμᾶνος Ἄθως. Paris.
- * Ρώσης Ζῆκος. Ἀμαρούσιον.
- * Σβορώνος Ν. Ἰωάννης. Δελφῶν 3.
 Schmidt Eduard. Galleriestrasse 4. München.
- * Σημαντήρας Κωνσταντίνος. Ἡρακλείτου 21.
- * Σκιᾶς Ἀνδρέας. Βαλτετίου 7.
- * Σκουζὲς Ἀλέξανδρος. Ρηγίλλης 12.
- * Σκουλούδης Στέφανος. Γεωργίου Α΄. 3.
- * Σκοῦφος Θεόδωρος. Ἀσκληπιοῦ 65.
- * Σοφούλης Θεμιστοκλῆς. Ξενοδοχεῖον Ἀθηνῶν.
- * Στάης Βαλέριος. Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖον.
- * Στάης Ἐμ. Σπύρος. 3ης Σεπτεμβρίου 79.
 Σταθάτος Ἀντώνιος. Φιλελλήνων 27.
 Σταμούλης Ἀναστάσιος. Silivrie.
- * Σταυρόπουλος Κ. Ἄγγελος. Καλαμιώτου 22.
 Steele Daniel. Ὀμήρου 32.
- * Στεφανόπουλος Ἀνδρέας. Μακεδονίας 6.
- * Στρέϊτ Γεώργιος. Γεωργίου Σταύρου 1.
- * †Στρέϊτ Στ. Στέφανος. Γεωργίου Σταύρου 1.
 Studniczka Franz. Leipzig. Leibnizstrasse 11.

- * Σφακιανᾶκης Παναγιώτης. Πατησίων 99 Τήνου.
- * Σωτηριάδης Γεώργιος. Λουκιανῶ 21.
Σωτηρίου Γεώργιος. Ξενοκράτους 5.
- *—Ταμπακόπουλος Βασίλειος. Φυλῆς 2.
- * Τραπάντζαλης Γεώργιος. Πατησίων 73.
- * Τριανταφυλλάκος Νικόλαος. Κωνσταντίνου Διαδόχου 2.
Τρικούπης Σπυρίδων. Δώρου 6.
- * Τσάτσος Ἰωάννης. Ὀμήρου 8.
- * Τσιβανόπουλος Δημοσθένης. Χαλκοκονδύλη 24.
- * Τσίλλερ Ἐρνέστος. Σόλωνος 2.
Τσιπούρας Δημήτριος. Μαραθῶνος 64.
- * Τσούντας Χρῆστος. Ἀλκιβιάδου 36.
- * Τυπάλδος Μπασιάς Ἀθανάσιος. Ὀμήρου 20 Α.
Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος. Κάιγγος 18.
†Φιλαδελφεὺς Θεμ. Θεμιστοκλῆς. Βουλῆς 16.
- * Φιλάρετος Γεώργιος. Ὀμήρου 11.
Χατζῆς Ἀντώνιος. Προαστείου 81.
- * Χατζιδάκης Γεώργιος. Σκουφᾶ 10.
- * †Χατζιδάκης Ἰωάννης. Ἡρακλείτου 3.
Wide Sam. Uppsala. Univers. Bibliotheket.
Wiegand Theodor. Berlin. Koenig. Museen.
Zahn Robert. Berlin. K. Museum am Lustgarten.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

1920.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

Πρὸς τὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Κύριε Πρόεδρε.

Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀποτελοῦντες τὴν ἐξελεγκτικὴν Ἑπιτροπείαν τῆς Ἑταιρείας, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 418 τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1920 ἐγγράφου τοῦ Προέδρου, ἐπελήφθημεν τῆς ἐξελέξεως τῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1920 οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας, ἐκ τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα.

α') Χρηματικόν.

I. Χρέωσις.

Ἐπίλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1919 κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἑπιτροπείας. Δρ. 626,85

Εἰσπραχθέντα

Ἀπὸ ἔσοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ	» 122,387,30
Ἐκ πωλήσεως 10 μετοχῶν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς πρὸς ἐγγραφήν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ λαχειοφόρον Δάνειον τῶν 300 ἑκατομμυρίων 1920 5%	» 72,325—
Ἐκ πωλήσεως 250 ὁμολογιῶν Ἑθνικοῦ Δανείου τῶν 75,900,000 ἔτους 1918 πρὸς ἐγγραφήν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ αὐτὸ λαχειοφόρον Δάνειον τῶν 300 ἑκατομμυρίων ἔτους 1920, 5%	» 24,125—
Ἀπὸ Ἑθνικὴν Τράπεζαν ἔναντι τῶν παρ' αὐτῇ εἰς πρώτην ζήτησιν καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας	» 39,500—
Ἀπὸ Λαϊκὴν Τράπεζαν ἔναντι τῶν παρ' αὐτῇ εἰς πρώτην ζήτησιν καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας	» 10,000—
Τὸ ὅλον	» <u>268.964,15</u>

2 Πιστώσις.

Πληρωθέντα	
Εἰς ἔξοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ	Δρ. 87,143,10
Εἰς Ἐθνικὴν Τράπεζαν πρὸς ἔγγραφὴν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ νέον λαχειοφόρον δάνειον τῶν 300 ἑκατομμυρίων ἔτους 1920 διὰ πεντακοσίας ὁμολογίας πρὸς δραχμὰς 194,20 ἑκάστην	» 97,100—
Εἰς ἀγορὰν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἑταιρείας πέντε ὁμολογιῶν Ἐθνικοῦ Παγίου Δανείου ἔτους 1889 . . .	» 1,428,75
Κατατεθέντα ἐπὶ ἀνοικτῶ λογαριασμῶ παρὰ τῆ Ἐθνικῆ Τραπεζῆ	» 77,000—
Ἐπίλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τῆ 31 Δεκεμβρίου 1920 κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ὑπὸ τῆς Ἑπιτροπείας	» 6,292,30
Σύνολον	» <u>268,964,15</u>

β') Ἔσοδα καὶ ἔξοδα.

1. Ἔσοδα.

Ἀπὸ εἰσφορὰς ἐταίρων	Δρ. 3,495—
» τόκους καὶ μερίσματα	» 49,375—
» ἀκίνητα κτήματα	» 140—
» δημοσιεύματα	» 1,307,75
» συνδρομὴν τοῦ Δημοσίου	» 65,000,—
» διαφόρους προσόδους	» 3,069,55
Σύνολον	» <u>122,387,30</u>

2. Ἐξοδα.

Εἰς μισθοὺς τοῦ προσωπικοῦ	Δρ. 8,243—
» ἐπιδόματα καὶ συντάξεις	» 2,376—
» διαφόρους δαπάνας	» 3,500,35
» μισθοὺς τοῦ προσωπικοῦ τῆς Βιβλιοθήκης . . .	» 5,160—
» πλουτισμὸν καὶ συντήρησιν τῆς Βιβλιοθήκης . .	» 1,450,10
» ἀνασκαφὰς	» 36,815,45
» δημοσιεύματα	» 9,548,05
» Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν καὶ διαλέξεις	» 14,532,65
» διάφορα ἔξοδα ἑκτακτα καὶ λοιπὰ ἀπρόοπτα .	» 4,218,90
» ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων	» 1,298,60
Ἐν ὄλῳ ἔξοδα	» 87,143,10
Περίσσευμα ἐσόδων ἔτους 1920.	» 35,244,20
Σύνολον	Δρ. <u>122,387,30</u>

γ) Γενικὸς Ἴσολογισμὸς.

1 Ἐνεργητικόν.

Τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1920

ἀνήρχετο εἰς	Δρ.	<u>956,649,25</u>
Ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:		
1) Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	»	6,292,30
2) » κατάστημα τῆς Ἐταιρείας	»	259,863,80
3) » 70 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς	»	157,190,25
4) » 1697 ὁμολογίας Ἐθνικοῦ Δαν. Ἐνοποιήσ. 1898	»	171,795,75
5) » 405 » Παγίου δανείου 1889	»	88,154,25
6) » 170 » Ἐθνικοῦ Δαν. Ἀμύνης 1907. »	»	17,253,25
7) » 30 » Πατριωτ. δαν. τῶν 30,000,000 »	»	25,—
8) » 1 » Ἐθν. Δαν. κεφαλαιοποιήσεως. »	»	640,—
9) » 110 » Ἐθνικοῦ Δανείου ἔτους 1914		
τῶν 500,000,000.	»	48,110,65
10) » 75 » τοῦ σιδηρ. Πειραιῶς-Λαρίσης »	»	20,193,75
11) » 204 » Ἐθν. δαν. 75,000,000 ἔτους 1918 »	»	18,460,20
12) » 500 » Λαχ. Ἐθν. Δανείου 300 ἑκατ.		
ἔτους 1920	»	97,100,00
13) » καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ		
Ἐθνικῇ Τραπεζῇ	»	45,969,90
14) » καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ Λαϊ-		
κῇ Τραπεζῇ	»	5,220,65
15) » προκαταβολὰς	»	1,932,—
16) » ἀκίνητα κτήματα	»	17,847,50
Τὸ ὅλον	Δρ.	<u>956,049,25</u>

Τὸ δὲ παθητικὸν τῆ 31 Δεκεμβρίου 1920 ἀνήρχετο εἰς Δρ. 956,049,25

Ἀποτελούμενον

1) Ἐκ τοῦ Κεφαλαίου τοῦ ἔτους 1919. . Δρ.	921,405,05
2) Ἐκ τοῦ περισσεύματος τοῦ ἔτους 1920 »	<u>35,244,20</u> » <u>956,049,25</u>

δ) Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Ἡ περιουσία τῆς Ἐταιρείας τῆ 31η Δεκεμβρίου 1920

ἀνήρχετο εἰς	Δρ.	<u>876,518,05</u>
ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς:		
1) Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	»	6,292,30
2) » κατάστημα τῆς Ἐταιρείας	»	259,863,80
3) » 70 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.	»	157,190,25
4) » 1697 ὁμολογίας Ἐθν. Δανείου ἐνοποιήσ. 1898	»	171,795,75
Εἰς μεταφορὰν	Δρ.	<u>595,142,10</u>

	Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ. 595,142,10
5)	Ἀπὸ 405 ὁμολογίας Ἐθν. Παγίου Δανείου 1889	» 88,154,25
6)	» 170 » » Δανείου 1907.	» 17,253,25
7)	» 30 » » Πατριωτικοῦ Δανείου τῶν 30 ἑκατομμ.	» 25,—
8)	» 1 ἀπόδειξιν δραχ. 140 καὶ 1 ὀριστικὸν τί- τλον Δανείου Κεφαλαιώσεως	» 640,—
9)	» 110 ὁμολογίας Ἐθν. Δαν. 1914 500,000,000.	» 48,110,65
10)	» 75 » τοῦ Σιδ. Πειραιῶς - Λαρίσσης	» 20,193 75
11)	» 204 » Ἐθνικοῦ Δανείου 75,000,00 ἔτους 1918	» 18 460,20
12)	» 500 » λαχειοφόρου Ἐθνικοῦ Δαν. 300,000,000 ἔτους 1920	» 97,100,90
13)	» καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ	» 45,969,90
14)	» καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ Λαϊκῇ Τραπεζῇ	» 5,220,65
15)	» προκαταβολὰς	» 1,932,—
16)	» ἀκίνητα κτήματα	» 17,847,50
	Τὸ ὅλον	Δρ. <u>956,049 25</u>

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω περιουσίας ἡ Ἐταιρεία κέκτηται πλουσίαν βιβλιοθήκην καὶ διάφορα δημοσιεύματα, ἦτοι: «Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα», «Πρακτικὰ τῆς Ἐταιρείας» καὶ λοιπὰ δημοσιεύματα καταγεγραμμένα λεπτομερῶς ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ, ὧν κατὰ τὸ ἔτος 1920 ἐπωλήθησαν καὶ εἰσεπράχθησαν δραχμαὶ 1,307,75. ἦτοι ἐπὶ πλέον τῶν προϋπολογισθέντων κατὰ δραχμὰς 707,75 ἐνεγράφησαν δὲ εἰς τὰ ἔσοδα τῆς Ἐταιρείας ὑπὸ τὸ Κεφάλαιον Α', ἄρθρον 4.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἐξαγόμενα ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς Ἐταιρείας, ὧν ἡ τήρησις ἐγένετο ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπαλλήλων αὐτῆς. Τῶν ὑπαλλήλων τούτων ἡ εὐσυνείδητος ἐργασία ἐξετιμήθη προσηκόντως ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ οὐσιαστικὸν μέρος τῆς καθολοῦ οικονομικῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῆς Ἐταιρείας ὑπὸ τοῦ τέως Συμβουλίου ἐπιφυλασσόμεθα νὰ διαλάβωμεν περὶ αὐτῆς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν οικονομικὸν καὶ διοικητικὸν ἔλεγχον ὀλοκλήρου τῆς παρελθούσης τριετίας, ἢ διεξαγωγῇ τοῦ ὁποίου ἀνετέθη ἡμῖν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῆς 29 Νοεμβρίου 1920.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Ἰανουαρίου 1921.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία
Χρ. Μουτσόπουλος
Ἄθ. Γεωργιάδης
Γ. Βέλτσος

ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1920

ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 12 Ἰανουαρίου 1920, ἡμέρα Κυριακῆ, ὥρα 10 1/2 π. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς τακτικὴν συνέλευσιν, ἵνα ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἔτος 1920 καὶ ἀκούσωσι τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1919 πεπραγμένων καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Παρήσαν ἑταῖροι 19. Γενομένης φανερᾶς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Ἰ. Ζωγράφος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἀ. Στεφανόπουλος, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Στίλπων Κυριακίδης καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Παν. Καλογερόπουλος. Εἶτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπεῖας διὰ τὸ ἔτος 1920 οἱ κ. κ. Ἰ. Βλαχογιάννης, Σ Κουγέας, Δημ Μουτσόπουλος, Ἰω. Πρωτοπαπᾶς καὶ Ἀθ. Τυπάλδος Μπασιάς.

Ὁ γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ 1919. Ἡ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν τοῦ ἔτους 1919.

Τούτων γενομένων ὁ γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου κ. Π. Καββαδίας ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς ἐταιρείας κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1919.

Α΄. ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 10 Μαΐου 1920, ἡμέρα Κυριακῆ ὥρα 10η π.μ. ἐγένετο ἡ πρώτη ἑκτακτος Συνέλευσις τῶν ἐταίρων ἐπὶ προτάσεως τοῦ Διοικ. Συμβουλίου περὶ προσθήκης εἰς τὸ ἄρθρον 44 τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς ἐταιρείας. Μετὰ συζήτησιν δὲ ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης ἐγένετο αὕτη δεκτὴ καὶ διευτώθη ὡς ἑξῆς :

Εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικοὺς ὑπαλλήλους, ἥτοι εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἀρχιτεκτονικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, εἰς τοὺς διευθυντὰς καὶ ἐφόρους τῶν ἀρ-

χαολογικῶν Μουσείων καὶ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξερχομένους τῆς ἔδρας τῶν πρὸς διεύθυνσιν καὶ ἐν γένει πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλων ἔργων τῆς Ἐταιρείας καταβάλλονται ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐταιρείας τὰ ὁδοιπορικὰ αὐτῶν ἔξοδα καὶ ἡμερησία ἀποζημίωσις ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὸν ἡμερησίον μισθόν, ὃν λαμβάνει ἕκαστος παρὰ τοῦ Δημοσίου κατὰ τοὺς μέχρι σήμερον (10 Μαΐου 1920) ἰσχύοντας νόμους περὶ μισθοῦ αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα ἀυξανομένου τυχόν ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ μισθοῦ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπαλλήλων, ἡ ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας καταβαλλομένη αὐτοῖς ἡμερησία ἀποζημίωσις δὲν μεταβάλλεται.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐνεκρίθη διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Ἰουλίου 1920 Β. Διατάγματος δημοσιευθέντος ἐν τῷ ἀπὸ 12 Αὐγούστου 1920 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τεύχει Α'.

Β'. ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 29 Νοεμβρίου 1920, ἡμέρᾳ Κυριακῇ ὥρα 11 π.μ. ἐγένετο ἡ δευτέρα ἐκτακτος συνέλευσις τῶν ἐταίρων πρὸς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν ἐπὶ προτάσεως τοῦ Διοικ. Συμβουλίου περὶ τῆς ἀκολουθου προσηύκτης εἰς τὸ ἄρθρον 9 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἐταιρείας.

«Ἐν ἀρχῇ τοῦ διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 ἐγκεκριμένου ἄρθρου 9 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς ἐταιρείας προστίθενται τὰ ἑξῆς :

» Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κηρύσσεται ἐπίτιμος Πρόεδρος τῆς ἐταιρείας προεδρεύων ἐν ταῖς συνεδρίασις ὡσάκις παρίσταται ἐν αὐταῖς.

» Ἡ Α.Β.Υ. ὁ Διάδοχος Γεώργιος καὶ ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Νικόλαος κηρύσσονται ἐπίτιμοι Ἀντιπρόεδροι προεδρεύοντες ὡσαύτως ἐν ταῖς συνεδρίασις».

Ἵ Προεδρεύων Σύμβουλος

Γ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

Ἵ Γραμματεὺς

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Παρήσαν ἐταῖροι 55. Ἀπόντος τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Διοικ. Συμβουλίου προήδρευσεν ὁ σύμβουλος κ. Γ. Γαρδικας.

Ἐν τῇ ἐνάρξει τῆς συνεδριάσεως ἀνεκοινώθη τοῖς ἐταίροις τὸ ἀπὸ 27 Νοεμβρίου 1920 Β. Διάταγμα, δημοσιευθὲν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 273 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τεύχει Α'. «Περὶ ἀνακλήσεως τοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1917 Β. Διατάγματος, περὶ ἐγκρίσεως τροποποιήσεων ἄρθρων τινῶν τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας». Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Β. Διατάγματος τούτου ἡ συνέλευσις ἤτήσατο τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς προεδρικῆς ἔδρας τοῦ κ. Γαρδικα μετὰ τοῦ γραμματέως κ. Π. Καββαδία μὴ δυναμένων

νά προεδρεύσῃ τῆς Συνελεύσεως ὡς ὄντων μελῶν τοῦ ἐκπεσόντος τῆς ἀρχῆς Διοικ. Συμβουλίου καὶ ἐξέλεξε προσωρινὸν πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως τὸν πρεσβύτερον τῶν παρόντων ἐταίρων κ. Π. Καρολίδην, ὅστις κηρύξας τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ἐκάλεσε τοὺς ἐταίρους εἰς καταρτισμὸν τακτικοῦ Προεδρείου. Ἐξελέγησαν δὲ διὰ φανεράς ψηφοφορίας Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Μ. Γούδας ἀ. γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Ν. Βέλτσος καὶ β' γραμματεὺς ὁ κ. Ἄλ. Φιλαδελφεύς.

Μεθ' ὃ λαβόντος τὸν λόγον τοῦ ἐταίρου κ. Ν. Κυπαρίσση καὶ διατυπώσαντος ὠρισμένας κατηγορίας κατὰ τοῦ Συμβουλίου ἀπεφασίσθη α) Ὅπως ἀναθεωρηθῇ ὁ Ὄργανισμὸς τῆς Ἐταιρείας καὶ ὑποβληθῇ εἰς τὴν Συνέλευσιν τῶν ἐταίρων. β) Ὅπως συσταθῇ εἰδικὴ πενταμελὴς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία πρὸς διοικητικὸν καὶ οἰκονομικὸν ἔλεγχον τῶν τῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 μέχρι τῆς 30 Νοεμβρίου 1920 ἢ καὶ διὰ τὸ πρὸ τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 χρονικὸν διάστημα ἐφ' ὅσον ἡ Ἐπιτροπεία ἤθελε κρίνει τοῦτο σκόπιμον καὶ ἐπιβαλλόμενον. Ἐξελέγησαν δὲ ὁμοφώνως μέλη τῆς Ἐπιτροπείας ταῦτες οἱ κ.κ. Σπυρ. Στάης, Χρ. Μητσόπουλος, Περ. Ρεδιάδης Ἄθαν Γεωργιάδης καὶ Γεωργ. Βέλτσος. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιτροπείαν ἀνετέθη καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς χρήσεως τοῦ 1920. Ἀπεφασίσθη ὅπως τῆς συγκληθισομένης πρὸς ἀνάδειξιν νέου Διοικ. Συμβουλίου συνελεύσεως μετὰσχωσι μόνον οἱ ἐταῖροι οἱ ἐν τῷ ἐκλογικῷ καταλόγῳ τοῦ 1917 ἀναγραφόμενοι ὡς καὶ οἱ μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 ἐκλεγέντες νέοι τοιοῦτοι, ἤτοι μέχρι τῆς γενομένης τροποποιήσεως τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς ἑταιρείας τῆς ἀνακληθείσης διὰ τοῦ ὡς ἀνωτέρω Β. Διατάγματος.

Ἐν τέλει δὲ ἀνετέθη εἰς τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως ὅπως συγκαλέσῃ τὸ ταχύτερον τὴν Συνέλευσιν πρὸς ἀρχαιρείας.

Γ. ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῆ 5 Δεκεμβρίου 1920, ἡμέρα Σαββάτω, ὥρα 5 μ.μ. ἐγένετο ἡ τρίτη ἔκτακτος συνέλευσις τῶν ἐταίρων πρὸς κύρωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης ἔκτακτος συνελεύσεως καὶ πρὸς ἐκλογὴν νέου Διοικ. Συμβουλίου. Παρήσαν ἐταῖροι 46. Προήδρευεν ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Γούδας. Ἀνεκοινώθη ἡ ἀπὸ 30 Νοεμβρίου 1920 (ἀρ. πρωτ. 393) παραίτησις τοῦ Α' γραμματέως τῆς Συνελεύσεως κ. Γεώργ. Βέλτσου. Ἀνεγνώσθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνελεύσεως. Μεθ' ὃ γενομένης ψηφοφορίας πρὸς ἐκλογὴν τοῦ νέου Συμβουλίου ἐξελέγησαν οἱ κ.κ. Κ. Πολυγένης, Α. Σκιαῆς, Δ. Παπούλιας, Ι. Δραγάσης, Χ. Μητσόπουλος, Α. Φιλαδελφεύς, Ν. Κυπαρίσσης, Ι. Μεσολοῦρας, Σ. Παγανέλης, Β. Στάης, Μ. Γούδας, Ν. Ἐξαρχόπουλος καὶ Γ. Μπαλατζῆς.

ΕΚΘΕΣΙΣ
 ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
 ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1920

*Συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Συμβουλίου Ἰακ.Χ. Δραγότση
 καὶ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ γενικῇ Συνελεύσει τῶν Ἑταίρων
 τῇ 10ῃ Ἰανουαρίου 1921*

Κύριοι Ἑταῖροι,

Ἀνακτησαμένης τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος τὸ κῦρος, ὅπερ διὰ τοσοῦτων ἔργων ἀπὸ τοσοῦτων ἐτῶν ἐκτήσατο καὶ εἰσελθούσης εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῆς τροχίαν διὰ τῆς τελευταίας γενικῆς συνελεύσεως τῆς 29ης Νοεμβρίου 1920, τὸ εὐθὺς κατόπιν, τῇ 5ῃ Δεκεμβρίου 1920, ἐκλεγέν Διοικητικὸν Συμβούλιον προβαίνει εἰς τὴν λογοδοσίαν τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λήξαν ἔτος.

Καὶ πρῶτον εἰς μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθέντων ἀναγράφει τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οὓς ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοῦ μέσου ἡμῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ θάνατος. Πολύτιμοι ὑποστηρικταὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς μετῆλλάξαν τὸν βίον. Ταιούτος ὁ τακτικὸς ἰσόβιος ἐταῖρος Στέφανος Στρέϊτ, διαπρέφας μεταξὺ τῶν νομοδιδασκάλων ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς ἑδρας, ἀνελθὼν εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, διοικήσας δ' ἐπὶ μακρὸν τὴν Ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος Τράπεζαν, ἀπὸ δὲ τῆς θέσεως αὐτοῦ ταύτης παρσχῶν πᾶσαν εὐκολίαν καὶ πᾶσαν ἀρωγὴν εἰς τὴν ἡμέτεραν Ἑταιρείαν. Ὁ τακτικὸς ἰσόβιος ἐταῖρος Ἀναστά-

σιος Δαμβέργης, ὁ προαγαγὼν τὴν ἐπιστήμην τῆς Χημείας διὰ τῶν πλουσιῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν αὐτοῦ. Παρὰ τοῦτον καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος Δαμβέργης τακτικὸς ἐταῖρος καὶ οὗτος. Ὁ γηραιὸς εὐπατρίδης τακτικὸς ἰσόβιος ἐταῖρος Θεμιστοκλῆς Φιλαδελφεύς, ὁ γνωστότατος καὶ ἐκ τῆς ἄλλης αὐτοῦ δράσεως ἀγαστὸς Ἀθηναῖος, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς σοβαρωτάτης τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἦν χαρακτηρίζει ἐιλικρινῆς ἐργασία καὶ φιλόπονος ἔρευνα τῶν κατὰ τὴν γενέτειραν γῆν. Καὶ τέλος ὁ τακτικὸς ἐταῖρος Θεόδωρος Ἀποστολόπουλος, οὗ πολυμερεστάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ δρᾶσις.

Τὰ τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἐταιρείας βλέπετε ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ εἰς χεῖρας ὑμῶν λογιστικῷ πίνακι τῷ ἐντύπῳ, ἐν ᾧ σημειοῦται, ὅτι τὰ μὲν ἔσοδα κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ἀνῆλθον εἰς δρ. 122,387,30, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 87,143,10, μετὰ περισσεύματος ἐκ δραχ. 35,244,20.

Κυριώτατον τῶν ἔργων τῆς Ἐταιρείας καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος ὑπῆρξε τὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ πᾶν τὸ σχετικὸν πρὸς μελέτην καὶ ἔρευναν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιοτήτων. Καὶ περὶ τούτων ἀνακοινοῦμεν τὰ ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐνεργησάντων αὐτὰς ἐξυγόμενα.

Πρώτην τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἀναφέρομεν ἐκείνην, ἣν ἐξετέλεσεν ἡ Ἐταιρεία παρὰ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ἐν συνεχισμῷ τοῦ ἔργου, ὅπερ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1914 πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἐκεῖ ὑπάρξεως τοῦ Ὀδείου τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ σχήματος αὐτοῦ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου κ. Π. Καστριώτου, εἴμεθα δὲ εἰς θέσιν σήμερον νὰ γνωρίζωμεν ὄχι μόνον, ὅτι εἴμεθα ἀσφαλῶς

πρὸ τοῦ Ὁδείου, ἀλλὰ νὰ βεβαιώσωμεν διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἔτους τούτου ἐκ τοῦ τμήματος αὐτοῦ, ὅπερ ἀπεκαλύφθη, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἰδρύματος. Ἐν τῇ πρὸς τὸ Συμβούλιον ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ κ. Καστριώτης λέγει : «Αἱ μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν γενόμεναι ἐκεῖ ἐργασίαι, αἱ ἀπὸ ἑτίας ἤδη ἀρξάμεναι (ΑΕ 1914 π. ἔ.) ἀπέδωκαν λίαν ικανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, πιστωθείσης οὐχὶ μόνον τῆς θέσεως τῆς ἀκριβοῦς τοῦ Ὁδείου, ἥτις παντελῶς ἠγνοεῖτο, ἀλλὰ καὶ ικανὰ λείψανα τῶν θεμελίων τούτου εὐρέθησαν ὡς καὶ ὀρθοστάται τινές, κατὰ χώραν διασωθέντες, ἐφ' ὧν ἴσταντο λίθινοι κίονες, οἱ περιθέοντες κατὰ τὸν Βιτρούβιον, τὸ Ὁδεῖον, ὅπερ ὁ Παυσανίας καλεῖ κατασκευάσμα. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν εἶνε, ὅτι ἀναμφισβητήτως οὐχὶ μόνον ἡ ἐσωτερικὴ τούτου διάταξις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ Ὁδείου, ὅτι δὲν ἦτο περιφερές, ὡς μέχρι τοῦδε ἐνομιζέτο, ἐκ παρανοήσεως τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλὰ παραλληλόγραμμον, μόνον δὲ κατὰ τὴν ὀροφὴν συνέκλινεν ἀπολλήγον εἰς κωνικὸν σχῆμα καὶ τοῦτο κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Ξέρξου σκηνῆς».

Δυστυχῶς ἡ σπουδαιότατη αὕτη ἔρευνα, ὅπως καὶ ἄλλαι ἐργασίαι τῆς Ἐταιρείας, διεκόπη ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἔνεκα τῆς μεγάλης ὑπερτιμῆσεως τῶν ἡμερομισθίων. Περιωρίσθη δὲ κυρίως εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ἐκ τῶν καταπεσόντων ἄνωθεν χωμάτων ὑπὸ τῶν βροχῶν, ἅτινα κατεκάλυψαν τὰ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντα ἐρείπια.

Προέβη ὁμως ὀλίγον ἡ ἐργασία πρὸς τὸ Β. Δ. μέρος χωρὶς νὰ κατορθωθῇ νὰ ἔλθῃ εἰς πέρας ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐκεῖ ἐπιχώσεως, ἀλλ' ἐφάνη ὅτι ἡ πλευρὰ αὕτη εἶνε ἐπενδεδυμένη διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν κατὰ τὸ

πρόσθιον μέρος ὡς καὶ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν, ἔνθα τὸ διάζωμα ὅπου ἡ κιονοστοιχία περιέθεε τὸ οἰκοδόμημα. Ἡ ἐπένδυσις διατηρεῖται ἄριστα, ἀνευρέθησαν δὲ ἐκεῖ καὶ πήλιναι κεραμίδες προερχόμεναι ἐκ τῆς στέγης. Ἐδαπανήθησαν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην δρ. 1047,50.

Δευτέρα ἀρκετὰ σπουδαία ἐργασία τῆς Ἐταιρείας ἐξετελέσθη ἐν Ἐλευσίνι διὰ τοῦ τμηματάρχου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος κ. Κουρουνιώτου, σχετιζομένη πρὸς τὰ κύρια ἐκεῖ οἰκοδομήματα καὶ τὰ περὶ τὸν περίβολον τοῦ Ἱεροῦ. Περὶ τῆς ἀνασκαφικῆς ταύτης ἐργασίας καὶ τῆς ἄλλης περὶ τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου τοῦ πρὸ τῶν Μ. Προπυλαίων ὁ κ. Κουρουνιώτης γράφει:

«Ἐν Ἐλευσίνι αἱ ἐργασίαι ἔγειναν ἐπὶ τῆς πρὸ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων αὐλῆς τοῦ Ἱεροῦ καὶ Ν. τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ, ἀμέσως παρὰ τὸ νότιον τεῖχος καὶ κατὰ μῆκος τούτου. Ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἐτακτοποιήθη ὅλον τὸ σπουδαῖον ἀρχιτεκτονικὸν ὕλικὸν προερχόμενον κυρίως ἐκ τῶν Μ. Προπυλαίων, καὶ τῶν δύο ἐκατέρωθεν τῆς αὐλῆς Ῥωμαϊκῶν ἀψίδων. Τοῦτο κατὰ τὰς προηγηθείσας ἐργασίας, ἐλλείψει ἀπαλλοτριωθέντος χώρου, εἶχε σωρευθῆ εἰς μεγάλους σωροὺς ἐπὶ τῆς αὐλῆς καὶ, ἐν ᾧ ἄφ' ἐνὸς ἢ ἀρχιτεκτονικῆ μελέτη τῶν μνημείων ἐδυσκολεύετο διὰ τοῦτο, ἐκαλύπτετο ἀφ' ἐτέρου καὶ ὅλος ὁ χῶρος τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς».

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, ἡ ὁποία ἠκολούθησε τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὕλικου ἐπὶ τῆς αὐλῆς τῆς Ἐλευσίνος ἀνεκαλύφθη ἡ βάσις ἐνὸς ἀρκετὰ μεγάλου βωμοῦ πρὸ τοῦ μικροῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ, τὸ σπουδαιότερον, εἷς πρωτοφανῆς ὅμοιος πρὸς βαθεῖαν δεξαμενὴν ἢ πλατὺ φρέαρ πλινθόκτιστος βόθρος, ἐν ᾧ, ὡς φαί-

νεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ὑπολειμμάτων πυρᾶς καὶ κεκαυμένων ὀστῶν, ἐκρίνοντο θυσίαι εἰς τοὺς χθονίους Θεοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς βάσεως τοῦ βόθρου εὐρισκομένης εἰς βάθος 2 περίπου μέτρων βαθύτερον τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς.

«Ὁ βόθρος εὐρίσκεται ὀλίγα μέτρα μακρὰν καὶ πρὸς Β. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀπεκαλύφθη ἔτι καὶ ὄλη ἡ βάσις τῆς πρὸς Δ. τῆς αὐλῆς Ῥωμαϊκῆς ἀψίδος, ἐφ' ἧς διὰ τοῦ ὕλικου αὐτῆς ἐκτίσθη οἰκίσκος εἰς Μεσαιωνικοὺς χρόνους.

«Πρὸς Ν. τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ ἀπεκαλύφθη ἡ ἀνάβασις εἰς τὴν νοτίαν Πύλην αὐτοῦ, ἀποτελουμένη ἐκ κλιμάκων μετασκευασθεισῶν εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους. Ἀνεσκάφη πρὸς τούτοις ἐκεῖ ἀρκετὰ μέγα κτίριον κατὰ πολυγωνικὸν τρόπον τοῦ θου π. Χ. αἰῶνος ἐκτισμένον καὶ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ εὐρέθησαν πολλοὶ περιέργοι τάφοι μετὰ ἀγγείων τῶν λεγομένων Παλαιοκορινθιακῶν καὶ ἄλλα τῶν ὁποίων παραδόξως ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ καὶ τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ εὐρισκόμενα ἐν Ἐλευσίνι προϊστορικὰ ἀγγεῖα. Ἐδᾶπανήθησαν διὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ταύτην ἐργασίαν ἐν Ἐλευσίνι δρ. 10,853,65.

Τρίτη ἀνασκαφικὴ ἐργασία εἶναι ἡ τοῦ Ἀμφιαρείου ἐν Ὠρωπῷ παρὰ τὸν Κάλαμον, ἐκτελεσθεῖσα, ὅπως ἀπὸ ἐτῶν, ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου τοῦ ἐπιγραφικοῦ Μουσείου καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου κ. Β. Λεονάρδου. Κατὰ τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ αἱ ἔρευναι ἐκεῖ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ χειμάρρου οἰκοδομημάτων τῶν κατὰ τὸ χειμερινὸν καταγώγιον, τὸ κατάλυμα τῶν κατὰ τὴν πεντετηρίδα εἰς τὸ Ἀμφιάρειον ἢ πρὸς θεραπείαν προσερχομένων, ἅτινα οἰκοδομήματα κεῖνται με-

ταξὺ δύο ὁδῶν, ὧν ἡ ἑτέρα φέρει πρὸς τὴν πρὸ τεσσάρων ἑτῶν ἀποκαλυφθεῖσαν ἱερὰν κρήνην, εἰς ἣν εἰσέρρει τὸ ὕδωρ διὰ κρυπτοῦ ὑπὸ τὴν ὁδὸν ὀχετοῦ. Ἐνὸς τῶν οἰκοδομημάτων σώζονται μέχρι τινὸς ὕψους οἱ τοῖχοι μετὰ κονιάματος καλῶς διατηρουμένου λευκοῦ, φέροντος καθέτους καὶ ἰσοπέδους γραμμὰς πρὸς ἀπομίμησιν ἰσοδομικῆς τοιχοδομίας. Κάτω δὲ παρὰ τὸ δάπεδον περιέθειεν, ὡς καὶ νῦν εἴθισται, ξύλινον πλαίσιον, πέταυρον, οὐ φθαρέντος, ὡς εἰκός, ὁ χῶρος μένει κενός, εὐρέθησαν δὲ ἐκεῖ καὶ ἀποτμήματα κονιάματος λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐκ τῶν τοίχων καὶ τῶν φατνωμάτων τῆς ὀροφῆς καταπεσόντα.

Τῶν ἄλλων εὐρημάτων μνημονευτέα τὰ ἐξῆς: μέρος ἀναγλύφου καλλίστης τέχνης, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀμφιαράου Ὑγεία καθημένη πρὸς δεξιὰ βλέπουσα, παρ' αὐτῇ δὲ νεανίας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιαράου, Ἀμφίλοχος, ἴσταται δὲ ὡς εἰκάζεται καὶ ὁ Ἀμφιάρκος· πρὸς τούτους προσήρχοντο ἰκέται, ὧν ἐπὶ ἄλλου ἀποτμήματος σώζονται πέντε γυναῖκες. Βάθρον μαρμάρινον, ἐφ' οὗ κεχαραγμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαλματοποιοῦ: *Φειδίας ἐπόησε*· ὁ Φειδίας οὗτος δὲν εἶνε ὁ τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' ἕτερος τοῦ 4^{ου} αἰῶνος, ἕκγονος τοῦ διασήμου γλύπτου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ τύπου τῆς ἐπιγραφῆς. Μαρμαρίνη στήλη φέρουσα ψήφισμα τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος, δι' οὗ Ἀριστείδης Μνησιθέου Ἀθηναῖος ὀνομάζεται πρῶξενος Ὠρωπίων. Πήλινόν εἰδώλιον κόρης φερούσης βραχὺν χιτῶνα ἐζωμένον καὶ κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐκράτει δὲ λύραν ἐρυθρῶς κεχρωσμένην τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος, λύχνοι τινὲς κοινοὶ καὶ πηλίνη μήτρα λύχνου ἐλλιπῆς· πίθων πηλίνων καὶ ἄλλων ἀγγείων ἀποκόμματα καὶ μολυβδᾶ συρράμματα, δι' ὧν συνεδέοντο διερρωγότα ἀγγεῖα. Ἀνευρέθησαν δὲ καὶ νομίσματα 144

μετὰ τεσσάρων μολυβδῶν σταθμίων καὶ δύο χαλκῶν εισιτητηρίων· κατετέθησαν δὲ πάντα ἐν τῷ Ἔθν. νομισματικῷ Μουσείῳ. Τῶν νομισμάτων τέσσαρα εἶνε ἀργυρᾶ, τετράδραγμα (Ἀθηναίων τρία μετὰ Τριπτολέμου ἐπὶ ἄρματος δρακόντων, ἐν Θράκης μετ' ἐπιγραφῆς βασιλέως Λυσιμάχου καὶ κεφαλῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μ. μετὰ κέρατος Ἀμμωνος), τὰ λοιπὰ δὲ χαλκᾶ 14 ἄλλων πόλεων. Λόγου ἄξια εἶνε τὰ δύο χαλκᾶ εισιτητήρια, ἅτινα ἔχοντα σχῆμα τριγωνικόν, ὅπερ νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ, φέρουσιν ἐπὶ ἀργυροῦ ἐλάσματος ἐμπεπαισμένον, ἀνὰ ἐν γράμμα καλῶν χρόνων, Μ καὶ Χ, γνωστὰ δὲ εἶνε τὰ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ 1916 καὶ 1917 δημοσιευθέντα μολυβδᾶ εισιτητήρια τοῦ ἱεροῦ, ἐφ' ὧν κεφαλῇ Ἀμφιαράου καὶ Ὑγείας καὶ ἐπιγραφῆ: Ἰερὸν Ἀμφιαράου Ὑγεία. Ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην δραχ: 7,211.

Τετάρτη ἀνασκαφὴ εἶναι ἡ ἀπὸ μακροῦ συνεχιζομένη ἐν Ἐπιδαύρῳ διὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Π. Καββαδία. Ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐγένετο, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Καθηγητοῦ, μικρὰ ἐργασία πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐρεύνης τοῦ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην μεγάλου μετὰ μωσαϊκῶν οἰκοδομήματος, ἤχθησαν δὲ εἰς φῶς καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιγραφαί, ὧν μία γνωρίζει ἡμῖν, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Πausanίου (6, 17, 4) μνημονευόμενος περίφημος ἐξ Ἀρκαδίας σταδιοδρόμος, ὁ τούτου ἕνεκα ἀπλῶς Ἐμμαντίων Σταδιεύς καλούμενος, πατρίδα εἶχε τὴν Θέλπουσαν.

Ἡ κυρία κατὰ τὸ 1920 ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν τῷ χώρῳ τῷ παρὰ τὴν μεγάλην δεξαμενὴν τοῦ Ἀντωνίνου. Ἐνταῦθα ἀποκαλύπτονται δύο μεγάλα καὶ πολυσύνθετα οἰκοδομήματα, παράδοξα δὲ καὶ πρωτοφανῆ κατὰ τὸ σχέδιον, διὰ τείχους συνδεόμενα καὶ ἐν ὅλον ἀποτελοῦντα. Ἀπὸ τῆς εἰσόδου εἰσῆρχετό τις, κατερχόμενος μικρὰν κλί-

μακα, εἰς εὐρὺ περιστύλιον, οὐτινος αἱ βάσεις τῶν κιόνων σφύζονται κατὰ χώραν, ἀνήρχετο δ' εἶτα εἰς ὑψηλότερον κείμενα δωμάτια, αἰθούσας στοάς καὶ ἰδίως εἰς πολλὰ θολωτά, καμαρωτά καὶ ἀψιδωτά διαμερίσματα. Δύο δωμάτια ἀνασκαφέντα ἐφάνη, ὅτι ἔχουσι τὸ ἔδαφος ἐπεστρωμένον διὰ μωσαϊκῶν. Ἐν τῇ ἀνασκαφῇ εὐρέθη βάθρον ἀγάλματος τοῦ Ἀντωνίνου, ὅπερ ἀνήγειρεν ἡ *ἱερὰ πόλις τῶν Ἐπιδαυρίων*. «Εἰς τοῦτο δ' ἀποβλέποντες, λαμβάνοντες δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ οἰκοδομήματος δύναται ὄντως νὰ ἀναγάγῃ ἡμᾶς εἰς τοὺς χρόνους τοὺς περὶ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων, πρὸς τοῦτοις δέ, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα κεῖται προφανῶς οὐχὶ ἐντός, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου, δυνάμεθα ἴσως νὰ εἰκασωμεν ἀπὸ τοῦδε, ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ οἰκοδόμημα περὶ οὗ ὁ Πausanias (2,27) λέγει τάδε : «Ἐπιδαυρίων δὲ οἱ περὶ τὸ ἱερὸν μάλιστα ἐταλαιπώρουν, ὅτι μῆτε αἱ γυναῖκες ἐν σκέπη σφίσιν ἔτικτον καὶ ἡ τελευτὴ τοῖς κάμνουσιν ὑπαίθριος ἐγίγνετο, ὁ δὲ (Ἀντωνῖνος) καὶ ταῦτα ἐπανορθούμενος κατεσκευάσατο οἰκησιν. *Ἐνταῦθα ἤδη καὶ ἀποθανεῖν ἀνθρώπου καὶ τεκεῖν γυναῖκι ὅσιον*», Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῆς κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ὀλοσχεροῦς ἀποκαλύψεως τοῦ οἰκοδομήματος. Τοῦτου δὲ βεβαιωθέντος δυνάμεθα κατὰ τὴν σήμερον συνήθη ἔκφρασιν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ ἀποκαλυπτόμενον οἰκοδόμημα ἦτο μέγα νοσοκομεῖον συγκείμενον ἐκ *θεραπευτικῆς κλινικῆς καὶ μαιευτικῆς κλινικῆς*». Ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἐπιδαύρου δρ. 7,341,30.

Πέμπτη ἔρευνα ἀνασκαφική, ἀρκετὰ εὐρεῖα, ἐγένετο ἐν Ἀμφιπόλει διὰ τοῦ ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Μακεδονίας κ. Εὐατρ. Πελεκίδου. Καθ' ἃ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὸ συμβούλιον ἀναγράφει ὁ κ. ἔφορος ἡσυχολήθη εἰς

τὸ νὰ μελετήσῃ τὰ κατὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ἰδίᾳ δὲ τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ πεδίου τῆς ἐν Ἀμφιπόλει μεταξύ Κλέωνος, τοῦ περιφήμου Ἀθηναίου δημαγωγοῦ, καὶ Βρασιδά μάχης. Καὶ ἀναπτύσσει οὕτω τὰ τῆς θέσεως τῆς πόλεως βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην, παρακολουθῶν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος τοῦ παραρρέοντος παρὰ τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ἡ Ἀμφίπολις καὶ ὃν περιβρέχει ἀπὸ Β. Δ. καὶ Ν. σημειῶν δὲ καὶ τὰ ἴχνη τοῦ τείχους τοῦ Ἄγνωτος πρὸς Α. Ἀσχολούμενος εἰς τὴν διὰ μακρῶν ὑπὸ γεωγραφικὴν ὄψιν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ τὰ περίξ, εἶτα φθάνει εἰς τὰ κατὰ τὴν ἔρευναν τὴν ἀρχαιολογικὴν, ἣτις παρουσιάσθη δυσχερεστάτη κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν οἰκοδομημάτων τῆς πόλεως, ἐν ᾧ τόσον εὐχερῆς ἦτο ὁ καθαρισμὸς τῆς θέσεως αὐτῆς, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λόφου, ἢ τε ἐπίπεδος καὶ ἡ τῶν κλιτύων εἶνε κεκρυμμένη ἐντὸς ὑψηλῶν χόρτων καὶ θάμνων πυκνῶν, ὁ δὲ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρισμὸς αὐτῶν δὲν εἶνε ἀκίνδυνος, διότι ἡ ὄλη τοῦ Στρυμόνος περιοχῆ, ὡς μέτωπον τοῦ τελευταίου πολέμου, βρῖθαι σφαιρῶν καὶ ὀβιδῶν μὴ ἐκραγισῶν, ἐχθρικῶν καὶ συμμαχικῶν. Διὰ τοῦτο ἐγένετο φροντὶς νὰ καθαρισθῶσιν ὠρισμένα μέρη τοῦ λόφου, ἔνθα πολλοὶ ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνοιχθέντες τάφοι, νὰ ἀνοιχθῶσι δὲ δοκιμαστικαὶ τάφοι, ἐν αἷς εὐρέθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς μεῖζον βάθος καλυβοειδεῖς τινες ἐκ κεραμίδων τάφοι Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ ὀρθογώνιον συμπαγῆς ἐκ λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος βάθρον εἰς μικρότερον βάθος, ὁ ὑπὸ τὸ ὁποῖον τάφος δὲν ἠρευνήθη. Εἶτα ὀλίγον ὑψηλότερα ἀνευρέθησαν τρία μεγάλα χριστιανικῶν χρόνων οἰκοδομήματα, ὧν ἐκαθαρίσθη τὸ ἐν. Τοῦτο εἶνε βασιλικὴ εἰς τρία κλίτη διηρημένη διὰ δύο σειρῶν κορινθιακῶν κίωνων μετὰ τριῶν θυρῶν πρὸς Δ καὶ ἀψίδος

μιᾶς πρὸς Α. Οἱ κίονες μονόλιθοι, τεθλασμένοι τὸ πλεῖστον, ἔχουσι καταπέση, αἱ δὲ βάσεις αὐτῶν κεῖνται ἐπὶ χαμηλοῦ ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν στυλοβάτου. Ἐν τῷ στυλοβάτῃ τῆς δεξιᾶς σειρᾶς κίωνων εὗρηται χρησιμοποιομένη μεγάλη πλάξ μετὰ τμήματος ἐπιγραφῆς. Ἄλλη πλάξ εὗρέθη ἐντὸς τῆς μεσαίας θύρας τοῦ ναοῦ μετὰ τμήματος λατινικῆς ἐπιγραφῆς γεγραμμένης ὡσαύτως ἐπὶ δύο πλακῶν προσηρμοσμένων ἀλλήλαις. Ἐν τῇ ἐπιχώσει τῆς Ν. Δ. γωνίας τοῦ ναοῦ εὗρέθη ἀνάγλυφον Ἴσιδος Ἰδιάζοντος τύπου μετὰ λέοντος (;) ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ μικρῶν ἀναγλύπτων μορφῶν ἐπὶ τοῦ πλαισίου (δεξιὰ, ἀριστερὰ καὶ ἄνω). Ἐντὸς τοῦ Β. τοῖχου εὗρέθη τὸ κάτω μέρος κορμοῦ πτηνοῦ (Σειρῆνος);

Ἐν ἐρεῦνῃ γενομένη εἰς ἄλλην θέσιν, ὀνομαζομένην Φοῦρνος ἢ Κοκκῶνια, διὰ τὴν πληθὺν τῶν εὕρισκομένων εἰδωλίων εἰς θραύσματα, εὗρέθησαν πολλὰ τοιαῦτα τύπου Ἄττιδος τὸ πλεῖστον, εὗρέθη καὶ τοῖχος πωρίνων λίθων σχηματίζων γωνίαν, ἧς ἐντὸς τάφος κτιστὸς Ῥωμαϊκῶν χρόνων μετὰ ἐμπλάσεως (σουβᾶ) ἐσωτερικῶς. Ἡ ἐργασία τῶν πλίνθων καὶ ἡ ἀρίστη αὐτῶν προσαρμογή, ἧ τε ὀριζοντία καὶ ἡ κάθετος, δεικνύουσιν, ὅτι ὁ τοῖχος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τείχους ὑπολαμβάνει ἐκ τῆς τοπογραφίας ὅτι εἶνε ἐκεῖνο καθ' ὃ αἱ *προῶται πύλαι* τῆς Ἀμφιπόλεως, κατὰ Θουκυδίδην. Ἀνάγκη ὁμως μείζονος ἐρεῦνης, ἵνα καὶ αὐταὶ καὶ αἱ Ῥακικαὶ πύλαι καθορισθῶσι καὶ σαφηνισθῇ ἡ θέσις, ἔνθα ἡ μάχη ἐγένετο. Ἐκ τῆς ἀκριβεστεράς ἐρεῦνης δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ἀκριβῶς καὶ αἱ τοπογραφικῶς καὶ ἱστορικῶς πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν σχετιζόμεναι θέσεις τῆς Ἀργίλου καὶ τοῦ Κερδυλίου. Διὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ἔδαπανήθησαν δραχμαὶ 5,040.

Ἐκτη ἀνασκαφή εἶνε ἡ ἀρξαμένη ἐν χειμῶνι, τῇ 24ῃ Νοεμβρίου 1920, ἐν Δωδώνῃ διὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Σωτηριάδου, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ὁποίου αὕτη ἦτο μικρὰ ἀπόπειρα ἐπαναλήψεως τῶν τῷ 1875 ἐνεργηθεισῶν ἐκεῖ μεγάλων ἐργασιῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Καραπάνου. Ἡ προσοχὴ τοῦ ἀνασκάπτοντος ἐστράφη πρὸς τὸν χώρον, ἐνθα τὸ κυριώτερον τμῆμα τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ τοῦ Δωδωναίου Διός Ἐκεῖ ἐκαθαρίσθη ἡ εἴσοδος τοῦ ἱεροῦ, ἀπεκαλύφθησαν δὲ ἄθικτοι αἱ λίθιναι βάσεις τῶν ἐκατέρωθεν παραστάδων τῆς πύλης μετὰ καὶ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, ἐν αἷς περιστρέφοντο οἱ ἄξονες τῶν πτερύγων αὐτῆς, ἐν τῇ ἐτέρᾳ δὲ τῶν ὀπῶν τούτων καὶ τὸ ὀρειχάλκινον πλακίδιον τῆς περιστροφῆς τοῦ ἄξονος.

Ὁ περισσότερος χρόνος τῆς ἐργασίας κατηναλώθη παρὰ τὴν Ν. ἢ ΝΑ. πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ὑποτιθεμένου, ὅτι ἐκεῖ ἦτο ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Δωδωναίου Θεοῦ. Ἐκεῖ ἀντὶ τοῦ βωμοῦ παρουσιάσθη κτίσμα τι, ὅπερ ἐκ τοῦ σχήματος χαρακτηρίζει ὡς μεγάλην ἐξέδραν, παρὰ τὴν ὁποίαν παρετηρήθη καὶ ἄλλη μικροτέρα. Ἐκεῖ εἰς ἀνάλημμά τι τοῦ κτίσματος ἀνευρέθησαν 4 τρίγλυφα λίθου ἐγχωρίου μαλακοῦ τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἀνήκον εἰς τὸν ναὸν, πυρποληθέντα ἴσως τῷ 221 π. χ. Πάντα ὁμοῦς τὰ εὑρεθέντα, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Σωτηριάδου, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς ὑπελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀρχαίων ἐλληνικῶν χρόνων, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι πρόκειται ἀπλούστατα περὶ λειψάνων Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ὡς πόρισμα ἀκόμη προερχόμενον ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης παρατίθησιν, ὅτι ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑποτίθεται, ὅτι ὑπάρχει ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν οἰκοδόμημα, ὡς δεικνύουσιν ὠραῖοι Ἑλληνικοὶ τοῖχοι ἐξ ὀγκωδῶν ἐπιμελέστατα ἐργασμένων λίθων. Τὸ κυριώτατον εὑρημα μετὰ τοὺς τοί-

χους τούτους, κατὰ τὴν ἔκθεσιν πάντοτε τοῦ κ. Σωτηριάδου, εἶνε ἄνθρακες, καὶ τέφρα καὶ λείψανα τακέντος ὑπὸ πυρὸς χαλκοῦ καὶ τεμάχιον ὀλόκληρον πήλινον γείσου φέροντος ζωγραφιστὰ ἀνθέμια. Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη διεκόπη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῆ 6ῃ Δεκεμβρίου τοῦ λήξαντος ἔτους. Διὰ ταύτην ἐδαπανήθησαν μέχρι μὲν τῆς 5ῆς Δεκεμβρίου, ὅτε διετάχθη ἡ παῦσις τῆς ἀνασκαφῆς δρ. 1927, ἀπὸ δὲ τούτου μέχρι 19 Δεκεμβρίου δρ. 872, ἤτοι τὸ ἔλρον δρ. 2,799.

Ἐβδόμη καὶ τελευταία ἐργασία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἶνε ἡ γενομένη ἐν Μυστρᾷ διὰ τοῦ κ. Ἀδαμαντίου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τέως συμβούλου τῆς Ἑταιρείας. Αὕτη περιστράφη εἰς σκαφικὰς τινὰς ἐργασίας, ἰδίως δὲ εἰς τοιαύτας ἀνοικοδομήσεως ἐρείπιων. Ἐγένετο σκαφὴ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παντανάσσης, ἐν ἧ εὐρέθησαν τάφοι, ἴσως ἀρχιερέων, ἐν οἷς θραύσματα ἀγγείων, τὸ δὲ ἀξιολογώτερον ἀποκαλυφθέν, ὡς λέγει ὁ κ. Ἀδαμαντίου, εἶνε ἐζωγραφημένοι εἰς τὰ τοιχώματα σταυροὶ μὲ συνήθη μοναχικὰ μονογράμματα. Προσέτι ἐγένοντο ἐργασίαι εὐτρεπισμοῦ εἰς διάφορα μέρη τῆς Βυζαντινῆς νεκροπόλεως. Ἡ δὲ σπουδαιότερα ἐργασία εἶνε ἡ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἀνοικοδόμησις ἐνὸς παλαιοῦ βυζαντινοῦ οἰκήματος, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς λέγει, ὄχι μόνον εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων μερῶν ἠκολουθεῖτο τὸ παλαιὸν σύστημα τῶν βυζαντινῶν κτιστῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὰ ὑλικά ἐδίδοτο προσοχὴν ὡς εἶνε παρόμοια, ὡς οἱ λίθοι, ἡ ἄσβεστος.

Καὶ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐδαπανήθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας τὸ ποσὸν τῶν δρ. 5,322 δρ.

Ταῦτα περὶ τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν τῆς Ἑταιρείας. Περὶ δὲ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἀνα-

κοινοῖ τὸ συμβούλιον ὅτι τὰ Πρακτικὰ τῶν ἐτῶν 1916, 1917, 1918 καὶ 1919 δὲν ἐξεδόθησαν ἐν καιρῷ, γίνεται ὅμως φροντίς νὰ ἐκτυπωθῶσι νῦν. Τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐκδίδεται καὶ τὸ τελευταῖον τεῦχος τοῦ 1918. Ἐβράδυνε δ' ἡ ἔκδοσις διὰ τυπογραφικοὺς λόγους. Συγχρόνως ἐκτυποῦται καὶ ὁ τόμος τοῦ 1919. Ἐπὶ τούτοις ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας καὶ τὸ Σούνιον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Β. Στάη, ἀκριβῆς περιγραφή πάντων τῶν ἐκεῖ γενομένων μετὰ εἰκόνων.

Ταῦτα εἶνε τὰ πεπραγμένα τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ ταῦτα ἀνακοινοῖ ὑμῖν τὸ Συμβούλιον ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἐν τῷ ζήλῳ τῷ ὁμοθύμῳ, ὁ ὁποῖος κατέχει πάντας ὑπὲρ τῶν μνημείων τῆς προγονικῆς εὐκλείας πάντες θὰ θελήσωμεν νὰ συντελέσωμεν εἰς ἀνύψωσιν τῶν τῆς Ἐταιρείας, εἰς ἣν ἐμπρέπουσαν καὶ ἄλλοτε ἦσαν θέσιν.

**ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ**

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΑΡΓΟΛΙΔΙ
ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
(Προσθήκαι)

Ὁ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1916 σελ. 76 μνημονευόμενος νεολιθικός συνοικισμὸς τοῦ παλαιτάτου Ἄργους ἐν θέσει «Μακρυρράχι» δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἐν Β' 15,5 ἀναφερόμενον Φορωνικὸν ἄστν, οὕτω τοῦλάχιστον ὀριζόμενον ὑπὸ τῶν μετέπειτα Ἀργείων: «Φορωνεὺς δὲ ὁ Ἰνάχου τοὺς ἀνθρώπους συνήγαγε πρῶτον εἰς κοινόν; σποράδας τέως καὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἐκάστοτε οἰκοῦντας· καὶ τὸ χωρίον, εἰς ὃ πρῶτον ἠθροίσθησαν ἄστν ὠνομάσθη Φορωνικόν. Ἄργος δὲ Φορωνέως θυγατριδοῦς, βασιλεύσας μετὰ Φορωνέα, ὠνόμασεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν χώραν». Σημειωτέον δὲ ὅτι, καθ' ἃ εἶπομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1907, οἱ ὡς παλαιτατοὶ ἀναφερόμενοὶ οἰκιστὰὶ ἄστων συμπύπτουσι πρὸς τὸ τέρμα τῆς νεολιθικῆς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς χαλκῆς περιόδου, μάλιστα τῆσδε· τῆς δὲ νεολιθικῆς δὲν ἀπέμεινεν οὐδεμία σχεδὸν μνήμη· διὸ καὶ ὁ Πανσανίας λέγει ἔ.ἀ. «Οὐ γὰρ τῇ νῦν Ἀργολίδι ὀνομαζομένη τὰ μὲν ἔτι παλαιότερα οὐ μνημονεύουσιν», ἤτοι τὰ πρὸ τοῦ Φορωνέως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις ἄργος καὶ λάρισσα θεωροῦνται Πελασγικαὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι περὶ τὸ 2500 π. Χρ. κατέσχον τὴν Ἀργολίδα οἱ Πελασγοὶ καὶ μετέθηκαν τὸ Φορωνικὸν ἄστν ἐκ τοῦ ἀνισχύρου ἐκεῖνου βουνοῦ εἰς τὸν ὑπερκείμενον λίαν ὑψηλότερον καὶ ὀχυρώτερον, τὴν Λάρισσαν τοῦ Ἄργους, διότι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ χαλκοῦ μετέτρεψε τὸ σύστημα τῆς ἐπιθέσεως καὶ κατέστησεν ἀνεπαρκεῖς τὰς ἐκ τοιχαρίων νεολιθικὰς

ὄχυρώσεις, ἠνάγκασε δὲ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζητήσωσι καταφύγια φύσει ὄχυρά πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἄμυναν.

Ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1915 σελ. 225 ἐγράψαμεν ὅτι τὰ σήματα λυγρὰ τοῦ Ὅμηρου ἀπεστάλησαν ὑπὸ Τριωνθίου βασιλέως, ἐνῶ ἐκεῖ πρόκειται μὲν περὶ Προΐτου, ἀλλὰ τῆς Ἐφύρης ἄρχοντος (Z 152· 157), τὸν δὲ πτυκτὸν πίνακα ἐν Z 169 νοητέον ὡς ἀποτύπωμα τῶν ἐπὶ κυλίνδρου τινός, οἷος ὁ μνημονευθεὶς ἐκεῖ ἐν σελ. 215 στοιχ. 4 γ'. ἢ ἐπὶ δακτυλίου συμβόλων.

Ὡς πρὸς τὰ ἐν σελ. 205 τῶν Πρακτικῶν 1915 ἐκτιθέμενα σημειωτέον ὅτι, ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἡ διάσωσις τοῦ ἐν Τίρυνθι θησαυροῦ ἐτελέσθη ὑπ' ἐμοῦ, ὡς ἐκτίθημι ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1915 σελ. 204-218.

Εἰς σελ. 177 τῶν Πρακτικῶν 1915 προσθετέον τάδε ἀναγκαιὰ ὄντα:

- 1) Ἀνίδρουσις στηλῶν ἐν τῇ β' αἰθούσῃ καὶ ἐν τῷ Προδόμῳ τοῦ Μουσείου Βόλου· ἀναπαράστασις Ἐπιταφίου μνημείου· κἀθετοὶ ὀπτικαὶ καμπύλαι.

Κατὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἀνίδρουσιν τῶν γραπτῶν στηλῶν ἐν τῇ Β' αἰθούσῃ οἱ μὲν ἀριθμοὶ τοῦ ἐμοῦ καταλόγου, δημοσιευθέντος ἐν ἔτει 1909 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Θεσσαλικὰ Μνημεῖα τόμος Α'», δὲν μετεβλήθησαν, ἡ δὲ θέσις ἐνίων στηλῶν μετετράπη κατὰ λόγον τῆς διατηρήσεως τῶν βαφῶν· διότι τὰς διασφζούσας κάλλιον αὐτὰς ἔθηκα ἐν θέσει ἰσχυρότερον καὶ καταλληλότερον φωτιζομένη. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἐν τῇ Γ' αἰθούσῃ ἐκτεθειμένα ὑπ' ἀριθ. 146 καὶ 152 τμήματα στηλῶν, ἀπεκκλύφθησαν ἀνήκοντα καὶ ἀρμόζοντα ταῖς τῆς Β' αἰθούσης ὑπ' ἀριθ. 46 καὶ 53 στήλαις, αἵτινες οὕτως ἀπετελέσθησαν ἄρτιαι· διατηροῦσι δὲ λίαν εὐδιακρίτως τὰς γραπτὰς παρτιτάτας πλήρεις, καὶ εἰναι ἄξιαι ἀντιγραφῆς. Πρὸς τοῦτοις

συνεκολλήσαμεν ἅπαντα τὰ τέως ἀσυγκόλλητα παραμείναντα τμήματα στηλῶν τῆς Β' ταύτης αἰθούσης.

Ἐν δὲ τῷ προδόμῳ ἀναπρεστήσαμεν ἐπιτάφιον μνημεῖον τῆς Δημητριάδος, ὡς δεῖγμα τοῦ ὁποῖά τινα ἦσαν ἀρχῆθεν τὰ κατὰ τὰ νεκροταφεῖα αὐτῆς ἰδρυμένα παρὰ τοὺς τάφους μνημεῖα, ἐν οἷς διεφυλάσσοντο αἱ γραπταὶ στήλαι τῶν κατονομαζομένων διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῶν νεκρῶν. Ἐν πρώτοις ἐποιήσαμεν κρηπίδωμα εἰς δύο ἀναβαθμοὺς, ὧν ὁ μὲν κάτω ἀπετελέσθη ἐκ λαξευτῶν πωρολίθων, ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐκ κατεργασμένων ὑπομελάνων μαρμάρων ἢ μελανολίθων· τὰ μέλη ταῦτα εὗρομεν ἐν τοῖς ἀνασκαφῆσι πύργοις καὶ τοῖς νεκροταφεῖοις, κατὰ χώραν δ' ἐπὶ τάφου παρὰ τὸν τύμβον τῆς Πασικράτας ἀπεκαλύψαμεν μόνον τὸ πώρινον κρηπίδωμα· ἢ ὑπαρξίς τρίτου ἀναβαθμοῦ εἶναι ἀδέδαιος μὲν, πιθανῆ δ' ἐν μνημείοις μείζοσιν, οἷον ἦτο τὸ περιέχον τὴν μεγάλην στήλην τῶν πολεμιστῶν, ἣν ἰδρύσαμεν ἐν τῷ προδόμῳ, καὶ ἣς προσέθεμεν διὰ γύψου τὰ ἐλλείποντα τρία τέταρτα.

Ἰδρύσαμεν δ' ἐπὶ τοῦ στερεοβάτου τούτου, ἀντιμετώπως ἀλλήλαις, δύο παραστάδας μονολίθους, ἧτοι ἐπιμήκεις μαρμαρίνας πλάκας, ὧν εὐρέθησαν πολλὰ τμήματα ἐν τοῖς πύργοις, καὶ ὧν ἡ κατεργασία ἐπεδείκνυεν ὅτι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν εἶχον ποιηθῆ· τῶν παραστάδων τούτων μόνον ἡ ἀριστερὰ εἶναι ἀρχαία, σχηματισθεῖσα ἀκέραιος ἐκ πολλῶν, ἀρμοζόντων ἀλλήλοις τμημάτων· καθ' ὁμοίωσιν αὐτῆς ἐποιήσαμεν τὴν δεξιάν καινουργῆ. Ἐπὶ τούτων ἡρμόσαμεν τὸν μαρμάρινον ὄροφον τῆς Ἀρσιννοῦς, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή, οὕτω δὲ ἀπετελέσθη κόγχη, ἣς ἐντὸς ἐθέσαμεν στήλην, φέρουσαν γραπτὴν παράστασιν ὀρθοῦ ἀνδρός, χαιρετίζοντος γυναῖκα καθήμενῆν· τὴν στήλην ἡρμόσαμεν ἐπὶ ἀρχαίου βάθρου, ἐνὸς τῶν πλείστων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν πύργων καὶ τῶν νεκροταφείων εὐρεθέντων.

Ὅτι δὲ ὀπίσω αἱ κόγχαι αὗται ἐκλείοντο διὰ μαρμαρίνων πλάκων, διαδηλοῦσι τὰ κάθετα διαξέσματα τῶν παραστάδων, διήκοντα καθ' ἅπαν τὸ ὕψος αὐτῶν, ἔχοντα περὶ τὰ

0.20 μ. πλάτος, καὶ προωρισμένα φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ ὑποδεχθῶσι τὰς ἀποκλειούσας ἐκ τῶν ὀπισθεν τὰ μνημεῖα ταῦτα πλάκας. Ἄλλ' ἢ κατεύθυνσις τοῦ διαξέσματος παρατηρήσαμεν ὅτι δὲν ἦτο κάθετος, ἅτε μὴ σχηματίζουσα ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τοῦ στερεοδάτου, ἀλλὰ ὄξειαν, ὅτι δ' ἐπίτηδες εἶχον οὕτως ἀρχῆθεν ποιηθῆ τὰ διαξέσματα, οὐχὶ κάθετα.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἠρμόσαμεν ἐνωτικὴν τῶν παραστάδων γυψίνην πλάκα, κλείουσαν τὴν ὀπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς κόγχης· κατ' ἀνάγκην δὲ προσκλίνει ὀλγὴ ἢ πλάξ αὕτη ἐκ τῶν ἄνω ἐλαττουμένης πρὸς τὰ κάτω κατ' ὀλίγον τῆς προσκλίσεως. Ὁ δὲ λόγος τούτου εἶναι ἐμφανῶς ὀπτικὸς· διότι κατωρθοῦτο διὰ τῆς προσκλίσεως ταύτης νὰ φαίνεται τὸ βάθος εὐθὺ καὶ κάθετον, μὴ ὄν πράγματι, ἐν ᾧ, ἂν ἐννοεῖτο κανονικῶς κάθετον, θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ὄψιν κυρτούμενον δυσκρέστως· οὕτως ἔχομεν ἀπόδειξιν ἁπτὴν τῆς ἐν Δημητριάδι ὑπάρξεως τῆς καθέτου καμπυλότητος πρὸς τὴν γνωστὴν ὀριζόντιον τῶν ἀναβαθμῶν καὶ τοῦ στερεοδάτου τοῦ Περθευῶντος καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων γκῶν· καὶ σήμερον δὲ οἱ ἐφ' ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀναρτῶντες εἰκόνας ἐξαρτῶσιν αὐτὰς μετὰ τινος προσκλίσεως διὰ τὸν αὐτὸν ὀπτικὸν λόγον.

Βεβαίως δὲ ἢ ἐμφάνισις τῶν καθέτων τούτων καμπυλῶν θὰ ὑπῆρξε γενικὴ, καὶ θὰ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν τυμπάνων τῶν ναῶν, ὧν αἱ πλάκες αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ βάθος, θὰ ἦσαν ὁμοίως ἠρμωσμένοι μετὰ προσκλίσεως· ὅτι δὲ καὶ βεβαμμένον θὰ ἦτο τὸ βάθος τοῦτο δι' ἐνὸς χρώματος, πιθανῶς κυανοῦ, δύνανται νὰ θεωρησθῆ ἀναμφίβολον, καίτοι ἡμεῖς δὲν εὕρομεν ἄχρι τοῦδε πλάκα ἐκ τοιοῦτου βάρους μνημείου προερχομένην. Ἐνίοτε ἦσαν βεβαμμένα καὶ ἔφερον γραπτὰς περαττάσεις τὰ ἔσω τῶν περαστάδων καὶ ἢ ὑποκάτω ἐπιφάνειαι τῶν ὀρόφων, ὡς ἀποδεικνύουσιν εὐρεθέντα τμήματα πάντων τούτων, ἅπανα ἰδρύσαμεν ἐν τῷ προδόμῳ, δικτηροῦντα σφῆ ἔχνη τοιοῦτων περαττάσεων. Τὰ δὲ γείτρα καὶ τὰ ὁμοιώματα ἀροκραμῶν καὶ αἱ ἄλλαι μιμήσεις ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, λ. χ. κιονοκρά-

νων κττ.. ἦσαν ἐπίσης βεβαμμένα, ὡς ἐμφαίνουσι διατηρηθέντα πολλὰ ἴχνη βαφῶν ἐπ' αὐτῶν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἀριστερᾶς παραστάδος τοῦ ἀνασυγκροτηθέντος ἐπιταφίου μνημείου εἶχομεν χαράξει τῷ 1910 ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ ἐλληνικώτατος Hiller, ἐκφράζων διὰ καλλίστων στίχων τὴν ἑαυτοῦ εὐχαρίστησιν διὰ τε τὰ λαμπρὰ εὐρήματα ἡμῶν καὶ διὰ τὸ τάχιστα ἰδρυθὲν ἄσυλον αὐτῶν φρονούντες δὲ ἡμεῖς ὅτι τὰ οὕτω μὴ ἀφιστάμενα ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ποιητικοῦ κάλλους δημιουργήματα, δι' ὧν μνημονεύονται γεγονότα οὐχὶ ἀνάξια λόγου, εἶναι πρέπον νὰ διατηρῶνται, ἐχαράξαμεν τὸ ἐπίγραμμα μνήμης χάριν ἐπὶ ἀχρήστου τμήματος πλακός· μετὰ ταῦτα ὁμως, εὐρόντες καὶ ἄλλα τμήματα, δι' ὧν πάντων ἀπετελέσθη ἡ μόνη πλήρης διατηρηθεῖσα παραστάς, καὶ δι' αὐτῆς τὸ ὁμοίωμα ἀρχαίου ἐπιταφίου μνημείου, ἠναγκάσθημεν, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν νεωτέρων πρὸς τὰ ἀρχαία, νὰ ἐπικαλύψωμεν διὰ γύψου τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Hiller. ὅπερ δὲν διακρίνεται πλέον· ἔχει δὲ ὧδε:

*Ἡμθέους Ἀργῶ μὲν ἔσωσεν, δῶμα δὲ Μουσῶν
μνήματα Θεσσαλῆς, τοῖς ἐπιγυνομένοις,
ποικίλα, παμφανόωντα φυλάσσει, οὐκ διὰ βουλᾶς.
τούνεκα χαιρε νόφ ταγὲ σὺ Θεσσαλῆς.*

Εἰς δὲ σελ. 187 τῶν Πρακτικῶν 1915 προσθετέον τάδε:

- 2) *Ἐπιγραφικὰ μαρτύρια περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Παισιφάτας· ἱερὸν ἢ βωμὸς Ἐννοδίας παρ' αὐτό. Παισιφάτα=Ἀφροδίτη· Ἐννοδία=Ἄρτεμις· χρονολογία τοῦ παρὰ τὰ ἱερὰ ταῦτα νεκροταφείου καὶ τῶν ἐν τάφοις αὐτοῦ εὐρεθέντων χαλκῶν καιόπτρων.*

Ἐν τῇ Berliner phil. Wochens. τοῦ 1915 στ. 55 ὁ καθηγητῆς Kern ἐξέφρασεν ἐπιφυλάξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως

τοῦ ἱεροῦ τῆς Πασικράτας, δικαίως διατεινόμενος ὅτι ὁ ἀναθημακτικὸς βωμίσκος τοῦ *Πρωιᾶ Πασικράτα* εὐχὴν δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς παραδοχὴν τοῦ ὅτι εὐρισκόμεθα ἐπὶ χώρου ἱεροῦ τινος. ἡμεῖς ὅμως ἔσχομεν καὶ ἄλλα μικρῦτρια, ἅτινα ἐν τῇ γενικῇ ἡμῶν ἐκθέσει, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1912, δὲν ἀναφέρομεν, διότι εἶχεν ἐκταθῆ αὕτη ὑπερμέτρως διὰ παρθέσεως τῶν πεπραγμένων κατ' ἄλλα σημεῖα.

Ἄλλ' εὐρέθησαν τότε καὶ αἱ ἐξῆς ἐπιγραφαί: 1) Στήλη ἀκέραιος ἐν εἴδει ναΐσκου· ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου διὰ γραμμάτων τῶν ἀρχῶν τῆς Γ' π. Χρ. ἑκκονταετηρίδος τοῦλάχιστον ὑπάρχει ἐπιγραφή *Βουβαλῆς Πασικράτα*. 2) Ομοία στήλη ἀπλουστέρα· ἐπιγραφή τοῦ τέρματος τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος *Μέλι(τ)α Γηροσιράτου εὐξαμένη Πασικράτα*: σημειωτέον ὅτι ἀπαντᾷ ἐν ψηφίσμασι τῶν Μαγνήτων τῶν σημειωθέντων χρόνων IG IX₂ 1103₈ καὶ 1108₈ εἰς τῶν μελῶν τῆς συναρχίας τοῦ κοινοῦ *Γηρόστρατος Ἰσουλίου Δημητριεύς*, ὅστις φαίνεται ὢν πατήρ τῆς *Μελίττης* ταύτης. 3) Βάθρον κυδικὸν μελανολίθου, φέρον ἐπιγραφὴν τῶν αὐτῶν περίπου τῇ ὑπ' ἀριθ. 1 χρόνων *Πασικράτα Θεανῶ Διοτίμου, ἱερητεύσασα*. 4) Βάθρον ἐπίμηκες, φέρον ποτὲ ἀγαλμάτιον, ἤτοι ὅμοιον ἀνάθημα, καὶ ἔχον ἐπιγραφὴν τῶν αὐτῶν περίπου τῇ προηγουμένη χρόνων: *Ζώπυρος, Ἰππολύτη ὑπὲρ τῶν θυγατέρων* παρελείφθη τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς, ὅπερ θὰ ἦτο τῆς Πασικράτας πιθανώτατα διότι καὶ εἰς ἄλλην θεότητα εὐρέθη ἀνάθεσις: 5) Μικρὸς, μικρῶν, κυλινδρικός βωμὸς μετ' ἐπιγραφῆς τῆς Β' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος *Μενεκράτη (Μενεκράτους) καὶ Δημήτριος Ἐνοδία*.

Ὅτι δὲ *Πασικράτα* νοεῖται ἢ Ἄφροδίτη, ἀποδεικνύουσιν εὐρεθέντα ἀγαλμάτια πῆλινα πολλὰ καὶ ἡμίσεια δωδεκάς ἐτέρων Πάριου μικρῶν, δι' ὧν ἀποδίδονται διάφοροι ἐμφανίσεις τῆς Ἄφροδίτης, ἀπομιμούμεναι τὰς λίαν διαδεδομένας ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον παραστάσεις τῆς θεᾶς ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλους καὶ τῆς Πραξιτελείου σχολῆς τῆς Δ'—Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἐπίσης ἢ ὠραία κεφαλῇ, μεγέθους ὑπερτέρου τοῦ τελείου

γυναικείου, Παρίου ἐπίσης μαρμάρου, ἣς ἀποικόνισιν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1912 σελ. 207—208, δεικνύει Ἀφροδίτην σοβαράν, προστάτιν τῶν ἐννόμων ἐρώτων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τινὰ τῶν ἀγαλματίων, δύο ἢ τρία, ἀποδίδουσι τὴν Ἀρτεμιν κυνηγέτιδα, ἣτις εἶναι ἢ Ἐννοδία, συχνότατα ἀπαντῶσα ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, πολλάκις καὶ ἀπλῶς, ἀνευ δῆλον ὅτι τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς.

Ἐπεκράτησεν ἄρα τὸ ἐπίθετον *Πασικράτια* τοῦ κυρίου ὀνόματος Ἀφροδίτη πλήρως· ἦτο δὲ ἄχρι τοῦδε γνωστὸν τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἴδιον τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Περσεφόνης, ὡς βεβαίωσι ὁ Σ. Δραγούμης ἐν *Αοχ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 397-398. Τὸ νὰ ἀποδῶμεν αὐτὸ τῇ Ἀρτέμιδι, ἐν τῇ περὶ ἣς ὁ λόγος ἡμετέρα περιπτώσει, κωλύουσι τὰ ἀγαλμάτια καὶ ἡ δι' ἐπιγραφῆς καὶ ἐτέρων ἀγαλματίων διάκρισις τῆς Ἀρτέμιδος ὡς Ἐννοδίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι καὶ αὕτη ἐτιμᾶτο μὲν ἐκεῖ διὰ τινος βωμοῦ ἢ ἄλλως, ἀλλ' οὐχὶ ὡς κυρία θεότης τοῦ ἱεροῦ· τὸ νὰ θεωρήσωμεν δ' ἐνθάδε ὡς Πασικράταν τὴν Περσεφόνην, ἦτοι τὴν Κόρην, θὰ εἶχε μὲν τινα λόγον ἢ ὑπόθεσις, παρακειμένου νεκροταφείου, ἀλλ' ἐμποδίζουσι τὰ προειρημένα μνημεῖα, καὶ δὴ ἡ ἐπιγραφή *ὑπὲρ τῶν θυγατέρων, δι' ἣς* δηλοῦται αἰτήσις τῶν γονέων πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν ζωσῶν, τῇ μεσιτείᾳ καὶ εὐνοίᾳ τῆς Ἀφροδίτης βεβαίως, οὐχὶ τῆς Περσεφόνης, ἀκαταλλήλου ὅλως πρὸς τοιαύτας ἐνεργείας.

Θεωροῦμεν λοιπὸν βέβαιον ὅτι *Πασικράτια* νοεῖται ἐνταῦθα ἢ Ἀφροδίτη· ἢ δ' ἐν νεκροταφείῳ εὕρεσις τῶν εἰς αὐτὴν ἀναφεραμένων ἀναθημάτων, ἐπιγραφικῶν καὶ πλαστικῶν, λόγον ἔχει ἢ τὸ ὅτι τὸ ἱερόν τοῦτο ὑπῆρχεν ἤδη πρὸ τῆς κτίσεως τῆς *Δημητριάδος* (294-293 π. Χρ.) καὶ διετηρήθη καὶ μετέπειτα, τῆς διατηρήσεως πάντως βεβαιουμένης μέχρι τῆς Β' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος διὰ τοῦ ἐπιγραφομένου βωμίσκου τοῦ *Πρωτᾶ*, ἢ ὅτι δὲν ἔκειτο ἀκριδῶς ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐγγὺς πού, ἔσω τῶν τειχῶν ἢ παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν πύλην, καθ' ἣν καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἐννοδίας εὐνοεῖται· τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον· διότι δὲν εὕρομεν ἄχρι τοῦδε οὐδὲν σαφὲς καὶ κατὰ

χώραν ἴχνος τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ ἱεροῦ· διὸ εἶναι ἀναγκαία ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς παρὰ τὰς θέσεις ταύτας.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τῶν ἐν δωματίοις τάφων κατὰ συστάδας καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν καθορισμοῦ τῆς χρονολογίας τῶν εὐρημάτων, προσθετέον τοῖς προειρημένοις ἐν σελ. 191 τὰδε: τὸ εὐρεθὲν κτιστὸν ἔρεισμα πρὸ τῶν δωματίων τούτων ἐνείχεν ἐντετειχισμένα τμήματα καὶ στήλας, ὧν μία φέρει ἐπιγραφὴν Ἐχειμία Ἀντιπάρου· ἐν δὲ τοῖς τοίχοις τῶν δωματίων εὐρομεν ἐπίσης ἐντετειχισμένα τμήματα στηλῶν, ὧν ἐν μέγα φέρει ἐπιγραφὴν Ἐπικράτης Θεοτίμου, ἕτερον δὲ μείζον, ἀκεραίου σχεδὸν στήλης, Κερκίων Ἀσιαγένης (ἢ Ἀσιαγενής)· οἱ χρόνοι τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δὲν ὑπερβαίνουσι τὰς ἀρχὰς τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρήδος· καθίσταται ἄρα ἐμφανὲς ὅτι ἀνήκουσι τῷ πρώτῳ νεκροταφείῳ τῆς Δημητριάδος, τῷ ἀπὸ τοῦ 293 π. Χρ. δυναμένῳ νὰ χρονολογηθῇ.

Οἱ εὐρεθέντες λοιπὸν κατὰ συστάδας ἐν δωματίοις τάφοι ἀνήκουσι τῷ δευτέρῳ νεκροταφείῳ, ὅπερ ἐγένετο μετὰ τὴν καταστροφὴν ἢ ὁ ἀρρύθμισιν τοῦ πρώτου, οὗτινος σαφῆ ἴχνη καὶ βεβαίους τάφους δὲν εὐρομεν κατὰ τὴν περιχώρην ταύτην ἄχρι τοῦδε· ἀλλ' ἡ κατάρριψις τῶν στηλῶν τοῦ πρώτου νεκροταφείου καὶ ἡ ὑπαγωγὴ αὐτῶν εἰς λίθους ἀχρήστους, προὔποτίθησι πάροδον χρόνου τινός, πενήκοντι τοῦλάχιστον ἐτῶν μετὰ τὴν πρώτην ταφὴν καὶ ἴδρυσιν τῶν κατονομαζόντων τοὺς νεκροὺς τούτους στηλῶν. Οὕτως ὑποχρεούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι δωματίοις τάφους ὡς ἀνήκοντας τῇ ἀπὸ τοῦ 200 π. Χρ. περιόδῳ, μόλις δὲ τινὰς δυναμένους νὰ ἐξίκωνται κατὰ μέγιστον ὄριον εἰς τοὺς ὀλίγον μετὰ τὸ 250 π. Χρ. χρόνους.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συντελεῖ τὰ μέγιστα πρὸς χρονολόγησιν τῆς χαλκουργικῆς τέχνης τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος· διότι ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1914 σελ. 117-129 ὁ κ. Ν. Παππαδάκης, δημοσιεύων χαλκοὺν κάτοπρον, ἐκ τινος τάφου τῶν Βοιωτίων Θηβῶν, ὃν ἀδυνατεῖ νὰ χρονολογήσῃ καθ' ἑαυτὸν, ἴσως ὡς μονήρη εὐρεθέντα, καὶ ἄνευ τῶν κτερισμάτων, ἀνάγει

αὐτὸ «εἰς τὰς ἀρχὰς τὸ πολὺ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων» οὕς ἐπίσης ἀφίνει ἀβεβαιώτους· πιθανῶς νοεῖ τοὺς περὶ τὰ 330 π. Χρ. χρόνους ὡς τοιαύτας ἀρχὰς· ἀλλὰ καὶ τῶν χρόνων τούτων θεωρεῖ τὸ κάτοπτρον ἀρχαιότερον, λέγων «τὸ κάτοπτρον αὐτὸ κλίνομεν νὰ πιστεύσωμεν ἀρχαιότερόν πως, φυλαχθὲν ἐπὶ τινὰς δεκαετηρίδας ἴσως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ»· οὕτως ἀνέρχεται εἰς τὸ 350 π. Χρ. καίπερ μετ' ἐπιφυλάξεων μετριωτέρας ἐκφράσεως, καὶ φέρει τὸ ἔργον εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Λυσιππείου περιόδου.

Ὅτι ταῦτα εἶναι ἐσφαλμένα, ἀποδεικνύουσι δύο ἐξαιρέτα χαλκᾶ κάτοπτρα, ἅτινα εὑρομεν ἡμεῖς ἐν τάφοις τῆς προεπιρημένης συστάδος τοῦ δευτέρου νεκροταφείου τῆς Δημητριάδος, οἵτινες δὲν δύναται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ὑπερβῶσι τὸ 250 π. Χρ., καὶ τοῦτο κατ' ἀνώτατον ὅριον ἢ λογικῇ ἐπισκόπησις τῶν χρονικῶν ὀρίων, ἅτινα ἀποδίδουσι σαφῶς τὸ μὲν ἢ ἀσφαλῶς χρονολογουμένη κτίσις τῆς Δημητριάδος, τὸ δὲ αἰ ἐπιγραφαι τῶν στηλῶν, αἵτινες εὑρέθησαν ἐντετελιχισμένοι ὡς λίθοι ἄχρηστοι καὶ κοινότατοι ἐν τῷ ἐρείσματι καὶ τοῖς τοίχοις τῶν δωματίων, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ θεωρήσωμεν τοὺς τάφους τούτους, ὡς ἀνήκοντας τοῖς περὶ τὸ 200 π. Χρ. χρόνοις. Καὶ τὸ μὲν ἐν τούτων ἀποδίδει δύο πολεμιστὰς, καθαρῶς Λυσιππείου τύπου καὶ τέχνης, τὸ δ' ἕτερον παράστασιν τοῦ λεγομένου γραφικοῦ χαρακτήρος, λίαν ὁμοίαν τῇ ἐπὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ κατόπτρου, περὶ οὗ προείπομεν. Ἀμφότερα λοιπὸν ταῦτα, ἧτοι τό τε Θηβαϊκὸν καὶ τὸ τῆς Δημητριάδος ἐποιήθησαν κατὰ τὸ 250 π. Χρ. καὶ εἶναι ἀπκράϊττος ὁ περιορισμὸς τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Παππαδάκη θεθείσης χρονολογίας ὡς ἄνω κατὰ ἑκατὸν τοῦλάχιστον ἔτη.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀναγράφομεν συντόμως ἐν τῷ παρόντι πρὸς βεβαίωσιν τῶν χρονικῶν ὀρίων· ἐν δὲ τῇ εἰδικῇ ἐκδόσει τῶν ἐκ Θεσσαλίας χαλκωμάτων, καὶ δὴ τῶν κατόπτρων, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἦν παρασκευάζομεν, ἀναμένοντες ἔτι τὴν ποίησιν τῶν φωτογραφιῶν πρὸς ἔκδοσιν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ., θὰ εἴπωμεν τὰ δεόντα εὐρύτερον περὶ αὐτῶν.

- 3) *Ἀνεύρεσις Ὠδείου ἐν Λαρίσῃ· πολυάνδριον Κιεριέων ἐν τύμβῳ παρὰ τοὺς Μύρους Καρδίσης, εὗρεσις νομισματικοῦ θησαυροῦ παρ' αὐτόν· ἱερὸν Ἀπόλλωνος Περιώτων παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (Πλαταμῶνος).*

Κατὰ τινα σκαφὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τῆς κειμένης μεταξὺ τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Α' Μερραρχίας στρατοῦ καὶ τῆς οἰκίας Εὐστ. Ἰατριδίου ἐν Λαρίσῃ, εὗρέθη τάφος, ὃν μεταβάς ἐκεῖσε, ἀνέσκαψα εὐρύτερον· ἦτο τῶν συνήθων κτιστῶν τῆς Γ'-Ε' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἀγλιμμένος ἔσω διὰ παχέος ἀσβεστοκονιάματος, δὲν ἐνεῖχε δέ τι πλὴν εὐτελοῦς πηλίνου λύχνου. Παρέκειτο δὲ κατὰ χώραν μαρμάρινον ἐδώλιον, οὗ ὑπέκειτο ἐν τάξει ἕτερον ὁμοίως, ὑφ' ὃ εὗρομεν τὸ τέρμα, ἦτοι τὴν εὐθυνηρίαν, ἐφ' ἧς ἔδη τὸ ὄλον κτίσμα· ἐξηκριβώσαμεν δὲ ὅσα παρέκειντο ἐν συναφείᾳ ἐκατέρωθεν ἕτεροι λίθοι ἐδωλίων· ἡ ἐξεργασία πάντων τούτων φερόντων ἄνω προεξέχον ἀπλοῦν γείσον, ἐνδείκνυται οὗσα λαμπρῶν χρόνων τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ ἐργασία ὅμως δὲν ἦτο εὐχερὲς νὰ ἐπεκταθῇ, ἐπιπροσθούτων τῶν πεζοδρομίων, τούτου δ' ἔνεκα δὲν καθίστατο δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ, ἂν τὸ κτίσμα ἦτο ἐξέδρα τις ἢ ἔρησιμα θόλου, οἷα ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ· ἀλλὰ τὸ ἐκ τριῶν ἐδωλίων ἐμφαινόμενον τόξον ἦτο λίαν ἀνοικτόν, καὶ ἐνεδείκνυεν ἐπιτεταμένην περίμετρον κύκλου, οἷαν ἀναμένομεν ἐν θεάτρῳ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀρχαῖον θέατρον ἔχει εὗρεθῆ καὶ ἐν μέρει διατηρεῖται κατὰ τὰ κράσπεδα τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λαρίσης (βλ. *Πρακτικὰ* 1910 σελ. 174 - 175), εἰκάζομεν ὅτι τὸ νῦν ὑποδηλούμενον θά ἦτο πιθανώτατα τὸ Ὠδεῖον τῆς πόλεως, οἷον δὲν ἀναφέρεται μὲν, ἀλλὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὑπάρχον· διότι αἱ λίαν γνωσταὶ ἀγωνιστικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Λαρίσης ἀναγράφουσι σκλιπστάς, κήρυκας, ἀθλητάς, κηθαριστάς, κηθαροδούς, ποιητάς ἐπῶν, κτ., διαγωνιζομένους· οἱ ἀγῶνες δὲ οὔτοι ἠδύναντο μὲν νὰ τελῶνται καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλ' εὐλογώτερον ἐν Ὠδείῳ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ περίξ χώρος εἶναι ἐπίπεδος, ὀλίγον τι ὑψωμένος· δὲν ἔχει ἄρα ἐμφανῆ τὰ στοιχεῖα λόφου, φυσικοῦ ἢ χειρσποιοῦ, οἷον ἀπαιτεῖ τὸ θεατρμόρφον 'Ὁδεῖον' τούτου ἔνεκα δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν ἔτι ἢ ὑπῆρχεν ἀρχῆθεν λόφος τις, σὺν τῇ παρόδῳ δὲ τοῦ χρόνου κατεστράφη, ὑπερ οὐχὶ ὀλιγάκις συμβαίνει, προκειμένου περὶ μονήρων χωματωδῶν λόφων ἐν τῇ πεδιάδι, ἣ εἶχε κατασκευασθῆ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἐκ ξύλων, πλὴν τῶν κατωτάτῳ δύο ἢ τριῶν ἀναβαθμῶν, ὄντων μαρμαρίνων· ἢ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους μέχρι τῆς εὐθυντηρίας, ἣτοι τῆς κονίστρας, ἀπόστασις εἶναι 1.80 μ. Εὐδνόητον δὲ εἶναι ὅτι κατεχώσαμεν τὰ ἀνασκαφέντα καὶ ἐκαλύψαμεν αὐτὰ ἐντελῶς οὕτως, ὥστε σήμερον δὲν διακρίνεται οὐδὲν ἴχνος τῶν ἀρχαίων τούτων.

Περὶ τὴν ἡμίσειαν ὄραν μακρὰν πρὸς 'Ανατολὰς τῆς πόλεως Καρδίτσης, ἐγγὺς τῆς εἰς Λάρισαν ἀγούσης ἀμαξιοῦ, ὑπάρχει παρὰ τὸ χωρίον Μύρους χωματώδης τύμβος χειρσποιοῦτος, οὗ πολὺ τοῦ ὕψους διεσπάρη σὺν τῷ χρόνῳ ἐκ τε τῆς καλλιεργίας καὶ τῶν λαθραίων ἀνασκαφῶν, δι' ὧν ἀνεκαλύφθησαν τετράγωνοι τάφοι, διὰ μαρμαρίνων πλακῶν πεπονημένοι, ὧν τινὰς εἶδομεν παρερριμμένας καὶ τεθραυσμένας· ἐκ τινος τῶν τάφων τούτων εἶχε κατασχεθῆ ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς Θεσσαλίαν μεταβάσεώς μου μεγάλη χαλκῆ ὑδρία καλλίστου σχήματος, σχεδὸν ἀκέραιος, καὶ τινὰ πῆλινα ἀγγεῖα κοινοῦ τύπου, ἅτινα παρέλαβον ἐκ τοῦ Νομαρχείου καὶ κατέθηκα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Βόλου, κατόπιν δ' ἐν τῷ Μουσείῳ. Ἔλεγον δὲ οἱ πάροικοι ὅτι πολλὰ νομίσματα ἀνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου, ὅστις καλεῖται «Μαγοῦλα ἔς τοὺς Μύρους», καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου ὑπάρχουσι ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν μία ἐστρωμένη ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Δυστυχῶς ἢ σύστασις μου πρὸς ἀνασκαφὴν τοῦ τύμβου ἐκείνου δὲν ἐξεπληρώθη μέχρι σήμερον.

Τυχαῖον ὅμως εὕρημα δηλοῖ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ περιέργου τούτου πολυανδρίου· διότι τῷ 1914 πλινθοπλάσται τινές, ὀρύσσοντες χῶμα ἐκ τοῦ τύμβου τούτου,

εὔρον ἀγγεῖον πῆλινον, ὅπερ ἐνεῖχε περὶ τὰς δύο χιλιάδας ἀργυρῶν νομισμάτων, ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ἅτινα διεμοίρασαν οἱ εὐρόντες· τῇ ἐγκαίρῳ ὅμως ἐνεργείᾳ τοῦ ἀστυνόμου Καρδίτσης, μοιράρχου κ. Βογιατζῆ, ὃ, γνωρίσαντί μοι τὸ εὑρημα, ἀπέστειλα οδηγίᾳ πρὸς περισυλλογὴν τῶν νομισμάτων, ἐμποδισθεὶς νὰ μεταδῶ αὐτοπροσώπως, διεσώθη τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐρμαίου τούτου, ἀποσταλὲν ἀρμοδίως εἰς Ἀθήνας καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ.

Εἶναι δ' ἐμφανὲς ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως ὅτι ὁ θησαυρὸς οὗτος ἀπετέλει *κατάθεσιν*, *depositio pecuniae* (πρὸς τὰ προειρημένα ἀποκρυβεὶς ὑπὸ τινος φυλαργύρου ἢ ληστοῦ, ὅστις δὲν ἠδυνήθη, ἢ δὲν προέλαβε, νὰ ἀναλάβῃ αὐτόν Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἀνῆκε πιθανώτατα τῷ ἀρχαίῳ Κιερίῳ, πόλει πλουσιωτάτῃ καὶ ἀκμαίᾳ ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος· κατὰ ταῦτα καὶ οἱ τάφοι ἐκεῖνοι ἀνήκουσιν οἰκογενεῖα τινὶ σημαντικῇ τῆς πόλεως ταύτης, ἢ εἶναι κοινοτάφιον πολιτῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἢ ἄλλως ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ταφέντων· τὸ πρῶτον φαίνεται πιθανώτερον.

Κατὰ δὲ τὴν ἀρχαίαν Ἡράκλειαν, μεταξὺ τοῦ νῦν Πλαταμῶνος καὶ τοῦ χωρίου Παππαπούλη, εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. περίπου ἀπὸ τοῦ δευτέρου τούτου, κατασκευαζομένης τῆς γραμμῆς τοῦ ἐνωτικῆς σιδηροδρόμου ἐκ τῶν παλαιῶν συνόρων πρὸς τὸ Γιδα τῆς Θεσσαλονίκης, εὐρέθη μικρὰ στήλη ἀναθηματικὴ τῷ Ἀπόλλωνι Πιεριώτῃ καὶ τύμβος, ἐνέχων κτίσμα ἐν εἴδει τάφου· εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἠμποδίσθημεν νὰ μεταδῶμεν, ἵνα καθορίσωμεν τὰ σημεῖα ταῦτα, περὶ ὧν ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ὁ ἀνώτερος μηχανικὸς κ. Μπιτσάκῆς καὶ ὁ ὑποτελώνης κ. Ῥωμαῖος· ἀλλ' ἐλπίζομεν ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, εὐκαιρίας παρεχομένης, νὰ μεταδῶμεν ἐκεῖσε πρὸς μελέτην τῶν τόπων καὶ τῆς ἀρχαίας Ἡρακλείας, περὶ ὧν πολλὰ διέσωσαν αἱ ἐν Γόννοις εὐρεθεῖσαι καὶ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1911-1915 δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαί. Τὴν δὲ ἀνάθεσιν τῷ Ἀπόλλωνι ἰδρύσαμεν ἐν τῷ προχείρῳ Μουσείῳ τῆς Λαρίσης.

ΚΟΡΩΠΙ—ΣΦΗΤΤΟΣ

Τὸ Κορωπί ὡς καὶ ὁ ἀρχαῖος δῆμος, ἐν τῷ χωρίῳ τοῦτο διεδέχθη, λίαν ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν μου· διότι ὁ δῆμος τοῦ Κορωπίου, ὅπερ εἶνε τὸ πολυανθρωπότετον τῶν ἐν τῇ Μεσογειακῇ πεδιάδι τῆς Ἀττικῆς χωρίων, κακῶς μὲν τὸ πρῶτον ὠνομάσθη δῆμος Ἀραφῆνος, κακῶς δὲ καὶ τῷ 1846 Β. Διατάγματι μετωνομάσθη δ. Κρωπείας· διότι ἡ ἀρχαία Κρωπεία ἢ Κρωπιὰ ἔκειτο πρὸς Δ. τοῦ ὄρους Αἰγάλεω· οἱ τότε ἀρχαιολόγοι τοῦ ἔθνους ἐξ ἔρωτος δηλονότι πρὸς τὰς ἀρχαίας τοπωνυμίας παρεξέλαβον τὸ Κορωπί ὡς παραφθορὰν τοῦ ἀρχαίου Κρωπιὰ, ὡς τὸ Σπάτα παραφθορὰν ἐκ τοῦ Σφηττός, τὸ Λιόπεσι ἐκ τοῦ Ἀλωπεκῆ, τὸ Σκαραμαγκᾶς ἐκ τοῦ Σκαμβωνίδα, καὶ τὸ Πέλικα, ἐκ τοῦ ἀρχαίου Πήληκες.

Ἄλλ' ὅτι αἱ τοιαῦται ἐτυμολογίαι ἀληθεῖς εἰκαιολογίαι εἰσι καὶ ἀταλαίπωρα σκέμματα, πρόδηλον· ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Κρωπιᾶς εἶνε ἀναμφισβητήτως καθωρισμένη ἐκ τοῦ Θουκυδίδου· διότι ὁ ἱστορικὸς παρέδωκεν ἡμῖν, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἄραντες ἐκ τῆς Ἐλευσίνας καὶ τ.Ὑ Θριασίου πεδίου προχώρησαν εἰς Ἀχαρνὰς διὰ τῆς Κρωπιᾶς ἐν δεξιᾷ τὸν Αἰγάλεων ἔχοντες. (Β', 19) ὥστε ἡ Κρωπιὰ σαφῶς ἔκειτο Δ. τοῦ ὄρους Αἰγάλεω.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ κακῶς μετηνέχθη ἡ Κρωπιὰ εἰς τὸ νῦν Κορωπί, τότε τίς ἀρχαῖος δῆμος ἔκειτο ἐκεῖ· ἐκ πολλῶν τεκμηρίων πείθεται τις ὅτι ἐκεῖ ἦν ὁ ἀρχαῖος Σφηττός ¹⁾ εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλὴν ἀνήκων, οὗ περὶ τῆς θέσεως πολλαὶ ἀμ-

¹⁾ Τὰ ἐπιρρήματα Σφηττόθεν, Σφηττοῖ, Σφηττόν δε καὶ ὁ δημότης Σφηττίας

φισθητήσεις υπό τῶν ἀρχαιολόγων ἐγένοντο· καὶ πρῶτον ἐπειδὴ ὁ Στράβων δὲν μνημονεύει τοῦ Σφηττοῦ οὔτε ἐν τοῖς πρὸς Δ. τοῦ Ἰμμητοῦ παραλίαις δῆμοις οὔτε ἐν τοῖς τῆς Ἀ. καὶ Ν. ἀκτῆς, ὁ Leake ¹⁾ λίαν πιθανῶς εἶκασεν, ὅτι ὁ δῆμος οὗτος ἔκειτο ἐν τῇ Μεσογείᾳ· παραχθεὶς δ' ὅμως ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἀρχαιοδίφης ἐκ τῆς φαινομενικῆς ὁμοφωνίας παρεξέλαβε τὸ νῦν Σπάτια ὡς παραφθορὰν τοῦ Σφηττός, ὃν καὶ ἐκεῖ που ἐτοποιήθει

Δεύτερον ἐκ τινος χωρίου τοῦ ῥήτορος Αἰσχίνου δύναται τις νὰ παραδεχθῆ, ὡς ὀρθῶς καὶ ὁ Ross ²⁾ ἐτόπασεν, ὅτι ὁ Σφηττός ἐγεινιάζε πρὸς τὸν δῆμον Μυρρινοῦντα, οὗ ἡ θέσις νῦν εἶνε καθωρισμένη ἐν τῇ νῦν Μερέντα παρὰ τὸ Μαρκόπουλον· διότι ὁ Αἰσχίνης ³⁾ μνημονεύει, ὅτι ὁ Τίμαρχος εἶχεν ἐν Σφηττῷ κτῆμα, ὅπερ ἐπρίατο παρ' αὐτοῦ Μνησίθεος ὁ Μυρρινοῦσιος· τὸ κτῆμα τοῦτο ὑπὸ τοῦ ῥήτορος λέγεται Σφηττοῖ ἔσχατιά· κατὰ δὲ τὸν Σχολιαστὴν ἔσχατιαί εἰσι τόποι ἔσχατοι τῆς χώρας περατούμενοι ἢ εἰς ὄρος ἢ εἰς θάλασσαν, ἢ «τὰ ἐπὶ τοῖς τέρμασι τῶν δήμων ἔσχατα κείμενα χωρία ἔσχατια ἐκαλοῦντο»· ἐκ τῆς ἐρμηνείας δὲ ταύτης τοῦ Σχολιαστοῦ δῆλον, ὅτι τὸ κτῆμα τοῦ Τιάρχου, ὅπερ ἐπρίατο ὁ Μυρρινοῦσιος, ἔκειτο ἐν τῷ τέρματι τοῦ δήμου Σφηττοῦ, καὶ ἐν τῷ ἔσχατῳ αὐτοῦ μέρει, τῷ πρὸς τὸν δῆμον Μυρρινοῦντα συνορεύοντι· διὸ καὶ ὁ Μυρρινοῦσιος αὐτὸ ἐπρίατο.

Οὐ μόνον δὲ πρὸς τὸν Μυρρινοῦντα συνορεύων φαίνεται ὁ Σφηττός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἀνάφλυστον ὑποδηλοῦται γεινιᾶζων. Ὡς δηλαδὴ ὁ Σφηττός καὶ ὁ Ἀνάφλυστος ὀνομάζονται ἀδελφοὶ ἐκ Τροϊζήνος εἰς τὴν Ἀττικὴν μετοικήσαντες καὶ τοὺς ἐπωνύμους αὐτῶν δύο δήμους ἰδρύσαντες κατὰ τὸν Πausανίαν (B' 30,8), οὕτω καὶ οἱ δύο δῆμοι Σφηττός καὶ Ἀνάφλυστος φαίνονται γειτονικοί. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Σφηττός ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις ἦτο εἰς τῶν δώδεκα τῆς Ἀττικῆς δήμων,

¹⁾ Leake—Westermann σελ. 17.

²⁾ Ross σελ. 96.

³⁾ Αἰσχίν. κατὰ Τιάρχου § 98.

φαίνεται, ότι περιελάμβανε και τὸ ΝΑ. μέρος τῆς ἀκτῆς μέχρι τοῦ Ἀναφλύστου, ὡς και νῦν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κορωπίου ὑπάγεται ὁ Ἀνάβυσσος, κείμενος ἔνθα ἦν ὁ ἀρχαῖος Ἀνάφλυστος, ἐν τῷ ὄρμῳ δηλαδὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Ἄλλοθεν δ' ὑποδηλοῦται, ὅτι ἡ τοῦ Σφηττοῦ περιοχὴ ἐπεξετείνετο και πρὸς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ μέχρι τῆς ἀκτῆς· διότι ἡ ἐν ταῖς Ἀλαῖς ταῖς Αἰξωνικαῖς ἀφιέρωσις τῶν θυνηθορηῶν εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Κύννειον, ὃς ἦν θεὸς τῶν Σφητῶν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνάμνησις τῶν παλαιῶν ἐκείνων χρόνων, ἐν οἷς τὸ παράλιον τοῦτο μέρος εἰς τὸν Σφηττὸν ἀνήκεν ¹⁾.

Ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται ὁ Σφηττός ὁμορῶν πρῶτον πρὸς τὸν Μυρρινοῦντα (Μαρκόπουλον), δεῦτερον πρὸς τὸν Ἀνάφλυστον (Ἀνάβυσσον), και τρίτον πρὸς τὰς Ἀλάς τὰς Αἰξωνικὰς ἢ τοὺς Αἰξωνεῖς ἐν ταῖς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ ὑπωρεῖαις οὕτως, ὥστε ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου Σφηττοῦ ἦτο παρὰ τὸ νῦν Κορωπί· περὶ τούτου δὲ συμφωνοῦσιν ὁ τε Milchhöfer και ὁ Löper.

Ὁ Milchhöfer μάλιστα τοποθετεῖ τὸν Σφηττὸν Δ. τοῦ χωρίου Κορωπίου παρὰ τὸν λόφον, ἔνθα ὁ ναὸς τοῦ Χριστοῦ· ὁ λόφος ἐκεῖνος φαίνεται ὡς ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἀρχαίου πολισματος· ἐπὶ τοῦ Ἀ. μέρους αὐτοῦ διακρίνει τις ἴχνη τοῦ ἀρχαίου τείχους· ὁ λόφος οὗτος μακρόθεν ὀρώμενος προσομοιάζει πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηθῶν. Ἐγὼ δὲ και Δ. τοῦ λόφου παρατήρησα λείψανά τινα κτιρίου ἀρχαίου· ἀλλὰ και μεταξὺ Κορωπίου και τοῦ λόφου τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀσωμάτων και ἐν τῷ δυτικώτερον αὐτοῦ κειμένῳ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου εἶδον ἐρείπια πολλὰ κτιρίων ἀρχαίων και τεμάχια μαρμάρου ἐξ ἀρχαίων μνημείων· ἐν δὲ τῇ πλησίον ἐκεῖ τοποθεσίᾳ, ἣτις Φουβάγια καλεῖται, βλέπει τις πύργον ἠρειπωμένον, μεταγενεστέρων μὲν χρόνων, ἀλλ' ὕλικὸν ἀρχαῖον ἐνέχοντα· ἡ δ' ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις οἰκοδόμησις τοῦ πύργου ἐναυθα δηλοῖ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως, ὡς και ὁ ἀρ-

¹⁾ Π.βλ. Löper, Mitth. d. deut. arch. Instit. in Athen XVII (1892) σελ. 393.

χαίος Σφηκτιός επικαίρως ἦν ἰδρυμένος· καὶ ὁ πύργος οὗτος δύναται νὰ συντελέσῃ πῶς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς Σφηκτιᾶς ὁδοῦ.

Πρὸς καθορισμὸν δὲ τοῦ Σφηκτιοῦ καὶ τῆς Σφηκτιᾶς ὁδοῦ δύναται οὐκ ὀλίγον νὰ συντελέσῃ καὶ ἡ διήγησις τοῦ Πλουτάρχου (β. Θησεύς γ'). Κατὰ τὸν ἱστορικὸν δηλαδὴ ὁ Πάλλας, ὅς εἶχε πολλοὺς υἱοὺς, ἤλπιζε νὰ διαδεχθῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Αἰγέα ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἄτεκνον ὄντα· ἀλλ' ὅτε ὁ Αἰγεὺς ἀνεγνώρισε τὸν Θησεά υἱὸν καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας, οἱ Παλλαντίδαι ἀπελπίσαντες περὶ τῆς διαδοχῆς, εἰς πόλεμον καθίσταντο· καὶ διελόντες ἑαυτοὺς οἱ μὲν προφανῶς Σφηκτιόθεν ἐχώρουν ἐπὶ τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ πατρὸς, οἱ δὲ Γαργηττοὶ κρύφσαντες ἑαυτοὺς ἐν ἠδρεῦον, ἵνα διχόθεν ἐπέλθωσι τοῖς ἐναντίοις· ἀλλὰ γνοὺς τὰ σχέδια τῶν Παλλαντιδῶν παρά τινος κήρυκος Ἀγνουσίου ὁ Θησεύς, ἐπιτεπὼν ἐξαίφνης τοῖς ἐνεδρεύουσι πάντας διέφθειρε.

Τούτοις δὲ συμφωνεῖ καὶ ἡ διήγησις τοῦ Φιλοχόρου· διότι ἐν τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Εὐριπίδου (Ἰππόλυτ. στίχ. 35) ἀναγινώσκωμεν τὰ ἑξῆς· «Πάλλαντος ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις διανοουμένου καὶ τὴν Σφηκτιᾶν ὁδὸν διαπορευομένου ἐπὶ τὸ ἄστυ» μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οἱ τούτου παῖδες κατὰ βούλησιν τοῦ πατρὸς Γαργηττοὶ ἐγκαθίζουσι μετὰ τῶν ἠλικιωτῶν, ἵνα, ὅταν ἐπεξέλθωσι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ὁ Πάλλας συμβάλλῃ, ἐξ ἐφόδου προσπεσόντες λάθωσι τὴν πόλιν».

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διηγήσεων τούτων κατάδηλον γίνεται, ὅτι ὁ Σφηκτιός ἦν ἐν τοῖς Μεσογείοις· ἀλλὰ τίς ἦν ἡ Σφηκτιᾶς ὁδός, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Πάλλας καὶ δι' ἧς προσβαλὼν τοῖς Ἀθηναίοις ἔμελλε νὰ παράσχη τοῖς Γαργηττοῖς ἐνεδρεύουσιν υἱοῖς αὐτοῦ τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα ἐξ ἐφόδου προσπεσόντες λάθωσι τὴν πόλιν, ἣ κατὰ τὸν Πλούταρχον διχόθεν ἐπέλθωσι τοῖς ἐναντίοις, τοῦτο δεῖται ἀποδείξεως. Ὁ μὲν Leake Σφηκτιᾶν ὁδὸν ἐκλαμβάνει τὴν διὰ τοῦ Β. πρόποδος τοῦ Ὑμηττοῦ, ἐνθα καὶ νῦν διέρχεται ἡ ἐκ τῶν Μεσογείων καὶ τοῦ Μαραθῶνος ὁδός ἐν τῇ θέσει, ἣτις Σταυρὸς ὀνομάζεται· τὸν δὲ Γαργηττὸν

τοποθετεί, όπου νῦν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ κυνηγός, ἐπὶ τῆς κνήμης δηλαδὴ τοῦ εἰρημένου πρόποδος· ἀλλ' οὐδέτερον τούτων δύναται νὰ ἀληθεύῃ· διότι τοῦ μὲν Γαργηττοῦ εἶνε καθωρισμένη ἡ θέσις, όπου διεσώθη καὶ τὸ ὄνομα **Γαργηττός**· ἡ δὲ Σφηττία ὁδὸς ἀνάγκη νὰ ἔχη τι τὸ ἰδιόζον καὶ νὰ μὴ τυγχάνῃ κοινὴ τῇ ἐκ τῶν ἄλλων Μεσογείων δῆμων καὶ ἐκ τοῦ Μαραθῶνος· ἔπειτα πῶς θέλει νοηθῆ τὸ διχόθεν τοῦ Πλουτάρχου; τὸ σχέδιον τοῦ Πάλλαντος ἦν νὰ προσβάλλῃ τὸν ἀντίπαλον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ τῶν ὀπισθεν ἅμα, ἐκ δύο διευθύνσεων ἐναντίων· ὥστε ἀλλαχοῦ ζητητέον τὴν Σφηττίαν ὁδόν.

Ὁ Σφηττός, ὡς εἶδομεν, καλῶς τίθεται Δ. τοῦ Κορωπίου, όπου νῦν ὁ λόφος τοῦ Χριστοῦ· πρὸς Δ. δὲ τοῦ λόφου τούτου ἄγει ὁδός, ἣτις διὰ φάραγγος ὑπὲρ τὸν ἀυχένα τοῦ Ὑμηττοῦ βαίνουσα εἰς τὴν Δ. κλιτὸν τοῦ ὄρους διὰ μεγάλης χαράδρας καταλήγει εἰς τὴν τοποθεσίαν **Πιρνάρι**· ἡ φαραγγώδης δ' αὕτη ὁδὸς εἶνε ἡ Σφηττία, ἄγουσα ἐκ Σφηττοῦ ἢ τοῦ Κορωπίου εἰς Ἀθήνας πολὺ ταχύτερον ἢ ἡ διὰ τῆς Β'Α. ὑπωρείας τοῦ Ὑμηττοῦ διὸ καὶ νῦν οἱ χωρικοὶ χρησιμοποιοῦσι τὴν ὁδὸν ταύτην πρὸς ἐξοικονόμησιν χρόνου· πολὺ δὲ μᾶλλον ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ ὁδὸς αὕτη, ἐπειδὴ ὁ Σφηττός ἔκειτο Δ. τοῦ νῦν Κορωπίου περὶ τὰ 4 χμ. ὥστε ἡ ὁδὸς καθίστατο πολὺ βραχυτέρα τῆς νῦν ἐκ Κορωπίου ἀρχομένης· ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα ὑπάρχει διόδος ἐκ τῆς Μεσογειακῆς πεδιάδος πρὸς τὴν Δ. ἀκτὴν, ἡ θέσις τοῦ Σφηττοῦ ἦτο λίαν ἐπίκαιρος· διὸ καὶ τὸ τεῖχος αὐτοῦ καὶ ἡ ἀκρόπολις εἶχον μεγάλην σημασίαν· διὰ τῶν ὀχυρωμάτων τούτων καθίστατό τις κύριος τῆς διόδου καὶ ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς πρὸς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ οἰκοῦντας ἐπιτρέχων καὶ λεηλατῶν τὴν χώραν αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις, ὅτε πρὸ τοῦ Θησέως ἐν τῇ Ἀττικῇ πολλὰ κρατεῖδια ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων ἦσαν καὶ τὰ ὅρια τῶν περὶ τὸν Ὑμηττὸν δῆμων ἢ ἐπικράτειῶν αἱ κλιτύες τοῦ ὄρους ἀπετέλουν· διὰ τὸ ἐπίκαιρον δὲ τοῦτο τῆς θέσεως τοῦ Σφηττοῦ ἐρμηνεύεται καὶ ἡ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις οἰκοδόμησις ἐκεῖ τοῦ νῦν ἡρειπωμένου πύργου, περὶ οὗ νῦν δὴ λόγος ἐγένετο.

Ἡ θέσις δὲ τοῦ Σφηττοῦ εἶχε καὶ ἄλλο τι πλεονέκτημα· διότι κεῖται ἐπὶ ἱκανοῦ ἐξάρματος, ὥστε ἡ μέχρι τοῦ αὐχένος τοῦ Ὑμηττοῦ ἀνάβασις δὲν εἶνε μεγάλη· ὁ λόφος τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀκρόπολις δηλαδὴ τοῦ Σφηττοῦ, ἔχει ὕψος 250 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἡ δ' ἐντεῦθεν ἀνάβασις μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ στενοῦ (455 μ.), ὅθεν καταβαίνει τις εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ Ὑμηττοῦ, δὲν ὑπερβαίνει τὰ 200 μ. Διὰ ταύτης δὴ τῆς φαραγγώδους διόδου νοητέον, ὅτι ἐξεστράτευσεν ὁ Πάλλας μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως, ἵνα πλήξῃ τὸν ἐχθρὸν νοτιόθεν, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα, τὸ ἐν Γαργητῶ ἐνεδρεῦον ἔμελλε νὰ ἐπιτεθῆ ἔωθεν καὶ ἐκ τῶν νότων· οὕτω δ' ὁ ἐχθρὸς ἐκ δύο ἐναντιῶν διευθύνσεων προσεδάλλετο. ἢ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλουτάρχου διχόθεν. Ὅτι δὲ ὁ Σφηττός ἦν περὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα, προσυποδηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ Σοφοκλέους· διότι, κατὰ τὸν τραγικόν, ὁ Πάλλας εἶχε τὸ πρὸς Ν. μέρος τῆς Ἀττικῆς . . . «τῆς δὲ γῆς τὸ πρὸς νότον | ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ γίγαντας ἐκτρέφων | εἶληχε Πάλλας». (Σοφ. Ἀπόσπ. 19, 4.)

Τὴν Σφηττίαν δὲ ταύτην ὁδὸν ἐπόθουν διακαῶς νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ ὁ Milehhöfer βεβαίως ὅτι διέκρινε λείψανα τροχιῶν ἐπὶ λίθων τῆς χαραδρώδους ταύτης διόδου· καὶ ἀνέδην τῶ ὄντι ἐκ Κορωπίου ἐξορμηθεὶς ἡ ἀνάβασις ἐγένετο διὰ τοῦ λόφου τοῦ Χριστοῦ, μοι ἦτο δὲ λίαν ἐπίπονος· διότι ἡ κλίσις εἶνε μεγάλη καὶ μᾶλλον ἀνερριχθήτην κατὰ τὰ τελευταῖα 150 μέτρα· ἡ ὁδὸς τὸ πάλαι πάντως ἦτο ὀμαλωτέρα· σήμερον δὲ διὰ τὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν ἡ διόδος ἐκεῖνη λίαν παρημελήθη· διὸ καὶ ἡ ἀνάβασις δυσκολωτέρα νῦν.

Ἐκ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ αὐχένος ἐκείνου νῦν ἄρχονται πρὸς Δ. τὰ ὄρια τῶν κτημάτων Καραπάνου, ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία Αἰξωνή· ὁ δὲ ὀρίζων ἐκεῖθεν πρὸς Δ. μὲν δὲν εἶνε πολὺ ἀναπεπταμένος, ἐπιπροσθούσης ἄλλης σειρᾶς τοῦ Ὑμηττοῦ, ὁ δὲ πρὸς Ἀ. ἐξαπλοῦται μεγαλοπρεπέστατος πρὸς τὴν τῶν Μεσογείων πεδιάδα, τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας· ἡ πεδιάς πολλαχοῦ θάλλει ἐκ τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐλαιώ-

νων· διό και ἡ χώρα ἐκείνη εἶνε εὐάμπελος καὶ ἐριστάφυλος, εὐέλαιος καὶ σιτοφόρος· ὡς δ' ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐφημιζετο τὸ Σφήττιον ὄξος (Ἄριφν. Πλ. 702), οὕτω καὶ νῦν τὸ τοῦ Κορωπίου ἄνδρες δ' ἐπιφανεῖς Σφήττιοι ἐγένοντο *Αἰσχίνης* ὁ Σωκρατικὸς φιλόσοφος καὶ ὁ τοῦ Σωκράτους φίλος καὶ θαυμαστῆς Χαιρεφῶν, ὃς ἀποθαυμάζων τὴν σοφίαν τοῦ Σωκράτους ἐλθὼν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἤρετο τὸν θεόν, εἴ τις σοφώτερος τοῦ Σωκράτους εἶη· ἢ δὲ Πυθία ἀνεῖλε τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο «σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης, ἀνδρῶν δ' ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος» (Πρβλ. Πλάτων. Ἄπολ. Ε').

Ἀρχαιολογικὰ λείψανα περὶ τὸ Κορωπὶ εὐρεθέντα φυλάσσονται ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ τοῦ χωρίου· ἐν αὐτοῖς διακρίνει τις δύο ἀναγλύφους παραστάσεις, ὧν ἡ ἑτέρα ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν τῆς Ἥγησους καὶ ἀρίστης τέχνης· ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ προσώπου, ὡς μὴ ὄφελε, παρεφθάρη.

ΚΙΤΣΙ - ΚΙΚΥΡΝΑ - ΛΑΜΠΤΡΑΙ.

Τὸ *Κίτσι* εἶνε τοποθεσία, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς ἀπὸ Κορωπίου εἰς Βάρην τριώρου ἀποστάσεως· ἐκ τοῦ Κορωπίου κατερχόμενος τις Ν. εἰς ἀπόστασιν $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπαντᾷ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, περὶ ὃν διακρίνει ὕλικὸν ἀρχαῖον ἀρκετὸν καὶ θραύσματα κίωνων· ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ Τραπεζῇ εὐρέθη πρὸ τινων ἐτῶν ἐντετειχισμένον πολῦτιμον ἀνάγλυφον, ὅπερ μετηνέχθη εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον· ἢ περίξ τοῦ ναοῦ τοποθεσία λέγεται ἁγία Τριάς καὶ ἡ εὐρυτέρα *Λαμπρικά*· τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ὑπομιμνήσκει τὸν ἀρχαῖον δῆμον, ὃς ἐκαλεῖτο *Λαμπτραί* ἢ *Λαμπραι* καὶ οὗ ὁ δημότης ἐλέγετο ὁ *Λαμπτρέυς* ἢ *Λαμπρεύς*· ἦν δ' ὁ δῆμος τῶν *Λαμπτρέων* διττός, ὁ ὑπένεο-

Σημ. Περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων πρβλ. καὶ Milchhöfer *Mitth. d. Deut. Inst. in Athen* XII (1887) σελ. 97-104 καὶ Κουμανοδῆ. Ἐπιτύμβ. ὑπεγρ. Σφήττιων ἀρ. 1166—1180 καὶ CIA IV, 373, 198. Εὐμηλίδου γυνὴ Σφήττιθεν.

θεν (=ὁ παράλιος) καὶ ὁ ὑπερθεν ὁ μεσόγειος, ὁ ὑψηλότερος· ὥστε ἐν τῇ νῦν θέσει *Λαμπρικὰ* ἦν ὁ ὑπερθεν δῆμος ἀπέχων τῆς θαλάσσης περίπου δίωρον.

Προχωρῶν δὲ τις νοτιώτερον φθάνει εἰς τὴν τοποθεσίαν, τὴν καλουμένην *Βουρβάτσι*, ὀλίγον τι πρὸ τῆς εἰς τὸ Κίτσι ἀφίξεως· ἐκεῖ δ' ἐν τῇ θέσει *Βουρβάτσι* ἐδεβαιώθη μοι ὅτι ἀνευρέθησαν ἀρχαῖοι τάφοι, ἐν οἷς πολύτιμον ἄγαλμα ἐξεσκάφη καὶ ἐσυλήθη ὑπὸ τυμβωρύχων ἢ ἀρχαιοσύλων· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τάφοι λάθρα καὶ ἐν σπουδῇ ἀνεψήχθησαν ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων, πάντως δὲν ἀνεζητήθησαν πολλοὶ τάφοι οὐδὲ ἐξηρευνήθη τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀκριδῶς· ὥστε ἀνασκαπτόμενον ἐπιμελῶς τὸ μέρος τοῦτο μέλλει καὶ ἄλλους τάφους ν' ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα κειμήλια ἀρχαῖα νὰ παράσχη· ἡ θέσις αὕτη τῶν τάφων εἶνε ἐν δεξιᾷ τῆ κατερχομένη ἐκ Κορωπίου ἐντὸς ἀγροῦ νῦν ἐσπαρμένου, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ χέρσου ἀφειμένου διὰ τὸ ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους πρὸς σποράν. Τὴν τοποθεσίαν ταύτην γνωρίζει καλῶς ὁ φιλόμουσος καὶ φιλόαρχαιος δημοδιδάσκαλος ἐν Κορωπίῳ κ. Εὐάγγ. Γκίλιας.

Ἐκεῖθεν δὲ κατέρχεται τις διὰ λοφωτῶν τοπείων μαγευτικῶν καὶ διὰ πευκοφύτων βησσῶν, ὧν τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον καὶ μάλιστα σιτοφόρον, εἰς τὴν ἔτι εὐφορώτεραν κοιλάδα, ὅπου τὸ καλούμενον Κίτσι, ἔχον φρέαρ πολυὺν ὕδρον καὶ εὐδρον.

Καὶ ἐνταῦθα δὲ πλεῖστα λείψανα ἐκ μνημείων ἀρχαίων ἐν δὲ τῇ Δ. ἐπικλινεία τῶν πρὸς Ν. πευκοφύτων λόφων φαίνεται σειρὰ τάφων ἀνεψηγμένων καὶ σεσυλημένων· τινῶν δὲ τούτων αἱ θῆκαι εἰσι μαρμάριναι καὶ τεχνικώτατα ἐξεργασμέναι· ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γενομένην ἀρχαιοσυλίαν ὑπολείπονται πλεῖστοι ἄλλοι τάφοι πρὸς ἐξερεύνησιν, ἐξ ὧν προσδοκῶ πλοῦτον καλλιτεχνικῶν κειμηλίων καὶ ἐπιγραφῶν πολυτίμων· διὸ καὶ συνιστῶ εἰς τὴν ἡμετέραν Ἑταιρείαν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν μερῶν τούτων συστηματικῶς καὶ ἐπιμελῶς· διότι καὶ Ἄ. τοῦ Κιττίου, ὅπου εἶνε ἡ θέσις *Θήτη* καὶ ὁ ναὸς τῶν τῆς Θεοτόκου Εἰσοδίων, ὑπάρχουσι πολλοὶ τάφοι ἀρχαῖοι καὶ συνοικισμὸς παλαιός. Ἄλλὰ καὶ Δ. τοῦ

Λαμπρικᾶ, μεταξύ Κίτσι και Λαμπρικᾶ, όπου ἡ θέσις λέγεται Σκάλα και εὑρίσκεται τὸ ποιμνιοστάσιον Δάβαρη εὑρέθη τάφος. ἐν ᾧ ἦν πλάξ ἐνεπίγραφος. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὄνομα Κίτσι σημειωτέον και τοῦτο ἡ θέσις αὕτη ἐλέγετο πρότερον, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῷ παλαιότερῳ κτηματολογίῳ τοῦ τόπου ἐκείνου, Κίκυ, καθ' ἃ διεβεβαίωσε με ὁ κ. Παππασιδέρης ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνοδρίου και ἐκ Κορωπίου τὸ γένος ἔλκων διὸ και τινες προέβησαν εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἐνταῦθα ἦν ὁ ἀρχαῖος δῆμος Κίκυννα. Καὶ ὁ Milchhöfer τοποθετεῖ τὴν Κίκυνναν παρὰ τὸν Σφηττὸν (Κορωπίον) ἐν τῇ ἸΑ. κλιτύϊ ταῦ Ἰμηττοῦ· ὁ δὲ Löper τάσσει μὲν τὴν Κίκυνναν εἰς τὴν τριττὴν τοῦ ἄστεως και σχετίζει αὐτὴν πρὸς τὸ γένος τῶν Κυννιδῶν και πρὸς τὸν Κύννειον Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ και κατὰ τὸν Löper τὸ ἀρχαιότατον ἱερόν τῶν Κυννιδῶν ἔκειτο παρὰ τὰς Ἀλάς ἐν τῇ Ν. ἄκρᾳ τοῦ Ἰμηττοῦ. (Πρόβλ. Mitth. d. Deut. arch. Institut. in Athen. 17 (1892) σελ. 393.)

Ἄλλὰ τὸ εὑρεθὲν ἐκεῖ ψήφισμα τῶν Λαμπιτρῶων, μονονουχίβοα, ὅτι ἐκεῖ ἦν ὁ δῆμος Λαμπιτραί· τὸ ψήφισμα δὲ τοῦτο εὑρεθὲν ὅπου ὁ ναὸς τῶν τῆς Θεοτόκου Εἰσοδιῶν Ἰστοῦ Κίτσι τὸ πηγᾶδι, εἶχεν ὡδε:

«Κηφισόδωρος εἶπεν, ἐψηφίσθαι Λαμπιτρεῦσι, ἐπειδὴ Φιλοκλήδης φιλότιμός ἐστιν εἰς τὰς θυσίας και τὰ κοινά, ὧν μέτεστιν αὐτῷ ἐν τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι Φιλοκλήδην Ἀριστάρχου Ἀχαρνέα φιλοτιμίας ἕνεκα και δοῦναι αὐτῷ ἀτέλειαν και νέμειν αὐτῷ κρέα ἐν τοῖς ἱεροῖς, οἷς ἂν θύωσιν οἱ δημόται Λαμπιτρᾶσι καθάπερ Λαμπιτρεῦσι» (CIA, Π¹ 582)· οὕτω δὲ ἀνευρέθη και τὸ τοπικὸν ἐπίρρημα Λαμπιτρᾶσι (=ἐν Λαμπτραίς), ὅπερ τέως ἀθησαύριστον ἦν ἐν τε τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου και ἐν τῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων Λεξικῷ τοῦ Pape-Benseler.

Ἐν Λαμπτραίς κατὰ τὸν Παυσανίαν ἦν και ὁ τάφος τοῦ Κραναοῦ διότι ὁ περιηγητῆς ἱστορεῖ τάδε: «Κραναὸν δ' ἐξέβαλεν Ἀμφικτιῶν κηδεστὴν ὄντα· φυγόνια δ' αὐτὸν σὺν τοῖς στασιώταις εἰς τὸν δῆμον τὸν Λαμπιτρεά (γρ. Λαμπιτρῶων)

ἀποθανεῖν τε αὐτοῦ καὶ ταφῆναι φασί· καὶ ἔστι καὶ εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς Λαμπιρεῦσι Κραναοῦ μῆμα».

Περὶ τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν τῶν Λαμπιρέων πρβλ. Κουμανοῦδη ἀρ. 744-780. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐκεῖ εὐρημάτων πρβλ. Milchhöffer Mitth. d. deut. arch. Institut 12 (1887) καὶ ἐν σελ. 105 περὶ τοῦ ἐκεῖ εὐρεθέντος ἐπιτυμβίου μνημείου, ὅπερ ἀπεικονίζει ἔνοπλον ἱππεία ἐπὶ θυμοειδοῦς καὶ γενναίου ἵππου καὶ ὑπεράνω τούτου Σφίγγα.

ΒΑΡΗ—ΑΝΑΓΥΡΟΥΣ

Ὁ Leake καθορίσας τὰ τρία τῶν Δ. ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς ἀκρωτήρια, τὸν Ζωστήρα, τὴν Ἀστυπάλαιαν καὶ τὸ Σούνιον, ἀναζητεῖ τὸν Ἀνάγυρον, τὰς Θοράς, τὰς Λαμπιρέας καὶ τὴν Αἰγιλιὰν μεταξὺ τοῦ Ζωστήρος καὶ τῆς Ἀστυπάλαιας· καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Ζωστήρος γράφει τὰ ἐξῆς· «Ὀλίγον τι Ἀ. τοῦ Ζωστήρος κεῖται ἕτερον τι ἀκρωτήριο, ὅπερ νῦν ἔκ τινων ἀλυκῶν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κόλπῳ Ἀλυκαὶ καλεῖται· ἐνταῦθα εἰσι σπουδαῖα ἐρείπια δήμου, ἅτινα ὀλίγον ἀνωθεν τῶν τῶν ἀλυκῶν βόθρων ἀρχόμενα μέχρι τοῦ Μετοχίου τῆς Βάρης ἐκτείνονται. Ἐν Βάρῃ εὐρέθη τεμάχιον ἀγάλματος ἱππέως ὡς καὶ ἄλλα τινὰ λείψανα· ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Chandler εὐρίσκειτο ἐπιγραφή τις σὺν τῷ ὀνόματι Ἀναγυράσιος· καὶ κατὰ τὴν περιγραφὴν δὲ τοῦ Στράδωνος (IX, 390) φαίνεται, ὅτι ὁ δῆμος Ἀναγυροῦς ἦν, ὅπου νῦν ἡ Βάρη· μεταξὺ δὲ τῆς Βάρης καὶ τῆς παραλίας κεῖνται τεθραυσμένοι κίονες, οἵτινες ἴσως ἀνήκον εἰς τὸν ναὸν τῆς μητρὸς τῶν Θεῶν, ὃς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονεύεται (A', 31,1).

Καὶ ὁ Stuart δὲ ἐπισκεφθεὶς τὴν Αἰξωνὴν ζητεῖ κατόπιν τὸν Ἀνάγυρον· παρέχει δὲ περὶ τῆς Αἰξωνῆς τὴν πολύτιμον εἶδησιν, ὅτι τὸ ὄνομα *Axaona* εἶνε ἀκόμη προσκεκολλημένον εἰς τὴν ἀρχαίαν ταύτην θέσιν.¹⁾

¹⁾ Πρβλ. καὶ Cramer Geograph. and historical description of ancient Greece vol. II. σ. 370 (1828).

Καὶ ἔκ τινος δὲ ἀποσπάσματος Πλάτωνος τοῦ κωμικοῦ, σωζομένου παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (Η'. 33) φαίνεται ὅτι ὁ δῆμος Ἀναγυροῦς ἦν ἐπὶ τῆς παραλίας·

ὁδὶ μὲν Ἀναγυράσιος ὀρφῶς ἔστί σοι

οἶδ' ᾧ ὁ φίλος Μυνίσκος ἔσθ' ὁ Χαλκιδεύς·

Πρὸλ. παρὰ τῷ αὐτῷ (7, 138) Ἀθηναίῳ καὶ Ἀναγυροῦν-τόθεν τοὺς κορακιῶντας (ἦτοι τοὺς ἀγρεύοντας ἰχθῦς τοὺς κορακίνοις).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Leake, Chandler, Stuart. Ἡμεῖς δ' ἐπεσκεψθῆμεν τὴν Βάρην ἢ Ἀναγυροῦντα προχωροῦντες ἐκ τῆς Κορωπῆς· ἡ ἀπόστασις εἶνε τρίωρος· εἶνε δὲ ἡ Βάρη συνοικισμὸς ἐκ 30 οἰκογενειῶν, ἐν ᾧ καὶ ναῖσκος καὶ σχολεῖον δημοτικόν· ἀποτελοῦσι δὲ τὸν συνοικισμὸν οἱ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ τῶν κτημάτων τῆς μονῆς Πετράκη, ἧς τὰ κτήματα κατέχουσι πᾶσαν τὴν πρὸς Ἀ. τοῦ Ἀνύδρου Ὑμηττοῦ κλιτῶν καὶ τὴν πεδιάδα πᾶσαν μέχρι τῆς τοποθεσίας, ἣτις καλεῖται Κίτσι, ἔνθα τὸ περιώνυμον φρέαρ· εἶνε δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Βάρης μέχρι Κιτσίου ἀπόστασις ὑπὲρ τὰ 7 χμ. Ἡ κοιλὰς αὕτη εἶνε γραφικωτάτη, πλαισιουμένη ἐκ Δ. Β. καὶ Ἀ. ὑπὸ λόφων θαλερῶν κλιμακῆδὸν συνεχομένων. Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο· τῶν Ἀ. κλιτῶν τοῦ Ἀνύδρου Ὑμηττοῦ ὄσαι μὴ ἀνήκουσιν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Κορωπῆς διαμένουσι γυμναὶ καὶ αὐχμῶδεις· τὸ δὲ ὑπαγόμενον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μονῆς, ἄτε ἐπιμελῶς φυλαττόμενον, κατέστη θαλερὸν ἐκ πευκῶνων ἀραιῶν μὲν, ἀλλ' εὐθαλῶν· οἱ καλλιεργηταὶ δ' ὅμως τῆς Βάρης εἰσὶν ἔτι ἐν τῇ πρωτογόνῳ καταστάσει καὶ οἰκοῦσιν ἐν βυπαραιῖς καὶ στενοχώροις καλύδαις. Διατηρεῖ δ' ἐκεῖ προσέτι ἡ μονὴ καὶ Μετόχιον, ἐν ᾧ διαρκῶς μένει ἀντιπρόσωπος αὐτῆς μοναχός.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀρχαιότητας παρατηρήσαμεν τὰ ἐξῆς· οἱ τετραυσμῆνοι κίονες, οὓς ὁ Leake εἶδε, σφύζονται καὶ νῦν παρὰ τὸν ναῖσκον τοῦ χωρίου· ἡ πρὸς Δ. τοῦ ναοῦ μάνδρα ἀπετελέσθη ἐκ λίθων μετενηγεγμένων ἐξ ἀρχαίων κυρίων· ἔτι δὲ εἰς ἀπάσας σχεδὸν τὰς τῶν χωρικῶν καλύδας εἰσὶν ἐντετοιχισμένα

τοιαῦτα ὕλικά ἀρχαία, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὰς ἀλλὰς αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθησαν ἱκανά.

Ἐν τῷ οἰκίσκῳ τοῦ ἱερέως εἰσὶν ἐντετοιχισμένοι δύο πλάκες ἐπιτύμβιοι μετὰ βροδάκων κεκοσμημένοι καὶ ἐνεπίγραφοι, ὧν ἐν τῇ ἐτέρᾳ περισώζονται τὰ γράμματα..ΙΣΤΟΜΑΧΗ. Ἐν δὲ τῇ εἰσόδῳ τοῦ οἰκίσκου Γεωργ. Κηρύκου ὑπάρχει μετενηγεμένη βάσις ἀρχαίου ἀγάλματος ἐπιτυμβίου, ἐφ' ἧς σώζεται τῆς ἐπιγραφῆς ὁ τελευταῖος στίχος, «ἀνέθηκεν», τοῦ δὲ προτελευταίου στίχου τὰ γράμματα δὲν περιεσώθησαν πάντα, τὰ δὲ περιλειπούμενα ἱκανῶς ἐξίτηλα κατέστησαν.

Πρὸς δὲ ἀνὰ τὴν πεδιάδα τὴν πρὸς Δ. καὶ Ν. τοῦ χωρίου φαίνονται πανταχοῦ λίθοι κατεσπαρμένοι μεγάλοι καὶ καλῶς κατεργασμένοι, λείψανα κτιρίων ἀρχαίων. Ἡ δὲ δυσμῶθεν ἦτοι ἐκ τοῦ Ζωστήρος καὶ τοῦ ἁγ. Νικολάου εἰς τὸ χωρίον εἰσόδος εἶνε στενὴ καὶ ἀποτελεῖ οἶονεὶ πύλην· διότι οἱ ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου ταύτης λόφοι, οἵτινες εἰς ἀρκετὸν ὕψος αἵρονται, ὁ πρὸς Β. καὶ ὁ πρὸς Ν., συγκλίνουσιν ἐνταῦθα καὶ ἐκ τῆς συγκλίσεως τούτων ἡ δίοδος στενοῦται· ἐν τῷ στενῷ δὴ τούτῳ σώζεται ἐν μὲν τῷ κρασπέδῳ τοῦ Ν. λόφου τμήμα μεγαλοπρεπὲς ἀρχαίου τείχους ἰσοδομικῶς κατεσκευασμένον καὶ ἀρίστης τέχνης ἐξ ὀγκωδεστάτων λίθων. Τούτου τὸ μὲν ὕψος σώζεται εἰς 3 μ., τὸ δὲ μῆκος περὶ τὰ 10. Ἀπέναντι δ' αὐτοῦ ἐν τῷ κρασπέδῳ τοῦ Β. λόφου περισώζεται ἄ' μὲν ἡ βάσις τείχους, οὗ τὸ μὲν μῆκος ἐκτείνεται εἰς 300 μ. τοῦ δὲ ὕψους σώζεται μόνον 1 μ. ὅσον δηλαδὴ ὕψος ἔχουσιν οἱ λίθοι τοῦ πρώτου δόμου. Ἐν δὲ τῷ Ἄ. τοῦ τείχους τούτου ἄκρῳ καὶ ὀλίγον τι ὑψηλότερον σώζεται τμήμα τείχους ἐκ πελωρίων λίθων, οἷοι οἱ τῶν Κυκλωπέων τειχῶν· τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Κυκλωπέου τείχους ἔχει μῆκος μὲν 8 μ., ὕψος δὲ 2, οἱ δὲ λίθοι αὐτοῦ, ἐξ ὧν σύγκειται, τινὲς ἔχουσι μῆκος 2 μ., ὕψος ὑπὲρ τὸ 1 μ. καὶ πλάτος ἢ πάχος 0,60.

Τὰ τείχη δὲ ταῦτα τὰ πανάρχαια, τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ στενοῦ, φαίνεται, ὅτι ὠκοδομήθησαν ἐκεῖ, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὸν δῆμον ἐκεῖνον ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς Δ. θαλάσσης πειρατικῶν

ἢ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν διότι ἂν ἀναμνησθῶμεν τῆς πρὸ τοῦ Θησέως πολιτικῆς τῶν Ἀττικῶν καταστάσεως, μανθάνομεν, ὅτι καὶ οἱ ἔμποροι δῆμοι ἐχθρικῶς ἀλλήλοις διέκειντο, πολ-
λάκις δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμουν καὶ ἐπιδρομὰς ἐποιοῦντο.

Καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ κλιτύϊ τοῦ Ν. λόφου παρατηρεῖ τις ἀφθονίαν ἀρχαίου ὕλικου κατεργασμένου, ὅπερ εἶνε κατεσπαρμένον εἰς εὐρείας ἐκτάσεις· ἐκεῖ δὲ βλέπει τις ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει σειρὰν τειχῶν, ὧν τινῶν μὲν σώζονται μόνον οἱ πρῶτοι δόμοι, τινῶν δὲ καὶ πλείονες· πρὸς δὲ διακρίνονται τὰ κρηπιδώματα πολλῶν ναῶν, ἅπερ ἄριστα διατηροῦνται· τὰ δ' ἄλλα ὕλικά τῶν ναῶν εἰσιν ἐν τοῖς πέριξ κατερριμμένα· τὰ λείψανα δὲ ταῦτα τῶν ἀρχαίων κτιρίων παρακολουθεῖ τις Ν. τοῦ χωρίου εἰς ἕκτασιν μείζονα τοῦ χιλιομέτρου· ἀλλὰ καὶ περαιτέρω καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν ἄλλα λείψανά εἰσι διεσκορπισμένα· καὶ ἐν τῷ βυθῷ δὲ τῆς θαλάσσης, τῆς χαριέντως ἐκεῖ κολπουμένης, οἱ ναυτικοὶ διακρίνουσιν ἐρείπια κτιρίων ἀρχαίων, ὡς διεβεβαίου με ὁ ἐκεῖ φύλαξ τῶν δασῶν τῆς Μονῆς καὶ λίαν ἔμπειρος τῶν διαφόρων ἐκεῖ τοποθεσιῶν Νικόλ. Σπυρογιάννης· ἐξ οὗ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι καθίζησις τις τοῦ ἐδάφους συνέβη καὶ ἡ θάλασσα κατέκλυσε τὴν γῆν, τοῦ κόλπου αὐτῆς βαθύτερον εἰς τὴν χέρσον εἰσχωρήσαντος.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς Ἀ. τοῦ χωρίου σώζονται κρηπιδώματα τείχους καὶ ἄλλα λείψανα κτιρίων ἀρχαίων παρατηροῦνται. Περὶ δὲ τοῦ ἠκρωτηριασμένου ἀγάλματος ἰππέως, περὶ οὗ μνείαν ποιεῖται ὁ Leake, γίνεται λόγος καὶ ἐν Mitth. d. deut. arch. Inst, in Athen 4 (189) σελ. 302.—Τὴν ἠκρωτηριασμένην δὲ τούτου εἰκόνα βλέπει τις ἐν τῷ τέλει τοῦ εἰρημένου τόμου· ἔτι καὶ νῦν δὲ παρὰ τὸν ναὸν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου κεῖται τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀπεικονίζον ἰππέα τεθνεῶτα· εἶνε δὲ ἐξ Ὑμηττίου μαρμάρου· ὁ ἰππεὺς φορεῖ βραχὺν χιτῶνα, οὗ τῶν πτυχῶν τὰ ἴχνη ἔτι διακρίνονται· ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἦτο πρὸ τοῦ σώματος τεταμένη καὶ τὰς ἡνίας κρατοῦσα· ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως καὶ ἡ τέχνη αὐτοῦ βεβαιουοῦσι τὴν εἰκα-

σίαν, ὅτι ἐπιτύμβιον μνημεῖον ἦν καὶ οὐχὶ ὕστερον τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος ποιηθέν.

Διὸ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία πρέπει νὰ ἐξερευνήσῃ περισσότερον τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἔνθα ὁ ἀρχαῖος δῆμος Ἀναγυροῦς ἔκειτο, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον κατήγετο ὁ γενναιότατος *Εὐμένης*, ὁ μάλιστα διαπρέφας ἐν τῇ μάχῃ τῆς Σαλαμῖνος (Ἡρδτ. Η', 93. Εὐελπιστῶ, ὅτι ἡ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου ἐκεῖ πλείστα εἰς φῶς θέλει φέρει· ἐκεῖ θέλουσιν εὐρεθῆ ἐπιγραφὰι πολύτιμοι, ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα τῶν καλλίστων καὶ εὐκλεῶν τῆς Ἀττικῆς χρόνων καὶ θέλουσι καθορισθῆ τὰ ἐξαισία ἐκεῖνα τείχη. ὦν τινα εἰς παλαιοτάτους χρόνους ἀνάγονται, τῶν λεγομένων Κυκλωπέων οὐδὲν διαφέροντα.

Περὶ τῶν ἐν Βάρῃ εὐρημάτων πρβλ. καὶ Milchhöfer Mitth. d. deut. arch. Instit. in Athen 13 (1888) σελ. 360-2.

Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ἀναγυρασίων ἔρα Κουμανούδη 227-238 καὶ Ραγκαβῆ Ἐπιγρ. 1843-1852 IG 582-585. 111, 200 B. 217· 293· 353· 408· 800 B.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὄνομα, ἔπερ ἔλαβεν ὁ δῆμος Ἀναγυροῦς¹⁾, εἰς τὴν Ἐρεχθηΐδα φυλὴν ἀνήκων, σημειωτέον, ὅτι οὕτως ὠνομάσθη ἐκ τοῦ φυτοῦ, ἔπερ ἀνάγυρος ἐλέγετο· τὸ φυτὸν δὲ τοῦτο εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ ἀποπνέῃ δεινὴν δυσσομίαν, ὅτε τις ἤπιετο αὐτοῦ· ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «τὸν ἀνάγυρον κινεῖν· μὴ κίνει τὸν ἀνάγυρον» (πρβλ. καὶ Ἀριστοφάν. Λυσιστ. 68.)

ὁ γοῦν ἀνάγυρός μοι κεινηῖσθαι δοκεῖ.

Περὶεργος δὲ νὰ ἴδω, ἐὰν καὶ σήμερον φύεται ἐκεῖ τὸ φυτὸν τοῦτο ὁ ἀνάγυρος, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος δῆμος

¹⁾ Τὰ ἐπιρρήματα Ἀναγυρουντιόθεν Ἀναγυρουντιάδε, Ἀναγυροῦντι (= ἐκ Ἀναγυροῦντι)· ὁ δημότης Ἀναγυράσιος κατὰ τὸ Φλίοῦς - Φλιάσιος, ἐν ᾧ Ραμνοῦς - Ραμνοῦσιος, Ὀποῦς - Ὀποῦντιος καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ Ἀναγυράσιος, ἡ δὲ γυνὴ ἐξ Ἀναγυρασίων.

ἔλαβεν. ἠρώτησα τοὺς χωρικούς, ἐὰν φύεται καὶ νῦν παρόμοιόν τι φυτόν, οὗ τὰς ιδιότητας ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Διοσκορίδου (Γ', 117, 167) ἔχομεν: «ἀνάγυρος βαρύσομος ἰσχυρῶς» ἄνθος κράμβη ἑοικὸς· καρπὸς ἐν κερατίοις μικροῖς, τὸ σχῆμα »νεφρῶν, ποικίλος, στερεός· ὁ δὲ καρπὸς ἐσθιόμενος ἔμετον συν-»τόνως ποιεῖ· «κινεῖν τὸν ἀνάγυρον» ἐπὶ τῶν ἐπισπωμένων ἑαυ-»τοῖς κακὰ» Παροιμ. π. Σουῖδ. Καὶ τῷ ὄντι ἐβεβαίωσάν με, ὅτι πολλαχοῦ φύεται τοιοῦτον βρωμόχορτον καὶ ὑπεσχέθησαν νά μοι στείλωσι κατὰ τὸ ἔαρ δείγματα τοῦ φυτοῦ τούτου, οὗ τρία εἶδη διακρίνουσιν.

ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΝ - ΑΘΜΟΝΟΝ.

Ἡ Ἄθμονία ἢ τὸ Ἄθμονον¹⁾ ἦν δῆμος ἀνήκων εἰς τὴν Κεκροπίδα φυλήν· ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ ὑπῆρχε πανάρχαιον ἱερὸν τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης, ὅπερ οἱ Ἄθμονεῖς ἐπίστευον, ὅτι εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πορφυρίου (Παυσαν. Α', 14, 7). Ἐπίσης εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἐλατρεύετο ἐν τῷ εἰρημένῳ δήμῳ ἢ Ἀρτεμῖς ἢ Ἀμαρυσία· ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δ' ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ Ἄθμονον ἔκειτο ἐγγὺς τοῦ νῦν Ἀμαρουσίου, ὅπερ εἶνε θαλερώτατον χωρίον ἐπὶ τοῦ Β. μέρους τῆς Ἀθηναϊκῆς πεδιάδος, 7 Ἀγγλικὰ μίλια ΒΑ. τῶν Ἀθηνῶν καὶ 1 1/2 Ν. τῆς Κηφισιάς. Τὸ νῦν χωρίον προφανῶς διετήρησε τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος, ἣτις ἐν τῇ ἀρχαιότητι λίαν ἐλατρεύετο ἐνταῦθα· τὸ ἐπίθετον δὲ τοῦτο τῆς θεᾶς σὺν τῷ χρόνῳ ἐκνικῆσαν ἐξέδαλε τὸ κύριον τοῦ δήμου ὄνομα· τὰ δὲ Ἀμαρυσία, ἢ ἑορτὴ τῆς θεᾶς, ἐωρτάζοντο τόσον δημοτε-

¹⁾ Ἐλέγετο Ἄθμονον, Ἀθμονία καὶ Ἀθμονή· τὰ δ' ἐπιρρήματα ἐξ αὐτοῦ, Ἀθμονάζε καὶ Ἀθμονιάζε (Ἀθμονία), Ἀθμονοῖ (παρὰ τὸ Ἄθμονον) καὶ Ἀθμονῆσι (παρὰ τὸ Ἀθμονή)· ὁ δημότης ἐλέγετο Ἀθμοεὺς οὗ τὸ θηλ. Ἀθμονίς· ὁ Ἡσύχιος ἐσημειώσατο καὶ τὸ β. Ἀθμονάζειν, τὸ εἰς δῆμον ἀφικνεῖσθαι τῆς Ἀττικῆς· ἀλλὰ γραπτέον Ἀθμονάζειν, τὸ εἰς Ἄθμονον, δῆμον τῆς Ἀττικῆς, ἀφικνεῖσθαι.

λῶς καὶ πανηγυρικῶς. ὥστε καὶ οἱ τῶν Ἀθηνῶν κάταικοι με-
τεῖχον τῆς ἑορτῆς αὐτῆς.

Ἡ δὲ Ἀμαρουσία, τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ
τὸν Πausανίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ χωρίον Ἀμά-
ρυνθον· τὸ ἐπίθετον Ἀμαρύσιος παρὰ τὸ Ἀμάρυνθος ἐγένετο,
ὡς Τρικυρούσιος παρὰ τὸ Τρικύρουθος· ἐν τῷ Ἀμαρύνθῳ δὲ
τούτῳ, ὅπερ χωρίον ἀπέτειχεν ἑπτὰ στάδια τῶν τειχῶν τῆς
Ἐρετριᾶς, οἱ Εὐβοεῖς ἐτέλουν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀμαρου-
σίας Ἀρτέμιδος, εἰς ἣν προσήρχοντο οἱ Ἐρετριεῖς καὶ οἱ Κα-
ρύστιοι (Livius XXXV, 38)· ἐπιγραφή¹⁾ δ' ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
θεᾶς ἑβουδαίου, ὅτι 3000 πεζοί, 600 ἵππεῖς καὶ 60 ἄρματα ἤρχοντο
ἐκ τῆς Ἐρετριᾶς ἐν πομπῇ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς θεᾶς, ἐν ἣ
καὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο (Σχολιαστ. Πινδ. Ὀλ. γ', 159).

Ἄλλὰ καὶ οἱ Ἀθμονεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἱστορεῖ ὁ
Pausanias, ἐτίμων μεγάλως τὴν Ἀμαρουσίαν Ἀρτεμιν καὶ
κατὰ τὴν βῆσιν τοῦ περιηγητοῦ «ἑορτὴν δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τῆς
Ἀμαρουσίας ἄγουσιν οὐδέν τι Εὐβοέων ἀφανέστερον» (Paus.
A' 31, 1). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δὲ μαθάνομεν, ὅτι καὶ ἐν
Ἀθμόνῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀμαρουσίας Ἀρτέμιδος ἀγῶνες
ἀθλητικοὶ ἐτελοῦντο· διότι ἐπιγραφή ἐν Ἀμαρουσίῳ εὐρεθεῖσα
περιέχει ψήφισμα τοῦ τῶν Ἀθμονέων δήμου, ἵνα χρυσῷ στε-
φάνῳ στεφανωθῶσιν ἄρχοντές τινες τιμῶμενοι διὰ τὸν ζῆλον,
μεθ' οὗ τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα ἐξεπλήρωσαν· ὁ δὲ στέφανος
κατὰ τὸ ψήφισμα ἔδει ν' ἀνακηρυχθῆ ἐν τῷ τῶν Ἀμαρουσίων
ἀγῶνι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφή φαίνεται μοι ἀξιοσημείωτος,
παρατίθεμαι αὐτήν, ὡς ἔχει: «Θεοί· Θεοδωρίδης εἶπεν· ἐπειδὴ
οἱ μεράρχαι, οἱ ἐπ' Ἀντικλέους ἄρχοντος, καλῶς καὶ φιλοτι-
μως τῶν θυσιῶν ἐπεμελήθησαν καὶ τῶν κοινῶν, δεδόχθαι τοῖς
δημόταις στεφανῶσαι τοὺς μεράρχας, τοὺς ἐπ' Ἀντικλέους

¹⁾ «Τῆς Ἐρετριᾶς κόμη ἐστὶν ἡ Ἀμάρυνθος ἀφ' ἑπτὰ σταδίων τοῦ τεί-
»χους· τὴν δὲ δύναμιν τῶν Ἐρετριέων, ἣν ἔσχον ποτέ, μαρτυρεῖ ἡ στήλη. ἦν
»ἀνέθεσάν ποτε ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀμαρυνθίας Ἀρτέμιδος· γέγραπται δ' ἐν αὐτῇ,
»τρισχίλιος μὲν ὀπλίταις, ἑξακοσίοις δὲ ἵππεῦσιν, ἐξήκοντα δ' ἄρμασι ποιεῖν
τὴν αομπήν» Στράβ. Χ, σελ. 448.

ἄρχοντας, Χαιρεφάνην Χαριάδου, Διονυσοφάνην Διονυσοδώρου, Λυκόφρονα Λυκίσκου, Ἀντιφώντα Ἀριστομάχου, Λύσιππον Λυσίου, Σμικυθίωνα Φ. ΛΑΝΘΟΥ χρυσῷ στεφάνῳ ἀπὸ πεντακοσίων δραχμῶν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τοὺς δημότας καὶ ἀνειπεῖν Ἀμαρουσίων τῷ ἀγῶνι, ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα ἐν στήλῃ». (CIA, II, 580).

Περὶ τοῦ τεμένου τῆς Ἀμαρουσίας Ἀρτέμιδος μαρτυροῦσι δύο ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι τὰ ὄρια τούτου· τῶν ὁροσῆμων δὲ τούτων λίθων ὁ μὲν ἀνευρέθη ΝΔ. τοῦ Ἀμαρουσίου ἐν τῇ θέσει Πέλικα· ἡ ἐπιγραφή δ' αὕτη, ἣτις τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Dodwell, εἶνε κεχαραγμένη δι' ἀρχαϊκῶν γραμμάτων τοῦ προεκυκλιδείου ἀλφαβήτου ἔχουσα ὡδε: «*Horos Artemidos temenos Amarusias*» = ὄρος τεμένουσ Ἀρτέμιδος Ἀμαρουσίας· (πρβλ. CIA, I, 526¹).

Ἄλλὰ καὶ ὁ Lolling ὄλιγον τι πρὸ τοῦ 1880 ἀνεῦρε καὶ ἕτερον λίθον ἐνεπίγραφον ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἱερὸν τῆς αὐτῆς θεᾶς· ἡ μαρμαρίνη δ' αὕτη πλάξ (0,20×0,16) εἶνε ἐντετοιχισμένη εἰς τὴν Δ. πλευρὰν καὶ ἀριστερᾶ τῆς θύρας ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ ἁγ. Νικολάου παρὰ τὴν ἔπαυλιν Χωματιανοῦ-Λογοθέτου· ἡ θέσις δ' ἐκεῖ τυγχάνει καὶ νῦν ἀλσώδης· ὁ δὲ Lolling παραβάλλων τὸ νέον ὁρόσημον καὶ τὸ παλαιὸν εἰκάζει ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς ἐγγὺς τῶν εἰρημένων θέσεων ἔκειτο· ἀλλ' ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἡ μὲν ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ ἁγ. Νικολάου ἐντετοιχισμένη πλάξ εἶνε μετενηνεγμένη ἄλλοθεν, καταλληλοτέρα δὲ θέσις διὰ τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς ἤθελεν εἶνε ἡ τοῦ Πέλικα ΝΔ. τοῦ Ἀμαρουσίου περὶ τὰ 500 μ. ἀπέχουσα· ἐκεῖ ἡ θέσις εἶνε ἐφ' ὕψηλοῦ, ἡ ἀποψις εὐρεῖα καθ' ἅπαν τὸ τῶν Ἀθηνῶν πεδίου, καὶ μεγαλοπρεπῆ λείψανα ἀρχαίου μεγάλου μνημείου· ἐν τῇ θέσει ταύτῃ νῦν εὐρίσκεται ἡρειπωμένος ναΐσκος τῆς

¹) Ὁ Ῥαγκαθῆς (Antiquités Helleniques I σελ. 219 1842) γράφει, ὅτι ὁ λίθος ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, προσεκομίσθη αὐτῷ ὑπὸ τινος φιλαρχαίου ἐκ τοῦ μέρους ἔθα ἐφυλάσσετο χρησιμεύων νὰ διαφωτίζη κατὰ τρόπον λίαν διαφέροντα σημεῖα τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας.

Παναγίας, ἣτις καλεῖται Νεραντσιώτισσα· μέρος τοῦ κρηπιδώματος αὐτοῦ εἶνε ἀρχαῖον, τὸ στῶμα τοῦ ναῦσκου ἐξ ἀρχαίου ὕλικου, ὡς καὶ ἡ ἅγια τράπεζα. Ἐν τῇ Δ. πλευρᾷ τοῦ ναοῦ ἢ τῷ προνάῳ κίωνων μαρμαρίνων ἀρραδῶτων τμήματα τὴν θύραν ἀποτελοῦσι· καὶ ἐν τοῖς τοίχοις δὲ λίθοι μαρμάρινοί εἰσιν ἐνφοκοδομημένοι· ἐντὸς προσέτι τοῦ ναοῦ ὑπάρχει κιονοκράνου Ἰωνικοῦ λείψανον, ὡς καὶ ἐπιστυλίου.

Ἐν λαμπροτέρᾳ δ' ἔτι καὶ μᾶλλον περιόπτῳ θέσει καὶ ὑψηλοτέρᾳ ὑπάρχει ὁ ναῦσκος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου, δεσπόζων ὄλου τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου καὶ ἔχων ὀρίζοντα μεγαλοπρεπέστατον ὁ ναῦσκος ὑποκοδομηταὶ ἐπὶ κρηπιδώματος ἀρχαίου μεγαλοπρεποῦς, ὅπερ καταφαίνεται ἐν τῇ ΝΔ. πλευρᾷ· τὰ δὲ κονιάματα δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἴδῃ τις, ἐὰν καὶ ἄλλο τι ἀρχαῖον λείψανον εἶνε ἐντετοιχισμένον. Ἀ. δὲ τοῦ ναῦσκου περὶ τὰ 50 βήματα εὐρίσκεται τεμάχιον μαρμάρου Πεντελησίου λίαν ὀγκῶδες, λείψανον ἐκ μεγαλοπρεποῦς μνημείου· ἐντεθαμμένον δὲ πολὺ ἐντὸς τῆς γῆς, δεῖται περισκαφῆς τινας, ἵνα διακριθῇ ἂν εἶνε κιονόκρανον ἢ κορμὸς ἀγάλματος.

Παραλλήλως δὲ πρὸς τοὺς δύο εἰρημένους ναῦσκους καὶ Ἀ. αὐτῶν εὐρηγται καὶ ἄλλοι δύο ναῦσκοι ἐξ ὕλικου ἀρχαίου ἢ ἀρχαίων ναῶν ἰδρυμένοι· καὶ πρῶτον ὁ ναῦσκος τῶν ἁγ. Ἀναργύρων περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων κυπαρίσσων πρὸς Ἀ. περὶ τὰ 300 μέτρα εἶνε ἐπὶ ἀρχαίου κτιρίου, παρατηροῦνται δὲ καὶ ἐν τῷ προνάῳ τούτου ἱκανὰ λείψανα μνημείου ἀρχαίου.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σχεδὸν γραμμῆς καὶ Ν'Α. τοῦ χωρίου εὐρηγται ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἐκεῖ βλέπει τις πλεῖστα λείψανα ἀρχαίων μνημείων· λίθοι κογχίται ὀρθογώνιοι, τετράγωνοι, κίωνων μαρμαρίνων τεμάχια, κρηπιδώματα μεγαλοπρεπῆ, μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἦν σπουδαῖον ἀρχαῖον ἱερόν.

Ν'Α. δὲ καὶ τούτου τοῦ ναῦσκου ὑπάρχει ὁ τῶν ἁγ. Θεοδώρων ἐν ἄλσει ὀρυῶν ὑψικόμων καὶ μακροβίων· πρὸ τοῦ ναῦσκου βλέπει τις πλάκα μαρμαρίνην μετ' ἀετώματος μεγαλοπρεπῆ ἱπιτυμδίου μνημείου, ἐφ' οὗ σώζεται τῆς ἐπιγραφῆς λείψανον.

... ΟΚΛΗΣΑΘΜΟΝΕΥΣ, πρὸς δὲ καὶ ἄλλο ὕλικόν ἐν τῷ
προνάφῃ ἐντετοιχισμένον.

Κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη φαίνεται, ὅτι τὸ ἀρχαῖον Ἀθμονον
ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀμπελουργίαν καὶ τὸν καλὸν οἶνον, ὡς καὶ
νῦν τὸ Ἀμαρούσιον, ὅπερ διεδέχθη τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον δῆ-
μον, θάλλει ἐν μέσῳ ἀμπελώνων καὶ ἐλαιώνων καὶ τῆς ἄλλης
χλωρίδος. Κατὰ τὸν κωμικὸν ὁ πλαστὸν ὄνομα ἔχων Τρυγαῖος
ὁ Ἀθμονεύς καταγίνεται εἰς τὴν ἀμπελουργίαν καὶ οὐχὶ εἰς
συκοφαντίας καὶ ἄλλας μηχανορραφίας.

Τρυγαῖος Ἀθμονεύς, ἀμπελουργὸς δεξιός,
οὐ συκοφάντης οὐδ' ἐραστής πραγμάτων·

(Ἀριστοφάν. *Εἰρήν.* 190 καὶ 919.)

Ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀνευρεθέντων ὀνομάτων Ἀθμο-
νέων, ἀξιοσημεῖωτος φαίνεται μοι *Πιστοκλῆς Πισθηταίρου*· τὸ
ὄνομα δὲ τοῦτο ὑπομιμνήσκει τὸ πρόσωπον, ὅπερ παρέχουσιν
οἱ Ὀρνίθες τοῦ Ἀριστοφάνους· ὥστε ὁ κωμικὸς οὐχὶ πρῶτος
εἰσήγαγε πλάσας τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἐν τῇ χρήσει·
ἀλλ' ἄρα γε ἐκ τοῦ Ἀθμονέως τούτου ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ
κωμικὸς νὰ πλάσῃ καὶ τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον; ἢ ἐπιγραφή
δέ, ἐν ἣ εὐρέθη ὁ *Πιστοκλῆς* ὁ *Πισθηταίρου* Ἀθμονεύς, ἀνεκα-
καλύφθη ἐν τῷ ναφῷ τῶν ἁγ. Θεοδώρων Ν'Α. τοῦ Ἀμαρουσίου
καὶ εἶνε κεχαρκαγμένη ἐν ἐπιτυλίῳ ἐκ μικροῦ Πεντελη-
σίου. Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο· ἢ μὲν ἐπιγραφή διέσωσε τὴν
γραφὴν *Πισθηταίρος* (=πιστὸς ἑταῖρος), τὰ δὲ κείμενα τοῦ
Ἀριστοφάνους ἔχουσι *Πεισθηταίρος*, οἱ δὲ ἐκδῶται ἀδυνατοῦν-
τες νὰ νοήσωσι τὴν σύνθεσιν τούτων εἰκάζουσι *Πεισῆταιρος!*

Περὶ τῶν ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ τοῖς πέριξ εὐρημάτων πρὸς
Milchhöfer Mitth. d. deut. arch. Instit. in Athen 13 (18
88 σελ. 351-, Κουμανούδη ἐπιτυμβ. Ἐπιγρ. Ἀθμονέων ἀρ.
67-95· *Ross* σελ. 56 *CIA.* II, 1723-1727· καὶ *Ραγκαβῆ*
ἀρ. 1339 1346.

ΦΛΥΑ—ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΝ

Ὁ δῆμος Φλύα¹⁾ τὸ πρῶτον ἀνήκεν εἰς τὴν Κεκροπίδα φυλὴν, ὕστερον δὲ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἑσυχίου μετετάχθη εἰς τὴν Πτολεμαίδα (Παυσ. Α', 5, 5). ὁ μέγας ποιητής, Εὐριπίδης, ἦν τέκνον τοῦ δήμου τούτου, καθ' ἃ διδάσκει ὁ Ἀρποκρατίων ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ οἰκογένεια τῶν Λυκομηδῶν εἶχεν ἱερὸν ἐν Φλύα διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μυστικῶν τελετῶν· ὁ ναὸς οὗτος πυρποληθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνεκαινίσθη καὶ ἐκοσμήθη γραφαῖς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνήκοντος εἰς τὸ γένος τῶν Λυκομηδῶν (Πλούτ. β. Θεμιστ. 1). Ἐνταῦθα ἦν ὠαύτως καὶ ἱερὸν τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ διετηρήθη γραφὴ τις ἀναφερομένη εἰς τοὺς χορούς, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ἐπιφανῶν πολιτῶν ἐνδουμένων Θηραϊκῆς ἐσθῆτας (Ἀθῆν. Χ σελ. 424 Γ). Ὁ γενναῖος Ἀθηναῖος Λυκομήδης ὁ Αἰσχραίου, ὁ πρῶτος ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμίῳ ναῦν τῶν Περσῶν κυριεύσας καὶ τὸ ἀριστεῖον λαβὼν ἀφιέρωσε τὰ ἐμβλήματα τοῦ ἀλόγτου ἐχθρικοῦ πλοίου τῷ Δαφνηφόρῳ Ἀπόλλωνι ἐν Φλύα (Πλούτ. β. Θεμιστοκλ. (3) 15, Ἡρόδοτ. Η', 11). Τὰ ὄργια τῆς Μεγάλης Θεᾶς ἐνέχοντα καὶ Βακχικὰ μυστήρια λέγεται, ὅτι ἐωρτάζοντο ἐν Φλύα καὶ πρὶν εἶτι τὰ ἐν Ἐλευσίνι μυστήρια ἰδρυθῶσιν· Μεγάλη δὲ Θεὰ ἦν ἡ Γῆ, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Παυσανίου (Α', 31, 1). Ἡ Γῆ λέγεται, ὅτι ἐγένετο ἡ μήτηρ τοῦ Φλύου (Παυσ. Δ', 1, 5), (4) ἀφ' οὗ καὶ

1) Ἐλέγετο Φλύα καὶ Φλυὴ καὶ τὰ ἐπιρρ. Φλύαθεν καὶ Φλυῆθεν, Φλυῆσι καὶ Φλύαζε, Φλυεύς δὲ ὁ δημότης.

2) «Ὅτι τοῦ Λυκομηδῶν γένους μετεῖχε δηλὸς ἐστὶ· τὸ γὰρ Φλυῆσι τελεστήριον, ὅπερ ἦν Λυκομηδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐπεκόσμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἱστόρηκεν».

3) «Πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικόψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι Δαφνηφόρῳ».

4) Εἰς Μεσσήνην τὰ ὄργια τῶν Μεγάλων Θεῶν κομίζει Καύκων ὁ Κελαίου τοῦ Φλύου· Φλύον δὲ αὐτὸν Ἀθηναῖοι λέγουσι παῖδα γῆς εἶναι· ὁμολογεῖ δὲ σφίσι καὶ ὕμνος Μουσείου Λυκομήδαις ποιηθεὶς εἰς Δήμητρα.

ὁ δῆμος Φλύα τὸ ὄνομα ἔλαβεν· Ἀθηναῖός τις ὀνόματι Κίρων ἐκέκτητο ἄγρον ἐν Φλύα ταλάντου ἀξίας (Ἰσαίος Η', 35). Ἡ περίεξ χώρα ἦν δασώδης καὶ θάλλουσα κατὰ τὸν Σενέκαν (Hippolyt. 27), ὡς καὶ σήμερον θαλερώτατον καὶ εὐδρον εἶνε τὸ χωρίον Χαλάνδρι· τὴν θαλερότητα καὶ εὐφορίαν τῆς ἀρχαίας Φλύας προσδηλοῦσι μὲν καὶ αἱ λατρευόμεναι ἐκεῖ θεότητες, ἡ Γῆ ἢ τῶν πάντων μήτηρ, ὁ Διόνυσος ὁ Ἀνθίας, ἡ Δημήτηρ ὡς Ἀνησιδώρα, Ἀπόλλων ὁ Δαφνηφόρος καὶ Ζεὺς ὁ Κτήσιος. (1). Ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα Φλύα τὴν εὐδρίαν καὶ ἀφθονίαν τῶν παραγωγικῶν τῆς φύσεως δυνάμεων δηλοῖ· (Πρόβλ. Φλέω Φλέων (ὄνομα τοῦ Βάκχου) Φλεὺς-Φλοῖος, Φλειώ, (ὄνομα Βάκχης), Φλοιά (ὄνομα τῆς Περσεφόνης), φλύω (ἀναφλύω— Ἀνάφλυστος), fluo-flumen, φλιδάω καὶ φλυδάω (σφριγῶ ἐκ τῆς πληθώρας λίπους καὶ χυμῶν), Φλιοῦς καὶ Φλειοῦς (οἶνοφλυεῖ, φλύκταινα). Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Φλύας ἐπεβεβαιώθη ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ νῦν Χαλάνδριῳ ἢ καὶ ὀλίγον τι νοτιώτερον αὐτοῦ· ὡς δὲ ἡ ἀρχαία Φλύα, οὕτω καὶ νῦν τὸ Χαλάνδριον εἶνε χωρίον εὐθαλέστατον, εὐδρον, καὶ εὐφορον, κείμενον Β'Α. τῶν Ἀθηνῶν περὶ τὰ 5 Ἀγγλ. μίλια, τῆς δὲ Κηφισίδος Ν'Α. περὶ τὰ 4 Ἀγγλ. μίλ. Ἐν μῆ τῶν ἐπιγραφῶν μνημονεύεται κτήμα, ὅπερ ἔκειτο ἐν τοῖς μεθορίοις τοῦ Ἀθμόνου καὶ τῆς Φλύας (χωρίον Ἀθμονοῖ καὶ Φλυῆσι CIA III, 61 A στήλη II στίχ. 13)· τὸ δὲ Ἀθμονον ἐβεβαιώθη, ὅτι ἦν παρὰ τὸ νῦν Ἀμαρούσιον 4 χμ. Β. τοῦ Χαλάνδριου.

Ὡσαύτως μεταξὺ Χαλάνδριου καὶ Ἀμαρουσίου εὐρέθη λίθος ἐνεπιγραφὸς κτήματος ὑποθηκευμένου εἰς τὸν τῶν Φλυέων δῆμον· (CIA, II 1113 καὶ Ditt. Syll. 819 ὅρος χωρίο προικὸς Ἴπποκλείαι Δημοχάρους Λευκονοιῶς Τ. ὄσων

1) «Φλυεῦσι δ'ἔστιν Ἀπόλλωνος Διονυσοδότου καὶ Ἀρτέμιδος Σελασφόρου βωμοί, Διονύσου τε Ἀνθίου καὶ Νευφῶν Ἰσμηνίδων καὶ Γῆς, ἣν Μεγάλην θεὸν ὀνομάζουσι· ναὸς δ'ἕτερος ἔχει βωμοὺς Δήμητρος Ἀνησιδώρας καὶ Διὸς Κτησίου καὶ Τιθρωνῆς Ἀθηνᾶς καὶ Κόρης Πρωτογόνης καὶ Σεμνῶν ὀνομαζομένων θεῶν» (Παυσ. Α', 31, 1.)

πλείονος ἄξιον, Κεχροπίδαις ὑπόκειται καὶ Λυκομήδαις καὶ Φλυεῦσιν)· ἐξ οὗ δήλη γίνεται καὶ ἡ στενὴ σχέσις τῶν Λυκομηδῶν καὶ τῶν Φλυέων.

Ν. τοῦ Χαλανδρίου ὑπάρχουσι πολυάριθμοὶ τάφοι ἀρχαῖοι, ὧν τινες μετ' ἐπιτύμβιων ἀναγλύφων (πρβλ. καὶ CIA, II, N, 2646. . . . ΛΟΣ ΦΛΥΕΥΣ). Καὶ ἐντὸς τοῦ Χαλανδρίου διακρίνει τις λείψανά τινα ἀρχαιότητος καὶ εὐρήματα· εἰσερχόμενος τις ἐξ Ἀμαρουσίου εὐθὺς διακρίνει πρὸ τῶν θυρῶν ἐνίων οἰκίῶν ὀγκώδεις λίθους, τετραγώνους ἢ ὀρθογωνίους, λείψανα κτιρίων ἀρχαίων ὠχρῶς καὶ ἐν τῷ πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ὁδῷ τῇ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀ. εἰς τὴν ἀγ. Παρασκευὴν ἀγούσῃ πικρατῆρει τις ἱκανὰ λείψανα μαρτυροῦντα τὸν πάλαι συνοικισμὸν ἐνταῦθα· καὶ ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τοῦ χωρίου περὶ τὸν ναὸν τοῦ ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ ἀγ. Νικολάου σημειωτέον τὰ ἐξῆς· α' τὸ κρηπίδωμα τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ νῦν ναοῦ ἀπετελέσθη ἐξ ὕλικου ἀρχαίου· β' μεγίστην μαρμαρίνην πλάκα ἐπιτύμβιον, μετ' ἀνγεγλυμμένου μεγάλου ἀμφορέως, οὗ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀναγινώσκει τις . . .

. . . «ορος Μνησιστράτου Λευκ/ονοεῦς». Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλα γράμματα, ἀλλὰ ἱκανῶς ἐξέτηλα γενόμενα δυσανάγνωστα κατέστησαν. γ' ἐν τῷ Δ καὶ Ν. πλευρᾷ τοῦ ναοῦ ὑπάρχουσι κίονες δύο ἠκρωτηριασμένοι καὶ ἄλλα τινὰ τεμάχια ὕλικου ἀρχαίου.

Τὰ εὐρήματα δὲ ταῦτα οἱ χωρικοὶ μοι διηγήθησαν ὅτι εὐρέθησαν ἐν τῷ κτήματι τοῦ Σπυρίδ. Τσιμίνη Ν. τοῦ χωρίου καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μεταξὺ τῆς Παναγίας Μαρμαριωτίσσης καὶ τῆς Παναγίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Πρὸ τῆς οἰκίας δὲ αὐτοῦ τοῦ Τσιμίνη, Ν τοῦ ναοῦ ἔσθηκεν ἀνάγλυπτος πλάξ μετὰ δύο προσώπων ἠκρωτηριασμένων· διότι λείπουσιν αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν· τὸ μὲν ἐν εἶνε γυνὴ φυσικοῦ μεγέθους καλῆς τέχνης ἐκδηλουμένης ἐν τε τῇ ρυθμικότητι τῶν μελῶν καὶ ἐν τῇ ἀμφίεσει καὶ τῇ πτυχώσει αὐτῆς· φορεῖ διπλοῦν χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, οὗ τὸ καταπίπτον κράσπεδον κρατεῖ διὰ τῆς χειρὸς. Τοῦ ἐτέρου προσώπου οἱ πόδες ἄρχονται ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς παραστάσεως· ὥστε ἀπεικόνιζε παιδίον παρὰ τὸ πλευρὸν καὶ

τὸν κόλλπον τῆς μητρὸς· τίς οἶδε τί μητρικὸν φίλτρον ἐξεδήλου τὸ τῆς μητρὸς πρὸς τὸ τέκνον βλέμμα καὶ πόσον χαρίεσσα ἦν ἢ τοῦ .ου πρὸς τὴν μητέρα τρυφερὰ καὶ γλυκεῖα ἐνατένισις. Καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ ὡσαύτως εὐρέθη.

Ν. δὲ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς 10' ἐντὸς τῆς μεγάλης ἀμπέλου τοῦ Κουλουριώτου σφίζεται κτίριον μαρμαρίνον ἀρχαῖον, ὅπερ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν μετεβλήθη εἰς ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἣτις καλεῖται Παναγία ἢ Μαρμαριώτισσα· ἔσχε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο πάντως, ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον κτίριον εἶνε πεποιημένον ἐκ λαμπροῦ μαρμάρου Πεντελησίου· τοῦ ναΐσκου ἢ ἐσωτερικῆ βάσις εἶνε εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς καὶ εἰς αὐτὴν καταβαίνει τις 2 1/2 μέτρα περίπου· ἐν τῷ ναΐσκῳ διακρίνει τις ἔχνη τοιχογραφιῶν καὶ ἐν τῇ κόγχῃ πρὸ τῆς ἀγ. τραπέζης τὴν θεομήτορα κρατοῦσαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις τὸν Χριστόν.

Τὸ ἀρχαῖον κτίριον, τὸ εἰς τὸν χριστιανικὸν ναὸν μεταποιηθέν, ἔχει μῆκος νῦν καλῶς διασωζόμενον ἐν τῇ Β. καὶ Ν. πλευρᾷ περὶ τὰ 5 μ. Ἐν ταῖς αὐταῖς πλευραῖς δικτηρεῖται τὸ ὕψος τοῦ κτιρίου ἀκέραιον ὑπὲρ τὴν γῆν εἰς ὕψος ὑπὲρ τὰ 2 μ. καὶ δόμων σειρὰι σώζονται 3· ἕκαστος τῶν μαρμαρίνων ὀγκολίθων τοῦ δόμου ἔχει μῆκος 7 ποδῶν, ὕψος 2 1/2 καὶ πᾶχος 2· οἱ λίθοι τεχνικώτατα τετμημένοι καὶ ἄριστα λελαξευμένοι. Ἐν τῇ Δ. πλευρᾷ ὑπάρχει ἡ εἴσοδος τοῦ ναΐσκου ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὕλικου κατεσκευασμένη· καὶ τὸ στῶμα δὲ τοῦ ναΐσκου ἀποτελεῖται ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν· καὶ πρὸ τοῦ ναΐσκου βλέπει τις τεμάχια κίωνων κτετριμμένα ἢ καὶ ἐντετοιχισμένα ἐν τῇ Δ. πλευρᾷ.

Ἡ δὲ στέγη εἶνε θολωτὴ ἐξ ὀγκωδῶν μαρμαρίνων παχυτάτων πλακῶν, σφηνοειδῶς τετμημένων, καὶ ἐντεχνότατα συνηρμοσμένων, ὧν τὸ μὲν μῆκος εἶνε 1-1 1/2 μέτρ., τὸ πλάτος 2 ποδῶν καὶ τὸ πάχος 1 1/2 ποδῶν.

Δι' ἑνδεκα δόμων ἢ σειρῶν ἐκ τοιούτων μαρμαρίνων πλακῶν ἀπηρτισμένον συμπληροῦται ἡ θολωτὴ στέγη κομφῶς καὶ ἀσφαλέστατα συνηρμοσμένη. Κατὰ τὸν Fraser τὸ ἀρχαῖον κτί-

ριον ἦν τάφος θολωτός· Ν'Α. δὲ τῆς Μαρμαριωτίσσης $\frac{1}{4}$ περι-
 ρίπου τῆς ὥρας ὑπάρχει ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Ζωοδόχου
 πηγῆς· πρὸ τούτου εἶνε κατερριμμένος κιονίσκος μαρμαρίνος
 ἄνευ ἐπιγραφῆς τινος· αἱ παραστάδες τῆς τοῦ ναοῦ εἰσόδου
 ἀπετελέσθησαν ἐκ μαρμαρίνων ὀρθογωνίων λίθων μήκους 2
 μετρῶν ὁ μὲν ἔχει πλάτος ἐνὸς ποδός, ὁ δ' ἕτερος ἡμίσεος
 ποδός μετὰ γλυπτῶν κοσμημάτων· ἐπὶ τῆς πλκτυτέρας τούτων
 μαρμαρίνης παραστάδος δικκρίν νται τὰ ἀρχικὰ γράμματα
 δύο στίχων, τὰ δ' ἄλλα ἐντοιχισμένα δὲν φαίνονται· ὁ ναΐ-
 σκος εἶνε ἰδρυμένος ἐπὶ τῶν ἀρχαίων κρηπιδωμάτων, καὶ ἡ
 ΝΔ. πλευρὰ ἐνέχει ἀρκετοὺς ἀρχαίους ὀγκολίθους· ἀλλὰ καὶ
 κατὰ γῆς πρὸ τῆς Ν. καὶ τῆς Δ. πλευρᾶς εἰσι πολλοὶ ὀγκόλι-
 θοὶ τετράγωνοι κατερριμμένοι· ὁ ναΐσκος εὐρίσκεται ἐν μέσῳ
 ἀμπελώνων καὶ ἐλαιῶνος.

ΒΔ. τοῦ ναΐσκου εἶνε τὸ κτῆμα τοῦ ἐκ Χαλανδρίου Τσαν-
 τήλα, ὃς πρὸ τινων ἐτῶν φρεωρυχῶν ἐκεῖ ἀνεῦρεν ἀρχαίου
 κτιρίου κρηπιδώματα καὶ θεμέλια ἐξ ὀγκωδῶν λίθων.

Ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς Φλυέων ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ Ross,
 ἐξ ὧν ἀξιοσημεῖωτον κρίνομεν τὴν ἑξῆς·

Τηλέμαχος | Σπουδοκράτους | Φλυεύς·
 ὃ τὸν ἀειμνήστου ἀρειᾶς παρὰ πᾶσι πολίταις
 κλεινὸν ἔπαινον ἔχοντι ἄνδρα ποθεινότατον
 παισὶ φίλῃ τε γυναικί τάφου δ' ἐπὶ δεξιᾷ, μῆτερ,
 κεῖμαι, σῆς φιλίας οὐκ ἀπολειπόμενος.

Πρόβλ. καὶ Ῥαγκαβῆ καὶ Κουμνουδῆ ἀριθμ. ἐπιγρ. 1236-1265 περὶ
 τῶν ἐν Χαλανδρίῳ εὐρημάτων πρόβλ. καὶ Milchhöfer Mitt. d. archInst.
 Ath. 13 (1888) σελ. 252-3.

ΓΑΡΓΗΤΤΟΣ - ΘΕΣΙΣ ΓΕΡΑΚΑ.

Γαργητιός και νῦν καλεῖται ἡ τοποθεσία Ἄ. τοῦ Ἄμαρουσίου ὑπὲρ τὰ 5 χμ. καὶ Ν. τῆς Μονῆς Πεντέλης ἢ μάλλον τοῦ Ἄ. αὐτῆς κειμένου μεγάρου τῆς δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐθείας τῆς ἀγομένης ἐκ τοῦ εἰρημένου μεγάρου μέχρι τῆς ἀγ. Θέκλης ἢ τοῦ Γέρακα, ὅπου ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς· ἡ τοποθεσία αὕτη οὕτω μνημονεύεται ἐν τοῖς ἀρχείοις καὶ τῷ κτηματολογίῳ τῆς Μονῆς. ἢ; εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγεται καὶ κτήσεις οὕσα τυγχάνει ὥστε διετηρήθη τὸ τοῦ ἀρχαίου δήμου ὄνομα Γαργητιός¹⁾, ἕπερ ὁ λαὸς ἀπλοποιῶν Γαρητιὸν λέγει ἢ καὶ Καρητιόν, ὑπὸ δὲ τοῦ Gramer (1828) μνημονεύεται Κραβάτο· ὁ δῆμος οὗτος ἦν ἡ πατρὶς τοῦ φιλοσόφου Ἐπικούρου καὶ ἐν αὐτῷ λέγεται, ὅτι ἐτάφη ὁ Εὐρυσθεὺς (Στράβ. VIII, σελ. 377).

Ἐν τῷ Γαργητῷ νῦν εἶνε συνοικισμὸς τις, ὃν ἀνήγειρεν ὁ τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς ἐνοικιαστής, ὅστις μετὰ πολλῆς φιλοπονίας καὶ δραστηριότητος καλλιεργεῖ τὴν περιφέρειαν ταύτην, σπείρων καὶ φυτεύων ἀμπελῶνας· ἡ τοποθεσία τοῦ Γαργηττοῦ εἶνε ἐξαιρετος, ὁ δρίζων ἐξ αὐτῆς διαπλοῦται μέγιστος καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα τῶν Μεσογείων καὶ τὴν τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ τῆς Αἰγίνης· ὁ Λυκαθηττὸς ἐκεῖθεν φαίνεται ὡς κῶνός τις καλλιτεχνικώτατος· ἐκεῖθεν καθορᾷ τις καὶ τὴν Ἄ. καὶ τὴν Δ. κλιτὸν τοῦ Ὑμηττοῦ· ἀλλ' ἀρχαιοτήτων λείψανα ὀλίγιστα βλέπει τις ἐνταῦθα· ἐντὸς τοῦ τετελιχισμένου συνοικισμοῦ εὕρηται ναῖσκος τις (οἱ Ἅγιοι Πάντες) ἠρειπωμένος· οὗτος εἶνε ἐκτισμένος ἐπὶ βάσεων ἀρχαίου μνημείου καὶ ἐν τοῖς τοίχοις αὐτοῦ ὑπάρχει ὕλικὸν ἀρχαῖον· καὶ ἔξωθεν δὲ τοῦ συνοικισμοῦ Ἄ. βλέπει τις σειρὰν πελωρίων

¹⁾ Τὰ ἐπιρρήματα Γαργηττόνδε, Γαργηττοί (=ἐν Γαργητῷ). Κατὰ τὸν Ἠσύχιον «γράφα=χ'χειρος».

ὀγκολίθων, στρώμα τείχους καὶ ἴσως ἐνταῦθα ἦν ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἀρχαίου δήμου· ἄλλα τινὰ λείψανα ἀρχαῖα κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου δὲν παρετήρησα οὐδὲ οἱ καλλιεργηταὶ συνήντησάν τι λόγου ἄξιον κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἀμπελοφυτειῶν καὶ τὴν ἄροσιν τῶν ἀγρῶν.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (β. Θησέως 13) ὁ Γαργηττός καὶ ἡ Παλλήνη ἦσαν ὄμοροι καὶ ἤπτοντο τῆς ὁδοῦ, ἣτις ἐκ τῶν Μεσογείων ἤγεν εἰς τὸ ἄστυ διὰ τοῦ στενοῦ, τοῦ μεταξὺ τῶν ἀποληγουσῶν ἀποφυάδων τοῦ Βριλησσοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ὄντος· (πρβλ. καὶ Φιλόχορ. πρὸς τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Εὐριπίδ. Ἰππολύτ. 35). Ὅστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην καὶ ὁ Γαργηττός καὶ ἡ Παλλήνη παρετείνοντο μέχρι τῆς νῦν σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ὅπου ὁ σταθμὸς Γέρακα.

Καὶ σήμερον δὲ ἡ δικαιοδοσία τοῦ Γαργηττοῦ καὶ τῆς Μονῆς Πεντέλης φθάνει μέχρι τοῦ Γέρακα καὶ Ἄ. ὄμορεϊ καθ' ἑλγὴν τὴν ἑκτασιν πρὸς τὸ Χαρβάτι, τὴν ἀρχαίαν Παλλήνην.

Παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Γέρακα νῦν εὐρίσκει τις πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀρχαίου δήμου παρὰ τὴν ἐκεῖ οἰκίαν, ἣτις ἀνήκει εἰς τὴν εἰρημένην Μονήν, καὶ ἐν ἣ διαμένει ὁ ἐνοικιαστὴς τῶν κτημάτων βλέπει τις: α' κτίριον, οὗ αἱ βάσεις σώζονται καὶ οἱ λίθοι ἰσοδομικῶς εἰσιν ἐκτισμένοι· ἄλλοι δὲ λίθοι ὀγκώδεις εἰσὶ κατερριμμένοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πύρινοι. β' πρὸ δὲ τῆς οἰκίας τριῶν κίονων τμήματα. Δ. δὲ τοῦ σταθμοῦ εἶνε πλάξ μαρμαρίνη πρὸς τετράγωνον. Ἔτι δὲ καὶ δυτικώτερον τοῦ σταθμοῦ περὶ τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς σπουδαῖα λείψανα κτιρίων ἀρχαίων, κείμενα καταντικρὺ τοῦ ναοῦ τῆς ἀγ. Θέκλης.

Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων διέσωσαν ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπωνύμου ἀρχόντος, ὃς ἦν Γαργητίος, ἐπὶ τῇ γενναιοδωρίᾳ καὶ εὐεργεσίᾳ, ἣν παρεῖχε τῇ πόλει ἐν τοῖς κρίσιμοις καιροῖς τῆς σπανοσιτικῆς τιμᾶται δὲ ὁ Μ. Οὐλίπιος Εὐβόιος Λεῦρος δόγματι τῶν κρατίστων Ἀρεοπαιτικῶν πάσης ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τῆς περὶ πατρίδα φιλοτιμίας ἡγῆσθαι (ἐπέδειξεν) ἐν τε χρήμασι σιτωνικοῖς, οἷς ἀθρόως ἔδωκε

μυριάσι πέντε και εἴκοσι και τρυφαῖς, αἷς ἐν τῇ μεγάλῃ σπά-
νει παρέσχεν» (CIA II¹ 687) διὸ και προσιάτης τῆς πόλεως
και κοινὸς εὐεργέτης προσαγορεύεται.

Ἐξ ἐπιγραφῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Ross γινώσκωμεν
τὸν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίωνων ἐπώνυμον ἐν Ἀθήναις ἄρχοντα

Μάρκον Αὐρήλιον *Καλλιφρονα*, τὸν και Φροντεῖνον,
Γαργήτιον, ὃν τιμῶσιν οἱ υἱοί. Ἴσως ἐντεῦθεν και τὸ ὄνομα
τῆς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας Καλλιφρονᾶ.

Πρὸς δὲ τῷ 1837 ἐν Ἀθήναις και ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰό-
λου ἀνευρέθη ἐπιγραφή πρὸς τιμὴν τῶν θείων και φιλαδέλφων
αὐτοκρατόρων Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνεῖνου και Λουκίου
Αὐρηλίου Οὐήρου, ἐπιμελητέοντος Γναίου Λικινίου Ἀττικῶ
Γαργητίου.

ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΚΥΝΗΓΟΣ—ΑΓΙΑ ΘΕΚΛΑ
ΣΤΑΥΡΟΣ—ΠΑΛΛΗΝΗ

Ἐπειδὴ ὁ Leake ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Γαργητὸς
ἔκειτο ἐν τῇ Β. ἀποφυάδι τοῦ Ὑμηττοῦ, ὅπου νῦν ὁ ἄγ. Ἰωάννης
ὁ Κυνηγός, ἐδέησε νὰ ἐπισκεφθῶ και τὴν τοποθεσίαν ταύτην.

Ἐκ τοῦ Χαλανδρίου προχωρῶν τις Ἀ. μεθ' ἡμίσειαν ὥραν
φθάνει εἰς τὴν τοποθεσίαν, ἀγίαν Παρασκευήν, ἔνθα πολλὰ
πανδοχεῖα διότι ἐνταῦθα διασταυροῦνται αἱ ἐξ Ἀθηνῶν, Χαλαν-
δρίου και τῶν Μεσογαίων ὁδοί. Ἐκεῖθεν δὲ πάλιν μεθ' ἡμί-
σειαν ὥραν ἀνέρχεται τις εἰς τὸν ἄγ. Ἰωάννην, κείμενον ἐπὶ
ἐπιπέδου μικροῦ, ὄντος ἐπὶ τῆς βράχως τοῦ Β. πρόποδος τοῦ
Ὑμηττοῦ· ἐνταῦθα ὑπάρχει ναῖσκος τις κακότεχνος Βυζαντια-
κῆς περιτετελισμένος διὰ μάνδρας, περὶ ἣν ἔσωθεν στοαὶ συμφεώ-
δεις, ἵνα ἐν αὐταῖς διανυκτερεύωσιν οἱ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ
ναῖσκου (29 Αὐγούστου) ἄθροοι συρρέοντες εὐλαβεῖς προσκυ-
νηταί· ἐν τινὶ δὲ ῥυπαρῷ δωματίῳ κατοικεῖ πρεσβύτης τις

¹) Πρὸλ. και Κομμανούδη Ἐπιγρ. Γαργητίων ἀριθμ. 385-408.

εὐσεβής, ἵνα τὸν ναὸν καθαρίζῃ καὶ τὰς κανδήλας ἀνάπτῃ. Ἄλλὰ πρὸς τὴν κακοτεχνίαν τοῦ ναύσκου καὶ τὴν ῥυπαρίαν τῶν λεγομένων οἰκημάτων ἀντίκειται ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς φύσεως καὶ ἡ μαγεία τῆς ἀπόψεως· ἐκεῖθεν βλέπει τις Ἄ. μὲν τὸ πεδῖον τῆς Μεσογαίου, τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ τὴν νῆσον Εὐβοίαν καὶ τὸ βλέμμα βυθίζεται εἰς τὸ ἀχανές τῆς θαλάσσης ἐκεῖνης· Δ. δὲ ὄλον τὸ πεδῖον τῶν Ἀθηγῶν παισιούμενον ὑπὸ τοῦ Βριλησσοῦ, τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Αἰγάλεω, οὐ περαιτέρω βλέπει τις τὸν Κιθαιρώνα, τὴν Γεράνεια, τῆς Πελοποννήσου τὰ ὄρη, ὧν ὑπερέχει ἡ Κυλλήνη χιονοσκεπής· ἀλλὰ τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ ἐκ τῆς ἀπόψεως τῶν πόρρω καὶ τῆς περισκοπήσεως τῶν ἐγγύς ἐφίσταται πρὸ τῶν Ἀθηγῶν, τοῦ κατερρωγότες ἐκ τῶν λατομιῶν Ἀγχέσμου, ἐπὶ τοῦ ἡλιδάτου Λυκαθηττοῦ καὶ τέλος προσηλοῦται μετ' εὐλαθείας ἐπὶ τῆς σεμνῆς καὶ γεραρᾶς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς διαπρεπῶν καλλιτεχνημάτων.

Ὁ δὲ ναῦσκός τοῦ ἀγ. Ἰωάννου εἶνε βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ· αἱ βάσεις τῶν θόλων ἢ τοῦ τρουλίσκου στηρίζονται ἐπὶ κίωνων λεπτῶν Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆ Ν. πλευρᾶ παραρηρητημένη στοὰ στηρίζεται ἐπὶ κονίσκου μετ' ἄδακος ἀρχαίου Δωρικοῦ ῥυθμοῦ· τῆς Α. πλευρᾶς τὰ κρηπιδιώματα ἀποτελοῦνται ἐξ ὀγκολίθων ἀρχαίων, ἄλλοι δὲ τοιοῦτοί εἰσιν ἐντετοιχισμένοι ἐν τῇ αὐτῇ πλευρᾷ· τὰ παχέα ἐπανειλημμένα κονιάματα δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ διακρίνη τις, ἀν καὶ ἄλλο ὕλικὸν ἀρχαῖον εἶνε ἐντετοιχισμένον· ὁ ναὸς δὲ καὶ ἡ περιοχὴ αὐτοῦ ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ χωρίου Λιόπεσι, ἧτοι τῆς ἀρχαίας Παιανίας, ὡς καὶ πᾶσα ἡ Β'Α. κλιτὸς τοῦ Ὑμηττοῦ· ἡ κλιτὸς δὲ τῶν ἐκεῖ ὑδάτων ἀποτελεῖ τὰ ὄρια τῶν δύο χωρίων Λιόπεσι καὶ Χαλανδρίου.

Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ Leake, ὅτι ὁ Γαργητὸς ἔκειτο, ὅπου νῦν ὁ ἅγιος Ἰωάννης, δὲν εἶνε ὀρθή· ἡ θέσις αὕτη, ὡς καὶ νῦν, ἀνήκεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Παιανίας, τοῦ δήμου δηλαδὴ τοῦ Δημοσθένους.

Ἐκ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ καταβαίνει τις δι'

ἀτραπού πρὸς Β. καὶ ἐπὶ τῇ δημοσίᾳ ὁδῷ τῇ ἐκ Μεσογείων καὶ Παλλήνης ἐρχομένη συναντᾷ πολλὰ λείψανα ἀρχαιοσύνης. Ἡ θέσις ἐνταῦθα λέγεται Σταυρός, ὅπου πλησίον ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Θέκλης. Πρὸ τοῦ ναοῦ τούτου βλέπει τις τεμάχια κίωνων μικρῶν καὶ μεγάλου κιονοκράνου Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ τεμάχιον, οὗ σώζεται ἡ ἑλιξ μόνη ἢ μᾶλλον τὸ ἐνδοθεν τῆς ἑλικος μέρος. Ὁ ναὸς πάντως ἐπὶ ἀρχαίου ἱεροῦ εἶνε ἰδρυμένος· καὶ πλεῖστον μέρος ἐκ τοῦ ὕλικού ἐκείνου ἐντετοιχισμένον ἔχει κίονες μαρμάρিনিους ῥαβδωτοὺς καὶ ἀρράβδωτους, ὀγκόλιθοι πώρινοι πολλοὶ φαίνονται ἐκεῖ· ἐντὸς τοῦ ναοῦ κίων ὀλόλιθος ὕψους $2\frac{1}{2}$ μετρ. πλάκες μαρμάριναι παχεῖαι τετράγωνοι, ἄθακες κιονοκράνων, ἐφ' ὧν οἱ χριστιανοὶ κατόπιν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπέγλυψαν· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἁγία τράπεζα τοῦ νέου ἱεροῦ ἀποτελεῖται ἐξ ἄθακος μαρμαρίνου ἀρχαίου καὶ στηρίζεται ἐπὶ κιονίσκου ῥαβδωτοῦ Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ.

Ὀλίγον δὲ τι ΒΔ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγ. Θέκλης σώζεται κίων ὀρθὸς ὕψους $3\frac{1}{2}$ μετρ. ἀρράβδωτος καὶ μετ' ἐπιγραφῆς χριστιανικῶν χρόνων: ΚΑΤΙCΟ.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Β. αἰρομένου λόφου φαίνονται θεμέλια κτιρίων ἀρχαίων.

ΣΤΑΥΡΟΣ - ΠΑΛΛΗΝΗ - ΧΑΡΒΑΤΙ.

Ἡ θέσις δ' ἐνταῦθα λέγεται Σταυρός, διότι ὀλίγον τι Ἄ. διασταυροῦνται αἱ τρεῖς ὁδοί, ἡ ἐκ τῆς Παλλήνης καὶ τοῦ Μαραθῶνος, ἡ ἐκ τῆς Παιανίας καὶ τῶν Μεσογείων, καὶ ἡ ἐκ τῆς Φλύας καὶ τῶν Ἀθηνῶν· αἱ δύο δ' αὐτελευταῖαι διχάζονται ὀλίγον τι Δ. ὅπου ἡ θέσις ἁγ. Παρασκευῆ

Προχωρῶν δὲ τις Ἄ. ἐκ τοῦ Σταυροῦ καὶ ὑπερβάς τὴν ῥηθεῖσαν διασταύρωσιν, τῶν ὁδῶν, ἔνθα καὶ ἡ κατοικία τοῦ ἐπὶ τῶν φόρων ὑπαλλήλου, καὶ μετ' ὀλίγον τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἀφικνεῖται μεθ' ἡμίσειαν ὥραν εἰς τὸ χωρίον Χαρ-

βάτι· τούτο δὲ νῦν εἶνε ἰδιωκτησίᾳ τοῦ Καλλιφρονᾶ, οἱ δὲ τοῦ χωρίου κάτοικοι, περὶ τὰς 40 οἰκογενείας, εἰσὶ τῶν κτημάτων καλλιεργηταί· ἀλλ' ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς τῆς Βάρης μορτίτας οὗτοί εἰσι μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι καὶ ἡ καλλιεργία ἐνταῦθα λίαν προηγμένη· ἀλλ' ἐντὸς μὲν τοῦ χωρίου ἀρχαῖον οὐδὲν βλέπει τις. Μόνον δ' ἐν τῇ θέσει *Ματρίγκα* πηγᾷ 20' Ἀ. τοῦ χωρίου βλέπει τις ὀλίγα λείψανα κτιρίου ἀρχαίου παρὰ τὸ νῦν λατομεῖον ὡς καὶ ὀλίγον τι δυτικώτερον αὐτῆς, ὅπου νῦν τὸ ἀσβεστοκάμινον, διακρίνονται κρηπιδωμάτων ἀρχαίων ἔχνη τινὰ καὶ τεμάχια μικρὰ λευκοῦ μαρμάρου. Ἀλλὰ σπουδαῖα λείψανα ἀρχαιοτήτων εἶδον $\frac{1}{4}$ δυτικῶς τοῦ χωρίου, ὅπου τὸ νεκροταφεῖον τοῦ συνοικισμοῦ ἐκείνου· ὁ ἡρειπωμένος χριστιανικὸς ναὸς εἶνε ἐκτισμένος ἐξ ὕλικου ἀρχαίου· παρ' αὐτὸν διακρίνει τις πλάκα μαρμαρίνην μετὰ φαινωμάτων μεγάλην, πρὸς δὲ καὶ λίθους μεγάλους ὀρθογωνίους καὶ τετραγώνους· τὰ ἀρχαῖα κρηπιδώματα ἐμφαίνουσιν, ὅτι τὸ κτίριον ἦτο ἱκανῶς μέγα.

Ὡστε ἐνταῦθα μᾶλλον δεκτέον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Παλλήνης¹⁾ καὶ ἐξερευνητέον τὸ μέρος τοῦτο δι' ἀνασκαφῶν.

Τῆς Παλλήνης τὴν θέσιν ὑποδεικνύει πως καὶ ἡ τοῦ Ἡρόδοτου διήγησις (Α' 61), καθ' ἣν ὁ Πεισίστρατος μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ ὀπαδῶν εἰς Μκρχθῶνα προσωρμίσθη θηρεύων ἐκ νέου τὴν τυραννίδα, ἣν πρὸ ἑνδεκα ἐτῶν οἱ Ἀλκμεωνίδαι κατέλυσαν· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἐκεῖνος εἰς περισυλλογὴν χρημάτων καὶ στρατευμάτων κατεγίνετο, οἱ ἐν τῷ ἄστει οὐδένα λόγον τούτου ἐποιούντο· ἀλλ' ὅτε ἐπύθοντο, ὅτι ὁ Πεισίστρατος ἐπὶ τὸ ἄστυ ἤλαυνεν, οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖνοι στρατεύουσιν ἐπ' αὐτόν. τὰ ἀντίπλα δὲ στρατεύματα συνηντήθησαν παρὰ τὴν Παλλήνην· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως μετὰ τὸ ἄριστον ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς ὕπνον, οἱ δὲ πρὸς τοὺς κύβους, ἐπεισπεσῶν ὁ Πεισίστρατος τρέπει τούτους εἰς φυγὴν καὶ μετὰ τοῦτο δι' ἐπι-

¹⁾ Καὶ τὸ ἐπίρρημα Παλλήνηθεν=ἐκ τῆς Παλλήνης.

τηδείων τεχνασμάτων και φιλοφρονημάτων επισπᾶται τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ και ἐξασφαλίζει τὴν τυραννίδα· κατὰ ταῦτα δὲ ἡ Παλλήνη, ἐνθα τὰ δύο ἀντίπαλα στρατεύματα συνηντήθησαν, φαίνεται, ἔτι ἔκειτο πλησιέστερον πρὸς τὰς Ἀθήνας ἢ πρὸς τὸν Μαραθῶνα· διότι προδήλως ὁ Πεισίστρατος πρότερος ἐξώρμησεν ἐκ τοῦ Μαραθῶνος ἢ οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἐκ τοῦ ἄστεως· διὸ και ὁ Leake δέχεται τὴν θέσιν τῆς Παλλήνης ἐν τῷ ἀνοίγματι τῷ μεταξὺ τοῦ Βριλησσοῦ και τοῦ Β. πρόποδος τοῦ Ὑμηττοῦ· ὥστε ἐγγὺς πού τοῦ νῦν νεκροταφείου. Τῷ Leake ἠκολούθησαν ὕστερον και οἱ ἄλλοι ἀρχαιολόγοι· ἀλλὰ τὰ ἐρείπια, ἅπερ ὁ Leake και ἄλλοι περιηγηταὶ παρατήρησαν, φαίνεται, ὅτι ἦσαν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις μείζονος ἐκτάσεως και κάλλιον διατηρούμενα· ὁ Milchhöfer ἀποδέχεται τὴν γνώμην ταύτην ἐναντίον τῆς τοῦ Bursian, ὅστις μᾶλλον Ἀ. τοῦ Χαρβατίου τὴν Παλλήνην τοποθετεῖ· ὁ Milchhöfer ἐκτείνει τὴν θέσιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς γραμμῆς Σταυρός-Χαρβάτι μέχρι Κάντζας και Παππαγελάκη. (Πρὸλ. και Löper Mitt. d. deut. arch. Inst. in Athen 17, (1892) σ. 422-23), Dodwell I, 259).

Ὁ Ross εὔρεν ἐπιγραφὴν $\frac{1}{2}$ ὥραν Ν. τοῦ Γαργηττοῦ μεταξὺ τῶν ἐν τῷ Γέρακα κτημάτων τῆς Μονῆς και τοῦ χωρίου Χαρβατίου (C. I. N. 76), ἀναφερομένην εἰς τὰ ἱερὰ χρήματα, ἣτις ἀναμφιβόλως ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Παλληνίδος Ἀθηναῆς ἦν ἰδρυμένη· ἐν τῇ θέσει Γέρακα κατὰ τὸν Ross εὑρίσκεται και ἡ ἀρχαία βουσιτροφηθὸν ἐπιγραφὴ τοῦ Ἀριστοκλέους (C. I. N. 23), ἣτις πιθανῶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ προέρχεται. Καὶ κατὰ τὰ πορίσματα ταῦτα τοῦ Ross ἡ Παλλήνη ἔκειτο μεταξὺ Γέρακα και Χαρβατίου.

Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ ἐξαιρέτως ἐλατρεύετο ἡ θεὰ Ἀθηγά, ἣτις διὰ τοῦτο και Παλληνίς ἐπονομάζεται· διὸ και ὁ ποιητὴς λέγει·

Παλληνίδος γὰρ σεμνὸν ἐκπερῶν πάγον

Δίας Ἀθάνας. (Ἐδριπίδ. Ἑρακλεῖδ. 849).

Παλληνεὺς δ' ἦν και ὁ γενναῖος Ἀμεινίας, ὃς ἐκυδέονα τὴν ναῦν, ἥπερ πρώτη τῆς μάχης ἐν Σαλαμῖνι ἤρξεν. (Ἡρόδ. Η',

84). Καὶ ἐν γένει οἱ Παλληγεῖς ἐφημίζοντο ἐπὶ ἑγενναϊότητι· διόκαὶ ἡ παροιμία «Παλληγικὸν βλέπειν», = γενναῖον.

Ὁ Kramer (Geographical and Historical description of Ancient Greece in three Volumes 1828 Vol. II σελ. 397) μνημονεύει καὶ τὸ ὄνομα Πάλα (=Παλλήνη). Ν. τοῦ Κραβατᾶ ἢ Γαργηττοῦ· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα περιεσώζετο τότε (1828) ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ.

Περὶ τῶν ἐν Γέρακᾳ καὶ Χαρθατίῳ περιλειμμάτων ἐπιγραφικῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιολ. εὐρημάτων πρὸς. καὶ Milchhöfer Mitth. d. deut. arch. Inst. in Athen 12 σελ. 84.

ΚΟΥΚΟΥΒΑΟΝΑΙΣ—ΜΕΝΙΔΙ—ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ

Δ. τοῦ Ἀμαρουσίου διερχόμενός τις τὸ χωρίον Ἡράκλειον φθάνει ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν κώμην Κουκουβάουαις, ἀπέχουσαν τοῦ μὲν Ἡρακλείου $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας, τοῦ δὲ Ἀμαρουσίου μίαν ὥραν· τὰ τρία ταῦτα χωρία κεῖνται ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ὡς καὶ ὁ Γαργηττός μὲν Ἀ. τοῦ Ἀμαρουσίου ὑπὲρ τὰ ὄχιμ. τὰ δ' ἄνω Λιόσια ἐπίσης ὑπὲρ τὰ ὄχιμ. Δ. τῶν Κουκουβαίωνων. Τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Κηφισοῦ ὄχθην ($\frac{1}{4}$ ὄρ.). Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς τοῦ χωρίου ἀγορᾶς βλέπει τις μέγιστον μαρμάρινον κάλυμμα ἀρχαίας λάρνακος, ἐφ' ἧς ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν.

Θεόμνηστος Θεομένους Κεφαλήθεν

Θεομένης Θεομνήστου Κεφαλήθεν.

Ἄνευρέθη δὲ τοῦτο κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1909 ἐν τῷ κτήματι τοῦ χωρικοῦ Μιχ. Ὅρσα· ἡ θέσις καλεῖται Κατσαούνη ρεῦμα, ὑπὸ τοῦ ρεύματος δὲ ἐξεχώσθη ὁ τάφος, ἐξ οὗ τὸ ἐπικάλυμμα ἐλήφθη· πρὸς δὲ θεμελίῳ ἀρχαίου κτιρίου λείψανα βλέπει τις ἐν τῷ Δ. καὶ πλησίον τῆς ἀγορᾶς ναῶ τοῦ

1) Κουμανούδη ἐπιτυμβ. Ἐπιγρ. Παλληγιέων ἀρ. 981-998.

ἀγ. Κωνσταντίνου, ἡρειπωμένῃ ἤδη, φαίνοντα πολλοὶ ὀγκόλιθοι καὶ πλάξ ἐνεπίγραφος ἐντετοιχισμένη· τάφοι ἀρχαῖοι καὶ κτιρίων ἀρχαίων λείψανα ὑπάρχουσι καὶ ΒΔ. τοῦ χωρίου τούτου· ὁ ἐκεῖ καφεπῶς Χαρίδημος Γεωργ. Βλάχος φαίνεται λίαν πρόθυμος καὶ φιλόφρων εἰς τοὺς χάριν τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπισκεπτομένους τὸν τόπον ξένους. Κατ' αὐτὸν οἱ γεροντότεροι τοῦ χωρίου εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Κουκουβάονα προήλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. ὀνόματος καὶ δήμου Κίκυρνα· ἀλλ' ὁ ἀρχαῖος δήμος Κίκυρνα ἔκειτο ἀλλαχοῦ· τὸ δὲ Κουκουβάονα εἶνε παρὰ τὸ κουκουβάγια = γλαύξ, δηλαδὴ γλαυκῶν τόπος· ὁ Löper (Mittheil. d. arch. Inst. in Athen XVII 1892 σ. 411) διατείνεται, ὅτι παρὰ τὴν νῦν κώμην Κουκουβάοναις ὀλίγον τι Ν. αὐτῶν παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Κηφισοῦ ὄχθην, ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος δ. Συπαληττός (1) 4½ χμ. Ν. τοῦ Ἀθμόνου καὶ εἰκότως διότι Ν. τοῦ χωρίου ἐν τῇ θέσει, ἣτις Νέμεσις καλεῖται, εὐρέθη ψήφισμα τῶν Συπαληττίων. Πρὸς Milchhöfer Mitt. in Athen 13 (1888) σ. 348 ἔνθα σημειοῦνται καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῃ εὐρήμηκτά εἰσιν, Κουμανούδη Ἐπιγραφ. Συπαληττίων ἀριθ. 1158—1165 καὶ Berliner Philolog. Wochenschrift 1887 σ. 1452 καὶ 1888 σ. 91. ἔνθα γίνεται ἐρμηνεία τοῦ ψήφισματος τῶν Συπαληττίων.

Προχωρῶν τις Δ. τοῦ χωρίου τῶν Κουκουβαόνων μετὰ ¼ τῆς ὥρας διέρχεται τὸν Κηφισόν, οὗ αἱ ὄχθαι χαριέσταται, μάλιστα δὲ ἡ δεξιὰ θαλερωτέρα καὶ γονιμωτέρα, ἅτε καταρδευομένη ἐκ πολλῶν ὑδάτων. Μετὰ ¾ τῆς ὥρας ἀποκλίνων τις πρὸς Β. φθάνει εἰς τὸ χωρίον Μενίδιον διερχόμενος θαλερώτατον πεδίον. Ἐν τῷ Μενίδιῳ ἐν τῷ Ν. μέρει ὑπάρχει ὁ ναὸς τῶν ἀγ. Πάντων, οὗ ἐν τῷ τεμένει τμήματα κίωνων ἀρ-

(1) Τὰ ἐπιρρήματα, Συπαληττόνδε, Συπαληττόθεν, Συπαληττοῖ. Οἱ Συπαληττίοι ἐφημίζοντο ὡς κακοῦργοι. Ἐν τῷ Λεξικῷ του Pape—Benseler σημειοῦται Συπαληττός—σὺς παλεύω=θηρεύω, ἀγρεύω.

χάιου ναοῦ εὐρηγται καὶ κιονόκρανον Ἴωνικόν. (1) καὶ Ν. τοῦ εἰρημένου ναοῦ ἕτερος ναῖσκος Βυζαντιακὸς μετὰ λειψάνων ἀρχαίου κτιρίου.

Ἄλλὰ τὸ Μενίδιον δὲν κατέχει τὴν θέσιν τοῦ ἀρχ. δήμου τῶν Ἀχαρνῶν, διότι αἱ εὐάνορες Ἀχαρναὶ ἔκειντο μᾶλλον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Φυλὴν ἀγούσης παρὰ τὴν λοφοσειρὰν τῶν ἀγ. Σαράντα καὶ τοῦ προφήτου Ἡλίου· διὸ καὶ διηρθύθη εἰς τοὺς λόφους ἐκείνους ΝΔ. τοῦ Μενιδίου κειμένους καὶ ἀπέχοντας ἡμίσειαν περίπου ὧραν.

Καὶ ὄντως ἐν τῷ ναῖσκι τῶν ἀγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων βλέπει τις πλεῖστα ἀρχαῖα λείψανα, τινὰ μὲν ἐντετοιχισμένα, τινὰ δὲ καὶ ἔξωθεν κατερριμμένα· ἐν τῇ Δ. ἰδίως πλευρᾷ τοῦ ναῖσκου εἶνε ἐντετοιχισμένον ἀνάγλυφον προστυπον, ἀπεικονίζον ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τεθνεῶτα, οὗ ἢ παράστασις λίαν ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῆς Ἡγησοῦς· τρία δὲ εἶνε τὰ ἀπεικονιζόμενα πρόσωπα, τὸ μὲν ἄκρον δεξιὸν τῷ παρατηρητῇ κάθηται ἐπὶ θρόνου, τὸ δ' ἐν μέσῳ διὰ χειραψίας ἀποχαιρετίζον τὸν καθήμενον ἴστανται ὀρθόν, ὡς καὶ τὸ τρίτον ἀριστερᾷ· ἀλλ' αἱ μορφαὶ εἰσι παρεφθαρμέναι ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ χρόνου καὶ ἤδη ἀπώλεσαν τὴν χάριν, ἦτις ἐπηγλάδιζεν αὐτὰς ἄλλοτε· ἄνωθεν δὲ τοῦ ἀναγλύφου τούτου βλέπει τις ἐντετοιχισμένον καὶ ἕτερον, ἀπεικονίζον παιδάριον χαριέστατον, ἀλλ' ἢ κεφαλὴ αὐτοῦ εἶνε ἀποκεκομμένη. Εἰσὶ προσέτι ἐντετοιχισμένα καὶ κίωνων λεπτῶν καὶ μακρῶν τμήματα· προφανῶς δὲ οἱ κίονες οὗτοι ἦσαν ἐπιτύμβιοι. Καὶ ἐν τῇ Ν. πλευρᾷ βλέπει τις πολλὰ τμήματα μαρμάρινα ἐξ ἀρχαίου ναοῦ ἐντετοιχισμένα. ἔξωθεν δὲ τοῦ ναοῦ σώζονται κίονες καὶ πλάκες ἐνεπίγραφοι· μία δὲ τῶν ἐπιγραφῶν φέρει τὰ ἑξῆς :

Ἀρτέμων Βι—
Ζωσίμη | Εὐνίκου | ἐξ Εὐπυριδῶν
Ευ. γένους | Φλυέως | γυνή.

(1) Περὶ δὲ τῶν ἄλλων εὐρημάτων τῶν ὄντων ἐν Μενιδίῳ καὶ περιγραφέντων ὑπὸ τοῦ Milchhöfer πρὸς Mitt. d. deut. Arch. Inst in Athen 13 (1888) 327—343. Περὶ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν πρὸς Κουμαν. Ἀχαρνέων ἐπιγρ. 341—359 πρὸς καὶ G1A, II. 1912—1950.

Παρά τοῦ Λιοσιώτου Παπποῦ ἤκουσα, ὅτι ἐν ἔτει 1885 ἀρχαιοκάπηλοι τυμβωρύχοι ἐνήργησαν λαθραίαν ἀνασκαφὴν ἐν τῇ Β'Α. πλευρᾷ τοῦ λόφου τοῦ προφήτου Ἡλίου· ἐκεῖ δὲ δοκιμάζοντες διὰ τρυπάνου ἀνεῦρον τάφον μεγαλοπρεπῆ μαρμάρινον, ἐν ᾧ ἦν δίσκος καὶ ἄλλα τινὰ κτερίσματα· οἱ δὲ ἱερόσυλοι ἐκεῖνοι ἐπειδὴ τὸ μαρμάρινον κάλυμμα ἦτο μέγα καὶ βαρύτερον ἢ ὥστε διὰ τῶν χειρῶν νὰ ἄρῳσιν αὐτό, ἐν τῇ σπουδῇ αὐτῶν πρὸς τὴν σύλησιν τοῦ περιεχομένου, νομίζοντες, ὅτι χρυσὸς ἐμπεριείχετο, ἔθραυσαν διὰ τῆς σφύρας τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο κάλυμμα.

Ὅτι δὲ αἱ ἀρχαῖαι Ἀχαρναὶ δὲν ἦσαν, ὅπου νῦν τὸ Μενίδι, ἀλλὰ 2 ἢ 3 Ἀγγλ. μίλια Ν. ἀπέδειξεν ὁ Leake· διότι α' τὸ νῦν Μενίδι ἀπέχει τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ τὰ 8 Ἀγγλ. μίλια, ἐν ᾧ τὰ 60 στάδια, ἅπερ κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἀποτελοῦσι τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἀπόστασιν τῶν Ἀχαρνῶν, ἰσοῦνται πρὸς 7 Ἀγγλ. μίλ. β'. τὸ Μενίδι· κείται ὑπὲρ τὸ ἡμισυ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Δεκέλειαν ἀποστάσεως, ἣν ὁ Θουκυδίδης ὑπολογίζει εἰς 120 στάδια (7, 19), καὶ γ' τὸ Μενίδι κείται ἐπὶ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Δεκέλειαν ὁδοῦ, ἣτις εἰς Ὠρωπὸν καὶ Τάναγραν ἄγει, αἱ δ' Ἀχαρναὶ ἔκειντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς εἰς Θήβας διὰ τῆς Φυλῆς ἀγούσης (Διόδωρ. 14, 32).

Αἱ Ἀχαρναὶ· κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ἦν μέγιστον χωρίον τῆς Ἀττικῆς τῶν δήμων καλουμένων· ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Πελοπον. πολέμου παρείχοντο τρισχιλίους ὀπλίτας ἦτοι τὸ ἐν τρίτον τοῦ ὄλου πεζικοῦ τῆς Ἀττικῆς· εἰς τὰ γειτονικά τῆς Πάρνηθος δάση ὄφειλον οἱ Ἀχαρνεῖς τὸ τῆς ἀνθρακείας ἔργον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφημίζοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις· ἡ πεδία αὐτῶν ἦτο γονιμωτάτη, ὡς εἶνε καὶ νῦν, καὶ τὸ κλίμα τῶν θερπνοτάτων τῆς Ἀττικῆς (Λουκιαν. Ἰκαρομέ- νιπ. 18. Σενέκας Hippol. 20).

Ἐκ τίνος ἐπιγραφῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Μενιδίου φαίνεται, ὅτι ἐν Ἀχαρναῖς ἦν καὶ τοῦ Ἄρεως ναός· διότι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονεύεται ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τούτου Ἀπολλοφάνης· ὁ ναός

τοῦ θεοῦ τούτου συμφωνεῖ πρὸς τὸν πολεμικὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀχαρνῶν καὶ τὴν πεφημισμένην αὐτῶν ἀνδρείαν.

Ὁ Dodwell κατὰ τὴν περιήγησιν αὐτοῦ εὔρεν ἐν τῷ λόφῳ τῶν ἁγ. Σαράντα ὀγκολίθους, ἴχνη καὶ θεμέλια σπουδαίας πόλεως «καὶ ὅπισθεν τοῦ ναῦσκου ὠραίους ὀγκολίθους λευκοῦ μαρμάρου, τεμάχιον Ἰωνικοῦ κιονοκράνου καὶ δύο σαρκοφάγους, ἐτέραν δὲ ἐντὸς τοῦ ναοῦ». Ἀλλὰ νῦν οὔτε τὰς ἐκτὸς τοῦ ναοῦ δύο σαρκοφάγους οὔτε τὴν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βλέπει τις ἐκεῖ. Κατὰ δὲ τὸν Fraser ἴχνη ἀρχαίων τειχῶν εἰσι καὶ νῦν ἐτι ὁρατὰ ἐν τῇ Δ. τοῦ λόφου πλευρᾷ.

ΑΝΩ ΛΙΟΣΙΑ-Ο ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΝΑΟΣ-ΚΑΜΑΤΕΡΟΝ

Πρὸς Δ. τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῶν ἄνω Λιοσίων ἡμίσειαν περίπου ὄραν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καὶ ὑπὸ τῇ Β. ὑπωρεῖα τοῦ Αἰγάλεω, ἤτοι ἀριστερᾷ τῷ προΐοντι ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου συναντᾷ τις τὸν ναὸν τοῦ Σωτήρος· ἐνταῦθα δὲ φαίνονται πλεῖστα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος· ἀ' διακρίνεται βάσις κτιρίου πάντως ἀρχαίου ναοῦ, ὅθεν καὶ ὁ νέος χριστιανικὸς ἐνταῦθα ἱδρύεται τοῦ κτιρίου τούτου ἐν μὲν τῇ Ν. πλευρᾷ σώζονται δύο σειραὶ δόμων μήκους 12 ἢ 13 μέτρων, ἐν δὲ τῇ Δ. μία μόνον σειρά, ὡς καὶ ἐν τῇ Β. καὶ τῇ Ἀ. οἱ δὲ τῶν ἀνωτέρων δόμων ὀγκόλιθοι ὀρθογωνίου σχήματος κεῖνται κατὰ γῆς ἐρριμμένοι, τινὲς μὲν παρὰ τὸ κτίριον, τινὲς δὲ καὶ μακρότερον τοῦ κτιρίου, οἶονεὶ ἐκτιναχθέντες ὑπὸ σεισμικῶν ἰσχυρῶν δονήσεων· τῶν κατερριμμένων δὲ τούτων ὀγκολίθων τινὲς εἰσι καὶ τετραγωνικοῦ σχήματος, ὁ δὲ λίθος κογχίτης, ἐκ χαλικίων πεπηγώς.

β' ἔμπροσθεν τῆς Ἀ. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ φαίνονται τὰ κρηπιδώματα ἐτέρου κτιρίου· ἐνιαχοῦ δὲ σφύζονται καὶ οἱ ὑπὲρ τὰ κρηπιδώματα δόμοι, ποὺ μὲν δύο, ποὺ δὲ εἰς· ἴσως τοῦτο εἶνε λείψανον τοῦ ἔρκους, ὅπερ περιέβαλλε τὸν ναὸν καὶ τὸ ἱερὸν τέμενος.

Και Ν. δὲ τοῦ νῦν ναοῦ τοῦ Σωτήρος εἰσι λίθοι ὀρθογώνιοι τεχνικώτατα τετμημένοι, ἔτι δὲ καὶ ἄβαξ ἀρχαίου κίονος κεῖται κατερριμμένος καὶ ἠκρωτηριασμένος. Καὶ ἐν τῷ ναΐσκῳ δέ, ἔνθα τὰ κονιάματα τῶν τοίχων ἔχουσι πέσει, βλέπει τις ἀρχαῖον ὕλικὸν ἐντετοιχισμένον. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπιτύμβιος μαρμαρίνη πλάξ περιεσώθη ἐν τοῖς περὶ τὸν ναΐσκον σωροῖς λιθαρίων ἢ πλάξ εἶχε καὶ γλυπτὰ κοσμήματα, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν σώζεται ἀκεραία· οὐχ ἤττον διακρίνει τις μέρος ἀνθεμίου καὶ μετὰ συγκινήσεως ἀνέγων ἐν τῷ ἀριστερῷ κάτω μέρει τῆς ἠκρωτηριασμένης πλακῶς ἐπιγραφῆς λείψανον «Θεοπέθους | θυγάτηρ».

Παρὰ τῶν χωρικῶν τῶν ἄνω Λιοσίων ἔμαθον, ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀπέναντι τοῦ ναΐσκου τοῦ Σωτήρος μέρει παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἐκεῖ λόφων ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἀρχαῖοι τάφοι ἐν οἷς λήκυθοι καὶ λύχνοι ἦσαν, ἔτι δὲ καὶ λείψανα κτιρίων ἀρχαίων, ὧν οἱ ὀγκόλιθοι μετηνέχθησαν ὑπὸ τῶν Λιοσιτῶν, οἷτινες δι' αὐτῶν κατεσκεύασαν τὰ περιστόμια τῶν φρεάτων αὐτῶν· πλείστα δὲ τοιαῦτα περιστόμια παρατηρεῖ τις ἐν τοῖς ἄνω Λιοσίοις· ἔτι δὲ καὶ πίθους πελωρίους μετήνεγκον, οὓς οἱ χωρικοὶ ἔχουσι πρὸς διαφόρους αὐτῶν χρείας.

Καὶ εἰς τὸ Ῥιζοβοῦνι δέ, ἔλεγέ μοι ὁ Λιοσίτης Παπποῦς, ἦτοι ἐν τῇ Β. τοῦ Αἰγάλεω ὑπωρεῖα, τῇ κατὰντικρὺ τοῦ ἐκεῖ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς αὐτοῦ ἀνευρέθησαν τῷ 1884 λάρνακες δύο, ἡ μὲν μαρμαρίνη, ἡ δὲ λίθου πωρίνου, ἐκ τῶν καταρρεόντων τῆς βροχῆς ὑδάτων ἐκχωσθεῖσαι.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐντὺς τοῦ χωρίου πρόπερυσιν ὁ χωρικός Χρῆστ. Πλαδοῦκος ἀνεῦρεν ἐπιτύμβιον πλάκα γλυπτὴν· τὰ δὲ ἀναγεγλυμμένα πρόσωπα ἦσαν τρία, ἀποχαιρετίζοντα ἀλλήλα, ὡς εἶνε καὶ εἰς τὸ ἀνάγλυφον τὸ ἐν τῷ ναΐσκῳ τῶν ἀγ. Σαράντα ἐντετοιχισμένον, ἀποχαιρετιστήριον ἀνάγλυφον, ὁμοιάζον πρὸς τὸ τῆς Ἥγησοῦς· τὸ ἀνάγλυφον δὲ τοῦτο τοῦ Πλαδοῦκου, μοι εἶπον οἱ χωρικοί, κατέσχευεν ἡ ἀστυνομία.

ΝῆΑ. δὲ τῶν ἄνω Λιοσίων περὶ τὰ 500 μ. ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων σώζονται λείψανα σπουδαῖα μνημείου ἀρχαίου. Καὶ τοὺς

ὄγκολίθους δὲ τούτους οἱ χωρικοὶ ἀφαιροῦσι καὶ χρησιμοποιοῦσιν εἰς τὰ περιστόμια τῶν φρεάτων αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλας αὐτῶν χρείας.

Καὶ παρὰ τὸ χωρίον δὲ *Καματερόν* εὐρίσκονται πολλαὶ ἀρχαιότητες· τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐπὶ γραφικωτάτης θέσεως ἐν τῇ Β'Α. τοῦ Αἰγάλω κλιτύϊ, ἐξ οὗ θαυμασία ἢ ἀποφῆς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου ὄλου, τοῦ ἄστεως αὐτοῦ, τῶν Φαλήρων καὶ τῆς πέριξ θαλάσσης· ἐν τῇ Α. κλιτύϊ τοῦ χωρίου τούτου ἐντὸς ἀμπέλου εὐρέθη πρό τινων ἐτῶν ἀνάγλυφον ἀρίστης τέχνης, ὅπερ παρὰ τοῦ ἀνευρόντος χωρικοῦ ἠγόραζε λαθραίως ἀρχαιοκάπηλός τις· εὐρέθησαν πρὸς τούτοις πίθαι, βάσεις τεύχους καὶ πλίνθοι· οὕτω δὲ περὶ τὴν Β. καὶ τὴν Β'Α. κλιτῶν τοῦ Αἰγάλω ἔχομεν ἀρχαίους συνοικισμούς· δύναται δὲ τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἐν ἄνω Λιοσίσις ἦν ὁ δῆμος τῶν *Εὐπυριδῶν*, συνηχόμενος μετὰ τοῦ τῆς *Κρωπιᾶς* καὶ τῶν *Πηλήκων*· οἱ τρεῖς δὲ οὗτοι συνοικισμοὶ ἀπετέλουν *τριχωμίαν*.

ΚΡΩΠΙΑ - ΔΕΜΑ - ΔΕΣΙΣ.

Πρὸς Δ. τῶν ἄνω Λιοσίων καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 χιλμ. συναντᾶ τις τεῖχος ἀρχαῖον τῶν ἐνδόξων χρόνων· μέχρις οὗ τις φθάσῃ ἐκεῖ προχωρῶν ἐκ τῶν Ἄνω Λιοσίων, συναντᾶ α' τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ἔπειτα μεθ' ἡμίσειαν ὄραν φυλακεῖον σιδηροδρομικόν, ὀλίγῳ πορρωτέρω τὸν ναῖσκον τοῦ Σωτήρος, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος καὶ τέλος ἀφικνεῖται εἰς τὸ τεῖχος, ἀφοῦ διέλθῃ τὴν ὄφρυν τοῦ ἐδάφους· ἐπὶ τῆς ὄφρους ταύτης γίνεται καὶ ἡ κλίσις τῶν ὑδάτων, ὧν τὰ μὲν βέουσιν εἰς τὸ Ἐλευσίνιον πεδῖον, τὰ δὲ διὰ τοῦ Ἀχαρνικοῦ πεδίου συρρέουσιν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν Κηφισόν,

Ὅλιγον τι μετὰ τὴν εἰρημένῃν ὄφρυν ἢ τὸν ὕδροκρίτην, ὅπου μάλιστα συστενοῦνται αἱ ΒΔ. κλιτύες τοῦ Αἰγάλω καὶ τοῦ δικιμέσου λόφου, τοῦ ἀποφράσσοντος τὴν τῶν ἄνω Λιοσίων κοιλάδα, συναντᾶ τις τὸ τεῖχος, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ

τῆς ΒΔ. ἀκρωρείας τοῦ Αἰγάλεω ἐξακολουθεῖ διὰ τῶν λόφων τῶν ἀποφρασσόντων τὸ Δ. μέρος τοῦ τῶν ἄνω Λιοσίων αὐλῶνος καὶ ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βουνῶν τῶν ἀποτελούντων τὰ Ν. ἀντερείσματα τῆς Πάρνηθος παρὰ τὴν Φυλὴν· οὕτω δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο διατείνεται εἰς ἀπόστασιν δέωρον (10 χμ.) περίπου.

Τὸ τεῖχος πλησίον μὲν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἐκατέρωθεν εἶνε καταπεπτωκός, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀπομακρύνεται αὐτῆς καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν λόφων καὶ τῶν βουνῶν τῶν πρὸς τῇ Πάρνηθι σῶζεται εἰς ὕψος 3 μ' ὥστε ἀκέραιον ἦτο ὑψηλότερον· ὁ Leake σημειοῖ τὸ ὕψος τὸ μέγιστον μόνον 7 ποδῶν· σύγκειται δὲ ἐκ λίθων ὀγκωδῶν, πελεκητῶν καὶ τεχνικώτατα συνηρμοσμένων· κατὰ διάφορα διαστήματα μένει κενόν τι πλάτους 0,80 μ. ἢ καὶ ἐνὸς μέτρου, ἀφῖνον διόδους οὐχὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν τετμημένας, ἀλλὰ λοξῶς, ἔσωθεν δὲ τῶν διόδων ἐκατέρωθεν εἰσιν ἀντηρίδες ἔχουσαι πλάτος οὐχὶ τοῦ τεύχους κανονικόν, ἀλλὰ πολλῶ μείζον· ὁ δὲ λόγος τῆς τε λοξότητος τῶν διόδων καὶ τῶν ἀντηρίδων προφανής· ὁ ἐχθρὸς πλησιάσας καὶ εἰσιὼν εἰς τὸ τεῖχος ἔμελλε νέον κίνδυνον νὰ ὑποστῇ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀντηρίδων τῆς διόδου πλαγίως παρενεδρευόντων φυλάκων.

Οἱ διάμεσοι λόφοι, δι' ὧν τὸ τεῖχος διήκει, εἰσὶ πετρώδεις καὶ λίαν αὐχμώδεις· πλὴν τῶν εὐωδῶν θύμων οὐδὲν ἄλλο βλάστημα παρατηρεῖ τις ἐκεῖ. Ἐκ τῶν διαμέσων δὲ τούτων λόφων ἕτεροι κάθετοι, ἄλυσιν ἀποτελοῦντες, καθήκουσι μέχρι τοῦ τῆς θαλάσσης τῆς Σαλαμῖνος καὶ χωρίζουσι τὸ τῆς Ἐλευσίνος πεδῖον, ὧν τὸ μὲν Ἀ. τὸ μεταξὺ τῆς λοφοσειρᾶς ταύτης καὶ τοῦ Αἰγάλεω, εἶνε τὸ τῆς Κρωπιᾶς, τὸ δὲ πρὸς Δ. ἀνήκει εἰς τὴν Ἐλευσινίαν χώραν.

1) Ὁ Αἰγάλεω ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ αὐλῶνος τῶν ἄνω Λιοσίων καταλήγει εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος (μῆκος 80 στάδια). καὶ τὸ Β. μέρος ἐλέγετο Αἰγάλεω κατὰ τὸν Θουκυδ. Β', 19 καὶ τὸ Ν. τὸ εἰς τὴν θάλασσαν καθῆκον κατὰ τὸν Ἡρόδοτον Η', 90· τὸ δὲ μέσον, τὸ παρὰ τὸ Δαφνίον ἐλέγετο καὶ Ποικίλον (Δαφνοδοῦνι 467 μ.)

Ἐπὶ τοῦ κατακορύφου σημείου τοῦ ὑψηλοτάτου λόφου παρὰ τὸ τείχος εὗρηται κτίριον κυκλωτερές κατηρειπωμένον, ἔξωθεν δὲ σφίζονται βάσεις ἔρκους, ὅπερ δηλονότι περιέθεε τὸ οἶκημα ἐκεῖνο· ὡς ἔοικεν, τὸ κτίριον ἐκεῖνο ἦτο τὸ παρατηρητήριον ἢ τὸ τῶν ἀρχιφυλάκων οἶκημα, ὅθεν δύναται τις πᾶσαν τὴν ἔκτασιν τοῦ τείχους νὰ καθορᾷ καὶ τὴν κάτω πεδιάδα νὰ κατοπτεύῃ· ἴσως δ' ἐνταῦθα ἦτο καὶ φρουκτωρεῖον.

Ἡ ἄποψις ἐκεῖθεν θαυμασία· Β'Α. μὲν πρὸς τὸ Ἀχαρνικὸν πεδῖον καὶ τὴν χώραν τὴν μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Βριλησσοῦ ἠδέως ἐπεκτείνεται τὸ βλέμμα τοῦ παρατηρητοῦ, ΝΔ. δὲ ἢ κάτωφιν μαγευτικὴ ἐξικνεῖται πρὸς τὸ Ἐλευσίνιον πεδῖον ἅπαν, τὴν Μεγαρίδα, τὰ Πελοποννησιακὰ ὄρη, τὴν θάλασσαν, τὴν βορρᾶθεν βρέχουσαν τὴν Σαλαμίνα, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν θείαν νῆσον.

Ὁ Leake, ὃς ἀγαστὴν περὶνοῖεν περὶ τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας ἀπέδειξεν, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ εἰρημένου λόφου, ὡς φαίνεται, δὲν ἀνέβη· ἢ ἀνάδασις ἢ μᾶλλον ἢ ἀναρρίχσις εἰς αὐτὸν εἶνε χαλεπὴ καὶ κοπιώδης.

Ἡ τοῦ τείχους θέσις νῦν καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ **Δέμα** καὶ **Δέσις**· ὁ ὄρος φαίνεται μοι λίαν προσφυῆς, δηλῶν τὴν τῶν τειχῶν ἄλλωσιν, τὴν ἀπὸ τοῦ Αἰγάλεω μέχρι τῶν ἀντερεισμάτων τῆς Πάρνηθος, τῶν πρὸς τῇ Φυλῇ ὄντων, ἐκτεινομένην καὶ τὰς ἄκρας τῶν δύο ὁρέων **συνδέουσαν**.

Τὸ **Δέμα** δὲ τοῦτο ἢ ἡ **Δέσις**, ὡς νῦν ὁ λαὸς τὸ τείχισμα τοῦτο καλεῖ, εἶνε τὸ στενὸν τῆς ἀρχαίας **Κρωπιᾶς**· τὴν δὲ θέσιν τῆς **Κρωπιᾶς** γινώσκωμεν ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (2, 19), ἱστοροῦντος, ὅτι ὁ Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων ἠγγόμενος τῶν Πελοποννησίων προήλασεν ἐκ τοῦ Θριασίου πεδίου εἰς τὰς Ἀχαρνὰς διὰ τῆς **Κρωπιᾶς** ¹⁾, ἐν δεξιᾷ

¹⁾ Ὁ Leake ἔχει τὴν γραφὴν **Κερωπία** ἀντὶ **Κρωπία** καὶ διατείνεται, ὅτι ὀλίγα τινὰ μόνον χειρόγραφα τοῦ Θουκυδίδου ἔχουσι **Κρωπία**· ἀλλ' ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἱστορικοῦ ἡμεῖς γε οὐδὲ **μνημονευομένην** τὴν γραφὴν **Κερωπία** βλέπομεν, πάντα δὲ τὰ **χορο. Κρωπία** ἔχουσι.

τὸν Αἰγάλεων ἔχων· ὥστε Κρωπιὰ ἐλέγετο τὸ τραχὺ καὶ στενὸν πεδίον τὸ Δ. τοῦ Αἰγάλεω κείμενον, μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Δ. λοφοσειρᾶς, ἧς ἐπὶ τῆς κορυφῆς φέρεται ἑτέρα βουνῶν ἄλυσις ΒΔ. συνδέουσα τὸν Αἰγάλεων μετὰ τῆς Πάρνηθος καὶ χωρίζουσα τὸ Ἐλευσίνιον πεδίον ἀπὸ τοῦ Ἀχαρνικοῦ· οὕτω δὲ τὸ τεῖχος ἢ τὸ Δέμα ἀποφράσσει τὴν Κρωπιὰν βορρᾶθεν ἀπὸ τοῦ αὐλώνος ἢ τῆς στενῆς τῶν ἄνω Λιοσίων κοιλάδος, ἔνθα κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἔκειτο ὁ τῶν *Εὐπυριδῶν* δῆμος.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ στενοῦ τούτου τῆς Κρωπιᾶς δὲν διέλαθε τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους· διὸ καὶ ἐτείχισαν αὐτό, ἵνα ἀποκρούσῃ τὸν ἐχθρόν, εἴπερ κύριος τοῦ Θριασίου πεδίου γινόμενος ἀπεπειράτο νὰ εἰσβάλῃ διὰ τῶν Ἀχαρνῶν εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν πεδίον· ἢ τείχισις δ' αὕτη τῆς Κρωπιᾶς φαίνεται, ὅτι ἐγένετο ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκμῆς· πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἄρα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Διότι τὸ τεῖχος τοῦτο διὰ τὸ μῆκος, τὸ μέγεθος καὶ τὴν τέχνην εἶνε ἀληθὲς μεγαλοῦργημα καὶ εὐλόγως δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἄλλα μεγαλοῦργήματα, ἅπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς ἀκμαζούσης τῆς πόλεως, ἣν ἀκμὴν μόνον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐπαράτου ἐκείνου πολέμου ὁμολογουμένως ἐκέκτηντο.

Ἀλλὰ δεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν τοῦ τεύχους τούτου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς τῶν Πελοποννησίων εἰσβολῆς οὐδόλως ἀποροῦμεν οὔτε διότι δὲν μνημονεύεται τὸ τεῖχος ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου οὔτε διότι τοῦτο δὲν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν εἰσβολὴν ἐκείνην τοῦ ἐχθροῦ· διότι ὁ μὲν Θουκυδίδης ἐξιστορῶν τὰ γεγονότα δὲν διατρίβει περὶ τὴν τοπογραφίαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δὲν ἐχρησιμοποίησαν τοῦτο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπειδὴ τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους ἦτο νὰ μὴ κατατέμνη τὰς δυνάμεις τὰς πεζικὰς τῆς πόλεως μηδὲ ριψοκινδύνως νὰ ἐκθέτῃ τὸν στρατὸν τῆς πόλεως εἰς μάχας πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Πελοποννησίων πολλῶ μείζονα οὔσαν. Διὸ καὶ ἐν τῷ στενῷ τῶν Ἐλευθερῶν, τῷ πρὸ τῆς Οἰνός, ἦν πρώτην προσέβαλον οἱ Πελοποννήσιοι, οὐδεμίαν ἀντίστασιν

παρὰ τῶν Ἀθηναίων εὔρον· ὅτε δὲ προήλασαν εἰς τὸ Θριασίον πεδῖον, ἢ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ Ἀρχιδάμου προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ ἵππικοῦ τῶν Ἀθηναίων παρὰ τοὺς Ῥεῖτους, ἦτοι παρὰ τὸ στόμιον τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ, ἦτις κατ' εὐθείαν εἰς Ἀθήνας ἦγεν παρὰ τὸ νῦν Δαφνί τὸν Αἰγάλεω διατέμνουσα· ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι τὸ στενὸν ἐκεῖνο καὶ τετειχισμένον ἦν καὶ ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Leake εἶδεν ἐν τοῖς βράχοις τοῦ στενοῦ τούτου τροχιάς καὶ θεμέλια τειχῶν, σκοπὸν ἐχόντων νὰ ὑπερασπίζωσι τὸ στενόν· εἶπε δὲ τὸ στενὸν τοῦτο βραχάδης φάραγξ μεταξὺ δύο κορυφῶν τοῦ Αἰγάλεω ἄκρας σπουδαῖον εἰς στρατιωτικὸν καὶ πολεμικὸν σκοπόν· διότι τοῦτο ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν δυτ. μερῶν τῆς Ἀττικῆς κατ' εὐθείαν εἰς Ἀθήνας ἄγει, διὰ δὲ τῆς τέχνης εὐκόλως εἰς σπουδαῖον ἀμυντήριον ἐξήρθη· ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐν ἀριστερᾷ τῇ ἐξ Ἀθηνῶν ἰόντι εὔρηται λείψανα ἀρχαίου στρογγύλου πύργου, πρὸς ὃν ἕτερος ἐκ τοῦ Β. μέρους τοῦ Αἰγάλεω ὑπὲρ τὸ Χαϊδάρι φαίνεται ἀντιστοιχῶν· οἱ πύργοι οὗτοι προδήλως ἀνήκον εἰς τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν, ἦτις ἐξετείνετο Δ. τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπετέλουν τὸ κύριον σημεῖον τῶν ἐπὶ τῆς Ἰερᾶς ὁδοῦ τειχῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν ταῖς στενοῖς τῆς Κρωπιᾶς καὶ τοῦ Κορυδαλλοῦ· διότι καὶ τὸ τρίτον στενὸν τοῦ Αἰγάλεω ἦτοι τὸ τοῦ Κορυδαλλοῦ (νῦν Σκαραμυγκᾶ) ἦτο τετειχισμένον· Ὁ Leake παρατήρησε λείψανα καὶ ἐντὸς τοῦ εἰρημένου στενοῦ ἢ τῆς διόδου Ἑλληνικοῦ τείχους, ὅπερ προφανῶς σκοπὸν εἶχε νὰ δεσπόζη τῆς εἰς Ἀθήνας ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Ἐλευσίνας εἰσόδου· ἀλλ' ὁ προνοητικὸς Ἀρχιδάμος δὲν ἀπεπειράθη ῥιψοκινδυνῶν νὰ ἐκδιάσῃ τὸ στενὸν τοῦτο τοῦ Δαφνίου, ἐπειδὴ εἶχεν ἄλλην διόδον, τὴν μεταξὺ τοῦ Αἰγάλεω καὶ τῆς Πάρνηθος, ἦτοι τὸ στενὸν τῆς Κρωπιᾶς, ἢν ὡς πλατυτέραν καὶ φρουρουμένην ἔτι ἀκινδύνως ἐδύνατο νὰ ἐκδιάσῃ διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως· διὸ καὶ τὴν διεύθυνσιν πρὸς τούτην τὴν διόδον ἔλαβεν, ἔχων ἐν δεξιᾷ τὸν Αἰγάλεω καὶ τὴν Πάρνηθα πρὸς ἀριστερά καὶ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Κρωπιᾶς εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἀχαρνάς· τὸ τεῖχος δὲ

τοῦτο τῆς Κρωπιᾶς εὔρεν ἀφρούρητον εἰκότως· διότι τὸ τεῖχος μέγιστον μῆκος ἔχον περὶ τὰ 10 χμ. ἐχρειάζετο κατ' ἀνάγκην πολλὰς χιλιάδας μαχητῶν, ἅς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον· ὁ δὲ Περικλῆς ἐφρόντιζεν ἐπιμελῶς, ἵνα μὴ τὸν στρατὸν τῆς πόλεως διὰ τὰ κτήματα τῆς Ἀττικῆς θυσιάζῃ ματαίως, ἀφοῦ εἶχον ἀφθονίαν κτημάτων καὶ πόρους μεγίστους ἐν ταῖς κτήσεσιν αὐτῶν· διὸ καὶ τοῦ τείχους ἀφουρήτου κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους μείναντος, ἐλευθέρα τοῖς Πελοποννησίοις ἡ δίοδος ἐνταῦθα ἐγένετο· καὶ ἐπειδὴ μάχη τις δὲν ἐγένετο ἐνταῦθα, εἰκότως καὶ ὁ Θουκυδίδης τοῦ τείχους τούτου μνησὶν οὐδεμίαν ποιεῖται.

ΥΜΗΤΤΟΣ.

Τὸ περιώνυμον τοῦτο ὄρος ἀποτελεῖ τὸ Ν. μέρος τῆς σπουδαίας ὄρεινης ἀλύσεως, ἣτις ὑπὸ τὰ διάφορα ὀνόματα, Πάρνης, Βριλησσός ἢ Πεντελικὸν διαθέει πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τοῦ Β'Α. μέρους πρὸς τὸ ΝΔ. Ὁ Ὑμηττός ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. χωριζόμενος τοῦ Πεντελικοῦ διὰ κοιλάδος ἢ ἀδῶνος, οὗ τὸ πλάτος εἶνε δύο Ἀγγλ. μίλια. Ἄδὲ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀντιπαραθέει λοφώδης κλάδος χαμηλότερος, ὅς ἀπὸ τῆς Ν'Α. ἄκρας τοῦ Πεντελικοῦ ἀποφυόμενος καὶ παρὰ τὴν Ἀ. ἀκτὴν ἀντιπαρατεινόμενος τῷ Ὑμηττῷ καταλήγει εἰς τὸ Ν. ἀκρωτήριον, ἐφ' οὗ ὁ δῆμος Σούνιον· τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς παραλιακῆς ταύτης λοφοστοιχίας κεῖται Β. τοῦ Σουνίου καὶ οὐχὶ μακρὰν αὐτοῦ καλεῖται Λαυρεῖον. Μετὰ τῶν λόφων δὲ τούτων τοῦ Λαυρείου ὁ Ὑμηττός συνδέεται δι' ἀλύσεως χαμηλοτέρων ὑψωμάτων, ἅτινα οὐχὶ μακρὰν τῶν Ν. ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς αἴρονται καὶ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πλαισιοῦσιν.

Ὁ Ὑμηττός ὀρίζει τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὡσπερ τεῖχος αἰρόμενος Ν. τοῦ Πεντελικοῦ καὶ παρατείνεται πρὸς Ν. σχεδὸν κατ' εὐθείαν γραμμὴν μέχρι τῆς θαλάσσης παρὰ τὸ ἀκρωτήριο, ὅπερ καλεῖται Ζωστήρ· ἡ μόνη κατάλληλος ἐξ Ἀθηνῶν ὁδὸς εἰς τὴν πρὸς Ἀ. Μεσόγειον τῆς Ἀττικῆς πεδιάδα διέρχεται παρὰ τοὺς Β. πρόποδας τοῦ μικροῦ τούτου ὄρειου τεύχους· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἰσοδὸς τις ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ὄρος διὰ τῆς φάραγγος τοῦ Πιρναρίου, ἣτις διαιρεῖ τὸν ὄρειον τούτον ὄγκον εἰς δύο· καὶ τὸ μὲν ὑψηλότερον μέρος τῆς βράχως (3670 πόδ.) πρὸς Β. τῆς φάραγγος ταύτης ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι μέγας Ὑμηττός, τὸ δὲ χαμηλότερον πρὸς Ν. τῆς χαράδρας μέρος ἐλέγετο ὁ μικρὸς Ὑμηττός ἢ Ἄνυδρος καὶ ξηρὸς Ὑμηττός. Ὁ Cramer καὶ ὁ Dodwell παρέχουσιν ἡμῖν τὴν εἰδῆσιν, ὅτι οἱ ἐγγύριοι τότε ἐκάλουν τὸν μὲν α' Τρελλοβοῦνι, τὸν δὲ β' Λαμπροβοῦνι Δὲν παρέλιπον δὲ νὰ σημειώσωσιν, ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο νέον τοῦ Ὑμηττοῦ ὄνομα, Τρελλοβοῦνι ἢ Τρελλὸς προῆλθε κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ *Monte Matto*· τὸ δὲ *Matto* τοῦτο, ὅπερ φαίνεται μικρὰ τις παραφθορὰ τοῦ Ὑμηττοῦ, συνεχύθη πρὸς τὸ ὁμόφωνον ἐπίθετον *matto* = μανιώδης, τρελλός¹⁾.

Περὶ δὲ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ὁ Leake παρετήρησεν, ὅτι τὸ ὄνομα Ὑμηττός, ὡς καὶ αἱ ὁμοίαις καταλήξεως τῆς Ἀττικῆς τοπωνυμῖαι, οἷον Ἀρδηττός, Βριληττός, Γαργηττός, Κηττός, Λυκαθηττός, Συπληηττός καὶ Σφηηττός, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς χώρας διάλεκτον. (Leake-Westermann σ.41).

Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ὑμηττοῦ, ὀρωμένου ἐξ Ἀθηνῶν, φαίνεται ὁμαλὴ καὶ κανονικὴ, ἀλλ' αἱ πλευραὶ αὐτοῦ εἰσι κατηυλακωμέναι ἐκ τῶν χειμάρρων καὶ ἡ βᾶσις διερωγυῖα εἰς πολλοὺς μικροὺς μεμονωμένους ἢ νησοειδεῖς λόφους κωνικοῦ σχήματος· καθορώμενος δὲ ἐκ τοῦ Πεντελικοῦ, ὅθεν μόνον

¹⁾ Dodwell Classical Tour. I, 480 Cramer description of anc. Crece II. 391.

εὐσύνοπτον τὸ εὖρος αὐτοῦ γίνεται, ὁμοιάζει κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὸν Βεζούδιον.

Ὁ Ὑμηττός, ὡς καὶ τὸ πάλαι, καὶ νῦν εἶνε ἀξιοπαρατήρητος διὰ τὴν ἐξαισιῶς πορφυρίζουσαν αἴγλην, ἣτις διαχέεται ἐπ' αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν παρατηρουμένου κατὰ τὴν ἐσπέραν· ὅταν δ' ἡλιος δύηται, διαχέεται ὑπὲρ ὅλον τὸ ὄρος ῥοδόεντι φῶς· καθ' ὅσον δὲ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς ὠχρίᾳ καὶ τὸ λυκόφως ἐφερπύζει ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους, τὸ ῥοδίζον ἐκείνο φῶς διερχόμενον δι' ὅλων τῶν διὰ μέσου ἀποχρώσεων καταλήγει εἰς τὸ βαθύτατον ἰῶδες· ἡ πορφυρίζουσα δ' αὕτη χροιά καὶ ἡ ποικιλία διαχρώσεων εἶνε τοῦ Ὑμηττοῦ χάρις ἰδία· διότι οὐδὲν τῶν ἄλλων ὁρέων τῶν περιβαλλόντων τὸ πεδίον τῶν Ἀθηνῶν λαμβάνει τοιαύτην χροιάν ἐν ὄρα τιλ τῆς ἡμέρας· αἱ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ τελευταῖαι τοῦ ἡλίου ἀκτίνες ὑπομιμνήσκουσι καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους· διότι ὁ φιλόσοφος ἐτελεύτα ἐν τῇ δεσμοτηρίῳ κενῶντῆν κύλικα τοῦ φαρμάκου, καθ' ἣν ὄραν αἱ τελευταῖαι τοῦ Φοῖβου Ἰλαραὶ καὶ χρυσίζουσαι ἀκτίνες ἐπέχρωζον τὰς κορυφὰς τοῦ Ὑμηττοῦ.

Τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μὲν βορειότατον μέρος, ἐφ' οὗ τὸ νῦν Ἀστέρι κεῖται, εἶνε ἱκανῶς γεῶδες· διὸ καὶ ὑπὸ τινων πευκῶνων καλύπτεται· ἡ ἄλλη δ' ὅμως πρὸς Ν. σειρὰ εἶνε λίαν πετρώδης· διὸ καὶ ἐξαιρουμένου τοῦ πρὸς τὴν βάσιν μέρους τὸ λοιπὸν ὄρος εἶνε σχεδὸν γυμνόν· ἐλαῖαι δ' ἄγριαι, μύρτοι, δάφναι καὶ ῥοδοδάφναι εὐρίσκονται μόνον κατὰ τὰς φάραγγας τῶν ὑπωρειῶν καὶ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους. Αἱ πετρώδεις καὶ κρημνώδεις κλιτύες αὐτοῦ σύγκεινται ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ἐνέχοντος φλέδας καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις· κολοβοὶ τινες δ' ὅμως θάμνοι, σχίνων, τερεβίνθων καὶ ἀρκεύθων ἢ κέδρων καὶ εὐώδεις βοτάναι, θύμωι δηλαδὴ, στοιχάδες (λαβάνται), θυμβρία (=θρουμπία) καὶ ἐλελίφασκος εὐδοκιμοῦσιν ἐν ταῖς ῥωγμαῖς τῶν βράχων· ταῦτα δὲ πάντα μετὰ τῶν ἀνθέων, οἷον ὁ ὑάκινθος καὶ ὁ πορφυρίζων κρόκος, παρέχουσιν εἰς τὰς μελίσσας ἐξαιρετον τροφήν, ἐξ ἧς τὸ περιώνυμον τοῦ Ὑμηττοῦ μέλι.

Λαμπρὰν περιγραφὴν τοῦ Ὑμηττοῦ παρέχει καὶ ὁ Ὀβί-

διος. Ἔστι δὲ παρὰ τοὺς πορφυρίζοντας λόφους τοῦ ἀνθοῦντος Ὑμηττοῦ, λέγει ὁ Ῥωμαῖος ποιητής,

*ἱερὸ πηγὴ καὶ χλοαζούσης χορτοπλίνθου γῆ μαλακῆ·
ἄλλος ὑψηλῆς ὕλης δὲν φύει ἢ κόμαρος καλύπτει τὴν χλόην·
ἢ λιβανώτις καὶ δάφνη καὶ ἢ μελανίζουσα μύρτος εὐωδιάζουσι
οὐθ' ἢ πυκνόφυλλος πύξος καὶ αἱ εὐθραστοὶ μυρῖκαι
οὐθ' οἱ λεπτοφνεῖς κύμισοι καὶ ἢ καλλιεργουμένη πίτυς λείπει
ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν ζεφύρων καὶ τῆς ὑγιεινῆς αὔρας σειόμενα
τόσων εἰδῶν φυλλώματα καὶ χλόαι λεπτόταται τρέμουσι.
ἐν τῷ οὐδέποτε λιπανροῦντι τόπω. (Ovid. Ars amator.
III, 687.)*

Ὁ Ὑμηττός φαίνεται, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο γυμνός, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος· διότι ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ τὸ ἔξῃς· «ὥσπερ νοσήσαντος σώματος τὰ δαστὰ περιλείπονται, οὕτω καὶ τῆς γῆς ἢ μὲν πείρα καὶ μαλακῆ περιεργύη, περιλέλειπται δὲ μόνον τὸ πετρῶδες τῆς χώρας· πρότερον δὲ ἀκεραίας τῆς γῆς οὔσης τὰ ὄρη καὶ γηλόφους ὑψηλοὺς εἶχον καὶ πολλὴν ὕλην, ἧς καὶ νῦν ἔτι φανερὰ τεκμήρια· διότι τῶν ὀρέων τινὰ νῦν μὲν παρέχουσι μόνον ταῖς μελίσσαις τροφήν, χρόνος δὲ οὐ πάμπολυς, ὅτε καὶ δένδρα μεγάλα εἶχον, ἐξ ὧν ἐρέψιμος ξυλεία κατεσκευάζετο εἰς οἰκοδομήσεις μεγίστας, ὧν τὰ στεγάσματα καὶ νῦν ἔτι (ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ φιλοσόφου) περισφύζονται (Πλάτ. ἐν Κριτίᾳ 111 E).

Ἄλλ' ἂν ἀρχαίῳθεν ἀπεψιλώθη τῶν δασῶν ὁ Ὑμηττός, ὁ θύμος καὶ ὁ ἔρπυλλος καὶ τᾶλλα εὐώδη ὑλήματα καὶ οἱ εὐανθεῖς θάμνοι, ἢ ἐκλεκτὴ τῶν μελισσῶν τροφή, οὐδέποτε ἀπέλιπον αὐτόν· οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ ἐξυμνοῦσι τὸν Ὑμηττὸν ὡς εὐανθὲς καὶ εὐώδες ὄρος καὶ ὡς παράγοντα τὸ ἀριστον μέλι· (πρὸβλ. καὶ Νόννου Διονυσιακ. XIII, 182 τοῦ Ὑμηττοῦ μελισσῆντας ἐναύλους)· ὁ Ὑμηττιὸς μελισσῶν διὰ πάντων τῶν αἰώνων διετήρησε τὴν φήμην τοῦ παράγειν ἐξαίρετον μέλι· ἐξ οὗ καὶ ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ὅτι καὶ αἱ μέλισσαι

τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ παρήχθησαν, ὡς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Νικάνδρου μνημονεῦει. (Σχολ. Νικάνδρ. Ἀλεξ. 449)· ὁ δ' Αἰλιανὸς ὡς πρὸς τὸ μελίγλωσσον τοῦ Πλάτωνος παρέδωκεν ἡμῖν καὶ τὸ ἐξῆς μύθειμα· οἱ γονεῖς δηλαδὴ τοῦ φιλοσόφου βρέφος αὐτὸν ἔτι ὄντα ἐκόμισαν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τοὺς θεοὺς θυσίαν νὰ προσενέγκωσι· καὶ κειμένου τοῦ παιδὸς μέλισσαι προσελθοῦσαι ἐπλήρωσαν τὸ στόμα κηρίων μέλιτος, ἵνα περὶ αὐτοῦ ἀληθεύσῃ τὸ

« τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ »

(Αἰλιαν Ποικ. Ἱστορ. X, 21).

Τὴν φήμην τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ μέλιτος αὐτοῦ ἀνενέωσε Συνέσιος, ὁ τῆς Κυρήνης ἐπίσκοπος, ὅτε τὸν ε' αἰῶνα μ. Χ. ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας· ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῇ γράφει, ὅτι ἐκ τῆς κλεινῆς πόλεως ἢ δόξα τῶν φιλοσόφων ὄχητο, παρέμενε δὲ μόνον ἡ φήμη τῶν μελισσῶν τοῦ Ὑμηττοῦ (Συνεσ. Ἐπιστολ. 135).

Καὶ ὁ Chandler καὶ ὁ Dodwell ἐν ταῖς περιηγήσεσιν αὐτῶν ἐξαίρουσι τὴν σημασίαν τοῦ Ὑμηττίου μέλιτος καὶ εὐρίσκουσι λίαν δεδικοιολογημένην τὴν φήμην αὐτοῦ· τὸ ἄριστον μέλι τότε παρήγετο ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Καρυῶν καὶ τῆς Συριανῆς (Sirgiani)· οἱ τότε Ἀθηναῖοι ἐποιοῦντο χρῆσιν τοῦ μέλιτος εἰς τὴνσκευασίαν πολλῶν ὀψων· ἐνόμιζον δὲ ὅτι τὸ μέλι καθιστᾷ αὐτοὺς ὑγιεῖς καὶ μακροβίους. (Chandlers Travels II, 27 Gell's Itiner. σ. 480, Dodwell Classical Tair I, 480).

Ὁ Ὑμηττός ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο ἀξιόλογος καὶ ὡς πρὸς τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τοῦ ὑετοῦ· διότι εἶχον παρατηρήσει, ὅτι καθ' ὠρισμένας τοῦ ἔτους ὥρας νέφη ἐπικαθήμενα ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ προσήμαινον ὑετόν· διαρρήδην δὲ περὶ τούτου γράφει ὁ Θεόφραστος· « Ὑμηττός ἐλάσσω, Ἄνυδρος » καλούμενος, ἐὰν ἐν τῷ κοίλῳ νεφέλια ἔχῃ, ὕδατος σημεῖον· καὶ » ἐὰν ὁ μέγας Ὑμηττός τοῦ θέρους ἔχῃ νεφέλας ἄνωθεν καὶ ἐκ » πλαγίου, ὕδατος σημεῖον καὶ ἐὰν ὁ Ἄνυδρος λευκὴν ἔχῃ

»ἄνωθεν καὶ ἐκ πλαγίου» (Θεόφρ. περὶ σημ. Α', 20 καὶ 24) προσέτι δὲ ἐσημείωσε καὶ τόδε:

»ἐπὶ Πλειάδι δυομένη ἐὰν λάμψῃ κατὰ Πάρνηθα καὶ Βρι-
»λησὸν καὶ Ὑμηττόν, ἐὰν μὲν ἅπαντα καταλάβῃ, μέγαν
»χειμῶνα φαίνει, ἐὰν δὲ τὰ δύο, ἐλάττω, ἐὰν δὲ Πάρνηθα μό-
»νον, ἐνδιεινόν· καὶ ἐὰν χειμῶνος ὄντος νεφέλῃ μακρὰ ἐπὶ τὸν
»Ὑμηττόν ἤ, χειμῶνος ἐπίτασιν σημαίνει» (Θεόφρ. π. σημ. Γ', 43).

Διὸ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμητιοῦ ἦν ἰδρυμένος βωμὸς τοῦ Διὸς καὶ ὁ Ζεὺς ὡς λατρουόμενος ἐκεῖ ἐλέγετο Ὑμήτιος, ὡς ἱστορεῖ ὁ Πausanias¹⁾· ἡ λατρεία δὲ τοῦ Ὑμητιοῦ Διὸς ἐν Ἀττικῇ μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου· ὡς λατρουόμενος δὲ ὁ Ζεὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἢ τῆς ἄκρας τοῦ ὄρους ἐκαλεῖτο καὶ Ἐπάκριος κατὰ τὸν Ἐτυμολόγον τὸν μέγαν· ὁ Ζεὺς καλεῖται ὡσαύτως Ὀμβριος καὶ Ὑεῖτιος· ἡ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμητιοῦ λατρεία τοῦ Διὸς εἶχε λόγον· διότι, ὡς προεμνημονεύθη, νέφῃ ἐπικαθήμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἦσαν ὑετοῦ σημεῖα· τοῦ δ' ὑετοῦ ἡ Ἀττικὴ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους ἔχει χρεῖαν· διὸ καὶ ἠϋχοντο συχνὰ πρὸς τὸν Δία χάριν τοῦ ὑετοῦ, ἵνα ποτίσῃ τὴν διψαλέαν τῆς Ἀττικῆς γῆν.

Παρὰ τῷ Μάρκῳ Ἀντωνίῳ διεσώθη καὶ ἡ πρὸς τὸν Δία χάριν τοῦ ὑετοῦ εὐχὴ τῶν Ἀθηναίων.

»ὕσον, ὕσον, ὦ φίλε Ζεῦ, κατὰ τῆς ἀρούρας τῆς Ἀθηναίων τῶν πεδίων) Μ. Ἀντων. Ε', 7 πρὸς Πaus. Α', 24, 3. Β', 19, καὶ 25, 10. Η', 38, 34, Θ', 39, 4). Περὶ δὲ τοῦ Ὑεῖτιοῦ Διὸς ἐν Κῶ πρὸς Paton καὶ Hicks the inscriptions of Cos No 382.

Ἀξιοσημείωτον προσέτι περὶ τοῦ Ὑμητιοῦ εἶνε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς Ν᾽Α. πλευρᾶς τοῦ χαμηλοτέρου ὄρους ἢ τοῦ Ἀνύδρου,

¹⁾ Ἐν Ὑμητιῷ δὲ ἄγαλμά ἐστιν Ὑμητιοῦ Διὸς· βωμοὶ δὲ Ὀμβρίου Διὸς καὶ Ἀπόλλωνός εἰσι Προονίου καὶ ἐν Πάρνηθι Παρνήθιος Ζεὺς χαλκοῦς ἐστι καὶ βωμὸς Σημαλίου Διὸς· ἐστι δ' ἐν τῇ Πάρνηθι καὶ ἄλλος βωμὸς· θύουσι δ' ἐπ' αὐτοῦ τότε μὲν Ὀμβριον, τότε δὲ Ἀπήμιον καλοῦντες Δία. Pausan. Α'. 31' 2.

περὶ τὰ δύο Ἀγγλικά μίλια ἀπὸ τῆς Βάρης, σπήλαιον ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῷ ἐπιγραφῶν καὶ τῶν περιέργων ἀρχαίων ἐπὶ τοῦ βράχου γλυφῶν ἢ προστύπων ἀναγλύφων. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν (CIA, I, 423-431) «Ἀρχέδαμος ὁ Θηραῖος νυμφόληπτος φραδαῖσι Νυμφῶν τάντρον ἐξηργάξατο» μαθηθάνομεν, ὅτι Ἀρχέδαμος τις γεννηθεὶς μὲν ἐν Θήρᾳ, ἀλλὰ γενόμενος Ἀθηναῖος τὸν δῆμον Χολλείδης, ἔγλυψε τὸ σπήλαιον καὶ ἀφιέρωσεν αὐτὸ εἰς τὰς Νύμφας, ὅφ' ὧν ἐπίστευεν ὅτι κατείχετο· διὸ καὶ τὸ σπήλαιον *Νυμφαῖον* ὠνομάσθη· ἕτεραι δὲ ἐπιγραφαὶ δεικνύουσιν ὅτι τὸ ἄντρον τοῦτο ἦν ἀφιερωμένον καὶ εἰς τὰς Χάριτας, τὸν Πᾶνα καὶ τὸν Απόλλωνα τὸν Ἔρσον· αἱ δὲ γλυφαὶ εἰκονίζουσι γυναῖκα καθήμενην, κεφαλὴν μεγάλην λέοντος, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρχέδαμον ἐν βραχεῖ χιτῶνι, κρατοῦντα ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ σφύραν, καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τεκτονικὸν γνώμονα.

Αἱ ἐπιγραφαὶ πιστεύεται, ὅτι ἐχαράχθησαν ὀλίγον τι πρὸ τοῦ 432 π. Χ. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ἄντρου ὑπάρχει δωμάτιον κυκλικὸν ἀμυδρῶς φωτιζόμενον, οὗ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς σταλακτῖται κρέμανται· ἀναβλύζει δ' ἐν αὐτῷ ὕδωρ διαυγὲς καὶ ψυχρὸν. Λέγεται δ' ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ὑμηττοῦ ἐκόμισαν αὐτὸν βρέφος ἔτι ὄντα, ἵνα θυσίαν προσενέγκωσιν, ἐπειδὴ τὸ σπήλαιον ἦν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πᾶνα, τὰς Χάριτας καὶ τὸν Απόλλωνα· τότε δὴ καὶ αἱ μέλισσαι τοῦ Ὑμηττοῦ προσπετόμεναι ἐπλήρωσαν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος· ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει ἀποψὶς τερπνὴ πρὸς τὴν θάλασσαν, τὴν ὀδοντωτὴν ἀκτὴν μετὰ τῶν ἀκρωτηρίων καὶ τῶν βραχωδῶν νησιδρίων· ἡ εὐωδία δὲ ἢ ἐκ τῶν πέριξ πευκῶνων ἀποπνεομένη ἐπαυξάνει τὴν χάριν τῆς φυσικῆς ἐκείνης σκηνοθεσίας.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λατομείων καὶ τῶν μαρμάρων τοῦ Ὑμηττοῦ πρέπει νὰ γένηται μνεία τις· ἐν τινὶ φάραγγι ἀφανεῖ ἀμέσως ὑπὸ τὸν πόδα τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ Ὑμηττοῦ κεῖται ἡ Μονὴ τῶν *Καρυῶν*, ὑπὲρ ἣν φαίνονται ἀρχαῖα λατομεία· ἐν αὐτοῖς ἔτι καὶ νῦν, γράφει ὁ Leake,-Westermann σελ. 41 σφύζονται στύλοί τινες ἀρχαῖοι, οὓς ἀφοῦ συνεπλή-

ρωσαν, ἐν αὐτῷ τῷ λατομείῳ κατέλιπον· ὁ λίθος ὁ Ὑμηττίος εἶνε ἦττον στίλβων καὶ λευκὸς ἢ ὁ Πεντελήσιος καὶ δύναται νὰ ὀνομασθῇ πολὺς ἢ φαίος· τὸ μάρμαρον τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ νῦν ἐτι λατομεῖται κατὰ μεγάλας ποσότητας· εἶνε κυανόφαιον μετὰ φλεβῶν, ἔχει λεπτοτέρους μὲν καὶ πυκνοτέρους κόκκους ἢ τὸ Πεντελήσιον μάρμαρον, ἀλλὰ κατώτερον ἐκείνου κατὰ τὸ κάλλος.

Οἱ Ἕλληγες φαίνεται, ὅτι δὲν ἐποιοῦντο κοινὴν χρῆσιν τούτου μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. ἔκτοτε δ' εὐρίσκομεν, ὅτι τούτου χρῆσις ἐγένετο εἰς ἐπιτυμβίους λίθους, ἐπιγραφὰς καὶ εἰς οἰκοδομήσεις· τὰ σπουδαῖα λατομεῖα εἰσιν ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ ὄρους εἰς τὰς κλιτύς, αἵτινες ἐγκλείουσι τὴν κοιλάδα τοῦ ἁγίου Γεωργίου Ν. καὶ Ν' Α. καὶ κατεβαίνουσι εἰς τὸ Κακόρρευμα, τὴν βαθυτάτην καὶ ἀγριωτάτην φάραγγα τοῦ Ὑμηττοῦ· ἔχνη τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἢ τοῦ ὄλκου, δι' οὗ οἱ μαρμάρινοι ὄγκοι κατεφέροντο ἐκ τῶν λατομείων δύναται νὰ διακριθῶσι περὶ τὰς 100 γιάρδας ὑπὲρ τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου· ἡ ὁδὸς φαίνεται, ὅτι ἦν ἠγμένη ὀφιοειδῶς κάτωθεν τῆς κλιτύος καὶ οὐχὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ὡς ἦτο ὁ ἐκ τῶν Πεντελικῶν λατομείων ὄλκος. (πρὸλ. Fraser Παισαν. II, 424).

Πολλὴν δὲ χρῆσιν τοῦ Ὑμηττίου μαρμάρου ἐποιοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι· τὸ πλεονέκτημα δέ, ὅπερ οὗτοι ἐν τῷ Ὑμηττίῳ μαρμάρῳ ὑπὲρ τὸ Πεντελήσιον εὕρισκον, φαίνεται, ὅτι ἐγκείται τὸ μὲν ἐν τοῖς λατομείοις αὐτοῦ ἐγγύτερον πρὸς τὴν παραλίαν εὕρισκομένοις, τὸ δὲ ἐν τῷ χρωματισμῷ, ἐν ᾧ περὶ οἱ Ῥωμαῖοι μεγάλως ἠρέσκοντο· διότι οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον ἐχρωμα μάρμαρα ἐκ τῆς Φρυγίας, τῆς Λιθύης καὶ τῆς Λακωνικῆς ἐπορίζοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ φύσει κεχρωσμένα μείζονος ποικιλίας χάριν αὐτοὶ ἐπέχρωζον· ἐκ δὲ τῆς μνείας, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφῆς τοῦ Ὑμηττίου μαρμάρου ποιοῦνται, φαίνεται, ὅτι τοῦτο μόνον εἰς τὸ οἰκοδομεῖν ἐχρησιμοποιοεῖτο· αἱ μεγάλα διαστάσεις, ἐν αἷς αἱ μαρμάρινα Ὑμηττίαι δοκοὶ (trabes Hymettiae) ἐλατομοῦντο, ἦσαν ἀρεσταὶ τοῖς Ῥωμαίοις, εἰ καὶ τὸ πρῶτον αὐταί, ὡς καὶ ἄλλα ἐπέισακτα μαρμάρινα εἶδη

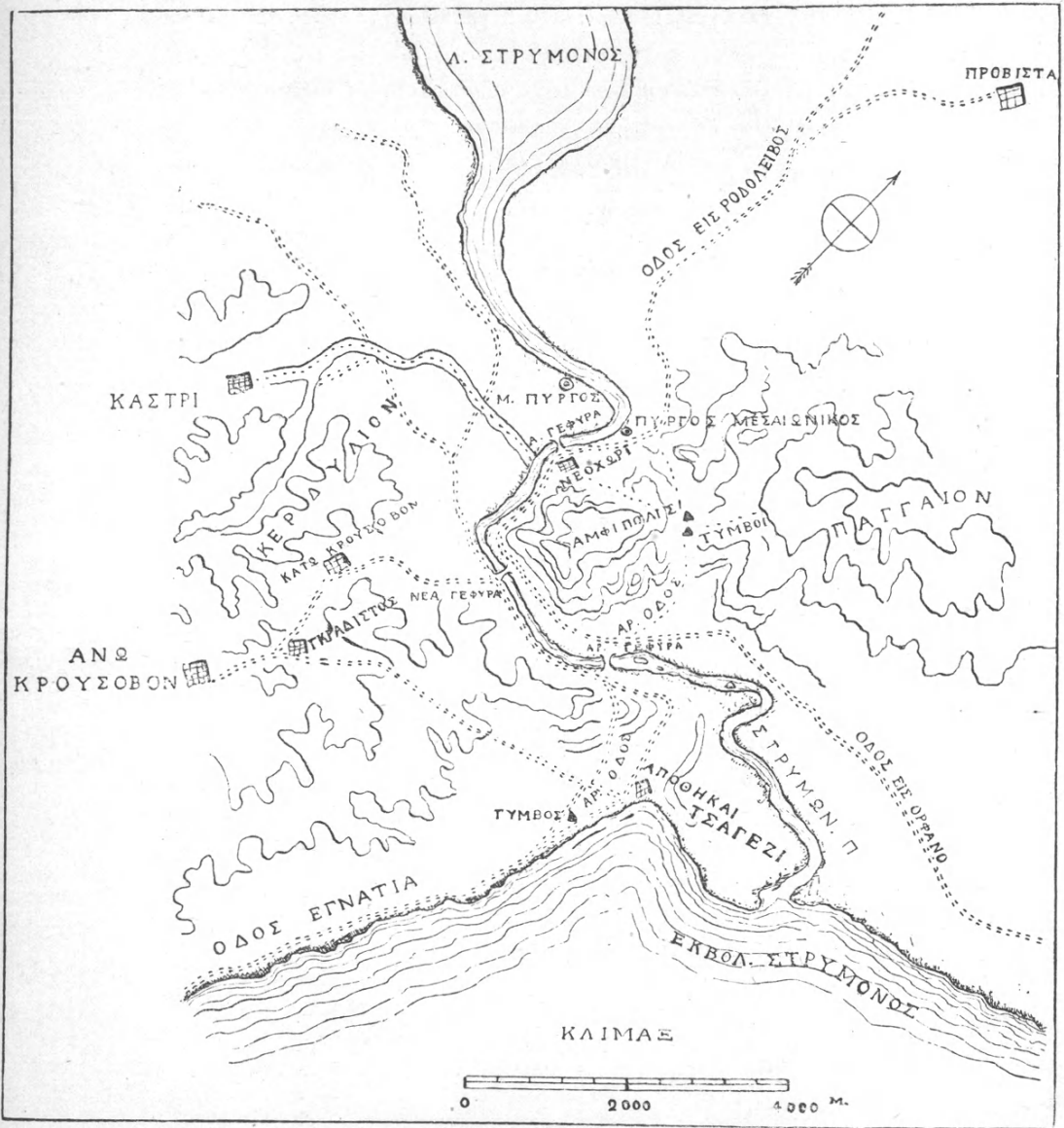
ἐν Ῥώμῃ τούτου ἕνεκα, ὡς ἔοικεν, ἐχρησιμοποιοῦντο, ἐπειδὴ αἱ λατομίαι ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ τελέως ἄγνωστοι ἦσαν· ὁ Λ. Κράσσος ἦν ὁ πρῶτος, ὃς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν διὰ κίωνων ἐξ Ὑμηττοῦ μαρμάρου διεκόσμησεν· ἀλλὰ καὶ οὗτος μόνον ἐξ τοιούτους κίονας προσέθηκε καὶ τούτους δὲ μήκους μόνον δώδεκα ποδῶν. Πρὸβλ. Στράβ. IX, σ. 399 Leake—Westermann 42. Plinius hist. natur 17,6. 35,1 καὶ 36,3 7 καὶ 114 Horat Od. 2,18,3.

Ὁ Ὑμηττός προσέτι ἐκέκτητο πάλαι ποτὲ πλὴν τῶν μαρμωρυχείων καὶ ἀργυρορυχεῖα· ὁ Chandler δ' ἐσημείωσεν, ὅτι καὶ νῦν ἔτι σήραγγάς τινας δύναται τις ἰδεῖν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ ὑποχθόνια ἐργοστάσια ἀπὸ μακροῦ ἐγκατελείφθησαν· ὁ εἰρημένος περιηγητὴς μάλιστα περιγράφει τὴν ἑαυτοῦ ἐπίσκεψιν εἰς μίαν τῶν σηράγγων τούτων, ἣτις ἔκειτο ἐν τῇ φάραγγι τῇ μεταξὺ τοῦ ὑψηλοτέρου Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ Ἀνύδρου εὐρισκομένη.

Τέλος καὶ ὡς πρὸς τὸν περὶ τὸν Ὑμηττὸν συνοικισμὸν σημειωθήτω μοι τόδε· πολλῶν δηλαδὴ καὶ ἐνδόξων δῆμων ὄντων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ ταῖς ὑπωρεῖαις τοῦ Ὑμηττοῦ, νῦν μετὰ θλίψεως παρατηρεῖ τις ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ἢ δεινὴν ἐρημίαν ἢ ἐλεεινά τινα χωρία· μόνον ἐν ταῖς Ἀ. ὑπωρεῖαις τοῦ Ὑμηττοῦ βλέπει τις θάλλοντά πως δύο χωρία, τὸ Λιόπεσι, ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία Παιανία, καὶ τὸ Κορωπί παρὰ τὸν ἀρχαῖον Σφηττόν· ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἀλιμοῦντι καὶ ἐν τῇ Αἰξωνῇ βασιλεύει νῦν φοδερὰ ἐρημία, ἐκ τῶν ἀρχαίων Λαμπιρῶν ἢ Λαμπρῶν διεσώθη μόνον τὸ ὄνομα Λαμπρικὰ καὶ τὸν ἐνδοξὸν δῆμον Ἀναγυροῦντα διεδέχθη ἡ Βάρη, χωρίον ἄθλιον μετὰ συφεδῶν καλυδῶν, ἐν αἷς οἰκοῦσιν οἱ μορτίται τῆς Μονῆς Πετράκη, ἀληθεῖς δουλοπάροικοι.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΑΜΦΙΠΟΛΕΙ

Περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῆς Ἀμφιπόλεως οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη ἀμφιβολίαν ὁ ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (IV, 102,4) «πέντε καὶ εἴκοσι σταδίους ἀπέχον» (τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀμφιπόλεως, δηλ. ἡ Ἡΐων) «ἀπὸ τῆς νῦν πόλεως, ἣν Ἀμφίπολιν Ἄγων ὠνόμασεν, ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρα περὶ ῥέοντος διὰ τὸ περιέχειν αὐτὴν τείχει μακροῦ ἀπολάβων ἐκ ποταμοῦ εἰς ποταμὸν περιφανῆ ἐς θάλασσαν τε καὶ τὴν ἤπειρον ᾔκισεν». Ἐξερχόμενος δηλονότι ὁ Στρυμὼν ἐκ τῆς λίμνης Τάχινου (Κερκινίτιδος;) καὶ ῥέων κατ' ἀρχὰς πρὸς Ν. καὶ εἶτα ΝΔ, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸ σημερινὸν Νιοχωρί στρέφεται ἀποτόμως πρὸς Δ, ἀπὸ δὲ τοῦ Νιοχωρίου λαμβάνων ΝΔ διεύθυνσιν μέχρι τινὸς καὶ εἶτα Ν'Α. οὕτως, ὥστε διὰ τοῦ ροῦ αὐτοῦ νὰ σχηματίζεται ἀμβλεῖα γωνία (ἀγκών), εἶτα ῥέων ἐπὶ τι διάστημα πρὸς Ἀ. ἐπαναλαμβάνει πάλιν τὸν πρὸς Ν αὐτοῦ ροὴν μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἐν τῷ καρδιοσχήμῳ περίπου χώρῳ, οἷον ὁ ροῦς αὐτοῦ διαγράφει, περιέχεται τὸ ἄκρον τῆς ΝΔ δειράδος τοῦ Παγγαίου, ὁ λόφος δηλ. ἐφ' οὗ ἐκτίσθη ἡ Ἀμφίπολις, ἔχουσα ἐκ Β. Δ. καὶ Ν. αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὡς φυσικὸν ὀχύρωμα καὶ μόνον ἀνατολικῶς, ἀκριβοῦς ἀπέναντι τοῦ Παγγαίου. τεῖχος, τὸ μακρὸν τεῖχος τοῦ Ἄγωνος, οὗτινος ἴχνη—ἐξ ἐπισκευῶν πιθανῶς κατὰ τὸ πλεῖστον—δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ καὶ σήμερον ἀρχόμενος βορείως ἀπὸ τοῦ Νιοχωρίου περίπου καὶ χωρῶν πρὸς Ν. πάντοτε μέχρις ἀποστάσεώς τινος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἴχνη τοῦ τεύχους τούτου καὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ νοτίως ὄρατὰ δὲν ὑπάρχουσι σήμερον τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καταλήψεως τῆς Ἀμφιπόλεως, ὡς φαίνεται ἐξ ἄλλου χωρίου τοῦ Θουκυδίδου πικρατεθησομένου κατωτέρω, δὲν ἐξικνεῖτο τὸ τεῖχος μέχρι

Τοπογραφικός Χάρτης Ἀμφιπόλεως.

τοῦ ποταμοῦ οὐδὲ πρέπει τὸ «ἀπὸ ποταμοῦ ἐς ποταμόν» νὰ νοηθῆ ἔν ἀκριβεῖ κυριολεξίᾳ. προκειμένου περὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἄγωνος, ἣ δὲ ἐπέκτασις αὐτοῦ καὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ φαίνεται ἐκ τοῦ «καὶ τὰ τείχη οὕτω καθεῖτο ὡσπερ νῦν», ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ δικστήματι τῷ μεταξὺ τῆς ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καταλήψεως τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ Θουκυδίδης γράφει.

Κάτωθεν τοῦ μακροῦ τείχους διὰ τῆς χαράδρας, ἣτις χωρίζει τὸν λόφον τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶς αὐτῷ κειμένων ἄλλων λόφων τοῦ Παγγαίου, διέρχεται ἀτραπός, (πρὸ βλ. Γεωγρ. χάρτην), ἣτις πρὸς Β. μὲν ἐνοῦται μετὰ τῆς σημερινῆς εἰς Προβίσταν, Σέμαλτον, Δραβίκι, Ροδολεῖθος καὶ Ἀγγίσταν ἀγούσης ὁδοῦ, ἐν ἣ περιοχῇ πιθανῶς ζητητέαι αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Δραβήσκος, Μύρκινος καὶ Γάζωρος (Δήμιτσα, Μακεδονία σ. 803 καὶ 804), πρὸς δὲ Ν. σχίζεται εἰς δύο καὶ Ν' Α. μὲν ἄγει πρὸς τὴν Ἡϊόνα (Παλιότειχος, Κοντέσα,) ΝΔ δὲ καταλήγει εἰς τὸν ποταμόν, εἰς τὸ σημεῖον αὐτοῦ ἀκριβῶς, ὅπου φαίνονται κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας πολλοὶ λιθοτῶν βάθρων τῆς ἀρχαίας γεφύρας. Ἡ ἀτραπὸς αὕτη εὑρίσκειται πιθανώτατα ἐπὶ τῆς ἀρχαίας περίπου ὁδοῦ τῆς ἀγούσης καὶ ἐκ Β. καὶ ἐκ Ν. πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ μακροῦ τείχους, ὡς δεικνύουσι καὶ οἱ κατὰ μῆκος αὐτῆς πολλοὶ τάφοι, σεσυλημένοι ὑπὸ τυμβωρύχων ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἄλλοι εὑρεθέντες ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων τοῦτελευταίου πολέμου. Ἡ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐναντι ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν ἰχνῶν τῆς ἀρχαίας γεφύρας, συνέχεια τῆς ἀτραποῦ, ὃ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτῆς πλευρᾶς ἐπὶ τῆς ὄχθης ἀκριβῶς τοῦ ποταμοῦ εὑρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ κολοσσαῖος λέων (1) (πιθανῶς πολυάνδριον) καὶ οἱ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς ἀτραποῦ πλευρᾶς εἰς τὰς θέσεις Μάρμαρα καὶ Μόδι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν χωρικῶν εὑρισκόμενοι τάφοι, — ὅλα ταῦτα δίδουσι

1) Μὴ συνετέλεσε καὶ τοῦτο τὸ μνημεῖον εἰς τὸ τοῦ Εὐριπίδου (Ρήσ. 346) «ὅτε καλλιγέφυρος ποταμὸς πορεύει Στρυμών»,

εἰς ἡμᾶς τὴν ἀφορμὴν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἦγε καὶ ὑπὲρ τὴν γέφυραν νοτίως διὰ τῶν τελευταίων δυτικῶς χθαμαλῶν ὑψωμάτων τοῦ ὄρους Κερδυλίου συναντῶσά που τὴν Ἐγνατίαν.

Ἐκτὸς τῆς εἰρημένης ἀρχαίας γεφύρας, τῆς νοτίας, ἀρκετὰ ἔχγη βάθρων ἀρχαίας γεφύρας δρατὰ πρὸ τοῦ Νιοχωρίου πείθουσι περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ δευτέρας τοιαύτης τοῦ ποταμοῦ πρὸς Β. περίπου τῆς Ἀμφιπόλεως, ἄγνωστον τίνων χρόνων. Ἀλλὰ παρὰ Θουκυδίδη, ἔνθα μνημονεύεται μὲν ῥητῶς χρήσις γεφύρας ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καταλήψει τῆς Ἀμφιπόλεως, νοεῖται δὲ τοιαύτη καὶ ἐν τῇ προπαρασκευῇ τῆς μάχης μεταξὺ Βρασίδα καὶ Κλέωνος, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται ἀναμφιβόλως περὶ τῆς πρώτης, τῆς νοτίας. Ἄλλως δὲν ἐννοοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα (IV, 103) « Ἀργίλιοι ἐγγύς τε προσοικοῦντες καὶ ἀεὶποτε τοῖς Ἀθηναίοις ὄντες ὑποπτοὶ καὶ ἐπιβουλεύοντες τῷ χωρίῳ· ἐπειδὴ παρέτευχεν ὁ καιρὸς καὶ Βρασίδας ἦλθεν, ἔπραξάν τε ἐκ πλείονος πρὸς τοὺς ἐμπολιτεύοντας σφῶν ἐκεῖ, ὅπως ἐκδοθήσεται ἡ πόλις, καὶ τότε δεξάμενοι αὐτὸν τῇ πόλει καὶ ἀποστάντες τῶν Ἀθηναίων ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ κατέστησαν τὸν στρατὸν πρὸ ἔω ἐπὶ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ (ἀπέχει δὲ τὸ πόλισμα πλέον τῆς διαβάσεως)· καὶ οὐ καθεῖτο τείχη ὥσπερ νῦν, φυλακὴ δὲ τις βραχεῖα καθειστήκει ἣν βιασάμενος βραδίως ὁ Βρασίδας, ἅμα μὲν τῆς προδοσίας οὔσης, ἅμα δὲ καὶ χειμῶνος ὄντος καὶ ἀπροσδόκητος προσπεσῶν, διέδη τὴν γέφυραν καὶ τὰ ἔξω τῶν Ἀμφιπολιτῶν οἰκούντων κατὰ πᾶν τὸ χωρίον εὐθύς εἶχεν». Ἄν δὲ ἐν τῇ ἐξερευνήσει τῶν λεπτομερειῶν τῶν γεγονότων παρὰ τοῖς νεωτέροις δίδεται ἀφορμὴ συγχύσεώς τινος, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μὲν Θουκυδίδης εἶτε διότι τῆς νοτίας γεφύρας μόνον εἶχεν ἀνάγκην ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ εἶτε διότι ἡ βορραία γέφυρα ἐπὶ τῶν χρόνων του (1) δὲν ὑπῆρχε, μόνον μιᾶς

(1) Ὁ Ἡρόδοτος (ἐν VII, 114) φαίνεται ὁμιλῶν περὶ πλείονων τῆς μιᾶς γεφυρῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Στρυμόνος.

γεφύρας ποιεῖται μνεῖαν, οἱ δὲ νεώτεροι, μίαν καὶ μόνην κατὰ ταῦτα γέφυραν ζητοῦντες, εὐρίσκουσι τὰ ἴχνη ἢ τῆς βορείας μόνον ἢ τῆς νοτίας, οὐδεὶς δὲ ἀμφοτέρων. Ὁ Leake λ. χ. ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτοῦ (*Travels of northern Greece* III σ. 191) σημειοῖ μόνον τὴν βορείαν⁽¹⁾ τὴν πρὸ τοῦ Νιοχωρίου, ὁ Arnold (ἐν *Thucydides* II σ. 450) καὶ ὁ τοῦτον ἀκολουθῶν Grote (ἐν τέλει τοῦ VII τόμου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ) τοποθετοῦσιν ὀρθῶς τὴν γέφυραν τοῦ Θουκυδίδου Ν'Α. ὁ Χρυσόχορος γνωρίζει μόνον τὴν βορείαν (Παρνασοῦ Ἐπετηρὶς Β (1898) σ. 262).

Τοῦ λόφου τῆς Ἀμφιπόλεως, ὅστις εἶναι ὑψηλὸς καὶ ἀπόκρημνος μάλιστα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ, ἡ κατὰ τὴν βᾶσιν διάμετρος ἀνέρχεται εἰς $2\frac{1}{2}$ χιλιόμετρα περίπου (Χρυσόχορος ἔνθα ἀνωτέρω). Ἡ δὲ ἐπιφάνεια τῆς κορυφῆς μετὰ διαμέτρου ἐνδὸς χιλιομέτρου περίπου, ὅπου ἔκειτο ἡ πόλις καὶ ὅπου ἄγει σήμερον εὐκολώτερον ἢ ἄλλοθεν ἢ διὰ τοῦ Νιοχωρίου ἀριστερόθεν μῖα μικρὰς χαράδρας ἀτραπός, εἶναι ἀνωμάλως ἐπίπεδος, μὲ προϊούσαν δηλονότι ἐξ Ἀ. πρὸς Δ κατὰ φυσικὰς τερράσσας τοῦ ἐδάφους ἀνύψωσιν, καὶ ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων, ἀγνωστῶ διὰ τίνα λόγον, *Μπεξεσιένι*⁽²⁾, ἐν ᾧ ὀλόκληρος ἢ ὑπὸ τὰ τείχη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶς τῇ Ἀμφιπόλει ὑψωμάτων τοῦ Παγγαίου χαράδρα φέρει τὸ ὄνομα Καντάργερι. Ὁ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων σημείων τοῦ Μπεξεσιένι ἰστάμενος ἔχει πρὸ ἑαυτοῦ πρὸς Β. τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν συνεχουμένην αὐτῷ λίμνην Τάχινου, Β'Α. τὸν λόφον τῆς Παγγυρίστρας καὶ τὴν ἐκ Σερρῶν ὁδόν, ΒΔ τὴν ἐκ Θεσσαλονί-

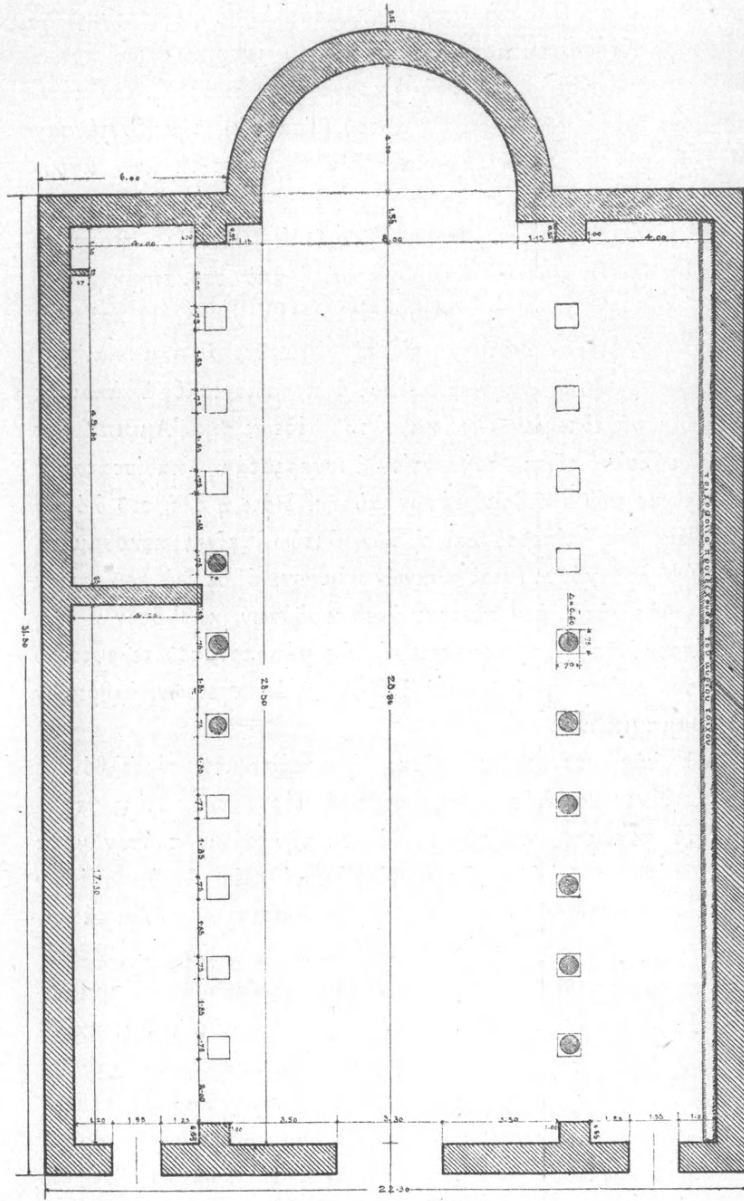
(¹) Τὸ σχεδιαγράφημα καὶ τὴν γνώμην τοῦ Leake ἐπαναλαμβάνει ὁ Hirschfeld παρὰ Pauly-Wissowa I σ. 1950 - 1951.

(²) Ὁ Leake (σ. 183) ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἡ Ἀμφίπολις ἐκαλεῖτο Μάρμαρα παραπέμπων καὶ εἰς Καντακουζηνῶ 1, 35, ὅπου τὸ Μάρμαριον ἀλλὰ τῶρα *Μάρμαρα* καλεῖται ἄλλη θέσις, ἣς ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω. Περὶ δὲ τοῦ κατὰ τὸν μεσαῖωνα ὀνόματος τῆς Ἀμφιπόλεως *Ποπολία* καὶ τῆς συγγύσεως αὐτῆς πρὸς τὴν Χρυσόπολιν καὶ Χριστόπολιν Tafel, De Thessalonica eiusque agro σ. 498. 501. 502.

κης ὁδόν, πρὸς Ἀ. τὸ Παγγαῖον, πρὸς Δ. τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ὄρους Κερδυλίου μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γραφικωτάτων τοποθεσιῶν Κάτω Κρούσοβας καὶ Γκραντίστου, πρὸς Ν. τὸν κάτω Στρυμόνα μετὰ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ (Τσαγγεζι), τὴν Κοντέσσαν (Ἡϊόνα), τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς πρὸς τὰ ἄνω ἀγούσας ὁδούς. Ἐκ τῆς ὄλης ταύτης θέας, ἣν παρέχει ἡ θέσις, ἐξηγεῖται ἄριστα τὸ τοῦ Θουκυδίδου (IV, 102, 4): «*περιφανῆ ἐς θάλασσαν τε καὶ τὴν ἥπειρον*» καὶ ἡ ἀπὸ στρατηγικῆς καθόλου ἀπόψεως ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (IV, 108, 1) καὶ ὑπὸ ἄλλων βραδύτερον διδομένη εἰς τὴν Ἀμφίπολιν σημασία.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ ἀναγνώρισις καὶ ὁ προσδιορισμὸς ὁ ἀκριβοῦς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τῆς καθόλου θέσεως τῆς Ἀμφιπόλεως τόσον εὐκολοῦ εἶναι, τὸναντίον δυσχερεστάτη καθίσταται ἡ ἀναζήτησις τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῆς, διότι ἡ ὄλη τοῦ λόφου ἐπιφάνεια ἦτε ἐπίπεδος καὶ ἡ τῶν κλιτύων, εἶναι κεκρυμμένη ἐντὸς ὑψηλοῦ χόρτου καὶ πυκνῶν θάμνων, ὁ δὲ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρισμὸς αὐτοῦ δὲν γίνεται ἄνευ κινδύνων, καθ' ὅσον ἡ ὄλη τοῦ Στρυμόνος ἐνταῦθα περιοχῆ, ὡς μέτωπον τοῦ τελευταίου πολέμου, βρίθῃ σφαιρῶν καὶ ὀβελίων μὴ ἐκραγείσων, ἐχθρικῶν καὶ συμμαχικῶν.

Διὰ τὰς δυσχερεῖας ταύτας ἠναγκάσθημεν, παρελθόντες τῆς Ν. ράχιν τοῦ λόφου, τὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς νοτίας γεφύραν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὸν συνδέοντα τὴν ράχιν ταύτην μετὰ τῆς ἐπιπέδου τοῦ λόφου ἐπιφανείας λαιμόν, ἐφ' ᾧ ἀμφοτέρων οἱ πολλοὶ ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνεφγμένοι ῥωμαϊκῶν χρόνων τάφοι, νὰ καθαρίσωμεν ἀπὸ τῶν χόρτων ὠρισμένας ζώνας τῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας (Μπεζεστενίου). Σκάψαντες ἐνταῦθα δοκιμαστικὰς τάφρους εὗρομεν κατ' ἀρχὰς εἰς βθ. 0,80 μ.—1 μ. καλυδοειδεῖς τινὰς ἐκ κεραμίδων ῥωμαϊκῶν χρόνων τάφους καὶ ὀρθογώνιον συμπαγὲς ἐκ λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος βᾶθρον (4,70×5,20), εἰς ἐλάχιστον τοῦτο βᾶθος, μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀσβεστοκονιάματος ἰχνῶν τῶν πλακῶν τῆς στρώσεως. Τὸν ὑπὸ τοῦτο τάφρον δὲν ἤρουνήσαμεν. Εἶτα χωροῦντες βορείως ἐπὶ ἀνερχομένου πωρὸς ἐπιπέδου καὶ ὀδηγούμενοι ἤδη μετὰ τὸ κα-

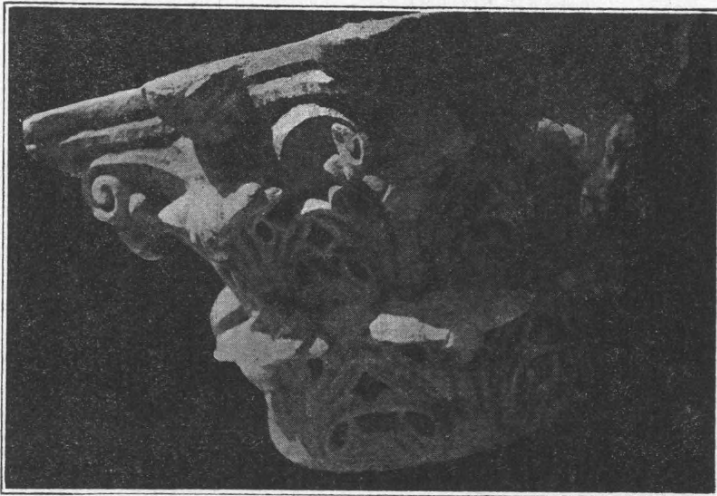

ΚΛΙΜΑ Ε. 1:100

Βασιλική Ἀμφιπόλεως.

θάρισμα τοῦ χόρτου ὑπὸ λίθων τοίχων ἐξεχόντων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν εὗρομεν τρία μεγάλα χριστιανικῶν χρόνων οἰκοδομήματα, ὧν τὸ ἕν εἰς βθ. 0,50 μ. περίπου ἐκαθαρίσαμεν κατὰ μέγα μέρος.

Πρόκειται περὶ βασιλικῆς, ἧς συνάπτεται σχέδιον κατόψεως, διὰ δύο σειρῶν κορινθιακῶν κίωνων διαιρουμένης εἰς τρία κλίτη, μετὰ τριῶν θυρῶν κατὰ τὴν δυτικὴν πρόσοψιν καὶ μιᾶς ἀψίδος ἀνατολικῶς. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν εἶχε καὶ ἄτριον, οὐδὲ τὸ ἐφαπτόμενον τῆς ἀψίδος αὐτῆς μέγα

Κιονόκρανον Κορινθιακόν.

τετράγωνον οἰκοδόμημα, οὔτινος φαίνονται σαφῶς τὰ θεμέλια. Οἱ τοῖχοι αὐτῆς, ὧν τὸ σωζόμενον ὕψος ἀνέρχεται εἰς 1 — 1,50 μ., εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ κοινῶν λίθων καὶ ἀσβέστου μετὰ κουρσακάνιου, φέρουσι δ' ἐσωτερικῶς ὀρθομαρμάρωσιν, ἐφ' ἧς ἔν τισι σημείοις μεταγενεστέρα ἔμπλασις (σουβάς) μετὰ ἰχνῶν εἰκόνων, ὧν πλείονα τεμάχια εὐρέθησαν ἐν τῇ ἐπιχώσει. Ὀρθομαρμάρωσιν φέρει ὡσαύτως καὶ τὸ κατὰ τὴν βᾶσιν τῶν τοίχων ἐσωτερικῶς περιθῆον κρηπίδωμα (ὑψ. 0,40 μ., βθ. 0,40), ὅπερ καλῶς σώζεται κατὰ τὴν Δ. καὶ τὴν Ν. πλευράν. Οἱ κίονες

ΜΕΝΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΕΘΕΙΣ ΗΣ ΥΠΟ
 ΡΟΣΣΕΒΑΣΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕ
 ΞΕΥΣΣΕΒΗΣ ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΩΝ
 ΠΑΤΩΡ ΚΑΙ ΡΟΙΜΗΤΑ ΛΚΗΣ ΦΙΛΟΚΑΙΣΑΡ
 ΤΗ ΑΜΦΙΠΟΛΕΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΙΔΙΑΤΗΝ
 ΟΙΚΟΝΑΥΤΩΝ ΞΥΝΟΙΑΝΤΕ ΚΑΙ ΤΕΙΜΗΝ

(ὕψ. 3 μ., ὠν 3,50) μονόλιθοι, κατὰ τὸ πλεῖστον τεθραυσμέ-
νοι, ἔχουσι καταπέσει, αἱ δὲ βάσεις αὐτῶν, εὗρισκόμεναι κατὰ
τὸ πλεῖστον ἐν τῇ ἀρχικῇ των θέσει, κεῖνται ἐπὶ χαμηλοῦ ἐκ
μαρμαρίνων πλακῶν στυλοβάτου. Ἐκτὸς τούτων ἐν τῇ ἐπιχώσει
εὗρέθησαν καὶ θραύσματα κίωνων μικροτέρων διαστάσεων καὶ
διπλοκίονια ἐκ παραθύρων, ὡς καὶ τεμάχια ἐκ θωρακίων. Τοῦ
μεσαίου κλιτους ἢ στρώσις ἀποτελεῖται ἐκ μαρμαρίνων πλα-
κῶν, τῶν δύο ἄλλων κλιτῶν ἐκ κοινοῦ ψηφιδωτοῦ, ἐν πολλοῖς
ἐφθαρμένου.

Ἐν τῷ στυλοβάτῃ τῆς δεξιᾶς σειρᾶς κίωνων εὑρηται χρησι-
μοποιημένη μεγάλη πλάξ (Πλ. 1,70 ὕψ. 0,80. Παχ. 0,20)

Ϛ SAE

↓ TO

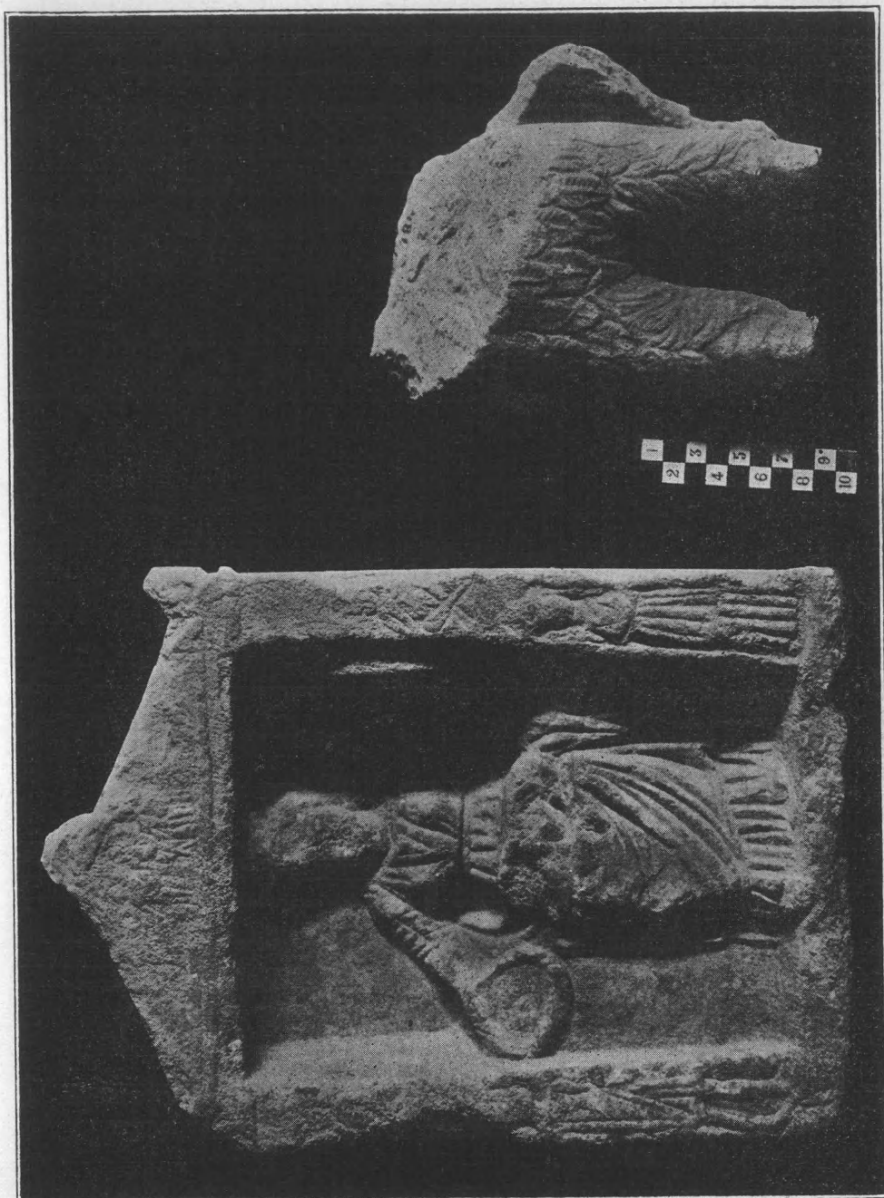
/

ONIS·ET·ANEROTIS

Ἄρ. 2.

μετὰ τμήματος ἐπιγραφῆς (ὕψ. γραμμ. 0,05) γεγραμμένης ἀρ-
χικῶς ἐπὶ δύο πλακῶν προσηρμοσμένων ἀλλήλαις (Ἄρ. 1).
Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι ἴσως δημοσιευμένη, διότι τὸ ἀνω-
θεν ἀκριβῶς τῆς πλακῶς ἔδαφος ἦτο ἀνεσκαμμένον ὑπὸ τυμ-
δωρύχων. Ἄλλη πλάξ, ἄγνωστον ὡς τί μέρος ἀρχιτεκτονικὸν
τοῦ ναοῦ χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, εὗρέθη ἐντὸς
τῆς μεσαίας θύρας, μετὰ τμήματος λατινικῆς ἐπιγραφῆς
γεγραμμένης ὡσαύτως ἀρχικῶς ἐπὶ δύο πλακῶν προσηρμοσμέ-
νων ἀλλήλαις. (Ἔψ. 0,80 Πλ. 0,70 Πλ. 0,20. Ἔψ. γραμμ. 0,065
τῆς πρώτης σειρᾶς, τῶν ἄλλων σειρῶν γράμματα μι-
κρότερα). (Ἄρ. 2.)

Ἐκτὸς τούτων ἐν τῇ ἐπιχώσει τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ ναοῦ
εὗρέθη ἀνάγλυφον Κυβέλης (Ἔψ. 0,36 Πλ. 0,27). Καθημένη

Κυβέλη και Σειφίην.

ἡ θεά, μετὰ μοδίου ἐπὶ κεφαλῆς, φέρει ἐν τῇ δεξιᾷ φιάλην, ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ τύμπανον (Roscher, Myth. Lex. II. 1664), τὸν δὲ λέοντα ἢ μᾶλλον σκύμνον ἐπὶ τῶν γονάτων Λεπταὶ ἀνάγλυπτοι μορφαὶ (S. Reinach, Repertoire de reliefs gr. et rom. II, 338 καὶ III, 485) κοσμοῦσι τὸ πλαίσιον, ἧτοι τρεῖς ἀνδρικοὶ (Κορυθάντων;) τὸ ἀετωμάτιον ἄνω, μία ἀνδρική τὴν ἀριστερὰν παραστάδα, καὶ μία γυναικεία τὴν δεξιὰν παραστάδα, ἧς ἄνωθεν τὰ ἐμβλήματα τῆς θεᾶς.—Ἡ ἐν Ἀμφιπόλει λατρεία τῆς Κυβέλης γνωστὴ καὶ ἐξ ἐνεπιγράφου ἀναγλύρου, (περὶ οὗ ὁ Perdrizet BCH 1894, 423 καὶ ὁ Δήμιτσας ἐν Μακεδονίᾳ ἀρ. 887. Πρὸς καὶ Pauly-Wissowa XI, 2289.) Περὶ δὲ τῆς σχετίσεως τῶν πολλῶν ἐν Ἀμφιπόλει εὕρισκομένων εἰδωλίων τοῦ Ἄττιδος (ἴδε κατωτέρω) πρὸς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς ἴδε Bäge, de Macedonum Sacris σ. 119.

Ἐκτὸς τοῦ Β. τοῖχου εὐρέθη τὸ κάτω μέρος κορμοῦ πτηνοῦ (Σειρήνος;)

Ἄλλη θέτις, ἐν ἣ δοκιμαστικῶς ἐσκάψαμεν, εἶναι τὸ ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου μέρος τοῦ Καντάργερι τὸ ὑπὸ τῶν χωρικῶν καλούμενον Κοκκῶνια ἢ Φοῦρνος διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐκεῖ εὕρισκομένων εἰδωλίων. Ἐνταῦθα ἐκτὸς τῶν πολλῶν θραυσμάτων πηλίνων εἰδωλίων τοῦ τύπου Ἄττιδος κατὰ τὸ πλεῖστον (Perdrizet BCH, XIX (1895 σ. 534 XXI (1897) σ. 514. Cultes et. Mythes de Pangée σ. 86 ἐνθα καὶ ἡ ἄλλη βιβλιογραφία. Avezou et Picard, Mélanges d'Archéol. et d'Histoire T. XXXII σ. 341 Cumont παρὰ Pauly-Wissowa II, 2250) εὕρομεν καὶ τοῖχον ἐκ πωρίνων πλίνθων (Πχ. 1,10) σχηματίζοντα γωνίαν (ἡ ἐκ Β. πρὸς Ν. πλευρὰ μῆκ. 5 μ., ἡ κάθετος ταύτη μῆκ. 2,90 μ.) καὶ ἐντὸς αὐτῆς κτιστὸν ρωμ. χρόνων τάφον μετὰ ἐμπλάσεως ἐσωτερικῶς. Ἡ ἐργασία τῶν πλίνθων καὶ ἡ ἀρίστη αὐτῶν προσαρμογὴ, ἦτε ὀριζοντία καὶ ἡ κάθετος, δεικνύουσιν ὅτι ὁ τοῖχος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., ἀν δὲ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀκριβοῶς κατασκευαθὲν αὐτοῦ ἀνατολικῶς κεῖται ὁ ὑψηλότερος καὶ ἀποτομώτερος τῶν λόφων τοῦ Παγγαίου,

ἐνθα, ἐν τῇ μεταξὺ Κλέωνος καὶ Βρασίδα μάχῃ ἦτο παρατεταγμένος ὁ στρατὸς τοῦ πρώτου κατὰ τὴν ἀκριβοῦς τοῦ Θουκυδίδου περιγραφὴν (V, 8, 4. «Κλέων ἐλθὼν τε καὶ καθίσας ἐπὶ λόφου καρτεροῦ πρὸ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν στρατὸν» ἐν σχέσει πρὸς τὸ V, 10, 6 «καὶ ὁ μὲν Βρασίδας κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ σταύρωμα πύλας καὶ τὰς πρώτας τοῦ μακροῦ τείχους τότε ὄντος ἐξεληθὼν ἔθει δρόμῳ τὴν ὁδὸν ταύτην εὐθεΐαν, ἣπερ νῦν κατὰ τὸ καρτερώτατον τοῦ χωρίου ἰόντι τροπαῖον ἔστηκε»),—ἀν τοῦτο ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ἀνήκει πιθανῶς ὁ εὐρεθεὶς οὗτος τοῖχος εἰς ἐκεῖνο εἰδικώτερον τὸ μέρος τοῦ τείχους, καθ' ὃ αἱ πρώται πύλαι τῆς Ἀμφιπόλεως. Ἀλλὰ πρὸς ἐξακρίδωσιν βεβαίως τοῦ πράγματος εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχισθῆ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἢ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, αἱ δὲ Θράκιαι πύλαι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς κατὰ Θουκυδίδην παρατάξεως τῶν δύο στρατιῶν, νὰ ζητηθῶσι βορειότερον.

Τοπογραφικῶς καὶ ἱστορικῶς μάλιστα σχετίζονται πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν ἢ Ἀργίλος καὶ τὸ Κερδύλιον. Ἐκ τῆς ὅλης ἀφηγήσεως τοῦ Θουκυδίδου εἶναι φανερόν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται ἔκειντο πλησίον καὶ δυτικῶς τῆς Ἀμφιπόλεως ἐπικοινωνοῦσαι μετ' αὐτῆς διὰ τῆς γεφύρας.

Περὶ τῆς Ἀργίλου ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἡρόδοτος (VII. 115) λέγει: «ὡς δὲ ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος ἐπορεύετο ὁ στρατὸς, ἐνθαυτα πρὸς ἡλίου δυσμέων ἐστὶν αἰγιαλὸς ἐν τῷ οἰκημένῃ Ἀργίλον πόλιν Ἑλλάδα παρεξήτε, αὕτη δὲ καὶ ἡ κατύπερθε ταύτης καλεῖται Βισαλτίη», ὁ δὲ Στράβων (7, 331 fr. 33) καταλέγει αὐτὴν εἰς τὰς πόλεις τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, πιθανὸν εἶναι, ὡς εἰκάζει ὁ Perdritzet (BCH 1894 σ. 432), ὅτι ἔκειτο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, ὅπου πολλὰ λείψανα ἀρχαίας πόλεως σώζονται, καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἄνω Κρούσοβαν, ὡς ὑποθέτει ὁ Cousinery (I σ. 118. Πρὸλ. καὶ Desdevises de Dezert, Géographie ancienne de Macedoine τ. 408). Ὁ Cousinery ἀκούσας πιθανῶς παρ' Ὀθωμανοῦ ὁδηγοῦ ὀνομάζει τὴν Ἄνω καὶ τὴν Κάτω Κρούσοβαν Buiuk καὶ Kutchuk Orchova ἀντὶ Buiuk καὶ Kutchuk Korchova. οὗ ἕνεκα ἡ

σύγχυσις τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τοῦ Δήμιτσα (σ. 716 καὶ σ. 717).

Τὸ δὲ Κερδύλιον, ἕπερ παρὰ Θουκυδίδῃ μόνον μνημονεύομενον, διὰ γλωσσικῶς λόγους ὁ Bloomfield ἐκλαμβάνει ὡς ὄρος μόνον, τῶν ἄλλων, ὅσοι παραδέχονται πλὴν τοῦ ὄρους καὶ πόλισμα ὁμώνυμον ἐπ' αὐτοῦ, ὁ μὲν Arnold καὶ ὁ Leake (III σ. 194) ἐν τοῖς χάρταις αὐτῶν τοποθετοῦσι πλησιέστερα τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ Cousinery εἰς τὴν Κάτω Κρούσοβαν, ὁ δὲ Perdrizet (ξ. ἀ.) εἰς τὴν θέσιν τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Κρούσοβας γενικῶς. Ἄλλ' ἐν οὐδεμίᾳ τῶν τοποθεσιῶν τούτων, καίπερ ἐπὶ τοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἀκριβῶς καταντικρῶ τῆς Ἀμφιπόλεως ὄρους Κερδυλίου κειμένων (κακῶς ὁ Desdevises σ. 408 ὀνομάζει τὸ ὄρος τοῦτο Κερκί-νην), συγκεντροῦνται αἱ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸ πόλισμα Κερδύλιον ἀποδιδόμεναι ιδιότητες, δι' ἃς θὰ εἶχε λόγον ὁ Βρασίδης παρὰ τὴν Ἀμφιπόλιν νὰ ἐκλέξῃ καὶ οἰανδῆποτε ἐξ αὐτῶν ὡς παρατηρητήριον ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Κλέωνος ἐπιχειρήσεσιν αὐτοῦ. Ἐνθ' τούναντιον ὁ μεταξὺ τῆς Ἄνω Κρούσοβας καὶ τῆς Κάτω Κρούσοβας κείμενος Γκραντίστος, ἡ ὑψηλότερα ἐπίπεδος ἐπιφάνεια τοῦ εἰρημένου ὄρους, καὶ περὶ τὴν ὄραν μόλις ἀπὸ τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπέχει καὶ πολὺ ὑψηλότερον ταύτης κεῖται, ὥστε οὐδεμία νὰ διαφεύγῃ τὸν τὴν θέσιν ταύτην κατέχοντα στρατιωτικὴ κίνησις οὐ μόνον ἀπὸ τῆς πρὸς Β. ἠπείρου ἢ τῆς πρὸς Ν. κειμένης Ἠϊόνος καὶ τῆς κατ' αὐτὴν θαλάσσης, ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς, ἀφ' ἧς ὡσαύτως ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθωσιν ἐπικουραὶ τῷ Κλέωνι. Ἀκριβῶς ὡς χαρακτηρίζει ὁ Θουκυδίδης τὸ Κερδύλιον (V, 6, 3) «ἔστι δὲ τὸ χωρίον τοῦτο Ἀργιλίων ἐπὶ μετεώρου πέραν τοῦ ποταμοῦ οὐ πολὺ ἀπέχον τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ κατεφαίνετο πάντα αὐτόθεν, ὥστε οὐκ ἂν ἔλαθεν αὐτὸν ὁ Κλέων ὀρμώμενος τῷ στρατῷ». Ὅτι δὲ ὁμοίως καὶ ὁ Γκραντίστος ὡς στρατηγικὴ θέσις ἐχαρακτηρίσθη, δεικνύει καὶ ἡ σλαβικὴ τοπωνυμία (Παπαδάκης ἐν Ἀθηνᾶ XXV (1914) σ. 436) καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον χρησιμοποίησις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐκ-

τὸς ὄλων τούτων τῶν ἀναλογιῶν, δι' ἃς προτιμῶμεν νὰ τοποθετήσωμεν τὸ Κερδύλιον ἢ τὸ τῶν Ἀργιλίων χωρίον ἐπὶ τοῦ Γκραντίστου, καὶ δοκιμαστικῆ ἡμῶν ἀνασκαφῆ, γενομένη ἐπ' αὐτοῦ συνεπεῖα τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων, ἔφερον εἰς φῶς θεμέλια οἰκιῶν τοῦ Ε'. καὶ Γ'. αἰῶνος π. Χ., ὡς εἶναι φανερόν ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐν αὐτοῖς θραυσμάτων ἀγγείων, ἐνῶ τοῦναντίον ἐπὶ οὐδεμιᾶς τῶν ἄλλων θέσεων, ἔνθα τοποθετεῖται ἡ πόλις αὕτη, εὔρομεν ἔχγη ἀρχαίου συνοικισμοῦ.

Σ. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ
 ΕΝ ΤΗ_Ι ΕΠΑΡΧΙΑ_Ι ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος οἱ τε εἰδικοί ἀρχαιολόγοι καὶ αἱ ἀρχαιολογικαὶ σχολαὶ καὶ ἐταιρεῖαι, ἐν ᾧ διέτριψαν κατὰ προτίμησιν περὶ τὰ σπουδαιότερα καὶ ἐπιφανέστερα ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ κέντρα καὶ περὶ τοὺς χώρους τοὺς ἔχοντας βελτίω τὰ μέτρα τῆς συγκοινωνίας, δὲν ἐνδιέτριψαν περὶ τὴν ἱστορικὴν τῶν Καλαβρύτων ἐπαρχίαν, οὐσὲν ἄλλως δυσπρόσιτον καὶ ὄρεινὴν καὶ ἄμοιρον τῆς δεούσης συγκοινωνίας.

Καὶ ναὶ μὲν διήρχοντο δι' αὐτῆς περιηγηταὶ καὶ ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιοδίφαι καὶ μνημονεύουσιν αὐτῆς μᾶλλον ἀκροθιγῶς καὶ ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ ἀπὸ ἄλλων ἀπόψεων, καθὼς οἱ Dodwell, Leake, Κούρτιος (ὁ Ἐρνέστος), Bursian, Pouqueville, Schiller, Partsch καὶ Neumann, καὶ ἄλλοι, ξένοι τε καὶ ἡμεδαποί, ἰδίᾳ δ' ὁ Κούρτιος, ὅστις ἐρευνητικώτερον καὶ ἐκτενέστερον περὶ αὐτὴν διέτριψεν, ἀλλ' οὐδεμίᾳ σκαφικῇ ἔρευνᾳ μέχρι τοῦδε ἐγένετο ἐν αὐτῇ ἢ δ' ἐσχάτως ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Αὐστριακῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς γενομένη ἀνασκαφῇ ἐν Λουσοῖς καὶ ἐν τῷ ναφί τῆς Λουσιάτιδος Ἀρτέμιδος (ἐν τῷ πρώῳ δήμῳ Σουδενῶν) καὶ τὰ ἐκεῖ εὑρεθέντα πολύτιμα εὐρήμηκτα καταδεικνύουσιν ὅτι κανονικαὶ ἐπιστημονικαὶ καὶ σκαφικαὶ ἔρευναι γινόμεναι ἐν τοῖς ἀρχαιολογικοῖς τῆς ἐπαρχίας χώροις πλεῖστα εἰς φῶς ἤθελον φέροι ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀρχαιότατον ἐκεῖ ἀναπτυχθέντα πελασγοαρκαδικὸν πολιτισμὸν λέγω δὲ ἀρκαδικόν, διότι πᾶσα σχεδὸν ἡ ἐπαρχία Καλαβρύτων μετὰ καὶ τῆς Φενεάτιδος καὶ Στυμφαλίας καὶ Θελπουσίας ἀπετέλει ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἀρκαδίας, ὅπερ ἐκαλεῖτο (Ἀρκαδικῇ) Ἀζανίς

(Πολυβίου Δ'. 70, 3) περιείχε δ' ἡ ἐπαρχία πόλεις μὲν αὐτονόμους ἐπὶ Παυσανίου τὰς Κύναιθαν, Κλείτορα, Καφυὰς (ἐν μέρει) καὶ Φωφίδα, πολίχνας δὲ καὶ συνοικισμοὺς παμπληθεῖς, ὡς τοὺς Λουσοὺς, τὴν Πάον, τὸ Πεντέλειον, τὴν Λυκουρίαν, τὰς Νάσους (= νήσους), τοὺς Ἀργεάθας, τοὺς Λυκουῦντας, τὴν Σκοτάνην, τοὺς Θαλιάδας, τὰς Σείρας, τὸν Ὀρυγα, τὸν Ἀλοῦντα, τὴν Νώνκριν (τῆς Φενεάτιδος), πιθανώτατα δ' ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας ἦσαν καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ πόλις Τρίτεια (ἢ Τριταία) καὶ περιφέρεια τοῦ ἀχαϊκοῦ Λεοντίου καὶ ἡ ἀχαϊκὴ πολίχνη Φελλόη καὶ περιουχί τις τῆς ἀχαϊκῆς Αἰγείρας.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῶν χρόνων τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως τοῦ Μωρέως (φραγκοκρατία ἐν Καλαβρύτοις 1205-1325 καὶ 1404-1407) διασώζει ἡ ἐπαρχία πλεισταχοῦ φρούρια καὶ ὀχυρώματα καὶ ζωηρὰ ἔχνη σχετικῶν συνοικισμῶν, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ πλείω, καὶ τοῦ σλαυικοῦ ἐν αὐτῇ συνοικισμοῦ διατηρεῖ ὀνόματα συνοικισμῶν καὶ θέσεων (παράβαλε τὰ ἐν τοῖς νοτίοις τῆς ἐπαρχίας χωρία Στρέζοβαν, Κερέσοβαν, Χώζοβαν, Μορόχοβαν, Ἀναστάσοβαν καὶ τὴν θέσιν Κανάσοβαν σλαυικὸς ἐποικισμὸς περὶ τὸ 750-900 μ. Χ.) καὶ τῆς βραχυχρονίου βενετικῆς κατοχῆς (1688-1715 μ. Χ.) ἔχνη τινά: τῶν δὲ καθαρῶς βυζαντιακῶν χρόνων διασώζει ἡ ἐπαρχία ὀλίγα μνημεῖα, οἷον ὀχυρώματα, συνοικισμοὺς, γεφύρας, τάφους καὶ ἄλλα, ἔτι δὲ μείζω καὶ πλείω μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἱκανὰ πρὸς τὴν μελέτην τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν ἀρχαιολογίας, οἷον μονὰς, ναοὺς, τάφους καὶ ἄλλα σχετικά, ἐπίσης δὲ καὶ ὀλίγα μνημεῖα, ὡς εἰκόσ, καὶ τῆς μαύρης δουλείας τοῦ γένους.

Κλείτωρ - Κλειτορία.

Ἡ περιώνυμος πόλις τοῦ Κλείτορος ἔκειτο ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς συμβολῆς τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ καὶ τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου, δηλ. πρὸς Β. τοῦ Κλείτορος καὶ πρὸς Δ. τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου. Καὶ ὁ μὲν Κλείτωρ ποταμὸς ἢ μᾶλλον χειμάρρος (διότι κατὰ τὸ θέρος εἶνε σχεδὸν ξηρὸς) ὁ φερώνυμος

τῆς ἀρχαίας πόλεως πηγάζων ἀπὸ τῶν περὶ τὰ χωρία Μοστίτσιον καὶ Κλείτορα (τοῦτο τὸ χωρίον, ὃ Κλείτωρ, μίαν ὥραν πρὸς Δ. τοῦ ἀρχαίου Κλείτορος διασώζει εὐτυχῶς μέχρι τοῦ νῦν τὸ ὄνομα τῆς μεγαλωνύμου πόλεως) περιοχῶν καὶ διευθυνόμενος ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ., παραρρέων δ' ἀπὸ Ν. καὶ τὴν ἀρχαίαν πόλιν χύνεται εἰς τὸν Ἀροάνιον ποταμὸν ἐγγύτατα πρὸς Ν. τῶν Μαζεΐκων καὶ 2500 μέτρα περίπου πρὸς τὰ ΝΑΑ. τοῦ ἀρχαίου Κλείτορος. Ὁ δὲ Καρνέσιος χειμάρρος πηγάζων ἀπὸ τῶν πέριξ τοῦ χωρίου Καρνεσίου, ἀφ' οὗ Καρνεσίου ἀπέχει ἡμίσειαν που περίπου ὥραν πρὸς Ν. ἢ πόλις τοῦ Κλείτορος, καὶ διευθυνόμενος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ πρὸς ΝΑΝ. παραρρεῖ καὶ οὗτος τὴν πόλιν τοῦ Κλείτορος ἀπ' Ἀ. καὶ χύνεται ἐγγύτατα καὶ παρὰ τὴν Ν'Α. γωνίαν αὐτῆς εἰς τὸν Κλείτορα ποταμὸν· εἶνε ἐντελῶς ξηρὸς θέρου, ἀλλ' ὀρηκτικὸς καὶ καταστρεπτικὸς χειμῶνος, καὶ μάλιστα μετὰ πολλὰς βροχάς.

Ἡ ὁδὸς ἀπὸ τῆς πολίχνης τῶν Μαζεΐκων μέχρι τῆς Παναγίας τοῦ Καρνεσίου βαίνουσα ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. ἔχει μῆκος 1570 περίπου μέτρων (20'—25' τῆς ὥρας). Αὕτη δ' ἡ Παναγία εἶνε ἐξωκκλήσιον τοῦ χωρίου Καρνεσίου καὶ καλεῖται νῦν Φραγκοκκλησίη καὶ κεῖται ἐγγύτατα τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου καὶ ἐγγύτατα πρὸς Ἀ. τῶν ἐρειπίων τοῦ Κλείτορος. Περὶ δὲ τὴν ὁδὸν ταύτην ἐν τῇ πεδιάδι καὶ πρὸς Β. βεβαίως τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ κεῖνται κατὰ πρῶτον ἀπὸ Μαζεΐκων ἄμπελοι εἰς ἔκτασιν τῶν Μαζαίων καὶ εἶτα ἄμπελοι καὶ ποτιστικοὶ ἀγροὶ τῶν κατοίκων τοῦ Καρνεσίου, ἐπίσης δ' ἔλλον τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας πόλεως τοῦ Κλείτορος εἶνε ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Καρνεσίου, ἐξ οὗ τὰ μὲν ἐν ταῖς βορείαις κλιτύσι τῆς Κόντρας εἰσὶν ἄμπελοι, πάντα δὲ τὰλλα ἀγροὶ ποτιστικοὶ ποτιζόμενοι δι' ὕδατος καταρρέοντος ἐκ τῶν ὑπεράνω καὶ πρὸς Β. τοῦ Καρνεσίου πηγῶν καὶ διὰ τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου καταφερομένου· ποτίζονται δ' εἰς τρεῖς καιριές, δηλ. τμηματικῶς καὶ εἰς τρία ἔτη, τοῦτ' ἔστι τὸ πρῶτον ἔτος ποτίζονται οἱ πρὸς Α. τοῦ Καρνεσίου ῥύακος, τὸ δεύτερον

ἔτος οἱ μεταξὺ τοῦ Καρνεσίου ῥύακος καὶ τῆς ὁδοῦ Καρνεσίου—Κόντρας διὰ μέσου τῆς πόλεως καὶ τὸ τρίτον οἱ πρὸς Δ. τοῦ χώρου τούτου καὶ οἱ πέραν καὶ πρὸς Δ. τῆς πόλεως· τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι τὸ πρὸς ἄρδευσιν ὕδωρ δὲν ἐπαρκεῖ συγχρόνως διὰ πάντας· καὶ οἱ μὲν ἐκάστοτε ποτιζόμενοι σπείρονται εἰς ἀρχαῖον, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς σίτον.

Τὸ ἔδαφος τοῦ ἀρχαίου Κλείτορος διασχίζουσι δύο κυρίως βεταὶ ὁδοί, ἡ ὁδὸς Μυζεῖων—Παναγίας (Φρυγκοκλήσι)—Μοστιτσίου, ἣτις διασχίζουσα τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἀπ' Ἄ. πρὸς Δ. χωρίζει αὐτὸ εἰς βόρειον καὶ νότιον, καὶ ἡ ὁδὸς Καρνεσίου—Κόντρας, ἣτις διασχίζει τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ἀπὸ Β. πρὸς Ν. μέχρι πού τοῦ ὑψηλοτέρου λοφίσκου τῆς Κόντρας καὶ διαίρει αὐτὸ εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν διαμέρισμα. Ἡ δ' ὁδὸς Καρνεσίου—μύλου Κερκλᾶ (ὁ μύλος Κερκλᾶ καὶ ἡ ὠραία πηγὴ Κερκλᾶ κείνται ἐπ' αὐτῆς τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ ἐγγὺς πρὸς τὰ ΝΔ. καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως) μετὰ διευθύνσεως ὠστύτως ἀπὸ Β. πρὸς Ν. περέρχεται ἔξωθεν τῶν δυτικῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Καρνεσίος χεῖμαρρος παρ' ἀρχαίους μὲν φαίνεται ὅτι παρέρρει τὴν πόλιν ἀπ' Ἄ. καὶ ἐγγύτατα ἐκτὸς τῶν πρὸς Ἄ. τειχῶν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰδῆλον συχνάκις κρίτην καὶ κατὰ τρέφων τὸν ἐκεῖ χώρον τῆς πεδιάδος τὸν πρὸς Ἄ. τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ κατὰ πληρῶν τὸ ἔδαφος διὰ λίθων καὶ χαλίκων καὶ ἄμμων ἔχει ὠστύτως καταστρέψει διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως, μὴ ὄν πλέον εὐδιάκριτον, καὶ τοὺς ἐκπέρωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους χώρους, δηλ. καὶ τοὺς ἐνδον τῆς πόλεως πρὸς Δ. τοῦ Ἄ. τείχους καὶ τοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως πρὸς Ἄ. αὐτοῦ· ὁ αὐτὸς δὲ χεῖμαρρος πρὸ 40 ἐτῶν περίπου ἀνέχωντε καὶ ἀπεκάλυψε καὶ τὸ θυμᾶσιον νεκρικὸν μυχμᾶρινον ἀνάγλυφον τοῦτο δ' ἀπεκαλύφθη ὑπ' αὐτοῦ βήματά τινα πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ ναύσκου τῆς Παναγίας καὶ βήματά τινα ὑπεράνω (πρὸς Β.) τῆς ῥηθεῖτης ὁδοῦ Μυζεῖων—Μοστιτσίου, ἀλλ' ἐχώσθη τότε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως μὴ βλαβῆ ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν, καὶ οὕτω

κεχωσμένον εὔρον αὐτὸ κἀγὼ πρὸ 32 ἐτῶν ἐπισκεψάμενος τὸν Κλείτορα· ἀλλὰ κατόπιν ἐξεχώσθη καὶ ἔμενεν ἐκεῖ ἐπὶ πολὺ ἐκτεθειμένον παρὰ τὴν ὁδόν, ὅτε ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ἀγροῦ, ἐν ᾧ ἦτο τὸ ἀγαλμα, ἐπεχείρησε νὰ συντρίψῃ καὶ ἐξαφανίσῃ αὐτό, ἵνα μὴ οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸ βλάβπτωσι τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ (!), ἀλλ' εὐτυχῶς ἀνεκόπη ἐκ φόβου, ἀφοῦ ὅμως εἶχε προξενήσει εἰς αὐτὸ βλάβας, διότι ἀρχικῶς ἦτο τελειότατον καὶ ἀκεραϊότατον, ὅτε οἱ Μαζαῖοι (= οἱ κάτοικοι τῶν Μαζεῖων), ὡς ἔμαθον, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ κυρίως τοῦ καθηγητοῦ Δημ. Σπηλιωτοπούλου μετεκόμισεν αὐτὸ μετὰ πολλοῦ μόχθου (διότι δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει ἀμυξίτη ὁδός) εἰς Μαζεῖα καὶ ἐτοποθέτησαν αὐτὸ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Μαζεῖων, ἔνθα κἀγὼ εἶδον αὐτὸ ἐν τῇ ἐξῆς κατὰστάσει.

Περιγραφή τοῦ ἐν Μαζεῖοις νεκρικοῦ ἀναγλύφου.

Εἶνε θυμῆσιον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον ἐκ σκληροῦ μαρμάρου ἀκέραιον καὶ μόνον ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ ρίς, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ σιαγὼν εἶνε ἠκρωτηριασμένα ἐν μέρει ἕνεκα τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν βλαβῶν αὐτοῦ· ὁ ἀνὴρ, ὃν παριστᾷ, ἵσταται στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, τὸν δὲ δεξιὸν πόδα ἔχει πρὸς τὰ ἐμπρὸς δεξιᾷ τεταμένον ἐν τῷ γόνατι. Ὁ χιτῶν αὐτοῦ βραχὺς κρέμαται ἐκ τοῦ λαμοῦ, ἀφίνει γυμνάς τὰς χεῖρας καὶ τὸν δεξιὸν ὦμον μετὰ τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ καὶ εἶνε ἐζωσμένος ἐν τῇ ὀσφύϊ καὶ τέλος φθάνει κάτω μέχρις ὀλίγον ἄνω τῶν γονάτων τῶν ποδῶν· τὸ δ' ἱμάτιον κρέμαται ἐκ τοῦ ὦμου, διπλοῦται περὶ τὸν ἀγκῶνα καὶ τὴν ὠλένην τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, ἣτις κρατεῖ αὐτό τε καὶ τὸ δόρυ, καὶ κολποῦται ὀλίγον καὶ περὶ τὸ δόρυ ἀπὸ τῆς λαβῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς χειρὸς καὶ κάτω ὀλίγον, εἶτα δ' ἀπλοῦται πρὸς τὸν δεξιὸν μηρὸν ὑπὲρ τὸ γόνυ καὶ στρέφεται ἀφίνον νὰ φαίνηται ὁλος ὁ χιτῶν ἀπὸ τῶν κλειδῶν μέχρι ἄνω τῶν αἰδοίων, ἅτινα ὅμως δὲν φαίνονται κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ μέχρι σχεδὸν τῶν γονάτων καθήκοντος ἱματίου. Τέλος δὲ τὸ ἱμάτιον ὀπισθεν φαίνεται καταπίπτον λοξῶς μέχρι τοῦ μέσου τῆς αἰχμῆς τοῦ δόρατος,

ἦτις αἰχμή τοῦ δόρατος ὀλίγον βεβλαμμένη ἐν τῷ κάτω ἄκρῳ εἶνε καταφανής. Οἱ πόδες εἶνε γυμνοὶ καὶ ἄνευ πεδίλων καὶ στηρίζονται ἐπὶ ὑποστρώματος ἐξέχοντος (κορνίζης). Περαιτέρω δὲ τοῦ δεξιῦ πέλματος κατάκειται τὸ κράνος καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ ἡ ἄσπις, ἥς μικρὸν μέρος φαίνεται, διότι καλύπτεται οἶονεὶ ὑπὸ τε τοῦ κράνου καὶ τοῦ σώματος.

Τὸ ὄλον ὕψος τοῦ ἀναγλύφου εἶνε 2,72 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος 1,08, τὸ δὲ πάχος ἄνω μὲν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἐν τῷ πλαίσιῳ 0,22, κάτω δ' ἐν τῷ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποστρώματι 0,29. Καὶ ἄνω μὲν τῆς κεφαλῆς ἔχει πλαίσιον, κάτω δ' ἐν τῷ ὑπὸ τοὺς πόδας τὸ ὑπόστρωμα εἶνε κυρτοειδὲς μὲν ἐν τοῖς χαμηλοτέροις, ἐπικλινὲς δ' ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις καὶ εἶτα πρὸς τὰ ἔνδον ἐπίπεδον· καὶ τοῦ μὲν κυρτοειδοῦς τὸ ὕψος εἶνε 0,055, τοῦ δ' ἐπικλινοῦς 0,075 γαλλικοῦ μέτρου.

Τὸ ὄλον ἀνάγλυφον εἶνε μονοκόμματον καὶ τέχνης τῆς κλασικῆς ἐποχῆς (τοῦ Δ'. ἢ Γ'. αἰῶνος π. Χ.), παριστᾷ δὲ νεανίαν μαχητὴν βλέποντα πρὸς δεξιὰ καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν μὲν κεκλιμένην πρὸς δεξιὰ, ἀλλὰ τὸ σῶμα ἔχοντα ἀντωπὸν, καὶ τὴν μὲν δεξιὰν χεῖρα ἔχοντα προτεταμένην ἄνω μέχρι τῆς ἄκρας πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίας τοῦ πλαισίου, ἔνθα ἔχει αὐτὴν ὑπτίαν καὶ πρὸς τὰ ἔμπρὸς ἀντωπὸν, τῇ δ' ἀριστερᾷ κρατοῦντα, ὡς εἴρηται, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἱμάτιον· οἱ δὲ δάκτυλοι ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν διακρίνονται σαφῶς πλὴν τοῦ μικροῦ τῆς ἀριστερᾶς ἐφθαρμένου κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐπίσης δὲ σαφεῖς εἶσι καὶ οἱ ὀνυχες χειρῶν τε καὶ ποδῶν· τὸ δὲ δόρυ ὑψοῦται ἀπὸ ποδῶν μέχρι κεφαλῆς, ὥστε μένει ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ κάτω ὑπόστρωμα (τὸ ὑποπόδιον) καὶ τὸ ἄνω πλαίσιον. Εἶνε μᾶλλον ἀσκεπῆς (δυσδιάκριτον, διότι ἡ κεφαλὴ ἔχει βλάβη), οἱ δὲ βόστρυχοι αὐτοῦ εἶνε οὐλοστρόγγυλοι (στρογγυλοκάτασαι) καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν οὐς δυσδιάκριτον λόγῳ τῆς βλάβης, τὸ δὲ δεξιὸν εἶνε ὄπισθεν κεκαλυμμένον· οἱ βόστρυχοι δὲ μόλις χαμηλοῦνται ὄπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὠτὸς μέχρι τοῦ λαιμοῦ.

Τὸ καθαρὸν ὕψος τοῦ νεανίου εἶνε 2 μέτρων, τὸ δὲ μείζον πάχος (ἀριστερᾶς χειρὸς—ἱματίου—κεφαλῆς) 0,13, τὸ

δὲ καθαρὸν πάχος τῆς πλακῆς 0,125 μέτρου· ὑπὸ δὲ τὸν ἀριστερὸν μαστὸν αὐτοῦ διακρίνεται ἡ παχεῖα λαβὴ καὶ ἡ θήκη ἐγχειριδίου ἐξωθεν μὲν τοῦ χιτῶνος, ἀλλ' εἰσδύοντος εἰς τὸν κόλπον ἔσωθεν τῆς ζώνης τῆς ὀσφύος, ὡς δὲ πρὸ 32 ἐτῶν ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Ζήρας ἰδὼν αὐτὸ διεβεβαίωσέ με, ὡς ἀναγράφω ἐν Ἀζαν. σελ. 47, τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχεν ὀρθανοίκτους φαινόμενος ὡσεὶ ὀμιλῶν ὁ νεανίας. Παρὰ δὲ τῷ ἀναγλύφῳ εὐρέθησαν καὶ δύο τετραγωνικαὶ πλάκες ἐγχωρίου λίθου, πλήρεις δὲ δυσαναγνώστων γραμμάτων, ἐφ' ὧν πιθανῶς ἐστηρίζετο τὸ ἀνάγλυφον, καταχωσθεῖσαι καὶ αὐταὶ σὺν αὐτῷ μὴ κατορθωθέντος νὰ ἀναγνοσθῶσι, νῦν δὲ καὶ τούτων ἀγνοεῖται ἡ τύχη. Διότι οἱ περίοικοι, καὶ μάλιστα οἱ Μαζαῖοι, ἀσυστόλως καὶ ἀσεβῶς ἐκάστοτε διαρπάζουσι τοὺς λίθους καὶ τοὺς κίονας καὶ τὰλλα ὠραῖα τεχνήματα τῶν προγόνων μὲς καὶ κόπτοντες αὐτὰ πολλάκις, διότι ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου καὶ βάρους ἀδυνατοῦσι νὰ μετακομίσωσιν αὐτὰ ἀκέραια δι' ἑλλειψιν ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, μεταφέρουσιν εἰς Μαζεῖκα καὶ χρησιμοποιοῦσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν χρεῖας.

Ὁ χῶρος τοῦ Κλείτορος γενικῶς μὲν καλεῖται νῦν Ζαγορίτσα καὶ Παλαιόπολις, εἰδικῶς δ' ὑπὸ τῶν Καρνεσιωτῶν τὸ μὲν νότιον μέρος τῆς πόλεως, δηλ. τὸ πρὸς Ν τῆς ὁδοῦ Μαζεῖκων—Μοστιτσίου, μετὰ καὶ τῶν πρὸς Ν. τῆς πόλεως λόφων καλεῖται Κόντρα, τὸ δὲ πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ Κάμπος. Καὶ ἡ μὲν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀπόστασις ἔνδον τῶν τειχῶν παρὰ τὴν ῥηθεῖσαν ὁδὸν Καρνεσίου—Κόντρας εἶνε μέτρων περίπου 700, ἐξ ὧν τὰ 500 περίπου μέτρα ἀπὸ τῶν βορείων τειχῶν μέχρι τῆς ὁδοῦ Μαζεῖκων—Μοστιτσίου, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ πρὸς Ν. μέχρι τοῦ ἐν Κόντρα νοτίου τείχους. Ἡ δ' ἀπόστασις ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. ἔνδον τῶν τειχῶν, δηλ. ἡ ἐντὸς τῶν τειχῶν ὁδὸς Μοστιτσίου—Μαζεῖκων, εἶνε ἐπίσης 700 περίπου μέτρων, ὥστε τὸ ἐμβαδὸν τῆς ἔνδον τῶν τειχῶν πόλεως εἶνε περίπου 500 στρεμμάτων.

Ὁ περίβολος τοῦ τείχους τοῦ Κλείτορος.

Τὰ νότια, τὰ δυτικά καὶ τὰ βόρεια τείχη τῆς πόλεως παρακολουθεῖ τις ὁπωσδήποτε ἀσφαλῶς. Ἐὰν ἀρξώμεθα ἀπὸ τῆς Ν'Α. αὐτῶν γωνίας, ἐν αὐτῇ ὑψοῦται λοφίσκος (τὸ ἀνατολικότερον μέρος τῶν συνεχῶν λοφίσκων τῆς Κόντρας), ἐν τῇ κορυφῇ ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ὄροπεδίῳ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει κυκλωτερῆς πύργος (πάντες οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν πύργοι τοῦ Κλείτορος, ὡς καὶ οἱ τῶν Καφυῶν, εἰσι κυκλοειδεῖς καὶ κυλινδροειδεῖς) καὶ αὐτῇ ἢ Ν'Α. γωνία τοῦ τείχους· ἐκεῖ δὲ τὰ τείχη ἀφ' ἐνὸς μὲν κάμπτονται πρὸς τὰ ΒΒ'Α. καὶ καταλήγουσιν εἰς τὴν πεδιάδα μετὰ δύο ἐν τῇ κατωφερείᾳ κυκλωτερῶν πύργων καὶ ἐκεῖθεν κάμπτοντα πρὸς τὰ Β'Α. ἐξαφανίζονται διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς Δ. παρακολουθοῦσι τὴν σειρὰν τῶν κορυφῶν τῶν λοφίσκων μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτέρου τῶν λόφων, ἐνθα διατῶζεται εἰς κυκλωτερῆς πύργος εἰς ὄρατὸν ὕψος 1,30 μέτρων ἰσοδομικῶς ἐκτισμένος, ὠραιότατος καὶ κομψότατος, μὲ τὰ ὠραία ἐξογκώματα τῶν λίθων ἐξωτερικῶς καὶ πέριξ, οἱ δ' ἐξωτερικοὶ αὐτοῦ λίθοι ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἔχουσιν ἐκ τοῦ ἐνδοθεν μέρους πάντες ἐξοχὰς πρὸς στερεωτέραν, ὡς φαίνεται, ἐπικόλλησιν τοῦ ἄνωθεν τιθεμένου λίθου· εἶνε θαῦμα ἰδέσθαι τέχνης καὶ στερεότητος καὶ κομψότητος οἱ τε πύργοι καὶ αὐτὸ τὸ τείχος, οὗ τὸ πᾶχος, ὁπωσδήποτε εἶνε σαφὲς ὀλόκληρον, πανταχοῦ εἶνε τέσσαρα γ. μέτρα· μετὰ δὲ τοῦ πύργου τῆς Ν'Α. γωνίας τοῦ τείχους καὶ τοῦ πύργου τούτου εἰσὶν ἕτεροι ἑπτὰ πύργοι, ὧστε ἀνὰ τὰς κορυφὰς καὶ τὸν ὄλον ζυγὸν τῶν ὄλων λοφίσκων εἰσὶν ἑννέα ἐν ὄλῳ πύργοι, πάντες δ' οὗτοι οἱ λοφίσκοι καλοῦνται γενικῶς ἢ Κόντρα· ἢ διάμετρος τοῦ πύργου τούτου τοῦ ὠραίου, ὡς καὶ πάντων ἴσως τῶν ἄλλων, εἶνε 6,80 μέτρα. τὸ δ' ἀπὸ πύργου εἰς πύργον μῆκος τοῦ τείχους εἶνε ἄλλαχού μὲν περὶ τὰ 40, ἄλλαχού δὲ περὶ τὰ 36 καὶ ἑνιαχοῦ περὶ τὰ 29 μέτρα· ἢ δὲ διεύθυνσις τοῦ τείχους ἀπὸ τῆς ΝΑ. γωνίας εἶνε μέχρι μὲν τοῦ ἑκτοῦ πύργου βορειοδυτικῇ, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τοῦ ὠραίου πύργου δυσμικῇ.

Μετὰ δὲ τὸν ὠραῖον πύργον ὁ λοφίσκος ἄρχεται χαμηλούμενος πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, πρὸς Ν. δὲ τῆς νοτίας σειρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἐπὶ τῶν λοφίσκων χαμηλοῦνται πάντες οἱ λοφίσκοι τῆς Κόντρας ἐκτὸς τοῦ τείχους, ὁ δ' ὑψηλότερος λοφίσκος τοῦ ὠραίου πύργου ἔχει πρὸς Ν. καὶ ὡς συνέχειαν ἄλλον μικρότερον λοφίσκον, ἐν δὲ ταῖς νοτίαις ὑπωρεῖαις πάντων τῶν λοφίσκων τούτων μετὰ στενὴν πεδινὴν λωρίδα παραρρεῖ ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ., ὡς εἴρηται, ὁ Κλείτωρ ποταμὸς.

Ἐν δὲ τῇ πρὸς Δ. χαμηλώσει τοῦ παρὰ τὸν ὠραῖον πύργον λόφου τὸ τεῖχος ἐπίσης χαμηλοῦται μὲ διεύθυνσιν πρὸς Δ. καὶ ἕτερον πύργον ἐν τῷ μεταξύ, εἶτα δ' ἐν τῇ δυσμικῇ ὑπωρεῖα τοῦ λόφου κάμπτει πρὸς τὰ ΒΔ. μὲ τρεῖς καταφανεῖς πύργους, μεθ' ὃ κάμπτει πρὸς Β. ἀκολουθοῦν πῶς τὴν ὁδὸν Κεφαλαῖ μύλου — Καρνεσίου μετὰ τριῶν ὠσαύτως πύργων καὶ εἶτα κάμπτει εὐθὺ πρὸς Ἀ. εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν Μαζεῖκων — Μοσιτισίου, μεθ' ὃ αὐθις πρὸς Β. — Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ταύτῃ καμπῇ ἢ γωνίᾳ ἢ ἐσωτερικῇ ὄψει τοῦ τείχους διατηρεῖται ἄριστα εἰς ὕψος ὑπὲρ τὸ μέτρον καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν (10 μέτρων περίπου), ἐνταῦθα δὲ δύναται τις νὰ θαυμάσῃ τὸν καλλιτεχνικώτατον τύπον τοῦ κλασικοῦ ἰσοδομικοῦ τείχους. Ἐν τῇ κατόπιν δὲ πρὸς Β. διεύθυνσει αὐτοῦ τὸ τεῖχος ἀκολουθεῖ πῶς τὴν αὐτὴν ὁδὸν Κεφαλαῖ μύλου — Καρνεσίου, (ἀφ' ἧς ἐξέκλινεν ὀλίγον κατὰ τὴν ἄνω ρηθεῖσαν πρὸς Ἀ. καὶ πρὸς Β. καμπήν, ἐν ἣ διατηρεῖται ἄριστα) μετὰ πύργων ὁρατῶν πῶς ἐν τῷ μεταξύ μέχρι τῆς θέσεως Βιδάκι (ἐν ἀγρῷ χήρας Χρ. ἱερέως Χρυσανθακοπούλου), ὅπου ἐκτρέπόμενον τῆς ὁδοῦ κάμπτει πρὸς τὰ ΒΒ'Α. κατὰ συνέχειαν καὶ μέχρι πῶς τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου σχηματίζει λίαν ἀνοικτὸν τόξον κύκλου, ἐφ' οὗ περὶ τοὺς ἑπτὰ κυκλοτερεῖς πύργοι διακρίνονται, ἐν οἷς εἰς ἐν αὐτῇ τῇ κοίτῃ τοῦ χειμάρρου ὑπ' αὐτοῦ ἐκχωσθεῖς· παρὰ τὸν κυκλοτερῆ δὲ τοῦτον πύργον (ἀποτελοῦντα πιθανώτατα τὴν Β'Α. γωνίαν τοῦ τείχους) φαίνεται ὅτι τὸ τεῖχος στρέφεται πλέον πρὸς Ν. καὶ καταλήγει εἰς τὴν Ν'Α. γωνίαν τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ἠρξάμεν τῆς περι-

γραφῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ἔχνη αὐτοῦ (τοῦ ἀνατολικοῦ δηλ. τείχους) δὲν δύναται τις πλεόν νά ἴδῃ ἐπιπολῆς, διότι ὁ Καρνέσιος χεῖμαρρος τὰ πάντα ἔχει ἀνατρέψει καὶ μεταβάλει, πιθανώτατα δ' ἢ θέσις τοῦ νῦν καΐσκου τῆς Παναγίας (Φραγκοκκλησίαι) ἦτο ἐκτὸς τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ἐντὸς τῆς πόλεως τὰ μᾶλλον ἄξια λόγου καὶ ἐπιπολῆς δρώμενά εἰσι τὰ ἑξῆς.

1) Ἐν τῇ δυτικῇ χώρῃ τῆς πόλεως οὐ μακρὰν τῶν δυτικῶν τειχῶν καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ δυτικωτέρου λόφου τῆς Κόντρας ὑφύοται εἰς λοφίσκος, ἀνεξάρτητος τῶν τῆς Κόντρας, τεχνητὸς ἴσως, καλούμενος νῦν ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν Παλάτι· ἐν τῇ Β'Α. αὐτοῦ κλιτύϊ εἰσὶ κατὰ χώραν τὰ θεμέλια ἀξιολόγου οἰκοδομήματος, ἐν δὲ τῇ νοτίῃ κλιτύϊ εἶνε μικρὸν οἰκοδόμημα μεταγενέστερον σωζόμενον ἐν μέρει, ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ ὁποίου εἰσὶν ἐνεκτισμένα καὶ κέραμοι καὶ ἄλλο ὕλικὸν μετ' ἀσβέστου. Ὁ λοφίσκος λοιπὸν οὗτος εἶνε, νομίζω, προσφυέστατος εἰς τοποθέτησιν ἐνὸς τῶν τριῶν ναῶν τοῦ Κλειτορος τῶν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Η', 21, 3) μνημονευομένων, δηλ.τῆς Δήμητρος, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Εἰλειθυίας, ἢ μᾶλλον ἐνὸς τῶν δύο τελευταίων.

2) Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Κόντρας, ἐνθα ὁ ὠραῖος πύργος, καὶ ἐν τῇ ΒΔ. αὐτῆς κλιτύϊ ἀνοίγεται πρὸς τὰ κάτω ἐν κοίλωμα προσφυέστατον πρὸς τὴν θέσιν τοῦ θεάτρου τῆς μεγάλης τῶν Κλειτορίων πόλεως. Καὶ ἔμαθον μὲν ὅτι οἱ Μαζαῖοι συντρίψαντες πολλοὺς ὠραίους καὶ λαξευτοὺς ἀρχαίους λίθους ἀπεκόμισαν ἐκείθεν εἰς Μαζέικα, ἐν τούτοις δ' ὅμως ἐπιμόνωσ ἐρευνήσας ἀνεκάλυψα ἓνα μόνον λίθον, ὅστις εἶνε λαξευτὸν κάθισμα θεάτρου ἐγχωρίου λίθου κείμενον κατὰ χώραν καὶ μόλις ἐπιπολῆς ὑπὸ θάμνους φαινόμενον ἐν τῇ ἀμπέλῳ τῶν Θ. καὶ Γ. Παπαδοπούλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀμπέλων, ὡς καὶ ἐν τῇ νοτίῳ τούτων ἀμπέλῳ τῆς χήρας Ἡλίας Ζαβούρη, εἶνε τὸ πλεῖστον τοῦ κοίλου τοῦ θεά-

τροῦ· συνέστησα τοῖς ἐκεῖ ἀγρόταις τὴν πάσῃ θυσίᾳ διαφύλαξιν καὶ διάσωσιν τοῦ πολυτίμου τούτου καθίσματος, ἐλαχίστου λειψάνου τοῦ θεάτρου τοῦ Κλείτορος.

3) Κατὰ τὰς βορείας ὑψηλείας τῆς ὑψηλοτέρας Κόντρας τοῦ ὠραίου πύργου καὶ οὐ μακρὰν τοῦ θεάτρου καὶ πρὸς τὰ Β'Α. αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀμπέλοις τοῦ Παν. Λάπα εὐρίσκειται πληθὺς κιώνων τῆδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων καὶ ἐν τοίχοις ἐρριμμένων, ἐν δὲ τῷ ἐδάφει κατὰ χώραν καὶ πλάκες, μὴ ἀρθεῖσαι ἀκόμη, μεγάλαι καὶ λεῖαι ὡς ἐπιστρώματα τοῦ ἐδάφους χρησιμεύουσαι. Εἶνε δ' ὁ χώρος οὗτος ὑψωμένος πῶς ὑπὲρ τὸ πέριξ ἔδαφος καὶ ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν κιώνων προφανῶς ὑποδεικνύει τὴν θέσιν ναοῦ.

4) Πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ Μαζείκων—Μοσσιτισίου καὶ πρὸς Ἀ. τῆς ὁδοῦ Καρνεσίου - Κόντρας καὶ πρὸς τὰ Ν'Α. οὐ ἐντὸς ἦτο πρότινος καὶ τὸ νεώτερον σίτι τοῦ Ἡρακλῆ (διότι ἐπεχειρήθη πρὸ ἐτῶν μετοίκησις τοῦ χωρίου Καρνεσίου εἰς τὸν χώρον τῆς ἀρχαίας πόλεως ματαιωθεῖσα καὶ κτισθέντος ἐνὸς μόνου οἴκου ἐγκαταλειφθέντος κatóπιν) μὴ ὑπάρχον πλέον, εἶνε πλεῖστοι ἀρχαῖοι λίθοι καὶ σπόνδυλοι κιώνων εἴτε κατερριμμένοι τῆδε κἀκεῖσε εἴτε σεσωρευμένοι εἰς σωροὺς (τροχάλους), ὡς καὶ ἄλλα ποικίλα συντριμμάτα· ἐπίσης εἰσι πολλὰ ἄλλα ὡς σπόνδυλοι, λίθοι, κέραμοι κλ., ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν θέσιν Ρηγίικο χωράφιπερὶ τὰ 70 μέτρα πρὸς Β. εἶνε ἀγρὸς ὑψωμένος πῶς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ ἐν τροχάλῳ (=σωρῷ λίθων) ἐν αὐτῷ εἶνε σεσωρευμένοι εἰς ὕψος σπόνδυλοι κιώνων ἐν πληθύϊ, λίθοι τετραγωνικοὶ καὶ τετραπλευρικοὶ ἄριστα λελαξευμένοι, σπόνδυλοι τινες κιώνων πώρινοι καὶ ἄλλο ἀρχαῖον ὕλικόν παρὰ τὴν ἐν τῷ χώρῳ ἐκεῖνῳ ὁδὸν Καρνεσίου—Κόντρας· ἡ θέσις δ' αὕτη φαίνεται σπουδαιοτάτη διὰ τοὺς ἄνω λόγους καὶ πιθανῶς καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει θέσις ναοῦ.

5) Καὶ κατὰ πάντα τὸν ἔνδον τῶν τειχῶν χώρον τῆς πόλεως εἰσιν ἐγκατεσπαρμένοι λίθοι λαξευτοὶ, σπόνδυλοι κιώνων, πληθὺς συντριμμάτων κεράμων καὶ ἀγγείων, τινὲς δὲ λίθοι καὶ κατὰ χώραν, οἱ δ' ἀρμακάδες ἢ πεζοῦλαι, δηλ. τὰ ἀνα-

λήμματα τῶν ἀγρῶν, εἶνε πάντες σχεδὸν ἐπὶ ἀρχαίων τοίχων καὶ λαξευτῶν λίθων κατὰ χώραν κειμένων καὶ πρὸς τοῦτο προσφυῶς χρησιμοποιουμένων.

6) Οἱ σπόνδυλοι τῶν κίωνων ἐν τε τῇ χώρῃ τῆς πόλεως καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἐν Μαζεῖκοις, εἰς ἃ ἔχουσιν ἀποκομισθῆ πολλοί, ἀριθμοῦνται κατὰ ἑκατοντάδας, ἐὰν δέ τις θὰ εἶχε τὴν ὑπομονὴν μόνον τοὺς ἐπιπολῆς καὶ ἀπανταχοῦ διεσπαρμένους νὰ ἀριθμήσῃ, νομίζω ὅτι ὑπερβαίνουσι τοὺς χιλίους· εἶνε δὲ πάντες σχεδὸν οἱ σπόνδυλοι τοῦ αὐτοῦ τύπου, δηλ. μήκους ὡσεὶ ἑνὸς μέτρου, διαμέτρου ὡσεὶ 0,40 μέτρου καὶ οἱ πλείστοι μὲν ἀρράδωτοι τινὲς δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ βράδωτοι καὶ τινες ὅλως βράδωτοί, ἀλλὰ πάντες ἐκ τοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου, ἐξ οὗ καὶ οἱ λίθοι τῶν τειχῶν καὶ τῶν πύργων καὶ τῶν ἐν γένει οἰκοδομημάτων, οὐδεὶς δ' ἐξ ὅσων εἶδον ἔχει ὀπὴν ἐν τῇ μέσῃ πρὸς συναρμογὴν μετὰ τῶν ἀνωτέρω, πρᾶγμα δὲ περιεργον, οὔτε στυλοβάτην ἰωνικοῦ ἢ κορινθιακοῦ κίονος εἶδόν που ἐν τῇ μέσῃ τοσοῦτων σπονδύλων οὔτε κιονόκρανόν τι, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ταῦτα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε καλλιεργούντων τὸν χώρον ἢ καὶ ὑπὸ κτιστῶν τῶν πέριξ συν-οικισμῶν.

7) Εἰς ἀπόστικιν 70 μέτρων περίπου πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ νηΐσκου τῆς Παναγίης παρὰ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Μαζεῖκων — Μοσιταίου ὑπάρχουσι κατὰ χώραν ἴχνη τείχους διήκοντος ἀπὸ τῶν ΝΑ. πρὸς τὰ ΒΔ. εἰς μῆκος 25 μέτρων καταφανῆ· εἶνε ἀρά γε ταῦτα μέρος τῶν ἀνεξιχνιάστων ἀνκτολικῶν τειχῶν τῆς πόλεως; πύργου ἴχνη δὲν φαίνονται ἐκεῖ που ἐπιπέτης, ὅλ ὥστε νὰ βεβαιωθῇ τὸ πρᾶγμα.

Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Κλείτορος.

Οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι, ἰδίᾳ δ' οἱ Bischer καὶ Bursian, τοποθετοῦσι τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Κλείτορος «ἐν τοῖς ὑψώμασι τοῖς περιέχουσι τοὺς στρογγύλους πύργους», δηλ. ἐν τοῖς γνωστοῖς ἤδη ἐκ τῶν ἄνω λοφίσκοις τῆς Κόντρας· ἐγὼ δ' (ἐν Ἀζανιάδι καὶ Καλαβρ. ἐπετηρίδι) ἐφρόνουν ὅτι αὕτη ἦτο ἐν

τῷ πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως ὑψηλῶ καὶ κωνοειδεῖ βουνῷ, οὗ ἐν τῇ κορυφῇ εἶνε ναῖσκος τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος. Ἄλλ' ἢ ἀκριβῆς ἐπὶ τόπου ἔρευνα τῶν πραγμάτων προφανῶς κατέδειξεν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἄνω γυνῶμαί εἰσιν ὅλως ἐσφαλμένα, καὶ ὅτι ἀκρόπολιν ὁ Κλείτωρ δὲν εἶχε. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν εἶνε δυνατὸν ἢ Κόντρα νὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις, καθ' ὅσον τὰ νότια τείχη τῆς πόλεως ἄπτονται αὐτῶν τῶν κορυφῶν τῶν λοφίσκων, ὡς εἴρηται, ἀφίνοντα ἐκτὸς τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐν τῷ ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ πρὸς Β. αὐτῶν χώρῳ οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἴχνος τειχῶν, δι' ὧν νὰ περιεφράσσετο ἢ δῆθεν ἀκρόπολις, ἐπὶ πλεόν δ' ἢ πρὸς Β. κλιτῶς τῶν λοφίσκων αὐτῶν εἶνε ἡρέμα κατωφερῆς οὐδὲ παρέχει καὶ χῶρον πρὸς ἀκρόπολιν, ἀλλὰ καὶ οἱ λοφίσκοι οὗτοι μόλις μέτρα τινὰ (περὶ τὰ δέκα) ὑψοῦνται ὑπὲρ τὴν πεδιάδα· ἂν δὲ τοῦναντίον ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ λοφίσκοι οὗτοι ὡς ἀκρόπολις, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουσι σαφὲς τεῖχος πέριξ καὶ νὰ ἀφίνωσιν ἐκτὸς τοῦ τεύχους μόνον τὰς κατωτέρας κλιτῶς τῶν λόφων. Ἀφ' ἐτέρου δ' ἐν τῷ βουνῷ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος οὐδὲν οὐδαμοῦ ἴχνος ἀρχαίων τειχῶν ἢ οἰκοδομημάτων ὑπάρχει, εἰ καὶ ὁ χώρος εἶνε προσφυέστατος πρὸς Ἰδρυσιν ἀκροπόλεως· ἀλλ' ἐπὶ πλεόν τὰ τε δυσμικὰ καὶ τὰ βορειοδυτικὰ τείχη τῆς πόλεως τὰ ἐπὶ τόπου καταφανῆ, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἀπέχουσιν ἑκατοντάδας μέτρων ἀπὸ τῶν κατωτάτων ὑπωρειῶν τοῦ ἐν λόγῳ βουνοῦ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος οὐδὲ φαίνεται ποιά τις σχέσις τῶν τειχῶν πρὸς τὸν βουνὸν ἐκεῖνον. Ὁ Κλείτωρ ἄρα ἀκρόπολιν δὲν εἶχε· τοῦτο δ' ἐπιπροσθέτως καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Παυσανίου καὶ ἐκ τοῦ Πολυβίου· διότι ὁ μὲν Παυσανίας (Η'. 21, 2) σαφῶς λέγει ὅτι «οἰκεῖται δ' ἢ πόλις ἐν ὀμαλῷ, κύκλῳ δὲ ὄρη περιέχοντά ἐστιν οὐ μέγαρα», δηλοῖ δηλ. ὅτι ἡ πόλις κεῖται ἐν πεδιάδι, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἔκειτο, καὶ ἐπομένως ἐστέρειτο ἀκροπόλεως· ὁ δὲ Πολύβιος (Δ'. 18, 14 καὶ 19, 2-4) ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Κλειτορίων ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν οὐδαμοῦ ὑπεμφαίνει ἀκρόπολιν, λέγων ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ στηρίζοντες τὰς κλίμακας ἐπὶ τῶν τειχῶν κατεπεύραζον τῆς πόλεως τῶν Κλει-

τορίων περιφρονησάντων τὰς Αἰτωλικὰς προτάσεις περὶ προσχωρήσεως αὐτῶν εἰς τὴν Αἰτωλικὴν ὀμοσπονδίαν, μέχρις οὗ οἱ Αἰτωλοί, ἀπελπίσαντες ὅτι θὰ κατελάμβανον τὴν πόλιν, ἀπεχώρησαν.

Τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως.

Ἐπὶ τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τοῦ Κλειτόρος, τῶν τε ἐγγύς καὶ τῶν ἀπωτέρων, ἀλλ' ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς, σημειωτέα τὰ ἑξῆς.

1) Αἱ κυριώτεραι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐν τῇ μέσῳ που τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν παρὰ τὸν νῦν ναῖσκον τῆς Παναγίας καὶ ἐν τῇ μέσῳ που τῶν δυτικῶν τειχῶν, δηλ. ἀμφότεραι παρὰ τὴν νῦν ὁδὸν Μαζεῖκων - Μοστιτσίου· καὶ ἡ μὲν ἐκτὸς τῆς Ἀ. πύλης ἀμαξιτὴ ὁδὸς ἦγε βεβαίως εἰς Καφυὰς καὶ εἰς Λουσούς, ἡ δ' ἐκτὸς τῆς Δ. πύλης ἦγε πιθανώτατα εἰς Κύναιθαν διὰ τῆς πεδιάδος τῶν νῦν χωρίων Μοστιτσίου καὶ Καστελλίου καὶ διὰ τοῦ διασκέλου τοῦ λεγομένου Πρυόλιθα καὶ διὰ τῆς τοῦ Ἐρασίνου ποταμοῦ ποταμίας χώρας, ἡ αὐτὴ δ' ὁδὸς ἴσως διηυθύνετο καὶ εἰς Ψωφίδα στρέφουσα ἐκ τοῦ κάμπου τοῦ Μοστιτσίου διὰ τοῦ διασκέλου τοῦ χωρίου Μαμαλούκα εἰς τὸν Πάιον χεῖμαρρον κλ., ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ῥηθήσεται. Τῇ ὄντι δὲ τὰ σημαντικώτατα πολυάνδρια τῶν Κλειτορίων ἦσαν τὸ μὲν ἐν ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς Δ. τῆς πόλεως ἄνω ῥηθείσης ὁδοῦ ἀπὸ τῆς πύλης μέχρι που τοῦ ἡρειπωμένου ναΐσκου τοῦ Ἀγ. Πέτρου, τὸ δ' ἕτερον ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς Ἀ. τῆς πόλεως ὡσαύτως ἄνω ῥηθείσης ὁδοῦ παρὰ τὸν ναΐσκον τῆς Παναγίας (Φραγκοκκλησί). Καὶ ἐν μὲν τῇ πρὸς Δ. τῆς πόλεως χώρῃ εὕρισκοντο ἀνέκαθεν καὶ εὕρισκονται ἐν τοῖς ἀγροῖς τάφοι μετὰ πολλῶν καὶ ποικίλων κτερισμάτων καὶ ἰδίᾳ κάτωθεν τῆς ὁδοῦ, δηλ. πρὸς Ν. τῆς ὁδοῦ Μαζεῖκων - Μοστιτσίου, μέχρι τοῦ ἡρειπωμένου ναΐσκου τοῦ Ἀγ. Πέτρου, ὅστις ἐξαφανισθεὶς σχεδὸν ἐν τῇ μέσῳ καλλιεργηθέντος ἀγροῦ καὶ ἐν σμικροτάτῳ ὑψώματι διασώζει εἰσέτι τὰ θεμέλια αὐτοῦ, ἐν οἷς εἰσιν ἐντετοιχισμένοι πολλοὶ ἀρχαῖοι καὶ

κομποί οικοδομικοί λίθοι· ἀπ' αὐτοῦ δὲ καὶ τῆς ἐγγύς αὐτῷ πρὸς Β. ὁδοῦ τῆς καὶ ἐν τῇ κατωτάτῃ καὶ νοτιωτάτῃ ὑπερεῖα τοῦ βουνοῦ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος μέχρι τῆς δυσμικῆς πύλης τῆς πόλεως ἢ ἀπόστασις διὰ τοῦ πολυανδρίου εἶνε περίπου 240 μέτρων, δι' ὧν πιθανῶς τοῦτο διῆκε. Ἐπίσης δὲ λίθοι καλοὶ καὶ μεγάλοι εὐρέθησαν ἐν σμικροτάτῳ ὑψώματι ἐν ἀγρῷ Ν'Α. τοῦ ἁγ. Πέτρου καὶ ἐκεῖ ὡσαύτως μία πλάξ¹ συντετριμμένη ἤδη ἐκ τάφων πιθανῶς καὶ ἐγγύς πολλὰ ὀπταὶ πλίνθοι· ἄλλη δὲ πλάξ μεγάλη μετ' ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ διεκρίνοντο αἱ λέξεις «ὦ ξεῖνε, χαῖρε» (καὶ τινες ἄλλαι δυσανάγνωστοι,) ἐπομένως ἐπιτυμβία πλάξ, ἐκσκαφεῖσα καὶ ἐκτεθειμένη ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς Β. τοῦ ἁγ. Πέτρου διεχωρίσθη καὶ ἀπεκομίσθη ἐσχάτως εἰς Μαζεῖκα ὑπὸ Μαζαίων εἰς τεμάχι. Ἐν δὲ τῷ πρὸς Ἄ. τῆς πόλεως χώρῳ ὡσαύτως ἀνευρίσκοντο καὶ εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἀγροῖς τάφοι μετὰ πολλῶν ἐπίσης καὶ ποικίλων κτερισμάτων περὶ τὸν ναῖσκον τῆς Παναγίας, ἀλλ' ὁ Καρνέσιος χειμάρρος ἔχει καταστρέψει καὶ μεταβάλλει τὸν χώρον ἐκεῖνον πολλάκις καὶ συχνάκις ῥοῦν μεταβάλλων. Ἐκεῖ που, ὡς ἐρρήθη, εὐρέθη καὶ τὸ περιώνυμον νεκρικὸν μαρμάρινον ἀνάγλυφον τὸ ἄνω περιγραφέν ἀναχωσθὲν ὑπὸ τοῦ χειμάρρου. Ἐκεῖ που πρὸς τὰ Β'Α. τοῦ τῆς Παναγίας ναΐσκου εὐρέθη² ἐν τῇ καλλιεργίᾳ ἀγρῶν οἰκοδόμημα μετὰ πληθῆος ὀπτῶν πλίνθων χρησιμεῖον ἴσως ὡς λουτρόν, ἐν δὲ τῇ νῦν βαθεῖα κοίτῃ τοῦ χειμάρρου, ὅστις δι' αὐτῆς ἐνήργησεν οἶονε ἀνασκαφήν, φαίνοντα: πλὴν τοῦ ἄνω ῥηθέντος στρογγύλου πύργου τῶν Β'Α. τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τρεῖς σπόνδυλοι κίωνων παρασυσθέντες ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατὰ χώραν τοῖχοι μεταγενέστεροι καὶ ἔδαφος κεχωσμένον ὑπὲρ τὸ φυσικὸν καὶ τοῖχος³ συνεχῆς ἐν τῇ Ἄ. αὐτοῦ ὄχθῃ καὶ ἄλλα ποικίλα συντρίμματα⁴ καὶ κέραμοι καὶ πῶρινοι λίθοι ἐντετοιχισμένοι.

2) Ἐν τῷ ναΐσκῳ⁵ τῆς Παναγίας (Φραγκοκκλησί) κεῖται κατερριμμένον πρὸ τῆς εἰσόδου λίθος ἀρχαῖος μετὰ ἀνοίγματος ἡμίθραυστος. Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τοῦ ναΐσκου εἰσὶν ἐντετοιχι-

σμένοι πολλοὶ ὀγκώδεις καὶ λαξευτοὶ ἀρχαῖοι λίθοι καὶ πώρινοι καὶ κέραμοι καὶ δεξιᾶ τῆς εἰσόδου εἰς ὕψος μέτρου μαρμάρινον τέμαχος λίθου πρὸς τὰ ἐμπρὸς· ἐν δὲ τῇ βορείᾳ πλευρᾷ εὐθύς ἄνω τῶν θεμελίων ἰδιαίτερος εἰς ἀρχαῖος λίθος μετὰ γραμμῶν λαξευτῶν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ κυκλοτερῶν, μᾶλλον χρησιμοποιηθεὶς ἐν βυζαντιακῷ ναῷ, ὡς δηλοῦσι καὶ οἱ πώρινοι λίθοι, ἐν οἷς εἰς πολὺ μέγας, ὑπεμφαίνοντες συνήθως βυζαντιακοὺς ναοὺς· καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας, ὡς εἰσὶν ἐντετοιχισμένα πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, καὶ αὐτὸς δ' ὁ λίθος τῆς Ἀγ. Τραπέζης, ὡς εἰπὸν μοι, εἶνε σημαντικὸς καὶ ἐνεπίγραφος. Ἐγγὺς δὲ πρὸς Δ. τοῦ ναΐσκου τούτου εἶνε νῦν ἡ ξηρὰ κλίτη τοῦ Καρνέσιου ρύακος, ἐκεῖ δ' ἐν τῇ ὁδῷ ἴσταται οὐχὶ κατὰ χῶραν καὶ βραδωτὸς σπόνδυλος κίονος διαμέτρου 0,40 μ.

3) Ἐν τῇ βορείᾳ κλιτύϊ τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος ἐν θέσει Κιάφα εὐρέθησαν πῆλινοι σωλῆνες καὶ ἄλλα ἄλλαχού ἴχνη ὑδραγωγείου, ἐξ οὗ φαίνεται, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ζῶσαν παράδοσιν, ὅτι οἱ Κλειτόριοι εἶχον μετοχεύσει εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν τὸ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν περίπου πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ Κλειτόρος καὶ πρὸς τὰ Ν᾽Α. τοῦ νῦν χωρίου Καστελλίου πολὺ ὕδωρ τοῦ κεφαλῶδου, ὅπερ νῦν καλεῖται Βασιλικὸ πηγίδι, ὕδωρ ἄριστον καὶ δροσερώτατον.

4) Ἐπίσης κατὰ τὴν ζῶσαν παράδοσιν διωχέτευον ὕδωρ οἱ Κλειτόριοι: εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ ροῦ τοῦ πρὸς Ἀ. τῆς πόλεως Ἀροανίου ποταμοῦ, ὅπερ ὅμως μόνον τὸ πρὸς Ν. τῆς ὁδοῦ Μαζεϊκῶν-Μοστιτσίου νότιον διαμέρισμα τῆς πόλεως ὕδρευε.

5) Καὶ περὶ τὸ χωρίον Καρνέσιον εὐρίσκονται ἐνίοτε νομίματα καὶ ἄλλα ἀρχαιότητος ἴχνη, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι καὶ ἐκεῖ που ὑπῆρχεν ἀρχαῖος συνοικισμὸς ὑδρευόμενος ἀπὸ τῶν περὶ τὸ Καρνέσιον καὶ ὑπὲρ αὐτὸ πηγῶν.

6) Ὁ Κλειτῶρ ποταμὸς παραρρεῖ ἀπὸ Ν. τὴν πόλιν τοῦ Κλειτόρος εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν νοτίων αὐτῆς τειχῶν 100 - 200 μέτρων, εἰς τὰ Ν᾽Α. δὲ τῆς πόλεως παρὰ τὴν θέσιν Μπε-

νέσι ἐνοῦται μετὰ τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου, ἐκεῖ δὲ περίπου ὁ Πausανίας ὁδεύων ἀπὸ τῆς συμβολῆς Κλείτορος καὶ Ἄρα-νίου (πρὸς τὰ Ν᾽Α. τῶν Μαζεΐκων) ἐν δεξιᾷ τοῦ Κλείτορος καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς συμβολῆς 1400 περίπου μέτρων (ἑπτὰ σταδίων κατὰ Πausανίαν) διέβη τὸν Κλείτορα καὶ εἰσ-ῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

7) Εἰς ἀπόστασιν 15' τῆς ὥρας περίπου πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς πόλεως καὶ πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ ὑπάρχει πηγὴ. Παρὰ τὴν πηγὴν λοιπὸν ἐν τῇ ὁδῷ Μαζεΐ-κων - Στρεζόβης κατὰκειται σπόνδυλος κίονος μήκους 2 μέ-τρων, κατωτέρω δὲ αὐτῆς πρὸς τὰ ΒΔ. κεῖται ἡ θέσις Κο-λόνηαι ἢ Παληόνταρα, ὅπου ΝΔ. τῶν ἄλωνίων εὐρίσκονται διεσκορπισμένοι ἐπίσης πολλοὶ σπόνδυλοι κίωνων, εὐρέθησαν δὲ καὶ πλάκες κεχωσμένοι καὶ μνήματα, ὧν ἐντὸς μάχαιραι καὶ ἄλλα. Ἡ ἀπόστασις δ' αὕτη, ἡ πηγὴ, οἱ κίονες καὶ τᾶλλα εὐρισκόμενα ἀρχαῖα λείψανα ἐντὸς περιωρισμένου χώρου καὶ οἱ δύο Ἄγιοι Θεόδωροι, οἱ συνήθως ἔφιπποι, καὶ πιθανῶς διά-δοχοι τῶν δύο Διοσκούρων, πιθανῶς ὑπεμφαίνουσι τὸν ναδὸν «τῶν Διοσκούρων, καλουμένων δὲ μεγάλων θεῶν», ὧν τὸ ἱερὸν κατὰ Πausανίαν (H', 21, 4) μετὰ χαλκῶν ἀγαλμάτων ἀπεῖχε τῆς πόλεως ὅσον στάδια τέσσαρα (800 περίπου μέτρα).

8) Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γ. Σπηλιωτοπούλου ἐν Μαζεΐκοις καὶ ἐν τῇ νοτίᾳ αὐτῆς προσόψει εἶνε ἐντετοιχισμένη 1 1/2 μέτρον ὑπὲρ τὸ ἔδαφος μαρμαρίνη πλάξ 0,49 μ. ὕψους καὶ 0,42 πλά-τους μετὰ πλαισίου ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἄλλου ἐν τῷ ἄνω ἄκρῳ, ὑπὲρ ὃ καὶ μικρὸν ἀέτωμα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῦ κόσμημα σχή-ματος στρογγύλου· αὕτη εἶνε πλάξ ἐπιτύμβιος, ἐν ἣ ἐν τῷ ἄνω μὲν χώρῳ, δηλ. τῷ ὑπὲρ τὸ μέσον πλαίσιον, εἶνε ἡ ἐπιγραφὴ: . . . ΕΚΤΙΚΕ ΧΑΙΡΕ, ἐν δὲ τῷ κάτω ἡ ἐπιγραφὴ: ΦΙΛΙΠΠΗ ΧΑΙΡΕ. Ἀκριβεστέρα δ' ἔρευνα ἔτι πλείω ἀρχαῖα θέλει ἀπο-καλύψει πολλαχοῦ τῶν Μαζεΐκων, ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν ὁποίων καὶ σπόνδυλοι κίωνων πολλοὶ ἔχουσιν ἐγγωσθῆ πρὸς κόσμον.

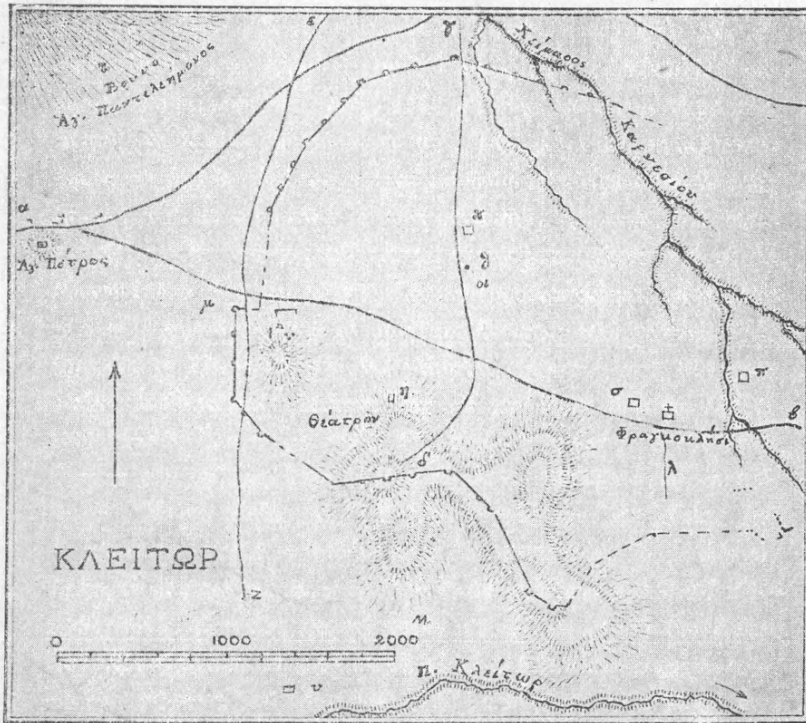
9) Πρὸς ἌΑ. δὲ καὶ πρὸς Ν. αὐτοῦ εἶνε μικρὰ ἐπίπεδος ἔκ-τασις μετὰ τινων ἐρείπιων, ὡς εἰπόν μοι. Ἡ θέσις δ' αὕτη ἀπέ-

χει τοῦ Κλείτορος περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς τὰ ΝΔ. Μήπως ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κορίας Ἀθηνᾶς, ὅστις κατὰ Πausανίαν (Η'. 21, 4) «ἐπὶ κορυφῆς ὄρους κείμενος πεποιοῖται τριάκοντα σταδίοις (= ἐξ̄ περίπου χιλιόμετροις) ἀπωτέρω τῆς πόλεως», ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ ἀπόστασις τοῦ τε βουνοῦ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κορίας Ἀθηνᾶς προσαρμόζονται; Τὸν ναὸν τῆς Κορίας οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι τοποθετοῦσι πρὸς Β. τοῦ Κλείτορος ἐπὶ τοῦ βουνοῦ μεταξὺ Κλείτορος καὶ Σουδενῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκασίαν, μὴ ὀρίζοντος τοῦ Πausανίου πρὸς ποῖον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν ἔκειτο, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἄνω καταφαίνεται, μᾶλλον πρὸς Ν. ἐξετείνοντο τὰ προάστεια τοῦ Κλείτορος καὶ οὕτω δὲν ἀποκλείεται ἡ πιθανότης, ὅτι καὶ ὁ τῶν Διοσκούρων καὶ ὁ τῆς Κορίας Ἀθηνᾶς ναὸς ἔκειτο πρὸς Ν. τοῦ Κλείτορος. Ἴσως δ' ὅμως ὁ ἐν λόγῳ ἀρχαῖος ναὸς καὶ νῦν μετεποινήθη εἰς βυζαντιακὸν ναὸν ἢ καὶ μονὴν τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, οὗ φέρει τὸ ὄνομα.

10) Τὴν ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν τέλος ἀξίαν τοῦ Κλείτορος πραγματεύομαι ἐκτενῶς ἐν τε Ἀζαναίῳ (σελ. 52 - 54, 80 - 90) καὶ Καλαβρ. ἐπετ. (σ. 33), φαίνεται δ' ὅτι καὶ ὁ Κλείτωρ καὶ ἡ Κύναιθα καὶ αἱ ἄλλαι ἐν Καλαβρύτοις πόλιναι καὶ συνοικισμοὶ τὰς πρώτας αὐτῶν καταστροφὰς ἔπαθον ἐπὶ τῆς τῆ 396 μ. Χ. δεινῆς ἐπιδρομῆς τῶν ὑπὸ τὸν Ἀλάρικον Γότθων.

Μετὰ τὰ ἄνω λεπτομερῶς ἐκτεθέντα θαρροῦντως συνίστημι τῇ τε Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ καὶ τῇ Σ. Κυβερνήσει πρῶτον μὲν νῦν σπεύσωσι καὶ προφυλάξωσιν ἀπὸ τῆς περαιτέρω καταστροφῆς τὴν μεγαλύνυμον καὶ ἀρχαίαν τῶν Κλειτορίων πόλιν, δευτέρον δὲ νῦν μὴ βραδύνωσι νῦν ἐνεργήσωσιν εὐρυτάτας ἀνασκαφὰς καὶ καθ' ἅπασαν μὲν τὴν ἑκτασιν τῆς ἔνδον τῶν τειχῶν ἀρχαίας πόλεως, ἰδίᾳ δὲ περὶ τὰ τείχη πέριξ καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀνατολικὰ πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτῶν, κατὰ τὸ θέατρον πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ λεχθὲν Παλάτι, πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ ἐκεῖ ναοῦ, κατὰ τὴν θέσιν Ῥηγέϊκο χωράφι καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ ὁ

ἐντεταλμένος ἤθελε νομίσει ἐπίκκιρον, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ πρὸς Ἄ. τῆς πόλεως ἐκτὸς τῆς πύλης περὶ τὸν ναῖσκον τοῦ Φραγκοκκλησίου καὶ πρὸς Δ. τῆς πόλεως μεταξὺ τῶν δυτικῶν αὐτῆς τειχῶν καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Πέτρου, δηλ. κατὰ τὰ δύο κυριώτερα πολυάνδρια, καὶ κατὰ τὴν θέσιν Κολόνναι τοῦ Παλαιόνταρα πρὸς πιθανὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ναοῦ τῶν Διοσκούρων καὶ εἶπου ἄλλοθι.

Τοπογραφικὸς πίναξ Κλείτορος

α-ε. Ὁδὸς Μοσσιτισίου Μαζείκων. — γ-δ Ὁδὸς Καρνεσίου-Κόντρας. — ε-ζ Ὁδὸς Καρνεσίου-μύλου Κεφαῶ. — λ. Ἴχνη τείχους. — μ Δ. πύλη; — ν Ἄ. πύλη; — τ Κιάφα. — Γ Παλάτι. — η Ναὸς Δήμητρος; — Π. λουτρὸν; — σ θέσις εὐρέσεως ἀναγλύφου.

Ἡ δὲ Κλειτορία, δηλ. ἡ κυριαρχία τοῦ Κλείτορος, ἐξετείνετο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου ἐν τοῖς τῶς δήμοις

Σουδενῶν, Καλλιφωνίας, Κλειτορίας, Λευκασίας (πλὴν τῆς ἀνατολικῆς περιοχῆς καὶ τῆς θέσεως τοῦ Παγκρατίου ἀνηκούσης τῆ Καφυάτιδι) καὶ Παίων καὶ ἐν τοῖς χωρίοις Χοδόλλης (Ἄροανίας), Δεχουνίῳ (Ψωφίδος), Ποδογορᾶς, Συριάμου Ξεροκαρυταίνης, Διβρίτσης καὶ Βάχλιας (Ἐλευσίνος Γόρτυνος), Τοπορίτσης καὶ Γλανίτσης (Γόρτυνος).

"Ἴδε τὸ παρατιθέμενον τοπογραφικὸν διάγραμμα τοῦ Κλειτορος.

Καφυαὶ - Καφυαῖτις. *

Μεταξὺ Λεβειδίου καὶ Κανδύλας (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαντινείας) ὑπάρχει σειρὰ βουνῶν, ἀπὸ τῶν βορείων καὶ Β'Α. ὑπορειῶν τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα καταρρέοντα πρὸς Β. καὶ πρὸς τὰ Β'Α. εἰσέρχονται εἰς τὴν Ὀρχομενικὴν πεδιάδα (ὁ Ὀρχομενὸς ἔκειτο παρὰ τὸ νῦν χωρίον Καλπάκι) καὶ σχηματίζουσι κεκλεισμένην (ἀνευ διεξόδου) λίμνην, τὴν λίμνην τῆς Κανδύλας (χωρίου κειμένου πρὸς τὰ Β. καὶ Β'Α. τῆς λίμνης), ταύτης δ' ἐκχειλίζουσης κατὰ χειμῶνα καὶ μετὰ πολλὰς βροχὰς τὰ ὕδατα ρέουσι πρὸς Δ. καὶ εἶτα πρὸς τὰ ΝΔ. εἰς τὴν Καφυατικὴν λίμνην (=τὴν λίμνην τῆς Χωτούσης), ἣτις ἐπίσης τὸν μὲν χειμῶνα ἐκχειλίζει καὶ κατακλύζει τὴν περὶ Καφυατικὴν πεδιάδα, τὸ δὲ θέρος περιορίζεται ἐντὸς ἐπιμήκους κοίτης, ἣτις καλεῖται ὁ Βούτημος, περὶ ἣν ἰτέαι, πλάτανοι, λεῦκαι, τὸ βούτημα τῶν σαγματοποιῶν καὶ ἄλλα ποτάμια φυτὰ φύονται, καὶ κατασταλάζουσιν εἰς καταδόθραν κειμένην ἐν τῷ νοτίῳ ἄκρῳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος καὶ λίμνης, ὁπόθεν ὑπογείως καὶ ὑπὸ τὸ πρὸς Δ. καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. ὕδρος Καστανιᾶν ρέοντα ἀνατέλλουσι καὶ πηγάζουσι καὶ κατὰ τὰς ἀντιλήψεις

* Εἰ καὶ ἡ Καφυαῖτις ἐν μέρει μόνον ἦπτετο τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων ἐπεξέτεινα τὰς ἐρεῦνας μου ἐφ' ἀπάσης ταύτης, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι θὰ διευκρινίσω, ὡς καὶ διευκρίνισα, τὰ περὶ αὐτῆς, καθ' ὅσον οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ περιηγηταὶ ἀσαφῶς καὶ σκοτεινῶς τὰ περὶ Καφυῶν ἐκθέτουσι.

τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ τὰς πεποιθήσεις τῶν νῦν εἰς τὸν Ῥεῦ-
νον, δηλ. εἰς τὸ ἐν τῷ Νταρεϊκῷ πεδίῳ κεφαλόβρυσον
Μπαλιτσῶκο παρὰ τὸ χωρίον Γκιουσι, τὴν ἀρχὴν καὶ πηγὴν
τοῦ Τράγου ποταμοῦ. Ὡς δηλ. ἡ Φενατικὴ λίμνη σχηματίζει
ὑπογείως τὴν παμμεγίστην πηγὴν τοῦ Λάδωνος καὶ ἡ λίμνη
καὶ καταδόθρα τῶν Σουδενῶν σχηματίζει τὴν ὀγκώδη πηγὴν
τοῦ Ἀροανίου ὑπογείως, οὕτω καὶ ἡ Καφυατικὴ λίμνη καὶ
καταδόθρα σχηματίζει ἐπίσης τὴν μεγάλην πηγὴν τοῦ τρίτου πο-
ταμοῦ Τράγου ἐπίσης ὑπογείως· ἡ δ' ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Κα-
φυατικῆς καταδόθρας μέχρι Ῥεύνου (ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας,
οὐχὶ ἡ ὑπόγειος) διὰ τῆς ὀμαλῆς καὶ σχεδὸν πεδινῆς περιοχῆς
τοῦ χωρίου Μπεζενίλου εἶνε περίπου 3 1/2 ὥρων. Πρὸς τὰ
Ν'Α. δὲ τῆς καταδόθρας καὶ εἰς μικρὰν (ὡσεὶ 20' τῆς ὥρας)
ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ πρὸς Ν. τῆς Καφυα-
τικῆς λίμνης βουνοῦ εἶνε τὸ χωρίον Πλέσια (τοῦ τέως δήμου
Ὀρχομενοῦ, ἐν ᾧ ἡ Χωτοῦσα καὶ ἡ Κώμη εἶνε χωρῖα τοῦ
τέως δήμου Νάσων, οὐ ἔδρα τὸ Δάρα).

Ἡ Καφυατικὴ λίμνη σχηματίζεται ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν πη-
γῶν καὶ ὑετίων ὑδάτων, ἀλλὰ κυριώτατα ἀπὸ τὸ Μπεντενέικο
κεφαλόβρυσον (ἐν τῷ Β'Α. χώρῳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος
κατωτέρω τοῦ χωρίου Μπεντενίου), ἀλλὰ δέχεται, ὡς εἴρηται,
ἐν τῷ πρὸς Ἀ. αὐτῆς χώρῳ καὶ τὰ ὕδατα τῆς Ὀρχομενικῆς
λίμνης (τῆς Κανδύλας), ἧς πάλιν ἡ κυρία πηγὴ εἶνε παρὰ
τὴν Κανδύλαν. Ἐν τῇ ἐνώσει δὲ τῶν ὑδάτων, δηλ. ἐν τῇ
εἰσορῇ τοῦ ὕδατος τῆς Ὀρχομενικῆς λίμνης εἰς τὸ τῆς
Καφυατικῆς, ὑπάρχει καὶ γέφυρα λεγομένη Ἀγαλείκο γεφύρι
(= γέφυρα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἐγγύς χωρίου, ὃ καλεῖται Ἀγαλι),
φαίνεται δ' ὅτι ἐκεῖ οἱ Καφυᾶται κατεσκεύασαν τὸ τεχνητὸν
πρόχωμα, ὅπως μὴ τὸ ὕδωρ τῆς Ὀρχομενικῆς λίμνης ἐκχει-
λίσουσι ἐπεισερόν καὶ κατερχόμενον εἰς τὴν Καφυατικὴν «ἢ
βλάβος τῇ ἐνεργῷ τῶν Καφυατῶν», δηλ. καταπλημμυρῇ καὶ
βλάβπη τὴν εὐφορον πεδιάδα τῶν Καφυῶν (Παυσαν. Η'. 23, 2).

Ἐν τῇ παραδόσει τοῦ χωρίου Χωτοῦσης παρέμεινε τὸ
ὄνομα τῶν Καφυῶν, ὅπερ ὀνομάζουσιν οὐδετέρως: τὸ Καφυῶν.

Τὰ δ' ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως κείνται πρὸς τὰ Ν'ΑΝ. τῆς Χωτούσης καὶ εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρου περίπου ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐν τῇ Β'Α. ἄκρᾳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος. Μία ὁδὸς βατῆ ἄγει ἀπὸ τῆς Χωτούσης εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὑπὲρ ἣν κωνοειδῆς λοφίσκος μετὰ ναΐσκου τοῦ ἁγ. Γεωργίου, καὶ ἄλλη ὁμοίως ἄγει εἰς τὴν πηγὴν Λοιζάχον (ὁ Λοιζάχος) καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν πηγὴν Βαλτεζίκι(ον) κειμένην ἐν τῇ πεδιάδι, ἀμφότεραι δ' αὐταὶ αἱ ὁδοὶ ἔχουσι περίπου διεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν δύο τούτων ὁδῶν ἐξαπλοῦνται τὰ ἐκτεταμένα ἐρείπια τῆς περιωνύμου πόλεως τῶν Καφυῶν, ἣτις καίπερ μετὰξὺ ἰσχυρῶν γειτόνων (Ὁρχομενίων, Φενεατῶν, Κλειτορίων καὶ Μεγαλοπολιτῶν) κειμένη, ἠδυνήθη καὶ νὰ ἀκμάσῃ καὶ ἀνεξάρτητος μετ' ἐκτενοῦς περιοχῆς νὰ διαμείνῃ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου, καθ' ὅσον ἡ περιφέρεια αὐτῆς καὶ κυριαρχία ἐξετείνετο ἐν τῇ Καφυατικῇ πεδιάδι, ἐν τῇ ποταμῖα κοιλάδι τῶν ποταμῶν Τράγου καὶ Μαλοῖτα μέχρι που πρὸς Ἄ. τῆς συμβολῆς αὐτῶν εἰς τὸν Λάδωνα καὶ ἐν τοῖς πέριξ τούτων ὄρεσι καὶ βουνοῖς.

Ἡ πόλις τῶν Καφυῶν κατὰ τὰ ἴχνη τῶν τειχῶν αὐτῆς εἶχε σχῆμα τετραπλεύρου, ἐκάστη τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου εἶχε περίπου μῆκος ἡμίσεος χιλιομέτρου. Ἐστερεῖτο δ' ἀκροπόλεως, διότι οὐδαμοῦ πέριξ οὔτε λόφος πρὸς τοῦτο ὑπάρχει οὔτε ἴχνη φαίνονται ἢ εὐρέθησαν, ἀλλ' ἔκειτο, ὡς εἴρηται ἐν τῇ βορείᾳ ἀρχῇ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος ἀμέσως πρὸς Ν. τοῦ ἐν ἐπικλινεῖ θέσει κειμένου νῦν χωρίου Χωτούσης, ἣτις (Χωτούσα) ἔχει ἐλαφρὰν κλίσιν ἐν τῇ ἐδάφει αὐτῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν.

Κέντρον τῆς πόλεως φαίνεται ὅτι ἦτο περὶ τὸν ἠρειπωμένον νῦν ναΐσκον τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄλη θέσις τῶν ἐρειπίων λέγεται Ἁγιάνης, (ἴς τὸν Ἁγιάνην), ἡ ὄλη δ' ἔκτασις αὐτῆς καλλιεργεῖται εἰς σίτον. Πανταχοῦ δὲ τῶν ἐρειπίων εὐρίσκονται διεσπαρμένα πλήθη οἰκοδομικῶν λίθων, κεραμείων συντριμμάτων καὶ ἀγγείων, πολλάκις δ' ἐν τῇ καλλιέργειᾳ εὐρίσκονται νομίσματα ποικίλα, μικρὰ ἀναθήματα χάλ-

κινα καὶ πῆλινα καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης, πλίνθοι ὀπταί, ὑδρίαι καὶ ἄλλα εὐρήματα, κυριώτατα δὲ καὶ πλεισταχοῦ σπόνδυλοι κιδόνων ἀρράδωτοι, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ βραδῶτοι μῆκους μέτροι περίπου καὶ διαμέτρου 0,40 - 0,50 καὶ ὅμοιοι τοῖς ἐν Κλείτορι καὶ Ψωφίδι, πάντες δ' ἐκ τοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· κάλλιον διασώζονται ἔχνη τοῦ δυτικοῦ τείχους, ἔνθα τὸ πάχος αὐτοῦ εἶνε 3,70 ἐν δὲ τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τοῦ τείχους σώζονται εὐκρινῆ τὰ θεμέλια δύο πύργων κυκλοτερῶν κομψότατα ὀικοδομημένων ἐν ἰσοδομικῷ κλασικῷ ρυθμῷ, ὡς καὶ τὸ ὅλον τεῖχος εἶνε ὠραῖον ἰσοδομικόν, ἐξ ἐγχωρίου τιτανολίθου ἐπίσης, ἐξ οὗ δηλοῦται, ὅτι οἱ πύργοι τοῦ τείχους τῶν Καφυῶν ἦσαν κυκλοτερεῖς, ὡς καὶ οἱ τοῦ Κλείτορος, ἐν ᾧ οἱ τῆς Πάου καὶ τῆς Ψωφίδος ἦσαν τετραπλευρικοί. Ἐν ταῖς λοιπαῖς δ' ὅμως πλευραῖς τῆς πόλεως τὰ τεῖχη εἶνε δυσπαρακολούθητα ὡς ἐκ τῆς καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ χρόνου ἀφανισθέντα πλεισταχοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως πλεισταχοῦ κεῖνται κατὰ χώραν τοῖχοι λαξευτοὶ καὶ κομψοί, ὡς οἱ τοῦ τείχους, χρησιμοποιοιθέντες ὑπὸ τῶν γεωργῶν ὡς ἀναλήμματα τῶν ἀγρῶν, ἀφθονοῦσι δὲ καὶ κομφοὶ οἰκοδομικοὶ λίθοι πλεισταχοῦ τῶν ἀγρῶν οἱ μὲν κατὰ χώραν, οἱ δὲ μετακινήθοντες.

Ποῦ δ' ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Η'. 23, 3-4) μνημονεύμενοι ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Κνακαλησιᾶς Ἀρτέμιδος; Τοῦτο δὲν δύναται γὰ καθορισθῆ ἄνευ ἀνασκαφῶν, ἴσως δ' ὁ τοῦ Ποσειδῶνος ναὸς ἔκειτο ἔνθα νῦν τὸ ἡρειπωμένον, ὡς εἴρηται, ναΐδιον Ἀγιάνης, περὶ ὃ κεῖται πληθὺς ἐρειπίων καὶ συντριμμάτων.

Ἡ πόλις (τὸ πόλισμα) λοιπὸν τῶν Καφυῶν ἔκειτο (Παυσ. Η'. 23, 3) «ἐπὶ τοῦ πεδίου (τοῦ Καφυατικοῦ δηλ.) τῆ πέρατι ὄρων οὐκ ἄγαν ὑψηλῶν (δηλ. τῶν ἄνω τῆς Χωτούσης) ὑπὸ τοῖς ποσίν». Οὔτε ἄρα ἀκρόπολιν εἶχεν, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ ἐρείπια δεικνύουσιν, καὶ τῆ ὄντι κεῖται ἐν τῇ βορειῷ ἄκρῳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος, ὡς εἴρηται. Ἡ δὲ ὑπὸ Παυσανίου (Η'. 23, 2:

«Κατὰ δὲ τὸ ἐντὸς τοῦ χώματος», δηλ. πέραν καὶ πρὸς Δ. τοῦ προχώματος τοῦ μεταξὺ Ὀρχομενικῆς καὶ Καφυατικῆς λίμνης, «παρέξεισιν ἄλλο ὕδωρ, πλήθει μὲν ὅσον τε εἶναι ποταμόν, κατερχόμενον δ' ἐς χάσμα γῆς ἀνεισιν αὐθις παρὰ Νάσους καλουμένας· τὸ δὲ χωρίον, ἔνθα ἀνεισιν, ὀνομάζεται Ῥεῦνος. Ἄνατειλαν δ' ἐνταῦθα τὸ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τούτου παρέχεται ποταμόν ἀέναον Τράγον») μνημονευομένη μεγάλη πηγῆ, ἡ σχηματίζουσα τὴν ἀρχὴν τῆς Καφυατικῆς λίμνης, εἶνε προφανῶς τὸ νῦν Μπεντενείκο Κεφαλόδρυσσο, ὅπερ, ὡς ἄνω εἴρηται, μετ' ἄλλων πηγῶν σχηματίζον τὴν Καφυατικὴν λίμνην διὰ τῆς καταβόθρας καταλήγει εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Τράγου Ῥεῦνον. Τὸ δ' ὄρος Κνάκαλος, ἔνθα ἐπέτειον ἑορτὴν ἤγον τῇ Κνακαλησίᾳ Ἀρτέμιδι (Παυσ. Η'. 23, 3), εἶνε πιθανῶς, ὡς καὶ ὁ Bursian (σ. 205-206) εἰκάζει, αὐτὸ τὸ νῦν ὄρος Καστανηά, τὸ πρὸς Δ. τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος καὶ μετὰξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Νάσων, ἴσως δ' ἐπ' αὐτοῦ ἦτο καὶ τὸ ἱερόν τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ δὲ Μενελαῖς πηγῆ (Παυσ. Η'. 23, 4: «ὀλίγον δ' ὑπὲρ τὴν πόλιν πηγῆ τέ ἐστι καὶ ἐπὶ τῇ πηγῇ πλάτανος μεγάλη καὶ εὐειδῆς πέφυκε· καλοῦσι δ' αὐτὴν Μενελαΐδα, Μενέλαον στρατὸν ἀθροίζοντα ἐς Τροίαν ἀφικέσθαι τε ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῇ πηγῇ τὴν πλάτανον φυτεῦσαι λέγοντες· ἐφ' ἡμῶν δὲ καὶ τὴν πηγὴν κατὰ ταῦτα τῇ πλατάνῳ καλοῦσι Μενελαΐδα») μετὰ τῆς ἀρχαιοτάτης πλατάνου εἶνε προφανῶς ἡ νῦν ἄνω ῥηθεῖσα πηγῆ Δοιζάχος, ἡ κειμένη πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ πεδίου καὶ ἐν τῇ κατωτάτῃ κλιτύϊ τοῦ πρὸς Δ. βουνοῦ καὶ ἐν ἐδάφει ἐλάχιστόν τι ὑψηλοτέρῳ τῆς πόλεως, ἀπὸ τῶν ΒΔ. τειχῶν τῆς ὁποίας ἀπέχει μόλις μέτρα τινά. Νῦν περὶ τὴν πηγὴν εἰσιν ἰτέαι καὶ λευκαί, ἔχει δ' ὕδωρ ὀλίγον, ἀλλὰ δροσερώτατον καὶ εὐγευστον.

Κατὰ τὰνωτέρω λοιπὸν πλανῶνται οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι, καὶ δὴ ὁ Bursian, λέγοντες (Bursian Γεωγρ. ἀρχαίας Ἑλλάδος τόμος Β'. σελ. 205-206) ὅτι «ἡ πόλις Καφυαὶ ἔκειτο πιθανῶς ἐφ' ἐνὸς ἀποκρήμνου λόφου ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς

πεδιάδος ὑψομένου καὶ μεμονωμένου, οὗ ἡ κορυφή περιβάλλεται ὑπὸ λειψάνων ἀρχαίων τειχῶν, καθὼς καὶ περὶ τὸν λόφον τοῦτον· τὰ δὲ περὶ τὰ 10' τῆς ὥρας βορείως ἀπὸ τούτου ἐν τῇ πεδιάδι εὐρισκόμενα λείψανα τειχῶν καὶ μαρμάρινα θρύμματα ἀνήκουσι προφανῶς τῇ κατὰ Πausανίαν μόνον ἐν στάδιον τῆς πόλεως ἀπεχούσῃ θέσει Κονδυλέα καὶ τῇ εἰς τιμὴν αὐτῆς ἰδρυμένῃ ναῦ τῆς Κονδυλεάτιδος Ἀρτέμιδος. Οὗτοι δηλ. εἴτε ἀπροσεκτήσαντες εἴτε ἕτερος παρ' ἐτέρου ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσφαλμένως λαβόντες πληροφορίας, ἄνευ ἐπισκέψεως ἢ σοβαρᾶς ἐξερευνησῆως τοῦ χώρου τὴν μὲν πόλιν τῶν Καφυῶν τοποθετοῦσιν ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος, τὴν δὲ Κονδυλέαν ἐκεῖ, ἔνθα ἐγὼ ἀνεῦρον τὰ ἐρείπια τῶν Καφυῶν. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς πεδιάδος καὶ ἐν γένει ἐν τῇ δυσμικῇ αὐτῆς ἄκρῃ οὔτε λόφος ἀπόκρημνος καὶ μεμονωμένος ὑπάρχει οὔτε ἴχνη ἐκεῖ ἀρχαίων τειχῶν καὶ ἀρχαίων μνημείων εὐρέθησαν ἢ εὐρίσκονται, μόνον δὲ κατὰ τὴν ΝΔ γωνίαν τῆς πεδιάδος καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν βορείῳ κλιτύϊ ἐκ τοῦ νῦν χωρίου Μπεζενίκου κατὰ τὴν θέσιν Παλαιοχωρίου εἶναι ἴχνη νεωτέρου τινὸς χωρίου καὶ ἐρείπια οἰκημάτων, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῶν Καφυῶν εἶναι ἀπόστασις μιᾶς περίπου ὥρας καὶ οὐχὶ δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας, ἐὰν ὑποθέσῃ τις ὅτι αὐτοὶ ἐξέλαβον τὸ Παλαιοχωρίον ὡς Καφυὰς καὶ τὰς Καφυὰς ὡς Κονδυλέαν. Καὶ κατὰ τὸ νότιον τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος καὶ ὀλίγον πρὸς Δ. τῆς καταβόθρας ὑψοῦται ἀπόκρημνός τις καὶ πετρώδης λοφίσκος καλούμενος Πέτρα, οὗ πρὸς Δ. εἶνε τὸ Παλαιοχωρίον, ἀλλὰ καὶ οὗτος εἶνε γυμνότατος καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἀρχαίου ἴχνους καὶ ὡσαύτως ὥραν ἀπέχων ἀπὸ τῶν Καφυῶν. Δεύτερον δὲ τὰ ἐν Καφυαῖς ἐκτεταμένα ἐρείπια μετὰ τειχῶν καὶ πύργων δὲν δικαιολογοῦσι τὴν θέσιν ναοῦ μόνον (τῆς Κονδυλέας), δι' ὃν ἐλάχιστος χώρος ἀπητεῖτο. Τρίτον δ' ὁ Πausανίας σαφέστατα λέγει ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ πεδίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ λόφου. Τέταρτον δὲ περὶ τὸ Παλαιοχωρίον καὶ τὴν Πέτραν δὲν ὑπάρχει πηγὴ καὶ δι' αὐτὸ δὲν δύνανται οὗτοι νὰ δείξωσι τὴν Μενελαΐδα πηγὴν. Ἐξ ἐναντίας δὲ πρὸς τὴν

ἔμην τοποθέτησιν καὶ περιγραφὴν τῆς πόλεως τὰ πάντα προσφύεστατα ἐναρμονίζονται.

Ποῦ δ' ἔμως ἔκειτο τὸ χωρίον ἢ Κονδυλέα μετὰ καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κονδυλεάτιδος Ἀρτέμιδος (Παυσ. Η' 23, 6: «Καφυῶν δ' ἀφέστηκεν ὅσον στάδιον (δηλ. 200 μέτρα περίπου καὶ οὐχὶ 10' τῆς ὥρας, ὡς εἰκοτολογοῦσιν οἱ ξένοι ἀρχαιοδίφαι) Κονδυλέα χωρίον καὶ Ἀρτέμιδος ἄλσος καὶ ναὸς ἐστὶν ἐνταῦθα καλουμένης Κονδυλεάτιδος τὸ ἀρχαῖον»...); Τοῦτε δυστυχῶς δὲν δύναται νῦν νὰ καθορισθῇ, οὐδαμοῦ εὐρεθέντος ἰχνους τινός. Ἐπειδὴ δ' ἔμως πρὸς Δ. τοῦ Λοτξάχου (τῆο Μενελαΐδος) περὶ τὰ 300 μέτρα (δηλ. περὶ τὸ 1½ ἀρχαῖον στάδιον) ἐπὶ κλιτύος τοῦ πρὸς Δ. τῶν Καφυῶν βουνοῦ ὑπάρχει ἢ θέσις Ἐκκλησίαια, ἐνθα κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν χωρικῶν ὑπῆρξεν ἐξωκκλησίον τι μὴ ὑπάρχον νῦν, δύναται τις ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς παραδόσεως νὰ τοποθετήσῃ μετὰ τινος πιθανότητος ἐκεῖ που τὴν Κονδυλέαν.

Κατὰ τὰ ἄνω λοιπὸν τὰ εἰρήπια τῶν Καφυῶν παρέχουσι τὴν εἰκόνα πόλεως μεγάλης καὶ σπουδαίας, ἐπειδὴ δ' αὕτη ἐν πεδιάδι κειμένη κατέπεσε καὶ κατεχώσθη καὶ δὲν παρεσύρθησαν τὰ κατ' αὐτήν, διὰ τοῦτο πέπεισμαι ὅτι συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἐν τῷ χώρῳ αὐτῆς θέλει ἀποκαλύψει καὶ ὀλόκληρον τὸ περιφερικὸν τῆς ἀρχαίας πόλεως τεῖχος καὶ τοὺς δύο ἐν αὐτῇ ναοὺς καὶ πολλὰ ἄλλα καὶ σπουδαῖα εὐρήματα.

Ἡ δὲ Καφυάτις τέλος. δηλ. ἢ κυριαρχία τῶν Καφυῶν, ἐξετείνετο ἐν τῇ Καφυατικῇ πεδιάδι καὶ τοῖς πρὸς Β., πρὸς Δ. καὶ πρὸς Ν. βουνοῖς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑέτια ὕδατα αὐτῶν ῥέουσι πρὸς αὐτήν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Δ. πεδιάδι τοῦ Δάρα (τοῖς ἀρχαίοις Νάσοις), δηλ. ἐν ταῖς περιφερείαις τῶν χωρίων Μπεζενίκου, Δάρα, Γκιουσί, Κώμης, Κερπινῆς (τῆς Γόρτυνος) καὶ ἐν μέρει τοῦ Παγκρατίου, δηλ. ἐν τῇ χαράδρᾳ Τράγου-Μαλοῖτα μέχρι που τῆς πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ χωρίου Παγκρατίου θέσεως «στοὺς Πολέμους».

Ἡ Πάο *

Τὰ ἐκτεταμένα ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης Πάου κεῖνται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νῦν χωρίου Σκουπίου (τοῦ τέως ἐξ αὐτῆς κληθέντος δήμου Παῖων) καὶ κατὰ τὴν θέσιν Σκουπίσιον.

Τῆς πόλεως ταύτης μνημονεύουσι δύο μόνον ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Παυσανίας. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος (βιβλ. Γ' κεφ. 127) διηγεῖται, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἔζη ὁ ὀνομαστός ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀρκαδίαν Εὐφορίων, ὅστις εἶχε φιλοξενήσει οἴκοι τοὺς Διοσκούρους καὶ μετὰ τοῦτο ἐφιλοξένει τοὺς πάντας ἀνθρώπους καὶ ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λαφάνης τῷ 582 π. Χ., λόγῳ τῆς τοῦ πατρὸς φήμης καὶ ἀξίας μετέβη εἰς Σικυῶνα ὡς μνηστήρ τῆς πολλῆς Ἀγαρίστης, κόρης τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθέους, μεταξὺ τῶν 13 ἔλων ἐπιπέκτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνῃ νεανιῶν καὶ δὴ ἐκ τῆς ἑλῆς Ἀρκαδίας μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος Ἀμιάντου υἱοῦ τοῦ Λυκούργου· καλεῖται μάλιστα αὐτόθι ὁ Λαφάνης οὗτος οὐχὶ ἀπλῶς Ἀρκάς, ἀλλ' Ἀρκάς Ἀζάν (ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς Ἀζανίδος). Ὁ δὲ Παυσανίας (Η'. 23,9) μεταβαίνων ἐκ Καφυῶν εἰς Ψωφίδα λέγει, ὅτι ἀφοῦ παρήλθε τὸν δρυμὸν τοῦ Σόρωνος, εἶδε «Πάου κόμης ἐρείπια». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ πόλις ἦτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ ἀκμαία, εἰ καὶ δὲν εὐρέθησαν εἰσέτι νομίσματα αὐτῆς, ἐνωρὶς δ' ὅμως καὶ ἴσως μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους συμπιεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων Κλείτορος καὶ Ψωφίδος παρήκμασε καὶ ὑπετάχθη ὑπὸ τῶν Κλειτορίων, ὑφ' οὓς ὑπήγετο ἐπὶ Πυρσανίου. Ὅτι δ' ὅμως κατφεῖτο καὶ ἐπὶ Παυσανίου καὶ μετ' αὐτόν, μαρτυροῦσι τὰ πολυάριθμα νομίσματα τὰ εὕρισκόμενα αὐτόθι, ἅτινα εἶνε καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐκ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἀχαικῶν χρόνων καὶ ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν, ὅπερ δεικνύει ὅτι οὐχὶ ἤρει-

* Ἡ Πάο καὶ καθ' Ἡρόδοτον: ἡ Παιός ἢ τὸ Παῖον.

πωμένην ὅλως, ἀλλ' ἐν παρακμῇ ἰδὼν αὐτὴν ὁ περιηγητὴς ἀντιπαρῆλθεν.

Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Πάου τὰ σημαντικώτατα κατὰ χώραν εἶναι ὁ περίβολος τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως μήκους 516 γ. μέτρων, ὃν παρακολουθεῖ τις πέριξ εὐκρινέστατα. Ὁ λόφος Σκουπιτίσιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐν λόγῳ ἀκρόπολις, εἶνε κωνοειδῆς, ἔχει ὕψος ἀπὸ τῆς κάτω αὐτοῦ πεδιάδος τοῦ χωρίου Σκουπιτίου 70 περίπου μέτρων, ἀπὸ βορρᾶ δὲ χωρίζεται διὰ διασκέλου ἀπὸ τοῦ πολὺ ὑψηλοτέρου βουνοῦ τῆς Τρίφτας, ἀπὸ δὲ τοῦ διασκέλου μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ λόφου Σκουπιτίσιου τὸ ὕψος εἶνε 30 περίπου μέτρων. Ἐγγὺς δὲ τοῦ διασκέλου καὶ πρὸς Ἀ. αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς που μετ' αὐτοῦ ἐπιφανείας ὑπάρχει καὶ νῦν ἡ πηγὴ Διάσελον, ἣς τὸ ὕδωρ διὰ κεραμείων σωλήνων (μήκους 0,80 καὶ διαμέτρου 0,15), διωχετεύετο ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατὰ τὸ ΝΔ. αὐτῆς ἄκρον ἐντὸς δεξαμενῆς καὶ νῦν καλῶς πως σωζομένης. Πρὸ ἐτῶν ἀνεσκάφησαν πολλοὶ τοιοῦτοι σωλήνες ὑπὸ τῶν Σκουπιτωτῶν καὶ ἐχρησιμοποίηθησαν ἢ ἐθραύσθησαν, εἶδον δὲ τότε καὶ ἐγὼ τοιοῦτους ἢ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς πηγῆς μέχρι τῆς δεξαμενῆς εἶνε 230 μέτρα, ἐξ ὧν τὰ 96 ἄπ' αὐτῆς μέχρι τοῦ ἀλωνίου τοῦ διασκέλου, τὰ 118 μέχρι τοῦ τείχους καὶ τὰ 17 ἀποτελοῦσι τὸ ὑδραγωγεῖον, ἀφ' ἧς εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως μέχρι τῆς βόθης αὐτοῦ εἰς τὴν δεξαμενὴν. Τὸ δ' ὕδωρ τῆς πηγῆς τῶν Πλατάνων (ἄνω τοῦ Παλατιομύλου) τὸ περὶ τὰ 8' τῆς ὥρας ἀπέχον τῆς ἀκροπόλεως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἰσῆρχετο ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ὡς τινες ὑπέθεσαν, διότι εἶνε χαμηλοτέρα ἢ πηγὴ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐὰν καὶ τοῦτο διωχετεύετο εἰς τὴν Πάον, εἰσῆρχετο εἰς τὴν κάτω πόλιν πρὸς Δ. τῆς δεξαμενῆς.

Ὁ χώρος τῆς ἀκροπόλεως τῆς Πάου εἶνε ἐπικλινῆς καὶ ἐπεκτείνεται ἀπὸ τῆς κορυφῆς πρὸς τὰς τρεῖς πλευράς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρὸς τὴν βόρειον, διότι αὕτη εἶνε λίαν ἀπόκρημος καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ βόρειον τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διήρχετο διὰ τοῦ χείλους αὐτῆς τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου Σκουπιτίσιου,

ἀλλὰ καὶ ἀκροτόκητος ἦτο ἡ βορεία καὶ ἀπόκρημος καὶ οὐπόσιος καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους πρόσοψις τοῦ λόφου τούτου.

Ἐν τῇ ΒΔ. γωνίᾳ τῆς ὄλης ἀκροπόλεως ἀκριβῶς εἶνε τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἄνω βῆθειας δεξαμενῆς, οὗ ὁ πρὸς Δ. τεῖχος εἶνε αὐτὸ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διατηρούμενον αὐτόθι εἰς ὕψος 3 μέτρων, αὐτὴ δ' ἡ δεξαμενὴ ἔχει μῆκος 11 μέτρων καὶ πλάτος 8· οἱ λίθοι τοῦ τείχους ἔχουσι κοιλίας πρὸς τὰ ἔξω, ὡς συνήθως, εἰς δ' αὐτῶν μέγας ἔχει μῆκος 1,45, πλάτος 0,80 καὶ ὕψος 0,50. Τὰ τεῖχη ἐν γένει τῆς ἀκροπόλεως ἐνιαχοῦ μὲν διατηροῦνται καλῶς καὶ μέχρις ὕψους 2,60, ἐνιαχοῦ δ' εἶνε ἐπεσκευασμένα διὰ νεωτέρων ἐπισκευῶν καὶ δὴ ἐνιαχοῦ καὶ δι' ἀμμοκονίας (δείγμα τῆς καὶ μετὰ Χριστὸν οἰκήσεως τοῦ χώρου ἔστω καὶ ἐν παρακμῇ καὶ πενιχρότητι), ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ὅλως ἔχουσι καταπέσει καὶ οἱ λίθοι αὐτῶν κατακυλισθῆ πρὸς τὰ κάτω μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων ὑπωρειῶν τοῦ λόφου διὰ τὸ σφόδρα ἐπικλινῆς τοῦ ἐδάφους. Εἶνε ἐκ τῶν ἐγχωρίων Ἀρκαδικῶν τιτανολίθων, ὧν βρῖθαι καὶ αὐτὸς ὁ λόφος καὶ οἱ περίξ βουνοὶ καὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐκτισμένα κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν ρυθμὸν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν τέλειον καὶ κομψὸν ἰσοδομικὸν ρυθμὸν τὸν συνήθη μετὰ τὰ Μηδικά, ἀλλ' ἔχει τι τὸ ἀτελές, ἀποτελεῖ δηλ. οἰοεὶ μετάθασιν ἀπὸ τοῦ πολυγωνικοῦ εἰς τὸν ἰσοδομικὸν ἢ μᾶλλον εἶνε ὁ πρῶτος καὶ ἀρχαϊκὸς ἰσοδομικὸς ρυθμὸς, ὅπερ ἐπιβεβαιῶ καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Πάσις ὑπῆρχε πολὺ πρὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ κατὰ συνέπειαν ἠκμαζε κατὰ τὸν 7ον καὶ μάλιστα τὸν 6ον αἰῶνα π. Χ. (τῷ 582 ἠκμαζεν ὁ νεανίας Λαφάνης τοῦ Εὐφορίωνος).

Ἀπ' αὐτῆς λοιπὸν τῆς δεξαμενῆς ἄρχονται τὰ δυσμικὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως, μεθ' ἃ ἀκολουθοῦσι τὰ νότια καὶ εἶτα τὰ ἀνατολικά· ταῦτα δ' ὅλα ὁμοῦ σχηματίζοντα σφόδρα ἀνοικτὴν καμπύλην ἔχουσι μῆκος 341 μέτρων. Ἐν τοῖς χώροις τούτοις δὲν φαίνονται πύργοι, κρημισθέντες πιθανῶς διὰ τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον ὁ ἐγγὺς καὶ κάτω χώρος καὶ σφόδρα ἀπόκρημος καὶ κατωφερῆς ἦτο καὶ κατφικημένος, μόνον δὲ κατὰ

τὸ 288ον μέτρον ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ τείχους εἶνε καταφανῆς πύργος τετράπλευρος, οὗ ἡ μὲν δυτικῇ πλευρᾷ εἶνε αὐτὸ τὸ τεῖχος, ἡ δὲ νοτιά ἔχει μῆκος 1,65, ἡ δ' ἀνατολικῇ 4,30 καὶ ἡ βόρειος 3,85· μεταξὺ δὲ τούτου τοῦ πύργου καὶ τοῦ ἐν τῇ Β'Α. γωνία τοῦ τείχους περὶ τὸ 300ὸν μέτρον ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς τὸ ὕψος τοῦ τείχους σφίζεται εἰς ὕψος 2,60. Ἐν τῇ Β'Α. δὲ γωνία τοῦ τείχους ἀκριβῶς σφίζεται ἕτερος πύργος τετράπλευρος καὶ ἐξέχων τοῦ τείχους, οὗ ἡ 'Α. πλευρᾷ ἔχει μῆκος 7 μέτρων, ἡ Β. 6,90, ἡ Δ. 3,90 καὶ ἡ Ν. 7,50. Ἀπὸ τοῦ πύργου δὲ τούτου ἀρχεται τὸ βόρειον τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως, ὅπερ μετὰ μικρῶν καμπῶν ἀκολουθοῦν καὶ διερχόμενον δι' αὐτοῦ τοῦ βορείου χείλους τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄροπεδίου καταλήγει εἰς τὴν ἄνω ρηθεῖσαν δεξαμενὴν μεθ' ὄλου μῆκους 175 μέτρων, κατὰ συνέπειαν δ' ἡ ὅλη περίμετρος τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως εἶνε 516 μέτρων.

Ἐπὶ τοῦ βορείου δὲ τούτου τείχους καὶ εἰς ἀπόστασιν 29,80 μ. ἀπὸ τῆς Β'Α. γωνίας ὑψοῦται ἕτερος πύργος τετράπλευρος ἐπίσης ἐξέχων τοῦ τείχους, οὗ ἡ μὲν νοτιά πλευρᾷ εἶνε] αὐτὸ τὸ τεῖχος, ἡ δυσμικῇ ἔχει μῆκος 6,80, ἡ δὲ βόρειος 4,40 καὶ ἡ ἀνατολικῇ 6,80. Εὐθὺς δὲ παρὰ τὸν πύργον τοῦτον κεῖται πιθανώτατα ἡ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἔξωθεν (ἐκ τοῦ διασκέλου) πύλη, καὶ διότι τὸ ἀνοιγμα τοῦ τείχους ἐκεῖ εἶνε σαφὲς καὶ διότι ἐτέρωθεν πρὸς Δ. ἐγγύτατα εἶνε καὶ ἕτερος πύργος, οὗ μικρὰ ἴχνη σφίζονται, καὶ διότι ὁ χῶρος ἐκεῖ προφανῶς δεικνύει ὅτι μόνον ἡ θέσις αὕτη παρέχει βατὴν πῶς ἀνοδὸν καὶ εἴσοδον εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐκ τοῦ ἄνω ρηθέντος διασκέλου· καὶ παρέχεται μὲν ἐπίσης καὶ ἄλλη βατὴ ἀνοδος καὶ εἴσοδος κατὰ τὸ δυσμικὸν μέρος τοῦ τείχους τῆς βορείου πλευρᾶς, δηλ. παρὰ τὴν δεξαμενὴν, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ τεῖχος εὐκρινῶς σφίζόμενον δὲν παρέχει σημεῖα πύλης καὶ πύργων καὶ μόνον πυλῆς τις ἴσως ἐκεῖ ὑπῆρχε διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὕδραγωγείου. Τῆς ἐν λόγῳ δὲ πύλης τὸ πλάτος εἶνε 3,50, τὸ δὲ παρ' αὐτῇ πᾶχος

τοῦ τείχους τῆς βορείου πλευρᾶς καταφανῶς δρώμενον ἐν τῇ γωνίᾳ ἀριστερᾷ τῷ ἐξιόντι εἶνε 2,90, τοῦ ῥηθέντος δὲ πύργου τοῦ ἀμέσως πρὸς Δ. τῆς πύλης ἢ νότιος πλευρά, ἣτις καὶ μέρος τοῦ τείχους εἶνε, ἔχει μῆκος 6,80, αἱ δ' ἄλλαι τρεῖς πλευραὶ εἶνε δυσσερέυνητοι καὶ πεπτωκυῖαι καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους. Μετὰ δὲ τὸν πύργον τοῦτον κάμπτει τὸ τεῖχος κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ ἡ πλευρὰ αὐτοῦ αὕτη εἶνε ἐπίσης καὶ ἡ (ὡς ἄνω εἴρηται, δυσσερέυνητος) δυτικὴ πλευρὰ τοῦ πύργου, μῆκος 6,40, μεθ' ὃ εὐθὺς τὸ τεῖχος λοξεύει κατ' ἀμβλείαν γωνίαν καὶ δι' ἐτέρας περαιτέρω καμπῆς προχωρεῖ εἴτα ἡ βόρειος αὐτοῦ πλευρὰ, ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς δεξαμενῆς, δηλ. μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ τείχους, εἰς 130,60.

Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως καὶ μάλιστα ἐν τῇ δυσμικῇ αὐτοῦ κλιτύϊ ὑπάρχουσι κατὰ χώραν καὶ τοῖχοι ἰσοδομικοὶ τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ πρὸς τὸ τεῖχος χρησιμεύοντες ὡς ἀναλήμματα τοῦ ἐδάφους ἢ καὶ ὡς θεμέλια οἰκοδομημάτων, ἐπίσης δ' εἰσὶ καὶ ἄλλα ἴχνη οἰκοδομημάτων καὶ πληθὺς συντριμμάτων κεραμείων καὶ πηλίνων, καλλιεργείται δ' ὁ περιβόλος ἅπας σχεδὸν εἰς σῖτον καὶ ἔνιαχοῦ αὐτοῦ φύονται ἄγρια ἀμυγδαλαὶ καὶ πρῖνοι καὶ σφάκοι· ἐπὶ τῆς κορυφῆς δ' ὄμως τοῦ λόφου σχηματίζεται μικρὸν ὀροπέδιον ἡρέμα κλίνον ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἔχον σχῆμά που ἐλλειψοειδοῦς κύκλου, οὗ ἡ μὲν μείζων διάμετρος (ἢ ἀπὸ Β πρὸς Ν.) εἶνε 65,30, ἡ δ' ἐλάσσων (ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ) 34. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατὰ μὲν τὸ νότιον ἄκρον εἰσὶ τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος προσφυᾶ εἰς ναὸν θέσιν δεικνύοντα, οὗ ἡ μὲν νοτία (ἢ μάλλον ἢ Ν'Α.) πλευρὰ σωζομένη ἐν θεμελίῳ κατὰ τὰ $\frac{3}{4}$ ἔχει μῆκος 6,60, ἡ δ' ἀνατολικὴ πλευρὰ (ἢ μάλλον ἢ Β'Α.) μὴ σωζομένη ἔχει καθ' ὑπόθεσιν πιθανὸν μῆκος 10,30. Πρὸς τὰ Β'Α. δὲ τούτου καὶ ἐγγύτατα αὐτοῦ ὑπάρχουσι σαφῆ πάντα τὰ θεμέλια ἐτέρου οἰκοδομήματος ὑψόμενα ἔνιαχοῦ καὶ μέχρις 0,60 ὕψους. Ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἐν σωρεῖα λίθων λαξευτῶν πεπτωκότων ἔχουσιν ἀναφυῆ πρῖνοι. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ εἶνε ἐπίσης ἰσοδομι-

κοί, ἢ δ' εἴσοδος μᾶλλον ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ, τὸ δὲ μήκος τῆς μὲν βορείου καὶ νοτίου πλευρᾶς εἶνε ἀνά 5,70, τῶν δ' ἄλλων δύο ἀνά 10,60. Τὸ αὐτὸ δ' ὄροπέδιον ἔχει κυρίως τρία διαζώματα, ὧν ὑψηλότερον τὸ βόρειον, μεθ' ὃ μικρὸν ἀνάλημμα, εἶτα τὸ μεσαῖον, εἶτα μικρὸν πάλιν ἀνάλημμα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ μεσαίου καὶ εἶτα τὸ κάτω, τὸ νοτιώτατον, ἐφ' οὗ τὰ ἄνω ῥηθέντα δύο οἰκοδομήματα· ἕκαστον δὲ τῶν διαζωμάτων ὑψοῦται περὶ τὸ μέτρον ὑπὲρ τὸ ἄλλο· καὶ αὐτὸς δ' ὁ περιβόλος τοῦ ἐν τῇ κορυφῇ ὄροπεδίου εἶνε σαφῆς κατὰ χώραν καὶ διατηρεῖται καλῶς ἐν τῇ Ἀ. πλευρᾷ καὶ κάλλιον ἐν τῇ δυσμικῇ, ἐνθα καὶ εἰς ὕψος 1,50. Πρὸς Β. δὲ τῆς ὑψίστης [κορυφῆς] ἦσαν καμπαί τινες μικραὶ τοῦ αὐτοῦ βορείου τείχους συμφώνως πρὸς τὸν φυσικὸν βράχον, ἀλλ' ἔχνη αὐτῶν δὲν ἐσώθησαν οὐδὲ καὶ πύργων κατακυλισθέντων προφανῶς ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τοῦ λόφου.

Πρὸς τὰ Ν'Α. δὲ τοῦ ὑποτιθεμένου ναοῦ καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ὄροπεδίου ἐπὶ τῆς κλιτύος εἶνε ἔχνη δύο οἰκοδομημάτων, πρὸς Ν. δὲ τοῦ ναοῦ καὶ ἐκτὸς πάλιν τοῦ περιβόλου τοῦ ὄροπεδίου ἔχνη 3 οἰκοδομημάτων ἀλλεπκλήλων (τοῦ ἐνὸς χαμηλότερον τοῦ ἄλλου) ἐπὶ τῆς κλιτύος καὶ μετὰ θεμελίων ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀπογυμνωθέντων ἤδη βράχων, καὶ τῶν πέντε δ' αἱ διαστάσεις εἶνε περίπου 10×5 μέτρων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος ἐκτὸς τοῦ ὄροπεδίου εἰσι θεμέλια δύο τοίχων ἰσοδομικῶν ὡς ἀναλημμάτων χρησίμων.

Ἡ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως πόλις τῆς Πάου καὶ τὰ περὶ αὐτήν.

Ἐξω τῆς Ἀ. πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως ὑπάρχει ἐν διαμέρισμα ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Β'Α. αὐτοῦ γωνίας καὶ ἀκολουθοῦν τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ τείχους κατὰ συνέχειαν εἰς μήκος 17 μέτρων, ὅπερ φαίνεται ὡς προέκτασις ἢ προσθήκη τῆς ἀκροπόλεως· ἐκεῖ κάμπτεται πρὸς Ν. καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ Ἀ. τείχος τῆς ἀκροπόλεως εἰς μήκος 18,70, μεθ' ὃ κάμπτεται πρὸς Δ. εἰς μήκος 12 μέτρων καὶ εἶτα πάλιν

πρὸς Ν. καὶ εἶτα πρὸς Δ., ὅπου ἐνοῦται πρὸς τὸ κύριον ἀνατολικὸν τεῖχος παρὰ τὸν ῥηθέντα πύργον· εἶνε δὲ σφόδρα κατωφερῆς ὁ χῶρος, ἐν ᾧ τὸ διαμέρισμα τοῦτο.

Ἐπὶ τῆς ἐν γένει κατωφερείας τῆς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῆς πρὸς Ἀ., τῆς πρὸς Ν. καὶ τῆς πρὸς Δ. ὀλίγα ἰχνη ἀρχαῖα σώζονται, καθότι κατεκυλίσθησαν διὰ τῶν αἰώνων, ἀλλ' ἰδίᾳ σώζονται πολλαχοῦ τεῖχη ἀναλημμάτων ἰεὶς ὕψος μέτρον ἐνιαχοῦ καὶ ἰχνη οἰκημάτων.

Ἐν δὲ ταῖς ΒΔ. ὑπωρείαις τοῦ ὄλου βουνοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν τινὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἀγρῶ κατὰ τὴν θέσιν Ἄρτυμαν καὶ παρὰ τινα μεγάλην πρῖνον συχνάκις ἀποκαλύπτονται ἐν τῇ καλλιεργίᾳ νομίσματα ποικίλων ἐποχῶν καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι καὶ τότε κητωκεῖτο ὁ χῶρος, κατακυλισθέντα βεβαίως ἄνωθεν ἐκ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου, πανταχοῦ δ' ἐπίσης ἐκεῖ πέριξ εἰσὶ καὶ κεράμεια συντρίμματα. Ἀνὰ δὲ τὸν χῶρον, ὃς νῦν καλεῖται Κουκουλαὶ ἐν ταῖς ΝΔ. ὑπωρείαις τοῦ βουνοῦ, πανταχοῦ εἰσὶ τοῖχοι ἀρχαῖοι χρησιμοποιοιθέντες ὡς ἀναλήμματα νῦν τῶν ἀγρῶν. Ἰδίᾳ δὲ τὸ ἠρειπωμένον χάνι τοῦ Ἀναγν. Σταυροπούλου ἔχει πληθὺν ἀρχαίων οἰκοδομικῶν λίθων ἄνωθεν κατακυλισθέντων καὶ ἐντοιχισθέντων, ὡς καὶ βάσιν τοίχου ἀρχαίου, ἐν δὲ τῷ ἐγγύς αὐτοῦ ἀγρῷ τοῦ Χαρ. Σταυροπούλου καὶ ἕτερος τοῖχος ἀρχαῖος εἰς ὕψος 1,70 χρησιμοποιοιθεὶς ὡς ἀνάλημμα. Πάντες δ' οὗτοι οἱ τοῖχοι ἔχουσι διεύθυνσιν ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ., διότι ἡ κλιτύς ἔχει κλίσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἐν δὲ τῷ δυσμικωτάτῳ τῶν Κουκουλῶν τριγωνικῷ ἀγρῷ τοῦ Σπ. Σταυροπούλου παρὰ τὸν Πάϊον χεῖμαρρον τοῖχος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διήκων ἔχει λίθους λαξευτούς, ὧν εἰς μετὰ κοιλώματος βαδδοειδοῦς ἐν τῷ μέσῳ.

Ἐν δὲ τῷ ἐγγύτατα ὑπὲρ τὴν πηγὴν καὶ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Παγκρατίου-Τριποτάμων οἴκῳ (ἢ χανίῳ) τοῦ Ν. Καλαθᾶ εἶνε ἐντετοιχισμένη, πλην πληθῆος οἰκοδομικῶν ἀρχαίων λίθων, καὶ μίᾳ πλάξ ἐπιτύμβιος ἀνεπίγραφος ἐπὶ τῆς κτιστῆς κλίμακος καὶ εἰς ἐπὶ τοῦ τοίχου ὠραῖος λαξευτὸς λίθος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐστηριγμένον τεμάχιον κιονικοῦ σπονδύλου ἀρραβ-

δῶτου. Πρὸς τὰ Ν'Α. δὲ τοῦ οἴκου τούτου καὶ ὑπὲρ τὴν δημοσίαν ὁδὸν καὶ ἐντὸς τοῦ ἀμπελοφύτου τριγώνου τοῦ σχηματιζομένου ἐκ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐκ τοῦ βύακος τῆς Ἀντιτσαίνης καὶ ἐκ γραμμῆς κατ' εὐθείαν πρὸς Ἀ. ἀγομένης ἐκ ἐκ τοῦ οἴκου εἰς τὸν βύακα τῆς Ἀντιτσαίνης, εὐρέθησαν καὶ εὐρίσκονται πληθὺς ἀγγείων ἐπιταφίων καὶ χαλκῶν καὶ πηλίνων καὶ ἄλλων ποικίλων κτερισμάτων μετ' ὀστῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ πῖθοι καὶ ποικίλα ἀγγεῖα, ὧν ἐν πῆλινον καὶ μέγα εὐρέθη ἐσχάτως πλήρες ὀστῶν ἡμικαύστων μετὰ τέφρας, ἅτινα θραύονται ἀτυχῶς καὶ περιφρονοῦνται ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Ἄνωθεν δὲ καὶ πρὸς Β. τοῦ τριγώνου τούτου, δηλ. ἀνὰ τὰς νοτίας κλιτύς πάσας τοῦ βουνοῦ τῆς Πάου, ὅπου ἀμπελοι καὶ ἀγροί, εὐρίσκεται πληθὺς τοίχων ἀρχαίων μετὰ διευθύνσεως ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ. χρησιμευόντων ὡς ἀναλημμάτων, ἰδίᾳ δ' ἐν ταῖς πέριξ ἀμπέλοις ἐπὶ ὑψώματος ἢ μᾶλλον ἐπὶ οἴονει ἐξώστου τοῦ βουνοῦ, ὅστις ὑπό τινων θεωρεῖται τεχνητός, ἢ θέσις μετὰ τε τῶν ἰχνῶν καὶ τῆς σωρείας τῶν ἀρχαίων λίθων ὑπεμφαίνει θέσιν μεγάλου καὶ ὀγκώδους οἰκοδομήματος, πιθανῶς δὲ ναοῦ, διότι εἶνε περίοπτος καὶ περιφανής. Τὸ σημαντικώτερον ἄρα πολυάνδριον τῆς Πάου ἔκειτο ἐκατέρωθεν τῆς μεγάλης ὁδοῦ Καφυῶν - Ψωφίδος (Παγκρατίου - Τριποτάμων), δηλ. πρὸς Ἀ. τῆς πηγῆς τοῦ Χανίου καὶ ἐν τῷ ἄνω ῥηθέντι τριγώνῳ, διότι μόνον ἐκεῖ εὐρίσκονται τάφοι καὶ ὀστᾶ καὶ κτερίσματα ἐπίσης δ' εὐρέθησαν τάφοι καὶ ὀστᾶ καὶ πέραν τοῦ βύακος τῆς Ἀντιτσαίνης ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὄχθῃ ὑπ' αὐτοῦ ἐκχωσθέντες, ἐπομένως ἐν συνεχείᾳ τῶν ἄλλων τάφων τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ βύακος τῶν ἐν τῷ τριγώνῳ.

Πάντες δ' οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Πάου λίθοι εἰσὶν ἐκ τοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου, οὐδαμοῦ δ' ἰχνη γραμμάτων ἢ ἐπιγραφῆς εὐρέθησαν, ἐφ' ὅσον γινώσκω.

Κατὰ ταῦτα ἢ κάτω πόλις τῆς Πάου ἐξετείνετο πιθανῶς ἀνὰ πάσας τὰς κλιτύς τοῦ Σκουπιτισίου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν, πλὴν τῆς βορείου κλιτύος τῆς πιθανῶς ἀκατοικήτου, καὶ ἐπὶ πλέον ἐν ταῖς Κουκούλαις ἄνω τῆς δημοσίας ὁδοῦ Παγκρατίου-

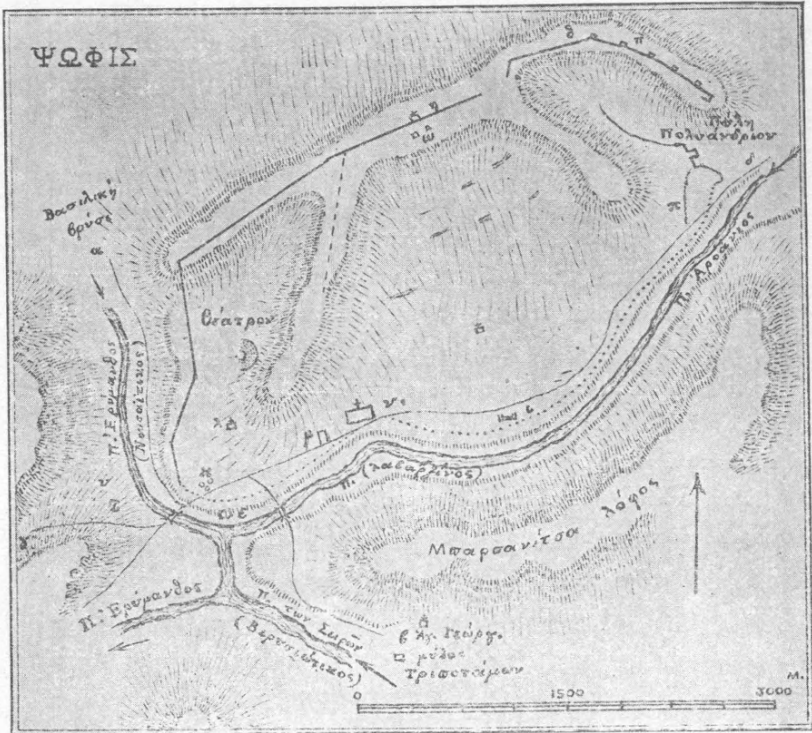
Τριποτάμων, ἐπομένως ἡ Πάος ἔκειτο ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς συμβολῆς τοῦ Παῖου χειμάρρου, ὅστις νῦν λέγεται Σκουπέικο ποτάμι, καὶ τοῦ βύακος τῆς Ἀντισαίνης.

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ πόλις εἶχε καὶ προάστεια, ἐνὸς τῶν ὁποίων ἵχνη διετώθησαν. Πρὸς Ν. δηλ. τῆς πόλεως καὶ εἰς 500 περίπου μέτρων ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῆς καὶ πέραν τοῦ Παῖου χειμάρρου καὶ ὑπὲρ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ὄχθην, ἔνθα ἄμπελοι τοῦ χωρίου Βεσινίου, ἐπὶ δύο λοφίσκων γραφικῶν καὶ ἀπόπτων, ὧν ὁ ἕτερος ὑψοῦται ὑπὲρ τὸν ἕτερον ἐπὶ τοῦ ἀπὸ Ν. πρὸς Β. κατωφεροῦς, εὐρίσκονται καλὰ ἵχνη παλαιῶν κτιρίων. Ἐν τῷ κατωτέρῳ ἐκ τούτων τῶν δύο λοφίσκων μάλιστα πρὸ ἐτῶν ἀνεσκάφη ἐν τῇ φυτεύσει ἀμπέλου καὶ καλὸς σπόνδυλος κίονος ἀρχαϊκῆς κατασκευῆς καὶ κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον ἀτελῶς βραδωτῶς μήκους 1,11 καὶ μετὰ περιμέτρου τοῦ πάχους 1,09.

Ἡ δὲ περιφέρεια τῆς Πάου (ἢ Παῖα) φαίνεται ὅτι ἐξετείνεται ἀνὰ πᾶσαν τὴν ποταμίαν κοιλάδα τοῦ Παῖου χειμάρρου μέχρι τοῦ Μερμηγγολόγγου (ὀλίγον ἄνω τῆς ἐκβολῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Λάδωνα) καὶ τοὺς περὶ αὐτὴν βουνούς, ἐφ' ὅσον τὰ ὄμβρια ὕδατα αὐτῶν βέουσι πρὸς τὸν Πάϊον, καὶ ἐπὶ πλεόν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ νῦν χωρίου Δεχουνίου (τοῦ τέως δήμου Ψωφίδος). Ἐν τῇ περιοχῇ ἄρα τῆς Πάου ἦτο καὶ ὁ περιώνυμος δρυμὸς τοῦ Σύρωνος ὁ ἐκτεινόμενος, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰς περιφερείας τῶν νῦν χωρίων Χοδόλης, Τσαρουχλίου, Μαμματούκας, Νάσια καὶ Στρεζόβης (κυρίως τὴν πρὸς Β. καὶ τὰ Β'Α. καὶ τὰ ΒΔ. περιφέρειαν αὐτῆς), ὅστις κατὰ Πausανίαν (H'. 23, 9) «*παρείχετο τοσάδε θηρία, ἀγρίους ὕς καὶ ἄρκτους καὶ χελώνας μεγίστας μεγέθει, ἐξ ὧν ποιήσαιο ἂν τις λύρας παρισουμένας λύρα χελώνης Ἰνδικῆς*», καὶ ὅστις συμφώνως τῇ νῦν καταστάσει κυριώτερα δένδρα εἶχε δρῦς, πρίνους καὶ καρπίνους (γάβρους) πρὸς τοῖς πέρασι δ' αὐτοῦ (τοῖς δυσμικοῖς βεβαίως) ἦτο ἡ Πάος.

Ψωφίς — Ψωφιδία.

Κατὰ τὰ νοτιοδυτικώτατα ἄκρα τῆς ἐπαρχίας Καλαβρούτων τρεῖς ποταμοὶ (ἢ μᾶλλον χεῖμαρροι) ἐνοῦμενοι ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ σχηματίζουσι τὸν Ἐρύμανθον ποταμόν, ὅστις νῦν κα-

Τοπογραφικὸς πίναξ Ψωφίδος

- α-β Ὀδὸς μύλου Τριποτάμου-Νουσᾶς. — β-γ Ὀδὸς Τριποτ. μύλου-Δίβρης.
 - γ-δ Δίβρης Λιβαρτζίου — $\circ\circ$ ἀλώνια. — ν Μονὴ Τριποτάμου. π. σω-
 λήν. — σ Παληομάγγανος. — τ. Παληοφυτιᾶς — φ ἀρχαία γέφυρα Ἐρυ-
 μάνθου. — γ θέατρον. — π. Πύργοι τετράπλευροι. — □ ε Χάνι Μπάμ-
 πουρα. — ιη, ιθ ἀφάνεια τείχους. — ⚭ λ Χρ. στ. νός. — μ Ἑλληνικός —
 ο Ἐβραϊκὴ λάκκα, — $\begin{matrix} \circ\circ \\ \omega \end{matrix}$ Ὀροπέδιον Ἀκροπόλεως.

λεῖται Ντουάνα καὶ ὅστις μετὰ τὴν ἔνωσιν διερχόμενος μεταξὺ Ἡλείας καὶ Γόρτυνος, ἄς διαχωρίζει, χύνεται εἰς τὸν Ἀλφειόν.

Ἡ θέσις αὕτη τῆς ἐνώσεως τῶν τριῶν παραποτάμων τοῦ Ἐρυμάνθου καλεῖται ἐκ τούτου *Τριπόταμα* καὶ ἐν ταύτῃ ἐπίσης εἶνε καὶ τὰ ὄρια τριῶν ἐπαρχιῶν, Ἠλείας, Γόρτυνος, Καλαβρύτων.

Καὶ ὁ μὲν ἀνατολικώτερος τούτων τῶν τριῶν, ὁ καὶ ἐλάσσων, πηγάζων ἀπὸ τῶν πέριξ τῶν χωρίων Σκουπίου καὶ Δεχουνίου (κυρίως ἐν ταῖς πηγαῖς τῆς Στέρας) καὶ μετὰ ῥοῦ ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. δεχόμενος καὶ τὰ ὕδατα τῶν χωρίων Βερσιταίου, Ἀλεσταίνων καὶ Λόπεσι καὶ τὰ ἐγγὺς τῶν βορείων κλιτύων τοῦ πρὸς Ν. αὐτοῦ Ἀφροδισίου ὄρους καλεῖται νῦν Βερσιώτικο ποτάμι καὶ ἔχει πάντοτε ὕδωρ. Ὁ δὲ μεσαῖος παραπόταμος πηγάζων ἀπὸ τῶν πέριξ τοῦ Σωποτοῦ καὶ μετὰ διεύθυνσεως ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. διαρρέων τὰς περιφέρειας τῶν χωρίων Ἀγριδίου, Ἀναστασόδης, Καμενιάνων, Δροβολοβοῦ, Δεσινοῦ καὶ μονῆς Ἀγ. Θεοδώρων, στρεφόμενος δ' εἶτα πρὸς Ν. καὶ δεχόμενος τοῦ Λεχουρίου καὶ Λιδαρτζίου χειμάρρους λέγεται νῦν γενικῶς *Λιβαρτζινὸ ποτάμι* καὶ διαβαίνεται τέλος δι' ἀμαξιτῆς γεφύρας πρὸ 20ετίας κτισθείσης ἐγγύτατα τῆς συμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Ἐρύμανθον, εἶνε δὲ ὀρητικώτατος μὲν καὶ πολυῦδρότατος χειμῶνος, ξηρότατος δὲ θέρους, διότι τὰ ὀλίγα ἐν τῇ βῆ αὐτοῦ πηγαῖα ὕδατα χρησιμοποιοῦνται εἰς ἀρδεύσεις ἀγρῶν. Ὁ τρίτος τέλος παραπόταμος, ὁ καὶ μείζων, πηγάζει ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τῶν περὶ τὰ χωρία Γερμοτσάνι, Πορετσὸν καὶ Μορόχοβαν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Νουσάν, εἶτα δ' ἐνουμένων τῶν δύο τούτων βραχιόνων χωρεῖ ἀπὸ τῶν ΒΔ. πρὸς τὰ Ν'Α. μετὰ πολλοῦ πάντοτε ὕδατος καὶ ἐγγύτατα τῆς συμβολῆς εἰς τὸν Ἐρύμανθον, διαβαίνεται καὶ οὗτος διὰ καμπύλης γεφύρας πρὸ αἰῶνος κτισθείσης καὶ καλεῖται νῦν *Νουσαίτικο ποτάμι*.

Ὡς πρὸς τὰ ἀρχαῖα ὅμως ὀνόματα τῶν δύο τούτων παραποτάμων διαφωνοῦσιν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι. Διότι ὁ μὲν Παυσανίας (Η' 24, 3-4) λέγει ὅτι «πὰρὰ τὴν Ψωφίδα ὅ τε Ἀροάνιος ποταμὸς καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω τῆς πόλεως Ἐρύμανθος ῥέουσιν» ἔχει δὲ τὰς πηγὰς Ἐρύμανθος ἐν ὄρει Λαμπεῖα, ὕπερ

ὄρος μοῖρα ὃν τοῦ Ἐρυμάνθου λέγεται ἱερὸν εἶναι τοῦ Πανός». Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι τὸ ὄρος Ἐρύμανθος εἶνε μακροσκελέστατον καὶ πολυκόρυφον· ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν πρὸς Δ. τοῦ χωρίου Βερβινῆς (τοῦ τέως δήμου Λαμπείας), ὅπου καὶ ἡ ὑψηλότερα αὐτοῦ κορυφή (2224 μ.), καὶ ἐκτεινόμενον πρὸς Ἀ. διὰ πλείστων διακλαδώσεων σχηματίζει πολυμήκη σειρὰν πρὸς βορρᾶν ἄνω καὶ πέραξ τῶν κωμῶν Βερβινῆς, Δίβρης, Νουσᾶς, Γερμετσανίου, Λιθαρτζίου, Λεχουρίου, Κερτέζης, Σιρμπανίου καὶ ἄλλων καὶ διὰ τοῦ Διασκέλου Πρυόλιθα ἀπὸ τῶν δυσμικωτάτων παραφυάδων τῶν Ἀροανίων χωριζόμενος καταλήγει εἰς τοὺς βουνοὺς Ζέμπε (πρὸς Ν. τοῦ Σιρμπανίου) καὶ Τάρταρον (πρὸς Ἀ. τοῦ Σωποτοῦ) καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἴδια ὀνόματά τινες τῶν διακλαδώσεων τοῦ Ἐρυμάνθου εἶχον διὰ τῶν αἰώνων, ὡς λ. χ. παρ' ἀρχαίοις ἡ Λάμπεικ (= ὄρος λευκὸν καὶ λάμπον ὡς ἐκ τῆς ψιλότητος ἀπὸ δένδρων ἐν τῇ κορυφῇ αὐτοῦ), ἣτις πιθκνώτατα ἦτο ἡ ὑπὲρ τὴν Δίβρην καὶ Νουσᾶν διακλάδωσις αὐτοῦ, κατὰ τὸν μεσαῖωνα, ὁ Ὡλενος (ἡ ὑψίστη αὐτοῦ κορυφή), ὁ Ἀστερίων (ἡ ὑπὲρ τὴν Νουσᾶν διακλάδωσις) καὶ οἱ Καλλίφωνοι (ἡ ὑπὲρ τὴν Κέρτεζην διακλάδωσις), καὶ νῦν ὁ Ὡλωνός (ὁ Ὡλενος τοῦ μεσαίωonos), ὁ Ἀστράς (ὁ Ἀστερίων), τὸ Λιθαρτζινό, τὸ Λεχουρίτικο, τὸ Κερτεζίτικο (οἱ Καλλίφωνοι), τὸ Ζέμπε, ὁ Τάρταρος κτλ. — Ὁ δὲ Πολύδιος (Δ'. 70, 6-11) λέγει ὅτι «κατὰ τὴν ἀφ' ἐσπέρας πλευρὰν τῆς Ψωφίδος καταφέρεται λάβρος χειμάρρου· ποταμὸς (τὸ Νουσαῖτικο π), ὃς κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χειμῶνος ἄδατός ἐστι, ποιεῖ δὲ τὸ παράπην ἐχυρὰν καὶ δυσπρόσοδον τὴν πόλιν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος τοῦ ἐν βραχεῖ κατειργασμένου ὑπ' αὐτοῦ φερομένου ἐξ ὑπερδεξίων τόπων· παρὰ δὲ τὴν ἀπ' ἡρῶς» (οὐχὶ ὀρθὸν τοῦτο· διότι ὁ ἐν λόγῳ ποταμὸς παραρρεῖ ἀπὸ Ν. καὶ ἀπὸ Ν'Α. τὴν Ψωφίδα καὶ οὐχὶ ἀπ' Ἀνατολῶν) «πλευρὰν ἔχει τὸν Ἐρύμκνον, μέγκν καὶ λάβρον ποταμόν· ὑπὲρ οὗ πολὺς καὶ ὑπὸ πολλῶν τεθρύληται λόγος· τοῦ δὲ χειμάρρου προσπίπτοντος πρὸς τὸν Ἐρύμκνον, ὑπὸ τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέρος τῆς πόλεως συμβαίνει. . . ». Ὡστε ὁ Πολύδιος

διαρρήδην καλεῖ τὸν μέσον ποταμόν, δηλ. τὸ Λιβαρτζινὸ, Ἐρύμανθον, τὸ δὲ Νουσαίτικο καλεῖ λάθρον χεῖμαρρον. Τοῦτον δ' ἀκολουθῶν ὁ Κούρτιος καὶ σχετίζων τὸ πρᾶγμα πρὸς τὰ ὑπὸ Πausανίου λεγόμενα καλεῖ ἐπίσης τὸ Λιβαρτζινὸ Ἐρύμανθον καὶ τὸν ἀνατολικὸν Ἐρύμανθον, δηλ. τὸ Λιβαρτζινὸ, τὸ Λεχουρίτικο καὶ τοὺς Καλλιφώνους, ἀπὸ τῶν νοτιῶν κλιτύων τῶν ὀπίων πηγάζει τὸ Λιβαρτζινὸ, ταύτας λοιπὸν τὰς διακλαδώσεις τοῦ Ἐρυμάνθου ὄρους κκελεῖ Λάμπειαν, ἐξ ἧς τὰς πηγὰς ἔχει ὁ Ἐρύμανθος, κατὰ συνέπειαν δ' Ἀροάνιον καλεῖ τὸν ἕτερον ποταμόν, τὸ Νουσαίτικο, τὸν λάθρον χεῖμαρρον τοῦ Πολυβίου. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Κουρτίου, κατὰ γε τὴν ἐμὴν γνώμην εἶνε δυσπαράδεκτος· διότι πρῶτον μὲν ἡ ὀνομασία τοῦ Ἀροάνιου εἶνε προσφυστέρα τῷ Λιβαρτζινῷ ποταμίῳ, ὅπερ προσεγγίζει πὼς πρὸς τὰ ὄρη Ἀροάνια, ὡς ἐκλήθη Ἀροάνιος ὁ πρὸς Ἀ. τοῦ Κλείτορος πηγάζων ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Ἀροανίων καὶ ἐπίσης Ἀροάνιος ἐκλήθη καὶ μικρὸς χεῖμαρρος ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Φενεοῦ πηγάζων ἐπίσης ἐκ τῶν Ἀροανίων· τῷ ὄντι δ' αἱ ὑπὲρ τὸ Σωποτὸν πηγαὶ τοῦ Ἀροάνιου τούτου, δηλ. οἱ βουνοὶ Τάρταρος καὶ Ζέμπι, ἄπτονται σχεδὸν τῶν ὑπὲρ τὸν Πρυόλιθον δυσμικωτάτων διακλαδώσεων τῶν Ἀροανίων, ἐκ τούτου δὲ προσφυσῶς ἐκλήθη καὶ ὁ πρῶν δῆμος Ἀροανίας ὡς κείμενος ἐν τῷ ἄνω ῥῶ τοῦ Ἀροάνιου τούτου· δεῦτερον δὲ δὲν κεῖται ἀπωτέρω τῆς πόλεως ὁ μεσαῖος χεῖμαρρος (τὸ Λιβαρτζινὸ) μᾶλλον τοῦ ἐτέρου, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ ἡ κυρία ὄψις καὶ τὸ κέντρον τῆς Ψωφίδος ἦτο παρὰ τὸν μεσαῖον χεῖμαρρον καὶ τὰ παρὰ τὸν χεῖμαρρον τοῦτον νότια καὶ νοτιοανατολικά τείχη τῆς πόλεως εἶνε περίπου 1500 μέτρων μήκους, ἐν ᾧ τὰ παρὰ τὸν δυτικὸν χεῖμαρρον εἶνε μόνον 500 περ. μέτρων, ἐπὶ πλέον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὸν μεσαῖον χεῖμαρρον ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἔδαφος εἶνε μᾶλλον ὀμαλόν, τὸ δὲ παρὰ τὸν δυτικὸν ἀπότομον καὶ μᾶλλον ἀπόκρημνον, ἐπομένως ὁ Πausανίας πιθανώτατα κατ' ἐμὲ Ἀροάνιον μὲν καλεῖ τὸν μέσον, Ἐρύμανθον δὲ τὸν δυτικὸν χεῖμαρρον. Ἐξομαλίζονται δὲ κατ' ἐμὲ ἀμφοτέρω τὰ χωρία, ἐὰν ἀποδεχθῆ τις ὅτι καὶ ὁ μετὰ τὴν ἔνωσιν

τῶν τριῶν χειμάρρων μέγας ποταμὸς Ἐρύμανθος ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἕκαστος τῶν τριῶν, καὶ διὰ τοῦ κοινοῦ τούτου ὀνόματος καλεῖ τὸν μέσον χειμάρρον ὁ Πολύβιος, εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο μᾶλλον ἀρμόζει τῇ δυτικῇ καὶ ὡς μείζονι καὶ ὡς ὀρητικωτέρῳ καὶ ὡς πολυδρυτέρῳ, ἀλλ' ὅτι πιθανῶς καὶ ἕκαστος τῶν τριῶν εἶχε καὶ ἴδιον ὄνομα, ἐξ ὧν μόνον τὸ τοῦ μέσου γνωρίζεται ἡμῖν διὰ Πausανίου, ὅστις μέσος καλούμενος κατὰ τὸν ἄνω ῥοὺν αὐτῶν τοῦλάχιστον Ἀροάνιος ὡς προσεγγίζων τοῖς Ἀροάνιοις ὄρεσι δι' ἐπεκτάσεως ἐκλήθη τοιοῦτος καὶ κατὰ τὸν κάτω ῥοὺν αὐτοῦ τὸν παρὰ τὴν συμβολὴν ἐπὶ Πausανίου τέσσαρας αἰῶνας περίπου μετὰ τὸν Πολύβιον ἐπισκεψαμένου τὴν Ψωφίδα.

Παραπέμπων τὴν περαιτέρω λύσιν τῆς διαφωνίας ταύτης ἄλλοις εἰδικωτέροις καλῶ ἐφεξῆς τὸν μὲν ἀνατολικὸν χειμάρρον Σείριον (ἢ ποταμὸν τῶν Σειρῶν), τὸν δὲ μεσαῖον Ἀροάνιον, τὸν δὲ δυσμικὸν Ἐρύμανθον, τὸν δὲ μετὰ τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν Ἐρύμανθον (Ντουάναν), Λάμπειαν δὲ (μοῖραν Ἐρυμάνθου), ἐν ἣ κατὰ Διόδωρον (Δ'. 12, 1) ὁ Ἡρακλῆς συνέλαβε τὸν Ἐρυμάνθιον κάπρον, καλῶ τὴν περὶ τὸν νῦν Ἀστράν διακλάδωσιν τοῦ πολλοῦ Ἐρυμάνθου.

Ἐν τῇ γωνίᾳ λοιπὸν τῶν παραποτάμων Ἀροαρίου καὶ Ἐρυμάνθου ἔκειτο ἡ περιφανὴς πόλις Ψωφίς, «τὸ παλαιὸν κτίσμα τῆς Ἀρκαδικῆς Ἀζανίδος» (Πολύβ. Δ'. 70, 3) ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ κωνοειδοῦς βουνοῦ, οὗ ἡ μὲν κορυφὴ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις, αἱ δὲ κλιτύες καὶ τὰ παραποτάμια ὀμαλὰ ὡς κάτω πόλις.

Τὰ τεῖχη τῆς Ψωφίδος εἶνε καθαρῶς ἰσοδομικοῦ ῥυθμοῦ, ἀρχομαι δὲ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς ἄνω τοῦ νῦν χανίου τοῦ Μπάμπουρα, ὅπερ κεῖται ἐπ' αὐτῆς σχεδὸν τῆς συμβολῆς Ἀροαρίου καὶ Ἐρυμάνθου. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ παραποτάμου Ἐρυμάνθου τὸ δυσμικὸν τεῖχος ἀκολουθεῖ τις καλῶς ἐκ τοῦ βραχύδους χείλους, διότι ὑπ' αὐτὸ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εἶνε κλιτὺς μᾶλλον ἀπότομος ἢ καὶ κρημνὸς πρὸς τὸν ποταμόν, ὡς καὶ ὁ Πολύβιος λέγει, ἐκτὸς δὲ τοῦ τεύχους εἶνε καὶ ἡ ἀύλαξ, δι' ἧς διοχετεύεται πρὸς ἄρδευ-

σιν τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς τοῦ Κατριᾶ (ἴδε κατωτέρω) εἰς τὸ χάνι τοῦ Μπάμπουρα, ἢ δ' ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ τείχους μέχρι τοῦ ποταμοῦ κυμαίνεται περὶ τὰ 30 μέτρα. Ἀπὸ τῆς ἄνω δὲ ῥηθείσης ΝΔ. γωνίας τοῦ τείχους καὶ πρὸς Ἀ. καὶ πρὸς Β. καὶ περὶ τὸν χριστιανικὸν ναῖσκον, ὡς ῥηθήσεται, καὶ ἐπὶ σειρὰν ἀνὰ τὸ δυτικὸν τεῖχος, ὅλος λοιπὸν ὁ χώρος τοῦ ΝΔ. διαμερίσματος τῆς πόλεως καλεῖται νῦν *Μπραῖμη καταροάχη*.

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τείχους οὐδαμοῦ φαίνονται ἴχνη πύργων, ἐν δὲ τῇ μέσῳ που τοῦ μήκους αὐτοῦ διατηρεῖται ἄριστα μέρος τείχους παρά τινα καμπὴν αὐτοῦ εἰς ὕψος 4 μέτρων καὶ εἰς ὀριζόντιον μήκος 12 μέτρων. Περαιτέρω δὲ πρὸς Β. τῆς ἄνω θέσεως καὶ ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς πόλεως κατέρχεται ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. μέχρι σχεδὸν τῶν τειχῶν μία βράχης πυριτικοῦ πετρώματος, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς δ' ἄκρας τῆς βράχews ταύτης καὶ πρὸς Β. αὐτῆς ἐν ἄλλῃ μικρᾷ βράχει συνεχομένη πρὸς ταύτην εὐρίσκονται κατὰ χώραν ἐν διακεκομμένη σειρᾷ θεμέλια τειχῶν ἰσοδομικῶν σχηματίζοντα τοξοειδῆ ἄλυσιν καὶ ἀνοιγόμενα πρὸς Β. καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. Ἐὰν δ' ἀληθεύῃ ἢ δῆλωσις τοῦ Κουρτίου καὶ ἄλλων ἀρχαιολόγων ὅτι εὗρον ἐκεῖ πού τὸ ἀνοιγμα θεάτρου ἀνοιγομένου πρὸς Δ., αὕτη πλέον εἶνε ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ δυσμικῇ κλιτύϊ τοῦ βουνοῦ τῆς ἀκροπόλεως· διότι τὰ μὲν ῥηθέντα θεμέλια τειχῶν ἐμφαίνουσι τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ θεάτρου ἐκεῖ, ἐνθα ἐπερατοῦντο τὰ βάρθρα ἄνω, τὸ δὲ πρὸς Δ. καὶ τὰ ΒΔ. αὐτῶν φυσικὸν κοίλωμα, εἰ καὶ νῦν εἶνε σφόδρα ἐπικλινές, ἀπετέλει τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου, ὃ δὲ νῦν ἐπικλινῆς ἀγρὸς τοῦ Μπάκκ, ὃ περὶ τὰ 20 μέτρα ἀπέχων τοῦ δυτικοῦ τείχους τῆς πόλεως, ἀπετέλει τὸν χώρον τῆς ὀρχήστρας καὶ τῆς σκηνῆς, ὥστε τὸ ὅλον θέατρον ἠνοίγετο τῇ ὄντι πρὸς Δ. ἢ πρὸς τὰ ΒΔ. Ἰχνη ὅμως καθισμάτων οὐδαμοῦ νῦν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὑπάρχουσιν. Ὁ χώρος δ' οὗτος τοῦ κοιλώματος εἶνε ἀρκούντως εὐρύς, ὥστε τὸ θέατρον νὰ ἦτο οὐχὶ μικρόν, ἀλλ' ἀνάλογον τῆς πόλεως.

Τὰ δυτικὰ τεῖχη τῆς πόλεως ἀκολουθοῦντα ἐν γένει τὴν ὁδὸν ἀπὸ χανίου Μπάμπουρα εἰς Νουσάν ἀριστερᾷ τοῦ Ἐρυ-

μάνθου καὶ ἔχοντα μῆκος 500 μέτρων περίπου παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰω. Νικολακοπούλου κάμπτονται διὰ γωνιώδους καμπῆς παρὸς Ἀ. (ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ΝΔ. πρὸς τὰ Ν'Α.) καὶ διευθύνονται καταφανῆ μέχρι σχεδὸν τοῦ ὕψους τῆς ἀκροπόλεως, ἐκεῖ δὲ ἐν τινι θέσει παρὰ δρυὶ μέτρα τινὰ πρὸς Ἀ. τῆς γωνιώδους καμπῆς τὸ προφανῶς ὀρώμενον ὀλόκληρον πάχος τοῦ τείχους εἶνε 3,25 μέτρων. Κατόπιν τὸ τείχος ἐξαφανίζεται καθ' ἅπαντα τὸν πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως χῶρον μέχρι που τῆς Β'Α. γωνίας καὶ κάτωθεν αὐτῆς (ἐπὶ τοῦ Ἀ. τείχους) ἐπὶ τι διάστημα ὡς φαίνεται δ', ἐνταῦθα τὸ τείχος ἐξετείνετο πρὸς Β. τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως καὶ οὐχὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ῥάχους καὶ κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως, ὡς ἐν τῇ Πάφῃ, ὥστε ἱκανὸς χῶρος καὶ ἐκ τῆς βορείας κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, δηλ. ἐκ τῆς κλιτύος τῆς πρὸς Β. τοῦ βουνοῦ τῆς ἀκροπόλεως τῆς πρὸς τὸ διάσκελον μεταξὺ ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν πρὸς τὰ Β'Α. καὶ βόρεια ὑψηλοτέρου βουνοῦ περιείχετο ἐντὸς τῶν τειχῶν.

Τὸ δ' ἀνατολικὸν τείχος τῆς πόλεως ἄρχεται φαινόμενον κατὰ χῶραν ἐν θεμελίαις καὶ εὐδιακριτώτερον πάντων τῶν ἄλλων 50 μέτρα περίπου κατωτέρω τῆς ἀοράτου Β'Α. γωνίας τοῦ ὄλου τείχους ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς καὶ κατέρχονται καθ' ὄλην τὴν κλιτὸν μέχρι τῆς Ν'Α. γωνίας τοῦ ὄλου τείχους ἀκολουθοῦντα περίπου διεύθυνσιν κατ' ἀρχὰς μὲν νοτιοανατολικήν, ἐν ἣ διακρίνονται σαφῶς πέντε τετράπλευροι πύργοι, ὧν ὁ πρῶτος ἐν τῇ πρώτῃ ἐκεῖ ἐπάνω ἐμφανίσει τοῦ τείχους· κατὰ δὲ τὸν πέμπτον πύργον κάμπτει τὸ τείχος τοῦτο πρὸς Δ, καὶ εἶτα πρὸς Ν. μέχρι τῆς ὄλης Ν'Α. γωνίας· ἐν τῇ λεχθείσῃ δὲ ταύτῃ πρὸς Ν. καμπῇ εἶνε εἰς μὲν πύργος μέτρα τινὰ μετ' αὐτὴν καὶ ἄλλος ἐν αὐτῇ τῇ Ν'Α. γωνίᾳ. Ὡστε ἐπτὰ ἐν ὄλῃ τετράπλευροι πύργοι ἰσοδομικῶς κατεσκευασμένοι καὶ πρὸς τὰ ἔξω τοῦ τείχους ἐκτισμένοι εἶνε κατὰ χῶραν, οἱ μόνοι ἄλλως τε καθ' ἅπαν τὸ Ψωφίδιον τείχος. Τὸ ὄλον δὲ τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν διάστημα εἶνε 600 μέτρων περίπου.—Τοῦ δὲ πύργου τῆς Ν'Α. γωνίας αἱ πλευραὶ ἔχουσι μῆκος ἀνὰ 7 μέτρα, σωζόμενον δ' ὕψος ἐνὸς μέτρου. Μεταξὺ δὲ τοῦ πύργου τούτου καὶ

του εγγυς προς Β. αυτου ρηθέντος εινε απόστασις 50 μέτρων περίπου, εν τῷ μέσῳ τῆς οποίας πιθανώτατα ἦτο πύλη, δηλ. ἡ ἀνατολικὴ πύλη τῆς πόλεως, διότι καὶ ἡ θέσις αὕτη νῦν λέγεται *Πόρτες* καὶ τὸ ἔδαφος εἶνε ὀμαλὸν καὶ ἐπίκαιρον πρὸς πύλην καὶ ἡ ὁδὸς Δίβρης - Λιβαρτζίου ἢ διερχομένη καὶ παρὰ τὴν μονὴν τῶν Τριποτάμων διέρχεται νῦν ἐκεῖθεν ἀκριβῶς διὰ μέσου ἀμπέλων τῆς Χωζόβης κειμένων πασῶν ἐντὸς τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν, δηλ. ἐντὸς τοῦ νοτιοανατολικοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Τὰ νότια τέλος (ἢ μάλλον τὰ ΝΝ'Α.) τείχη τῆς πόλεως τὰ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Ἀροαρίου εἰσι πανταχοῦ σχεδὸν ἀφανῆ, εἰ καὶ ταῦτα θὰ ἦσαν τὰ ἰσχυρότατα διὰ τὸ ὀμαλὸν τοῦ χώρου, διότι τὸ ἔδαφος εἶνε πεδινὸν καὶ καλλιεργεῖται εἰς ἀμπέλους ἐν τῇ Ν'Α. γωνίᾳ καὶ ἐφεξῆς εἰς ξηρικὰ σιτηρά, καθ' ὅσον ὁ μὲν Ἀροάνιος εἶνε ἐντελῶς ξηρὸς θέρους. ὡς εἴρηται, τὰ δ' ὕδατα τῶν πηγῶν τῶν παρὰ τὰ χωρία Λιβαρτζιον, Λεχούριον καὶ Κερέσοβαν ὀχθῶν αὐτοῦ, ὑπὲρ τὸ δίωρον ἀπέχοντα τῆς Ψωφίδος, δὲν φθάνουσι μέχρις αὐτῆς ὡς χρησιμοποιούμενα πρὸς ἄρδουσι ἀλλων ἐγγυτέρων ταῖς πηγαῖς παροχθίων ἀγρῶν. Δύναται τις δ' ὅμως νὰ παρακολουθήσῃ εἰκαστικῶς τὴν θέσιν τῶν τειχῶν ἐκ φυσικοῦ τινος χείλους τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ χεῖλει ἴχνη τινὰ τειχῶν εἰσι, κάτωθεν δ' αὐτοῦ ἔδαφος ἡρέμα ἐπικλινὲς πρὸς τὸν Ἀροάνιον καὶ εἰς ἰπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χείλους μέτρων 10-30. Ἀρχόμενα δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ρηθέντος πύργου τῆς Ν'Α. γωνίας ἀκολουθοῦσι διεύθυνσιν πρὸς τὰ ΝΔ., ἀλλ' οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν, ἀλλὰ μάλλον κατὰ σφόδρα ἀνοικτὴν τοξοειδῆ ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ δὲ τοῦ οἴκου που τοῦ Πλιάκα πρὸς τὴν μονὴν κλίνουσ' πρὸς τὰ ΒΔΔ. καὶ ἐκεῖθεν πάλιν πρὸς τὰ ΝΔ. μέχρι τῆς ἀρχικῆς ΝΔ. γωνίας. Ἄλλ' ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ τμήματι (μονῆς-ΝΔ. γωνίας) σώζονται ἐνιαχοῦ προφανῶς τὰ θεμέλια τῶν τειχῶν καὶ τὸ χεῖλος τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ στηρίζονται, διότι ὁ ὑπ' αὐτὸ χώρος πρὸς τὸν Ἀροάνιον εἶνε ἀρκούντως ἐπικλινής, ἔχουσι μάλιστα ἐν τῷ μέσῳ καὶ γωνιώδη καμπὴν ἀλλὰ

καὶ ἐνταῦθα οὐδαμῶς ἀπέμειναν ἴχνη πύργων. Τὸ μήκος δὲ τῶν νοτίων τούτων τειχῶν ὑπολογίζω ὅτι ὑπερέβαινον τὰ 1500 μέτρα ἐπομένως τὸ ἐμβαδὸν τῆς ὅλης πόλεως τῆς ἔνδον τῶν τειχῶν ἦτο περίπου 800 στρεμμάτων

Ὁ βουνὸς τῆς ἀκροπόλεως δ' ἔχων ὕψος ὑπὲρ τὴν κάτω πόλιν 80 περίπου μέτρων ὑψοῦται κωνοειδῶς καὶ πρὸς ὅλα τὰ πέρας ἔχει ἀποκρήμνους κλιτῆς, εἶνε νῦν γυμνότατος καὶ πετρώδης καὶ χωρίζεται, ὡς εἴρηται διὰ διασκέλου ἀπὸ τοῦ πρὸς Β. καὶ Β'Α. ἐκτεινομένου ὑψηλοτέρου βουνοῦ τῆς Χωζόβης, ἐκ τοῦ διασκέλου δ' ἐκείνου ὑπήρχεν ἴσως ἐπὶ τοῦ πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως τείχους καὶ πύλη ἢ πυλῆς τις πρὸς εἴσοδον καὶ ἀνάθασιν πρὸς αὐτήν. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκροπόλει τὰ πάντα σχεδὸν ἔχουσι μεταβληθῆ διὰ τοῦ φραγκικοῦ συνοικισμού, περὶ οὗ ἀλλαγῆ βῆθήσεται, διότι οὔτε τὸ ἰδιαιτέρον τείχος τὸ περιβάλλον τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ψωφίδος διακρίνεται νῦν οὔτε ἄλλα σημαντικὰ ἀρχαῖα ἴχνη, μόνον δ' εὐδιάκριτον εἶνε μέρος τοῦ πρὸς Β. τείχους τοῦ περιβόλου αὐτῆς, ὅπερ, ἀρχαῖον ὄν ἐν ταῖς θεμελίαις, ἐπεσκευάσθη καὶ συνεπληρώθη μεταγενεστέρως.

Μεταξὺ δὲ τῆς τελευταίας ἄκρας τῆς ἄνω ῥηθείσης βράχως τῆς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκφυομένης καὶ τῆς παρὰ τὸ θέατρον μικρᾶς βράχως εἶνέ τινα θεμέλια ἰσοδομικῶν τειχῶν ὡς ἀναλήμματα πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ ἐδάφους χρησιμεύσαντα. Τοιαῦτα δ' ἀναλήμματα πολλὰ εἰσι καὶ καθ' ἅπασαν τὴν πρὸς Ν. τοῦ βουνοῦ τῆς ἀκροπόλεως ἀπότομον κλιτὴν πρὸς τὸν Ἀροάνιον.

Ἐν δὲ τῷ ὀμαλῷ χώρῳ τῆς κάτω πόλεως παρατηροῦνται πλείστα ἴχνη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὧν τὰ ἐξῆς κυριώτατα :

1) Ὀλίγον ὑψηλότερον καὶ πρὸς τὰ Β'Α. τῶν ἄνω ἄλωνίων ἐπὶ μόλις ὑπὲρ τὸ ὀμαλὸν ἔδαφος ὑψομένου λοφίσκου καὶ ἐγγὺς πρὸς τὰ Ν'Α. τῆς τελευταίας ἀκίδος τῆς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκφυομένης βραχώδους βράχως, περὶ ἧς ἐρρήθη ἄνω, ἔνθα ὑψοῦται πρῖνός τις, εἰσὶν ἀρχαῖα θεμέλια οἰκοδομήματος μετὰ διαστάσεων μέτρων περίπου 22×9 εἶνε πιθανῶ-

τατα θέσις ἀρχαίου ναοῦ, ὑπὲρ ὃν ἐκτίσθη κατόπιν χριστιανικὸς ναὸς ἀγνώστου νῦν ἀγίου, ὃν ὁμοῦς ἀναγνωρίζειει ὡς χριστιανικὸν ναὸν καὶ ἡ νῦν ζῶσα παράδοσις.

2) Πρὸς τὰ ΝΔΔ. τῆς μονῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν βημάτων ἀπ' αὐτῆς κείνται κατὰ χώραν τὰ θεμέλια μεγαλοπρεπεστάτου καὶ μεγάλου οἰκοδομήματος, ὅπερ καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων Ἑλληνικόν, ἐκτεινομένου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Καὶ ὁ μὲν νότιος αὐτοῦ τοίχος, ὅστις πιθανώτατα ἐχρησίμευε καὶ ὡς μέρος αὐτοῦ τοῦ νοτίου τείχους τῆς πόλεως, ἰσοδομικῶς ὠραίος, ἔχει μῆκος μὲν 15 μέτρων, σωζόμενον δ' ὕψος 3 μέτρων, ὁ δ' ἀνατολικὸς τοίχος ἔχει μῆκος 23 περίπου μέτρων, ὁ δὲ βόρειος τοίχος ἔχει κομψότατα θεμέλια μετὰ ἐσωτέρου διαμερίσματος ὡσεὶ ὀπισθοδόμου ναοῦ. Πρὸς Δ. δὲ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου καὶ μέχρι τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ χώρου τῆς πόλεως ἔνδον τοῦ τείχους εἶνε καὶ ἄλλα θεμέλια ἄλλων οἰκοδομημάτων, ἀλλ' ἀτελεῖ.

3) Αὐτὴ ἡ μονὴ τῶν Τριποτάμων, ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τιμωμένη, χρησιμεύει νῦν ὡς ἐνοριακὸς ναὸς καὶ ὡς κοινοτικὸν σχολεῖον τῆς κοινότητος τῶν Τριποτάμων, ἧς τὰ οἰκήματά εἰσιν ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς πόλεως· πρὸς τιμὴν δὲ τῆς Θεοτόκου τελεῖται ἐκκλησιαστικὴ τε καὶ ἐμπορικὴ πανήγυρις τῇ 23 Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους· αὕτη δ' ἡ μονὴ ἐκτίσθη μὲν ὑπὸ τοῦ Παπουλάκη τῷ 1825—26, ἐλεηλατήθη δ' ὑπὸ τῶν Τουρκοαἰγυπτίων τοῦ Ἰμβραήμ τῇ 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1826, ὑφίστατο δὲ κατόπιν ὡς μονὴ καὶ διελύθη τῷ 1836 (ἴδε Καλαβρ. ἐπετηρίδα μου σελ. 57—59, 230—232). Ἡ μονὴ λοιπὸν αὕτη, δηλ. καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ περιβόλος καὶ τὰ κελλία αὐτῆς, ἐκτίσθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ ἀρχαίου ὕλικου καὶ πιθανῶς ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἐρυκίνης Ἀφροδίτης, πολιούχου τῆς Ψωφίδος, ἔνδον καὶ ἐγγὺς τῶν νοτίων τειχῶν τῆς πόλεως τῆς ἀρχαίας. Τὸν ὑπόστεγον πρόναον τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς ἐκατέρωθεν ἐστήριζον δύο καλῶς κατεσκευασμένοι ἀρχαῖοι ῥαβδῶτοι σπόνδυλοι, ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν λίθων ἐν τῷ ἄνω μέρει τῶν σπονδύλων τῶν

ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν ἦσαν ἀτελῶς γε-
 γλυμμένοι δύο μικραὶ ἀνθρώπινα κεφαλὰ εὐτελοῦς τέχνης
 (Ἀζανιάς μου σελ. 19), ἐξ οὗ φαίνεται πιθανόν, εἰ καὶ δὲν
 μαρτυρεῖται οὔτε ἱστορικῶς οὔτε ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ὅτι
 προϋπῆρχεν ἐκεῖ ἀρχαιότερός τις, βυζαντιακὸς ἴσως, χριστια-
 νικὸς ναὸς. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἐξώστης τοῦ πρὸς τὰ Ν᾽Α τοῦ
 ναοῦ τῆς μονῆς κελλίου ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἀρχαίων διαπον-
 δύλων κίωνων μετὰ ὀρικοῦ κιονοκράνου. Νῦν δ' ὅμως καὶ οἱ
 κίονες οὗτοι τοῦ κελλίου ἐκρημνίσθησαν καὶ ὁ πρόναος κα-
 τερρίφθη ὑπὸ τῆς κοινότητος καὶ ἐκτίσθη εἰς γυναικωνίτιν ὡς
 συμπλήρωμα τοῦ ναοῦ καὶ ὁ πρὸς Ν. τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς
 χῶρος περιεφράχθη διὰ τοίχου, ἔχοντος ἐπίσης ἀρχαίον ὕλι-
 κόν, εἰς νεκροταφεῖον. Ἐν δὲ τῇ νοτιά ἐξωτερικῇ προσόψει
 τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς ἐπὶ πλακὸς μεγάλης ἀρχαίας
 ἐντετοιχισμένης εἰσὶν ἐγγεγλυμμένα σταυροὶ βυζαντιακοὶ καὶ
 κοσμῆματα βυζαντιακά. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ καὶ ἐντὸς
 τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς εἶνε διεσπαρμένα· α') σπόνδυλος
 κίονος κυλινδροειδῆς ἀρράδωτος διαμέτρου 0,30 καὶ μή-
 κους 2,50· β') σπόνδυλος κατὰ τὸ ἥμισυ ραβδωτὸς διαμέ-
 τρου 0,30 καὶ μήκους 2,25· γ') τρεῖς σπόνδυλοι κίωνων
 κεχωσμένοι ὄρθιοι ἀρράδωτοι, ὁ μὲν διαμέτρου 0,65 καὶ
 μήκους ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους, 0,70, ὁ δὲ 0,69 καὶ 0,70, ὁ δὲ
 0,69 καὶ 0,80· δ') σπόνδυλος ραβδωτὸς διαμέτρου 0,40
 καὶ μήκους 1,47· ε') σπόνδυλος ἀρράδωτος μετὰ ὀπῆς
 (ὁ μόνος ἐνταῦθα μετὰ ὀπῆς) πρὸς συγκόλλησιν, διαμέτρου
 0,35 καὶ μήκους 1,45, παχύτερος δὲ πρὸς τὸ ἕτερον
 ἄκρον, ὑπὲρ ὃ πιθανῶς ἐτίθετο τὸ κιονόκρανον· στ') σπόνδυλοι
 κίωνων ἐπίσης εἰσὶν ἐντετοιχισμένοι καὶ ἐν ταῖς ἑξωτερικαῖς
 τοίχου τοῦ πρὸς Ν τῆς μονῆς ἐσχάτως κτισθέντος περιβόλου
 τοῦ νεκροταφείου· ζ') Πρὸς Ἀ. τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς καὶ ἐντὸς
 τοῦ περιβόλου αὐτῆς ἐννέα ἐν σειρᾷ τετράγωνοι λίθινοι βάσεις
 μετ' ὀπῆς εἶνε ἐγκεχωσμένοι ἐν τῷ ἐδάφει, ὧν τὸ τετράπλευ-
 ρον ἔχει διαστάσεις 0,25 καὶ 0,30 περίπου, ἴσως ἀρχαῖα
 κιονόκρανα ἀνεστραμμένα· η') Ἐπίσης πολλαχοῦ καὶ τῶν τοί-

χων καὶ τοῦ περιβόλου καὶ περὶ τὴν μονὴν κεῖται τῆδε κἀ-
κεῖσε πολὺ ἀρχαῖον ὕλικόν.

4) Ἐγγὺς πρὸς Β. τῆς μονῆς ἀνεσκάφη ἐσχάτως μαρμά-
ρινος σπόνδυλος μετ' ὀπῆς ἐν τῷ ἐτέρῳ ἄκρῳ καὶ μετ' ἀμφο-
τέρων τῶν ἄκρων παχυτέρων μήκους 2,10 καὶ διαμέτρου 0,21.
Εἶνε τὸ μόνον μαρμάρινον λείψανον τὸ εὑρεθὲν ἐν Ψωφίδι,
διότι πάντα τᾶλλά εἰσιν ἐκ τοῦ συνήθους ἐγγχωρίου τιτανολίθου.
Ὁ κίων οὗτος ἔχει νῦν τοποθετηθῆ ἐν τῇ πρὸς Ἀ τῶν Πορ-
τῶν ἀδλῆ τοῦ οἴκου τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητος.

5) Ἐν τῇ δὲ μονῆς—Πόρτες (Δίδρης—Λειδαρζίου) τῇ
διερχομένη διὰ μέσου τοῦ χώρου τῆς κάτω πόλεως καὶ πρὶν ἢ
φθάσῃ τις εἰς τὰς ἄνω ῥηθείσας ἀμπέλους κεῖται κεχωσμένος
κατὰ τὸ πλεῖστον μέγας σωλὴν ἐκ λίθου ἐγγχωρίου.

6) Πολλαχοῦ τοῦ χώρου τῆς πόλεως ἐν τῇ ἀροτριάσει καὶ
καλλιεργίᾳ πλείονα μὲν παλαιότερον, ὀλίγα δὲ νῦν εὑρίσκον-
ται ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, ὅσον νομίσματα παντοῖα, ἀνα-
θήματα, πήλινα καὶ μετάλλινα εἰδώλια, ἀγγεῖα ποικίλα ἅπας
δ' ὁ χῶρος βρῆθαι θραυσμάτων κεραμείων καὶ θραυσμάτων
πηλίνων ἀγγείων ὀπτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἔχομεν προφανῆ
πολλὰ ἐρείπια καὶ ἴχνη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὡς ἑξῆς:

1) Ἐν τῷ Ἐρυμάνθῳ χειμάρρῳ (τῷ Νουσαϊτικῷ ποταμῷ)
ὀλίγον ἀνωτέρω (περὶ τὰ 20 μέτρα) τῆς σημερινῆς καμπύλης
γεφύρας κεῖνται καταφανέστατα τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας γεφύρας
καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ὁ ἀρχαῖος πούς αὐτῆς εἶνε
ὀλόκληρον τεῖχος ἐξ ὀγκολίθων ἰσοδομικῶς ἐκτισμένων πάχους
4 μέτρων καὶ ὕψους σωζομένου ὑπὲρ τὸ μέτρον τοῦτο ἐφ' ὅσον
γινώσκω, οὐδεὶς τῶν γραψάντων περὶ Ψωφίδος παρετήρησεν,
ἐπιστῶ δὲ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων πρὸς περιφρούρησιν
καὶ διαφύλαξιν τοῦ σπουδαίου τούτου σημείου, διότι ἴσως οὐ-
δαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑπάρχει οὕτω σαφέστατον μνημεῖον γεφύρας
ἐκ τῆς κλασικωτάτης ἀρχαιότητος. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι
δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἐπάνω τοῦ φυσικοῦ βράχου σφῆζον-
ται ἀκόμη κατὰ χῶραν λίθοι καὶ τοῦ ἐτέρου ποδὸς τῆς ἀρ-

χαίας γεφύρας, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ μὲν ἐκ δεξιῶν πούς αὐτῆς ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ καὶ νῦν ὑπάρχοντος ἀσαλεύτου βράχου, ὁ δ' ἐξ ἀριστερῶν ἐπὶ τοῦ πετρώδους ἐδάφους.

2) Καὶ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ χανίου τοῦ Μπάμπουρα καὶ ἐν τοῖς τοίχοις αὐτοῦ ἔχει συσσωρευθῆ πλῆθος σπονδύλων κίωνων ποικίλων καὶ ὁμοίων πῶς πρὸς τοὺς ἐν τῇ μονῇ ῥηθέντας.

3) Πρὸς τὰ ΝΔ τῆς μονῆς καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀροανίου ὑπάρχει πηγὴ ὀλίγου ὕδατος, *Παληομάγγανο* καλουμένη, πρὸς Ἀ. καὶ ἐγγύτατα τῆς ὁπίας ὁ Ἀροάνιος ἐσχάτως ἀνέσκαψε πλάκας, ἔδαφος κεραμόστρωτον μετ' ἐπιμήκων ἐσοχῶν, ὡς ἐν τῇ Παλαίστρα τῆς Ὀλυμπίας, κιονόκρανον ἀνεστραμμένον καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἔχνη, δεικνύοντα ἐν συνόλῳ οἰκοδόμημα παρόχθιον καὶ μεταγενέστερον, εἰς κτίσιν τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἀρχαῖον ὕλικόν.

4) Ὁ ἀπέναντι καὶ πρὸς Ν. τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀροανίου ἐπιμήκης ἀπὸ τῶν Ν Δ. πρὸς τὰ Β'Α. ἐκτεινόμενος λόφος, ἐνθα νῦν αἱ ἄμπελοι τοῦ χωρίου Μοστενίτσης - Τριποτάμων, καλεῖται νῦν *Μπαρμπανίτσια* (ἦ). Ἐν τούτῳ λοιπὸν ἀπέναντι καὶ πρὸς Ν. τῶν Πορτῶν καὶ τῶν ἀμπέλων τῆς Χωζόδης ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀροάνιον κλιτύϊ εὐρέθησαν θεμέλια καὶ ἔχνη ἀρχαίων οἰκοδομημάτων ὑπεμφαίνοντα ἐκεῖ προάτιόν τι τῆς πόλεως, ὕπερ ἐπιβεβαιούσι καὶ τὰ πολλαχού τῆς Μπαρμπανίτσης κεράμεια καὶ ἄλλα συντρίμματα ἀρχαῖα. Ἀπέναντι δὲ καὶ περὶ τὰ 40 μέτρα πρὸς τὰ Ν'Α. τῆς πηγῆς τοῦ Παληομαγγάνου καὶ ἐγγύτατα ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀροανίου ὑπάρχει καὶ ἡ πηγὴ Ζῶη βροῦσι καλοῦ ὕδατος, ἀφ' ἧς καὶ οἱ Ψωφίδιοι πάλαι ἐν μέρει καὶ οἱ νῦν περιόικοι ὕδρευονται.

5) Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου καὶ ἔξω τοῦ καλυβίου τοῦ Γ. Παπασημακοπούλου παρὰ τὴν ὁδὸν Τριποτάμων—Δίβρης κεῖται ὄρθιος κεχωσμένος κατὰ τὸ ἥμισυ σπόνδυλος κίνος μᾶλλον τετραεθρικός καὶ οὐχὶ κυλινδρικός εὐρεθεὶς ἐν τῷ ἐγγύς ἀγρῷ τοῦ αὐτοῦ ἰδιοκτῆτου ἐν θέσει Παληοφυτιᾶ. Πρὸς Δ. δ' αὐτοῦ παρὰ τὰ χάνικα τοῦ Τακτικοῦ

ἐν τῇ αὐτῇ δημοσίᾳ ὁδῷ κείνται κατὰ χώραν κομφροὶ καὶ λαξευτοὶ οἰκοδομικοὶ λίθοι θεμέλιοι ὑπεμφκίνοντες ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Ἡ δὲ πρὸς Β. τῆς Παληοφυτιᾶς χαράδρα ἢ ἔχουσα ῥύακα ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἐρυμάνθον χειμάρρον ὀλίγον κατωτέρω τοῦ ὑδρομύλου τοῦ Μπόγια λέγεται Ἐβραϊκὴ λάκκα. Ἐν ταύτῃ δ' ἐν λάκκῳ παρὰ τὸν ῥύακα εὐρέθησαν λίθοι λαξευτοὶ καὶ εἰς μέγας καὶ ἐν ἀργυροῦν κομφρὸν νόμισμα Ἡλείων, ὃ εἶδον παρὰ χωρικῶν.

6) Ἐν τῷ Ἐρυμάνθῳ χειμάρρῳ εἶνε ἡ Βασιλικὴ βρῦσι τῆς Χωζόβης, δύο δηλ. πηγαὶ ἐκατέρωθεν (ἐν ἐκατέρᾳ ὄχθῃ) αὐτοῦ μετ' ἀφθόου ὕδατος παρὰ τὸ κλύβιον τοῦ Ζώη Σταυρούλια ὑπὲρ τὰ 1000 μέτρα ἀπὸ τῆς συμβολῆς Ἐρυμάνθου— Ἀροαρίου καὶ 250 περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς ΒΔ. γωνίας τῶν τειχῶν τῆς Ψωφίδος. Αὗται δ' αἱ πηγαὶ δὲν παρέχουσιν ὕδωρ εἰς τὴν Ψωφίδα ὡς χαμηλότεραι κατὰ τὸ ἔδαφος ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἀλέθει ὁ ὑδρομύλος τοῦ Μπόγια. Ἄνωθεν δὲ τῆς Βασιλικῆς βρῦσις εἰς $\frac{3}{4}$ ὥρας ἀπόστασιν ἐκατέρωθεν πάλιν τοῦ Ἐρυμάνθου εἶνε οἱ βρῦσις τοῦ Καλόγερον μετ' ἀφθόου ὕδατος παρὰ τὸ Μαντουσέικο καλύβι, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης μετὰ καὶ τοῦ ἄνωθεν κατερχομένου ἐτέρου ὕδατος τοῦ χειμάρρου διὰ δέσεως καὶ αὐλακος διοχετευομένη ἀρδεύει πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἀγρούς μέχρι τῶν χανίων (Τακτικοῦ, Παπαηλιοπούλου κλ.), ἢ δ' ἐξ ἀριστερῶν ἀρδεύει τὰ ἀριστερόθεν κτήματα καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς κάτω Ψωφίδος, ὥστε πιθανώτατα τὰ ὕδατα αὐτῆς τε καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν ῥηθείσης [(οὔσης) μέτρα τινὰ ὑψηλότερον) διοχετεύοντο παρ' ἀρχαίους δι' ὑδραγωγείου εἰς τὴν κάτω πόλιν τῆς Ψωφίδος μετὰ καὶ τῶν πηγαίων ὑδάτων τῶν ἀνωτέρω τῶν πηγῶν τούτων· διότι περὶ τὰ 300 μέτρα πάλιν ἀνωτέρω τῶν πηγῶν τοῦ Καλόγερον εἶνε ἡ συμβολὴ τῶν χειμάρρων Νουσαϊτικοῦ καὶ Γερμοτσανιτικοῦ, ὧν τὸ μὲν πρῶτον δὲν ἔχει ὕδωρ κατὰ τὸ θέρος, τὸ δ' ἄλλο καταφέρει πηγαῖον ὕδωρ ἐκ τῶν χωρίων Γερμοτσανίου, Πορητσοῦ καὶ Ποροχόβης, ἀλλὰ τὸ σχετικῶς μεῖζον πλείονος ὕδατος) εἶνε τὸ Μοροχοβίτικο κεφαλόβροσθ.

τὸ σύνολον δὲ πικρῶν τῶν ἄνω πηγῶν ἀποτελοῦσι κατὰ τὸ θέρος τὸ ὕδωρ τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου. Τέλος κατωτέρω τῆς Βασιλικῆς βρῦσεως ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἐρυμάνθου ἀπέναντι καὶ εἰς ἀπόστασιν 30 βημάτων ἀπὸ τοῦ μύλου τοῦ Μπόγια εἶνε ἡ βρῦσις τοῦ Κατριβᾶ μετὰ καλοῦ ὕδατος δι' ἧς διαχετευομένης ἀρδεύεται μόλις ἢ ὑπὸ τὸ χάνι τοῦ Μπάμπουρα γωνία τῆς συμβολῆς, διότι καὶ αὕτη δὲν δύναται νὰ παράσχη ὕδωρ εἰς τὴν Ψωφίδα. Καὶ ἡ παράδοσις δὲ διέσωσε καὶ τὰ πράγματα δεικνύουσιν ὅτι αἱ πηγαὶ τοῦ Καλόγερου καὶ αἱ ὑπὲρ αὐτάς παρεῖχον ὕδωρ εἰς τὴν Ψωφίδα ὑδρευομένην πλην τούτου καὶ ἐκ τῶν ποταμῶν καὶ τῆς βρῦσεως τοῦ Ἀργύρη, ὡς εἴρηται.

7) Ποῦ ἔκειντο τὰ πολυάνδρια τῶν Ψωφιδίων; Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν ἐξ αὐτῶν ἔκειτο πρὸς Ἄ. τῶν Πορτῶν παρὰ τὴν ὁδὸν Ψωφίδος - Κλείτορος, διότι ἐντεῦθεν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ὑδρομύλου τῶν Τριποτάμων ἤγε πρὸς τὴν Ψωφίδα ἡ ἀμαξιτὴ Κλείτορος - Ψωφίδος καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς Μπαρμπανίτης ἀποκρήμνου καὶ ἀκροσφαλοῦς χώρου τοῦ ὑπὲρ τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν χειμάρρων, ὅπου νῦν ἡ δημοσία ὁδὸς Τριπόλεως - Πύργου, εἰ καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο ταύτη καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν, ὁπότε καὶ ἑτέρα γέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀροανίου θὰ ἦτο πρὸς Ν. τοῦ ἐν λόγῳ νεκροταφείου. Τῷ ὄντι δὲ πρὸς Ἄ. τῶν Πορτῶν καὶ ἔχνη τάφων καὶ ἄλλα ἔχνη ἀρχαῖα, ὡς καὶ κέραμοι, εὐρέθησαν καὶ πηγὴ ὑπάρχει ἐλαχίστου καὶ βαλτώδους ἤδη ὕδατος καὶ τὸ ἔδαφος εἶνε πρόσφορον καὶ ὀμκλὸν πρὸς χρῆσιν πολυανδρίου. Ἄλλο δὲ πολυάνδριον πιθανώτατα ἔκειτο πέραν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου ῥηθείσης ἀρχαίας γεφύρας καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τούτου ὄχθῃ (διότι ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐκτὸς τῶν τειχῶν εἶνε μικρὰ καὶ στενὴ καὶ ἀπόκρημος κλιτὺς μὴ παρέχουσα χώρον πρὸς νεκροταφεῖον) κατὰ τὰς ἄνω ῥηθείσας θέσεις Παληοφονίης καὶ Ἐβραΐκην λάκκων ἐν τῇ ὁδῷ Ψωφίδος - Λασιῶνος Ἡλείας (ὀλίγον δεξιᾷ καὶ πρὸς Β. τῆς νῦν Τριποτάμων - Δίβρης). ἐνθα εὐρέθησαν καὶ εὐρίσκονται, ὡς εἴρηται, ἱκανὰ ἐντάφια εὐρήματα.

Συμφδὰ τοῖς ἀνωτέρω πᾶσιν ὁ μὲν ναὸς τῆς Ἐρυκίνης Ἀφροδίτης ὑπὸ πάντων πιθανῶς τίθεται ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς μονῆς, ὁ δὲ ναὸς τοῦ Ἐρυμάνθου (Παυσ. Η'. 24, 12) μετ' ἀγάλματος λευκοῦ λίθου (μαρμάρου) κατὰ τινὰς μὲν ἦτο ἐκεῖ, ὅπου τὰ εἰρεῖπια τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ καλεῖται Ἑλληνικό, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἐγγύτατα τῆς μονῆς (δηλ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης). Κατὰ γε ὅμως τὴν ἐμὴν γνώμην προσφευγέστερα πρὸς τοῦτο θέσις ἦτο αἱ ὑπὲρ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ τείχους ἄλλω, ὅπου καὶ ἡ θέσις εἶνε κάτοπτος καὶ περιφανῆς καὶ ὁ Ἐρύμανθος ποταμὸς ὄρατὸς καὶ ἐγγύς, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ θέσις τοῦ κατόπιν χριστιανικοῦ ναοῦ. Τὰ δὲ ἡρῶα τῶν Ἡρακλειδῶν Προμάχου καὶ Ἐχέφρονος καὶ ἐπὶ Πausανίου (αὐτόθι 7) οὐκ ἐπιφανῆ ἄδηλον ποῦ ἔκειντο, ἴσως δ' ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ δὲ οἴκημα, ἐνθα εἶχε ταφὴ ὁ Ἀλκμαίων, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀκόσμητον (Παυσ. αὐτόθι) μόνον περὶ τὸν ΝΔ. χῶρον τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς εἶνε δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ, ὅπερ ἐπετρέπετο κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἀφοῦ ὁ Ἀλκμαίων ἦτο μυθικὸς ἦρωας, καὶ ὅτε ἴσως οὐδ' εἶχε κτισθῆ ἀκόμη ἡ κάτω πόλις, ἐὰν μὴ ἦτο καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἢ ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ ΝΔ. κλιτύος αὐτῆς· διότι τῷ ὄντι «αἱ περὶ τὸ μνήμα κυπάρισσοι αἱ καλούμεναι τότε ὑπὸ τῶν Ψωφιδίων παρθένοι καὶ αἱ εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀνήκουσαι, ὥστε καὶ τὸ ὄρος τὸ πρὸς τῇ Ψωφίδι κατεσκιάζετο ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἄς οὐκ ἤθελον ἐκκόπτειν ἱεράς τοῦ Ἀλκμαίωνος εἶναι νομίζοντες» μόνον ἀπὸ τῶν ἄνω σημείων ἠδύναντο νὰ σκιαζῶσιν ἐκ μέρους τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου τὸ ἀπέναντι ὄρος, δηλ. τὸν πέραν καὶ ὑπὲρ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου ὑψηλὸν βουνόν, ὅστις καλούμενος νῦν *Τσιουῦγκα* (τὸ νοτιώτερον καὶ γυμνὸν αὐτοῦ μέρος) καὶ *Ὀρλιῦ καταρράχι* εἶνε ἡ νοτιοανατολικωτάτη ἄκρα καὶ διακλάδωσις τοῦ ἐρυμανθίου Ἀστερίωνος (Ἀστρά) καὶ τῆς ἀρχαίας κατ' ἐμὲ *Λαμπείας*· διότι πρὸς Ἀ. μὲν τῆς Ψωφίδος εἶνε ἡ ποταμία κοιλάς τοῦ Ἀροανίου καὶ δὲν εἶνε ὄρος, ὥστε νὰ σκιασθῇ ὑπὸ τοῦ δύοντος ἡλίου, ὁ δὲ πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως βουνὸς δὲν σκιαζεται (διότι ὁ ἀπὸ

νότου ὁ ἥλιος δὲν σκιάζει), πρὸς Ν. δὲ πάλιν τῆς Ψωφίδος εἶνε ὁ χθαμαλὸς λόφος Μπαρμπανίτσα καὶ οὐχὶ ὄρος, ὅπερ καὶ πάλιν δὲν θὰ ἐπεσκιάζετο (διότι καὶ ἀπὸ Β. ὁ ἥλιος δὲν σκιάζει), ὥστε μόνον ὁ ἀπ' Ἀ. ἥλιος ἐν Ψωφίδι δύναται νὰ κατασκιάσῃ τὸ ἔναντι πρὸς αὐτῇ ὄρος.

Καὶ ἐν τῇ σημαντικῇ λοιπὸν ταύτῃ πόλει τῆς Ψωφίδος δέον ὅπως γένωνται εὐρεῖαι ἀνασκαφαί, ἰδίως δὲ εὐρύταται ἐν τῷ περιβόλῳ καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς, κατὰ τὴν θέσιν Ἑλληνικὸν καὶ καθ' ἅπαντα τὸν χῶρον τῆς κάτω πόλεως ἀπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας, ἔνθα αἱ ἄλλαι καὶ ὁ χριστιανικὸς ναὸς μέχρι τῶν Πορτῶν, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἐκτὸς τῶν νοτιῶν τειχῶν κατὰ τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ Ἀροαλίου πᾶσαν καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου κατὰ τὰς θέσεις Παληοφυτιᾶς καὶ Ἑβραϊκῆν λάκκων, ἔτι δὲ δοκιμαστικαὶ σκαφαὶ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ θεάτρου καὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἐν ταῖς κλιτύσιν ἀναλήμματα καὶ πρὸς Ἀ. τῶν Πορτῶν κατὰ τὸ ὑποτιθέμενον πολυάνδριον καὶ εἴ που ἀλλάχου ἤθελε νομισθῆ ἑπίκαιρον.

Ἡ δὲ Ψωφιδία τέλος, δηλ. ἡ κυριαρχία τῆς Ψωφίδος, ἐξετείνεται ἐπὶ Πausανίου ἐν τῷ τέως δήμῳ Ψωφίδος πλὴν τοῦ Δεχουνίου ἐν τῷ τέως δήμῳ Ἀροαλίνης πλὴν τῆς Χοδόλης καὶ ἐν τῷ ὄρεινῳ τμήματι τοῦ τέως δήμου Λαμπείας, δηλ. ἐν ταῖς περιοχαῖς τῶν χωρίων Μοστενίτσης, Πορετσοῦ, Γερμοτσανίου, Νουσαῶς, Δερβινῆς καὶ Κοκοταρίου καὶ τῆς Πολίχνης Δίδρης.

ΓΕΩΡΓ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. δ. φ.

* Ἴδε καὶ σχετικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς Ψωφίδος.

ΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΟΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙ
ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ. ¹

(Προσθήκη εἰς τὰ τῶν ΠΑΕ τοῦ 1915)

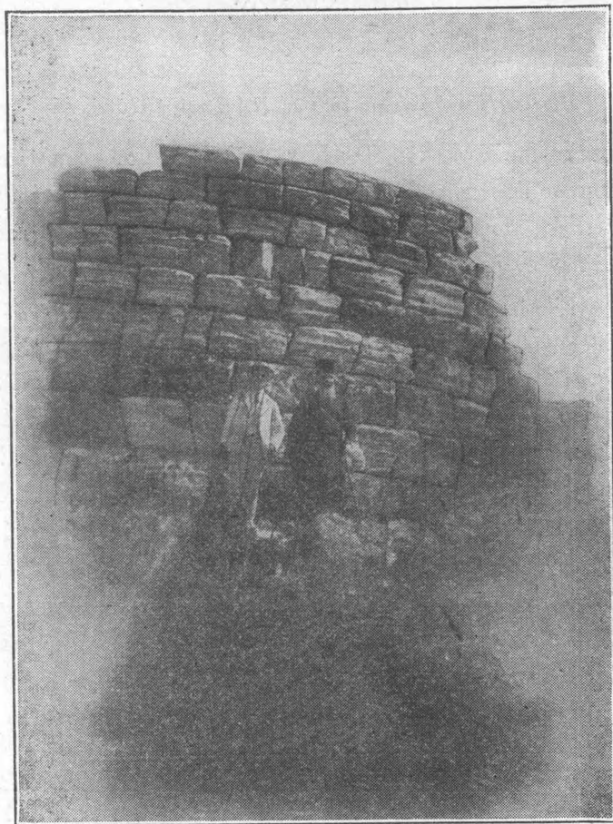
Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1915 τῇ αἰτήσει μου, ἀποφάσει δὲ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, μετέβην εἰς Σίφνον πρὸς συμπλήρωσιν μελέτης μου ἐπὶ ἰδιορρόθμων οἰκοδομημάτων ἐν μεγάλῃ πληθύϊ ἐπ' αὐτῆς ὑπαρχόντων, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων ὑπάρχουσι τὰ αὐτὰ ἐν πολὺ μικρῷ ἀριθμῷ. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα εἶνε οἱ κυλινδρικοὶ πύργοι. ὦν 28 τότε ἠρίθμησα, εἶτα δὲ 3 ἄλλους καὶ ἐσημείωσα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς νήσου, ² τοῦ ἐκδοθεντος τῇ συνεργασίᾳ μου ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου τῶν Σιφνίων καὶ περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔγεινε μέχρι τοῦδε ἰδιαιτέρα τις μελέτη. Ἐκ τῆς ἐπὶ μῆνα περίπου διαρκεσάσης ἐρεύνης φρονῶ, ὅτι ἔφθασα εἰς πόρισμα ἀρκετὰ ἱκανοποιητικόν, ὡς ἐκ τοῦ συνόλου θὰ φανῇ.

Εἶχον παρακολουθήσῃ ἀπὸ ἐτῶν τὴν σειρὰν ὁμοίων οἰκοδομημάτων καὶ εἰς τὴν Εὐβοϊκὴν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἀπὸ τῆς Ἀνδρου διὰ πασῶν τῶν Κυκλάδων καὶ ἐξ ἰδιαιτέρας ἄλλης μελέτης καὶ ἐξ ἐπιτοπίου ἐπισκέψεως τῶν πλείστων τούτων. Ἡ κατεύθυνσις αὐτῶν, τὸ ὄλον πλέγμα ἀπὸ τῆς Εὐβοίας διὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ μέχρι τῶν νοτιωτάτων Κυκλάδων μετὰ κέντρου τῆς ἐχούσης τοὺς περισσοτέρους τούτων νήσου Σίφνου. Ἐπειτα καὶ αὐτῆς ταύτης τὸ δίκτυον τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς νήσου παρέσχε μοι τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς μελέτην, ἀλλὰ καὶ τὴν στροφὴν πρὸς τέρμα ὀριστικόν.

(1) Μέρος τῆς ἐκθέσεως τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας τῇ 21ῃ Μαρτίου 1917,

(2) Ἦδη προστεθήσαν καὶ τέσσαρες ἕτεροι ἐν νεωτέρᾳ ἐρεύνῃ μου.

Πρὶν ἢ εἰσέλθω εἰς τὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν κυριῶν τούτων, ὡς τὴν βλέπω ἀνερχόμενος πρὸς τοὺς χρόνους αὐτῶν διὰ τῶν αἰῶνων, περιέγραψα ἐν τῇ δυνατῇ ἀκρίβειᾳ τὰ σωζόμενα

-Βορεία πρόσοψις Ἐσπρου πύργου.

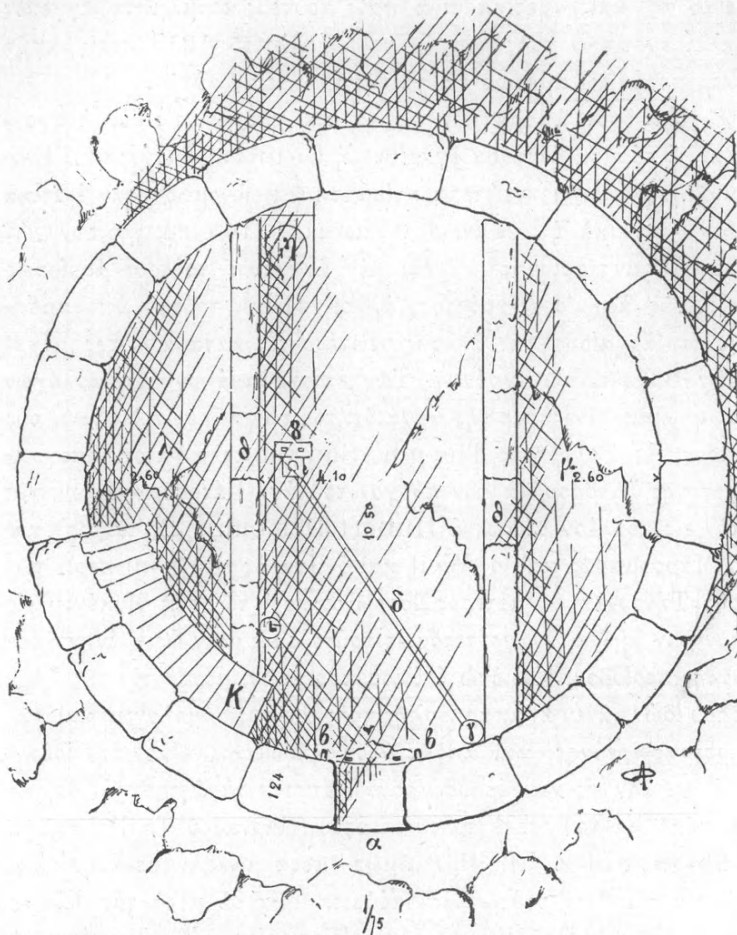
λείψανα τῶν κυριωτάτων τούτων μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρημάτων ἐν τοῖς ΠΑΕ τοῦ 1915 ἀπὸ σελ. 96 κ. ἔ. Διὰ νὰ φθάσω εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα καὶ διὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀνάγονται καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν, ἔπρεπε νὰ μελετήσω τοὺς καλλίτερον ὀπωπῆποτε σωζομένους καὶ τοὺς κυριωτέρους καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὴν διατήρησιν. Παρα-

τίθημι δ' ἐνταῦθα κατόψεις δύο τῶν κυριωτάτων καὶ προσόψεων εἰκόνας καὶ σχετικὰ τινὰ πρὸς τούτους κοσμήματα ἀγγείων κλπ. σχετικῶν πρὸς τὴν ἐν τοῖς ΠΑΕ τοῦ 1915 περιγραφὴν καὶ προβαίνω ἀμέσως εἰς τὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὰ τῶν χρόνων, εἰς οὓς ἀνάγονται οἱ πύργοι, ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ κυριωτέρα δυσχέρεια. Ἐνομήσθησαν κοινῶς νεώτερα κτίσματα καὶ ὠνομάσθησαν ἐνετικά ἢ Φραγκικὰ ἢ γενικῶς μεσαιωνικά. Τῶν περιηγητῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἄλλοι μὲν ἀνάγουσι τούτους ἀορίστως εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἄλλοι ἄλλους τούτων ὑπολαμβάνουσιν ἀρχαίους καὶ ἄλλους νεωτέρους, καταβαίνοντες μέχρι τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων. Τῶν ἐπισκεψαμένων ἀρχαιολόγων αἱ γνώμαι εἶνε ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τῶν πύργων ἐκείνων, οὓς εἶδον, ὡς ὁ Οὐγγρος Theophil Sauciuc τελευταῖος τοπογράφος τῆς Ἄνδρου διὰ τὸν πύργον τοῦ ἁγ. Πέτρου, ἀνάγων αὐτὸν εἰς τὸν 4ον αἰῶνα, ὁ Hubert Demoulin εἰς τὸν 3ον καὶ ὁ Μαυρομαρᾶς καὶ ὁ Weil καὶ ὁ Ἴταλὸς Patroni περὶ τῶν τῆς Τήνου καὶ ὁ ἡμέτερος Σβορώνος περὶ τῶν τῆς Μυκόνου εἰς τὸν 5ον αἰῶνα, ἀνάγοντες ὁμοῦς τούτους εἰς μίαν ὀρισμένην χρονικὴν περίοδον. Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πρὸ ἐτῶν, μόνον τὸν τῆς Ἄνδρου ἰδῶν, ἄνευ ἀντιπαραβολῆς πρὸς ἄλλους, ὁμολογῶ, καὶ βαθυτέρας ἐρεύνης, καὶ ἀπὸ τούτου ὀρμώμενος, εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι μᾶλλον εἰς νεωτέρους χρόνους ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ ἰδρυσις αὐτῶν, ἰδίᾳ τοῦ τελευταίου τούτου (Παρνασοῦ T. E' 1881 σ. 793 καὶ 874 κ. ἐ.). Ἦδη ὁμοῦς μετὰ μακρὰν μελέτην καὶ πολλὰς πολλῶν τούτων ἐπισκέψεις, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὰς τελευταίας ἐρέυνας τὰς διὰ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας, εἴμικι εἰς θέσιν νὰ ὀμιλήσω πολὺ διαφορετικώτερα περὶ αὐτῶν.

Καὶ πρῶτον ὀρισμένως ἐν πάντων τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρηθέντων ἀποκλείεται πᾶσα σχέσηις τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν ἐν μεσαιωνικοῖς χρόνοις. Οὔτε τῆς Φραγκοκρατίας οὔτε τῆς Ἐνετοκρατίας ἢ σφραγίς, τὰ σημεῖα τὰ χαρακτηριστικὰ, παρουσιάσθησάν που τῶν τοσούτων τὸν ἀριθμὸν κτιρίων τούτων. Ἡ οἰκοδομὴ αὐτῶν, ὅπου καὶ ἂν κρύπτεται ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ

ἀρχῇ, εἶνε ἀδύνατον νὰ καταβῆ πέραν τῶν χρόνων τῶν τῆς

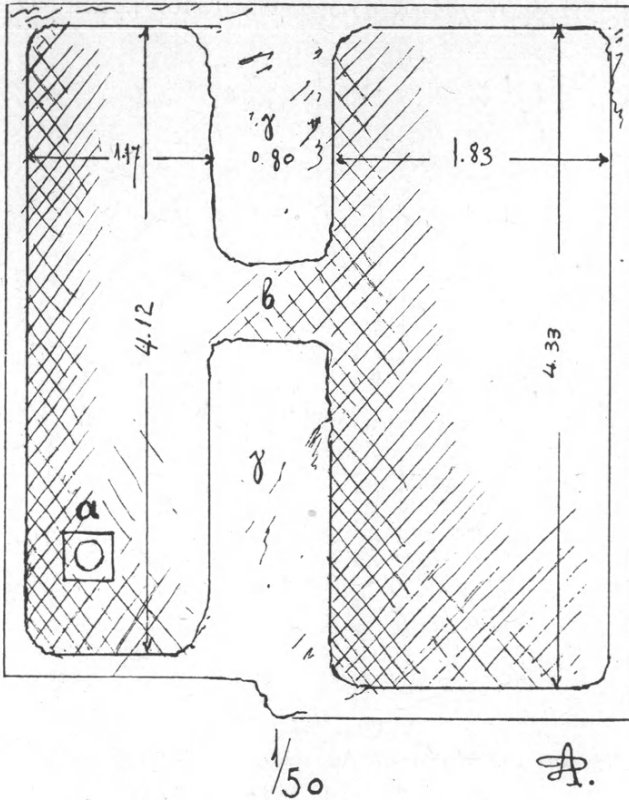
Κάτοψις Ἄσπρου πύργου.

α. εἴσοδος. β ὁ οὐδὸς μετ' ἐντομῶν διὰ τοῦ; καθέτους μολοῦς. γ. ὁ κατὰ
 χώραν διάτρητος ἀμφορεύς. δ ὀχετὸς στενὸς πρὸς τὴν δεξιαν. ε στό-
 μιον δεξιαν. ζ βίσις ὀργάνου πρὸς ἄντλησιν ἢ ἐλαστριβείου πλάξ.
 θ εἴσοδος εἰς τὰ παραπλεύρω; δωμάτια. ι κάλπη μαρμαρίνη. κ. κλι-
 μαξ πρὸς τὰ ἄνω. λ δωμάτιον ἀριστερόν ἢ ἀποθήκη. μ ὁμοία δεξιὰ.

(ΠΑΕ 1915 σ. 100—104).

Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ νὰ προβῆ δέ τις ἤδη εἰς τὸν
 καθορισμὸν τὸν ὀπωσθήποτε ἀκριβῆ τῶν χρόνων τῶν οἰκοδο-

μημάτων τούτων πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ συντείνοντα πρὸς τοῦτο, τὰ κατὰ τὴν οἰκοδομίαν, τὰ εὐρήματα, τὰ ἄλλα ἀνάλογα κτίρια, πάντα τὰ σχετιζόμενα πρὸς αὐτά, ὡς ἀσφαλὴ ὁδηγὸν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς πρὸς τὸ τόσο σκοτεινὸν

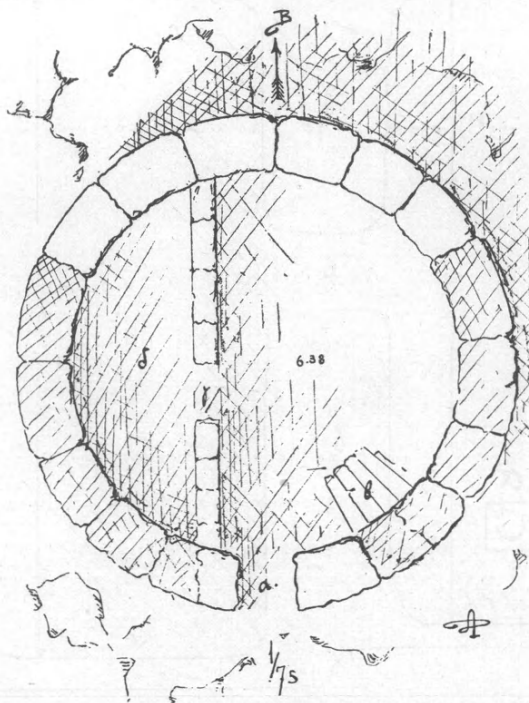

Ἡ ὑπὸ τὸν Ἄσπρον πύργον διπλὴ δεξαμενὴ.

α. στόμιον τῆς δεξαμενῆς. β. δίοδος εἰς τὸ δεύτερον διαμέρισμα. γ ὁ χρησιμεύων ὡς διάφραγμα τῶν δύο τμημάτων βοάχος.
(ΠΑΕ 1915 σ. 100—104).

ζήτημα ὁδοῦ, δι' ἧς θὰ δειχθῇ πόσον εἶνε ἀξία προσοχῆς ταῦτα διὰ τὸ φῶς, ὅπερ δύνανται νὰ ἐπιχύσωσιν ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν νήσων, καταλλήλως μελετώμενα καὶ ἐρευνώμενα, ἀφ' οὗ εἶνε στενῶς συνδεδεμένα μετὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς τῶν νήσων.

Εἶνε ἰδρυμένοι ἐπὶ ἀποκρήμων τὸ πλεῖστον μερῶν δυσ-
προσίτων λίαν, ὡς φρουροὶ καὶ φύλακες τῶν πέριξ, προστα-
τεύοντες ταῦτα, ἀλλὰ καὶ δεσπόζοντες τούτων εἰς μεγάλην
ἀκτίνα. Εἶνε δὲ πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ἐγγὺς τούτων ὑπάρχουσι
παλαιοὶ διαφόρων χρόνων συνοικισμοί. Τοῦτο πρέπει νὰ ση-

Κάτοψις τοῦ πύργου τοῦ Λαουτέρη, ὑπερθεῖν τοῦ λιμένος
τῶν Καμαρῶν.

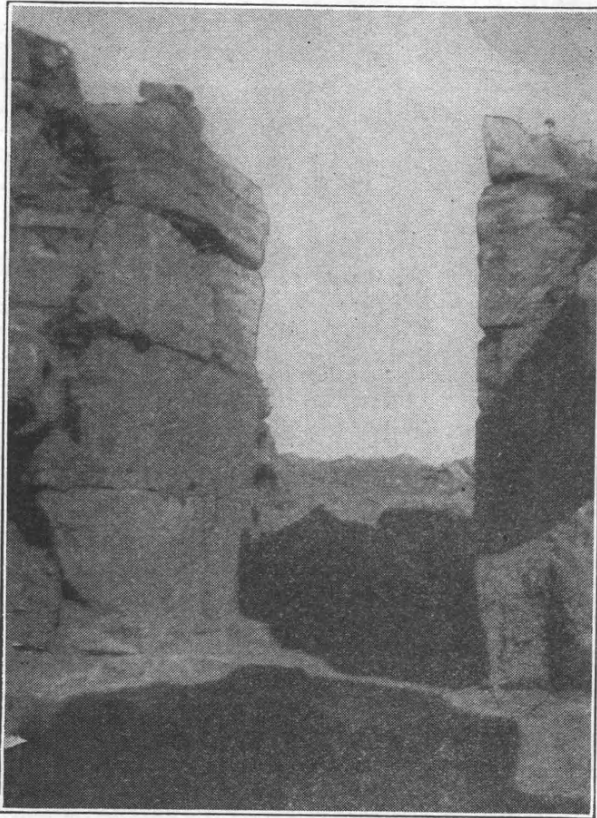
α. εἴσοδος β κλίμαξ πρὸς τὰ ἄνω. γ εἴσοδος εἰς τὸ μόνον ἐνταῦθα δωμά-
τιον. δ δωμάτιον ἢ ἀποθήκη.

(ΠΑΕ 1915 σ 97).

μειωθῆ ἰδιαίτερος. Εἶνε ὀλοφάνερα τὰ ἴχνη τῶν συνοικισμῶν
τούτων εἰς συντρίμματα ἀγγείων ἀλλαχοῦ, εἰς αἰμασιὰς ἀγρῶν
ἐνίστε, εἰς κτίρια, εἰς ἀναλήμματα ὀδῶν, εἰς τάφους πανταχοῦ, ὧν
οἱ χρόνοι εἶνε ἐκάστοτε σχετικοὶ πρὸς τὰ ὑπὸ ζήτησιν κτίρια.

Οἱ τοῖχοι τῶν παλαιωτάτων τούτων σύγκεινται ἐξ ὀγκο-

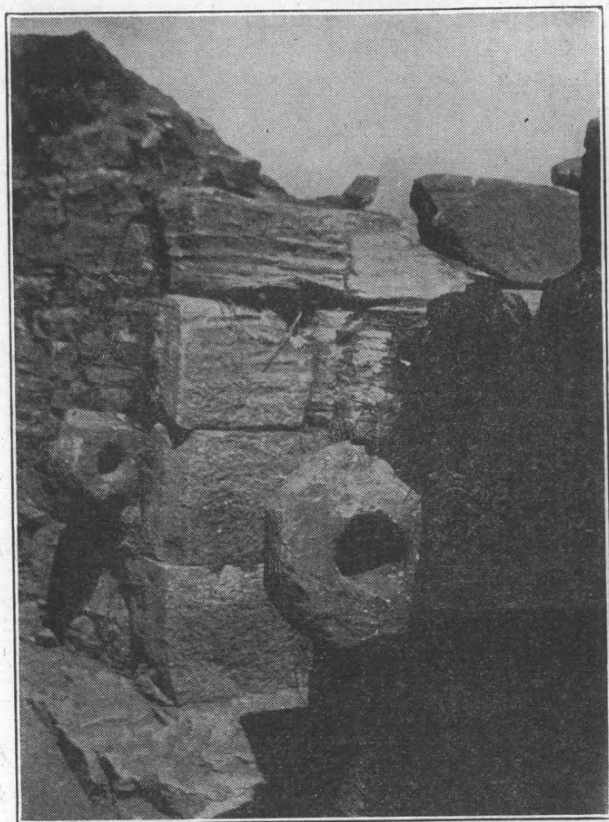
λίθων μεγάλων ἢ καὶ μικροτέρων ἀναμίξ, ὀλίγα τὰ σημεῖα τῆς ἐξεργασίας κατὰ τὰς προσαρμογὰς ἐχόντων, ἀνεξεργάστων δὲ τὴν πρόσψιν, τεινόντων πρὸς τὸν ἰσοδομιλὸν τρόπον μετὰ μικτῶν ἄλλων παρεμβολῶν, μετὰ μεγάλης ὁμοιότητος πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς νήσου ὀχυρωματικὰ ἔργα ἢ τὰ σωζόμενα ἐπὶ τῶν ὄρεων

Ἡ θύρα τοῦ Ἄσπρου πύργου ἐκ τῶν ἔξω.

ἀναλήμματα ὀδῶν. Αὐτοὶ οἱ δύο ἢ τρεῖς, οὓς εἶπον ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν ΠΑΕ τοῦ 1915, εἶνε οἱ παλαιότεροι, δυνατόμενοι νὰ ταχθῶσιν εἰς τοὺς χρόνους τοὺς περὶ τὴν ἕδρυσιν τῶν νησιωτικῶν ἀκροπόλεων. Ἄλλοι ἔχουσι τελείως ἐξείργα

σμένην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς προσαρμογῆς μόνον, εἶνε κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον πάντες ἰδρυμένοι, δυνάμενοι γὰρ ταχθῶσιν ἀσφαλῶς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν εἰς τοὺς καλοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους, εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς ἄλλοι καὶ μετὰ τούτους

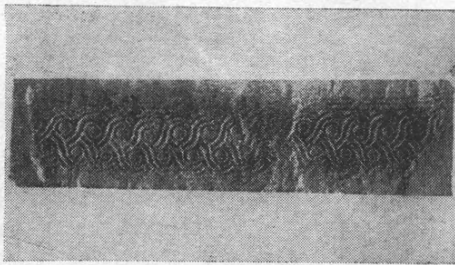
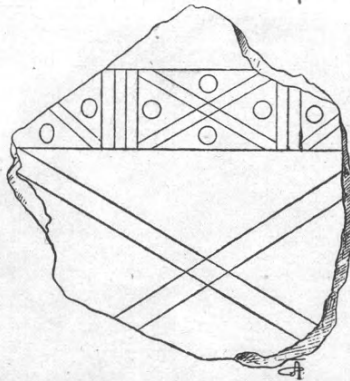

Ἡ θύρα τοῦ Ἄσπρου πύργου ἐκ τῶν ἔνδον.

(ΠΑΕ 1915 σ. 100—104).

εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς, οὐδεὶς ὅμως πέραν τούτων, ἀλλὰ χωρὶς γὰρ ἀποκλείεται ἡ χρῆσις τῶν σωζομένων καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, δι' ὃν σκοπὸν θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τῶν σωζομένων θυρωμάτων, δύο μόνον εἶνε τοξοειδῆ ἄνω, δύο τῶν

ἄλλων διατηρουμένων τοιούτων ἔχουσι παραστάδας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἄνω μέγαν λίθον ὡς ὑπέρθυρον, ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸ ὕψος τοῦ κτιρίου τὰ θυρώματα εἶνε βραχέα, ὑπομνησκοντα κατὰ τὸ ὄλον τὰ παλαιότατα θυρώματα τῶν ἀκροπόλεων ὡς ἐν τῷ θυρώματι τοῦ πύργου τοῦ ἁγ. Πέτρου τῆς Ἄνδρου καὶ

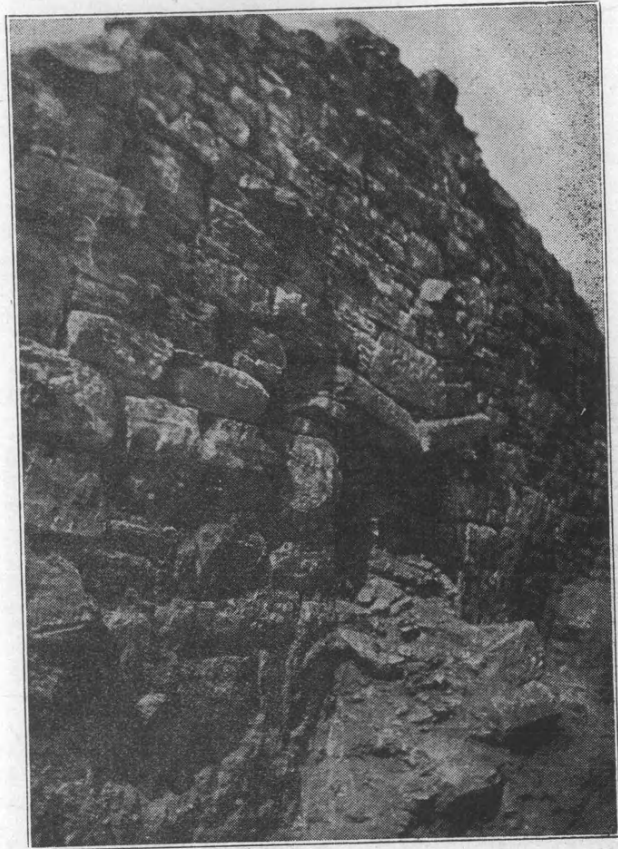

Τὰ συνήθη ἐπὶ τῶν πιθοειδῶν μεγίστων ἀγγείων κοσμήματα.

τῷ ἐπὶ τῆς Μυκόνου, καὶ τῷ ὁμοίῳ πως τοῦ ἐτέρου τῶν πύργων τῆς Τήνου, καὶ τῷ τῆς Σαλαμίνας. Ἄλλαχοῦ οἱ τοῖχοι εἶνε ἄπλοι ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν λίθων μόνον τῶν μεγάλων ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς μέχρι τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας, ἄλλαχοῦ ὅμως συμπληροῦνται ἔσωθεν δι' ἐπενδύσεως εἴτε συγχρόνου ἐκ μεγάλων τεμαχίων ἄνευ συνδετικῆς ὕλης εἴτε μεταγενεστέρας μετὰ τοιαύτης.

Τῶν εὐρημάτων ἄλλα μὲν ἦσαν πήλινα, ἄλλα μαρμάρινα, ἄλλα χαλκᾶ, ἄλλα καὶ μολύβδινα τινα ἀνευρέθησαν. Τῶν πηλίνων τινὰ εἶνε ὁμοιότατα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Τσουντῆ ἐν

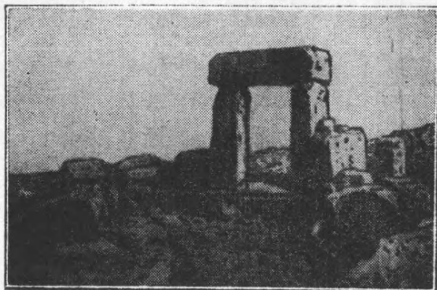
τάφοις τῆς Σίφνου ἀνευρεθέντα ἢ τῆς Σύρου καὶ τῆς Πάρου καὶ τῆς Ἀμοργοῦ μετὰ ἐγχαραγμάτων παντοίων τὸ πλεῖστον ἐν συντρίμμασιν, ἄλλα φέρουσι ἔντυπα ὠραῖα κοσμήματα, σπεύρας συνθέτους κατὰ ζώνας καὶ σειρὰν τετραγωνικῶν ἐγχα-

Ὁ τοῖχος ὁ δεξιὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν Ἄσπρον πύργον ὁ χωρίζων τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ δωμάτιον, μετὰ τῆς θύρας αὐτοῦ.

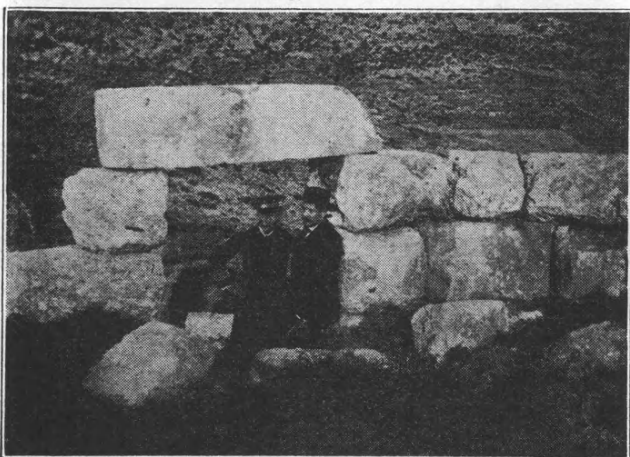
ραγῶν μετὰ μικρῶν κύκλων, γεωμετρικὰ ταῦτα, ἀκριδέστατα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ ἐν τῷ Κεντρικῷ Μουσείῳ μεγάλου πιθοειδοῦς ἐκ Κεραμεικοῦ παναρχαίου ἀγγείου. Τούτων συντρίμματα παμμέγιστα χονδρότατα ἀνευρέθησαν διὰ χειρὸς καὶ οὐχὶ διὰ

τροχοῦ πεπονημένα, ἰδίως ἐν πύργῳ, ἐνθα δὲν ὑπῆρχε δεξαμενὴ ὕδατος, οὐδὲ πηγὴ τις πλησίον. Πλὴν τούτων ἀνευρέθησαν τεμάχια ἀγγείου χρώματος φαιοῦ, βαρέος, κακοτέχνως κατασκευ-

Θύρα πύργου Μυκόνου.

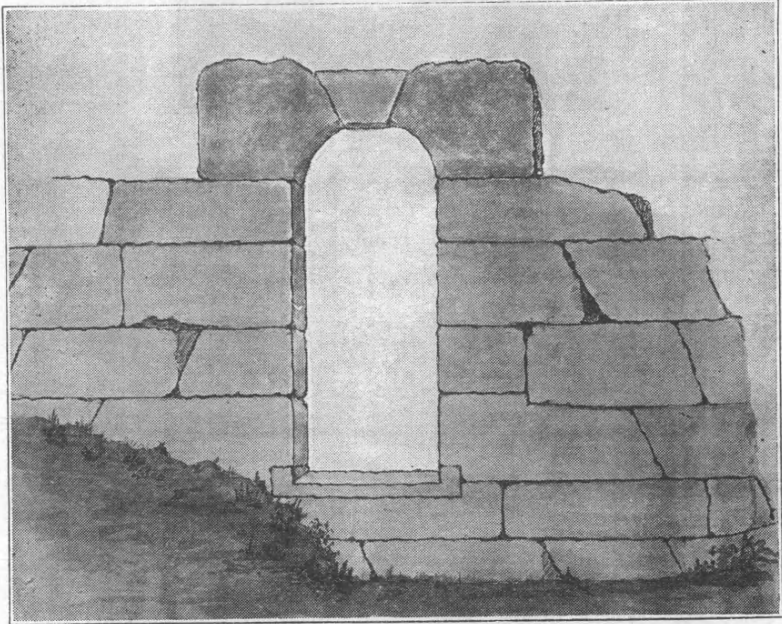
ασμένου, ἔχοντος ἐγχαραγὰς ὀπισθεν, ὡς τὰ τῆς Σύρου ἀκριδῶς, καὶ τεμάχιον ἀγγείου χρώματος κίρροῦ μετὰ ἐγχρώμου κοσμήματος ῥομβοειδοῦς σχήματος χρώματος ἐρυθροῦ. Ταῦτα

Θύρα πύργου Σαλαμίνας πρὸς τὸ Ν'Α. παρὰ τὴν θέσιν Κολώναις.

τῶν παλαιωτάτων χρόνων. Ἐπειτα παρουσιάσθησαν ἄλλα πάλιν κατασκευάσματα καὶ θραύσματα ἀγγείων μετὰ γανώσεως χρόνων καλῶν, ὀλίγα ἕμως, εἶτα χρόνων Μακεδονικῶν καὶ Ῥω-

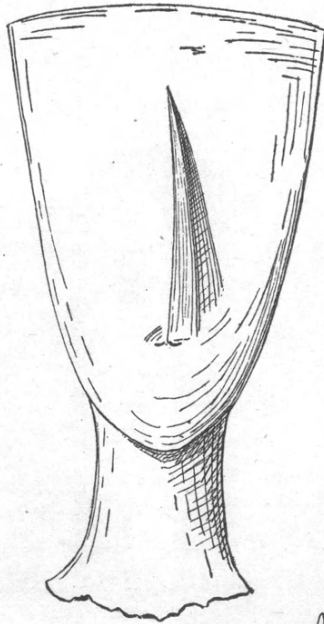
μαϊκῶν, ὡς πηλίνου εἰδωλίου γυναικὸς εὐμεγέθους τὸ κατὰ τὸ στήθος μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ μαστοῦ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸ χιτῶνος ἐζωσμένου, ἀγγεῖον λεπτότατον ληκυθοειδὲς θραυσθὲν κατὰ τὴν ἐξαγωγήν, τεμάχια τῶν συνήθων χειρομύλων, λύχνων πηλίνων ἄνω μέρη μετὰ βοδάκων, ἀρτοποιητῆ πηλίνα κατασκευασματα ὡς καὶ ἓν πυραμιδοειδὲς τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν ὑφαντουργίαν, ἐπὶ ἑνὸς τῶν ὁποίων κακοτέχνως κεχαραγμένον τὸ γράμμα Α. Πλὴν τούτων χεῖλη καὶ λαβαὶ καὶ βάσεις μεγάλαι

Θύρα πύργου «Καμπαναριό.» ἀντικρὸ ἁγ. Ἀναργύρων

ἀγγείων χρόνων διαφόρων μετὰ ἢ ἄνευ γανώσεως. Ἐνταῦθα καταλεκτέον καὶ τὸν ἀμφορέα τὸν πηλίνον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὃν εἶπον ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Ἄσπρου πύργου. Ἰερίων ἀγγείων τῶν συνήθων μακρολαίμων εὐρέθησαν θραύσματα. Μαρμαρίνων κατασκευασμάτων ἀνευρέθησαν κεφαλὴ νησιωτικοῦ εἰδωλίου, οἷα πολλὰ ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς νήσοις πανάρχαια, τεμάχια ἐστίας μαρμαρίνης ὑπὸ

τοῦ πυρὸς ἐφθαρμένα, μέρος ἐπικράνου παραστάδος καὶ κύλινδροι πρὸς ἐπίστρωσιν τοῦ χώματος τῆς στέγης. Νομίσματα μόνον ὀλίγα ἀνευρέθησαν καὶ παλαιότερα καὶ Ῥωμαϊκὰ χαλκᾶ ἐντελῶς κατιωμένα καὶ ἀποτριβόμενα. Δύο δὲ Ἑνετικά, ἐν χρυσοῦν τοῦ Δανδόλου ἐν τοῖς χώμασιν ἔξωθεν τοῦ Ἄσπρου πύργου καὶ ἐν ἀργυροῦν κατὰ τὸν πύργον τοῦ Ταξιάρχῃ τῆς Σιάφης. Ὡς βλέπετε, τὰ εὐρήματα πάντα ἀνήκουσι διὰ τῶν αἰώ-

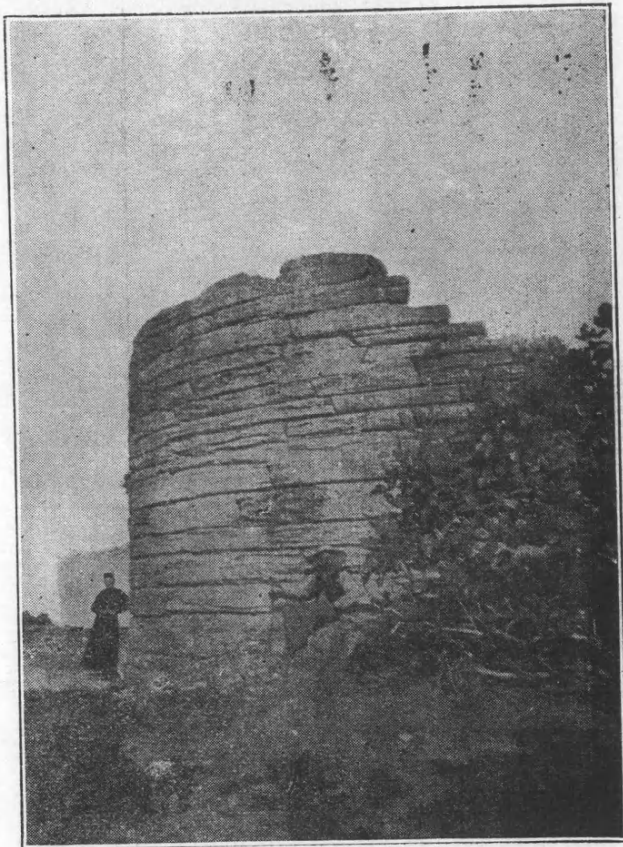
Α.

Κεφαλή εἰδωλίου ἀρχαίου νησιωτικοῦ ἀνευρεθεῖσα ἐν τῷ πύργῳ τῆς Φεγγάρας ἐν Σίφνῳ.

νων εἰς πάντας τοὺς χρόνους τοῦ βίου τῆς νήσου, δύναμαι νὰ προσθέσω μέχρι τῶν ὀλίγων πρὸ ἡμῶν, ἐναλλασσόμενα, καθ' ὅσον ἐνηλλάσσοντο καὶ οἱ καταλαμβάνοντες τούτους καὶ κατοικοῦντες ἐν αὐτοῖς, ἀφ' οὗ καὶ ποιμενικῆς διαβάσεως λείψανα τῶν τελευταίων χρόνων εὐρέθησαν ὑπὸ τὰ χώματα.

Γραμμάτων ἕχνη ἢ ἐπιγραφή οἰαδήποτε οὐδαμοῦ ἐπὶ τῶν πύργων ἐν Σίφνῳ ἀνεφάνη. Ἐγγυὲς δύο τούτων ἢ μᾶλλον με-

ταξὶ αὐτῶν πρὸ σπηλαίου ἐκεῖ εἰς ἀποτομώτατον μέρος ὑπάρ-
χοντος κάτωθεν ἀκριβῶς τοῦ πύργου τῆς Μαύρης σπηλιᾶς,
στῆς Κορακίης, ἀντέγραψα πρὸ ἐτῶν τὴν ἐπιγραφὴν ΝΥΦΕΟΝ
ΗΙΕΡΟΝ, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸν πύργον, σχετιζο-

Ο πύργος τοῦ ἁγ. Δημητρίου Ἐξαμπέλων Σίφνου ἀπὸ τοῦ ΝΔ
μένη πρὸς τὸν κατωτέρω προδηλότατον συνοικισμὸν καὶ πρὸς
τοὺς χρόνους αὐτοῦ. Ἐν Τήνῳ μόνον ἐπὶ ὁμοίου πύργου ὑπάρ-
χει ἐπὶ τινος τῶν λίθων τῶν ἀνωτέρων δόμων ἡ ἐπιγραφὴ
ΛΥΣΙΘΕ[ΟΣ] ΑΡΙΣΤΟΛΟΧ[ΟΥ] ΚΑΤΕΣΚΕΥΑ[ΣΕ], γράμ-
μασι τοῦ Β' ἡμίσεος τοῦ 3 π. Χ. αἰῶνος. Πρῶτος ὁ Μαυρομα-

ρᾶς καὶ ἔπειτα ὁ Hubert Demoulin ἐν τῷ Bulletin de correspondance Hellénique (1903 σελ. 289), ἔγραψαν περ ταύτης. Ἐπὶ οὐδενὸς ἄλλου πύργου, καθ' ὅσον γνωρίζω, παρουσιάσθη ἐπιγραφὴ τις, πλὴν γραμμμάτων τινῶν ὠρισμένων (ν, νι, ο, χι, χο,) ἐπὶ τοῦ ἐν Νάξῳ, & εἶδε καὶ ὁ Ross, δηλωτικῶν ἴσως τῆς προσαρμογῆς τῶν λίθων, ὡς καὶ λειψάνων ἐπιγραφῆς διασωζόντων ἕξ γράμματα ἐπὶ τινος πύργου ἐν Ἥλιδι, ἅτινα σημειοῖ ὁ Φίδλερ.

Ἦδη ἐκ τούτων πάντων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐν Σίφνῳ, πύργους ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ἐπ' αὐτῆς κτίρια καὶ ἐκ συγκρίσεως πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων ὁμοίους, ἰδίᾳ τὸν τοῦ Ἀγ. Πέτρου τῆς Ἀνδρου καὶ τοὺς τῆς Τήνου καὶ Μυκόνου καὶ Σαλαμίνας, ἐξάγεται σαφῶς, ὅτι πρῶτον πάντες δὲν ἀνήκουσι εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους, κτισθέντες διὰ διαφόρους λόγους ὑπὸ διαφόρους συνθήκας πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμῶς σκοπὸν. Ἐπειτα, ἂν ἡ Ἀκρόπολις τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου καὶ ἡ τῆς Χαλανδριανῆς ἐν Σύρῳ ἀνήκουσι εἰς τοὺς προμυκηναϊκοὺς νησιωτικοὺς χρόνους, ὡς ἐδεδειχθή, ἂν ἡ τοῦ Ἀγ. Νικήτα ἐκτίσθη κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς ἢ ὀλίγῳ πρὸ τούτων ἂν οἱ ἐπὶ τοῦ Πτόφου περὶ τὴν Κωπαῖδα ἐν Βοιωτίᾳ, κατὰ τὴν μελέτην τοῦ κ. Μ. Καμπάνη, ἐν πληρεὶ δικτύῳ κατεσπαρμένοι παρὰ τοὺς παναρχαίους συνοικισμοὺς πύργοι ἀνήκουσι, καὶ ἐδεδειχθή ὅτι ἀνήκουσι, εἰς τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους, οἱ συνδεδεμένοι καὶ ἐκεῖ πρὸς τοὺς παλαιστάτους συνοικισμοὺς πάντως καὶ τρεῖς τῶν ἐν τῇ Σίφνῳ, ὁ παρὰ τὸν Ἀμπουρδέχτην τῆς Χερρονήσου, οὗ ἐλάχιστα σώζονται λείψανα καὶ ὁ κατὰ τὸ Πετάλι τοῦ Ἀργυροῦ καὶ ὁ τοῦ Λαουτέρη, ἀσφαλῶς εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνάγονται, ὅπως καὶ ἡ πρώτη ἰδρυσις τοῦ Ἀσπρου πύργου εἰς τοὺς χρόνους τούτους ὀφείλεται, ὡς ἔδειξαν τὰ ἐν αὐτῷ εὐρήματα. Ἄλλων πύργων ἢ ἰδρυσις, καὶ τοιοῦτοι εἶνε περὶ τοὺς δέκα πέντε, ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα, καὶ οἱ ὑπολειπόμενοι, ὅτινες καὶ ὀνομαστὶ δύνανται νὰ χωρισθῶσιν, ἀνήκουσι εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς

χρόνους. Ἴσως φανῆ παράδοξος ἡ κατανομή αὐτῶν καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ προϊόντος τοῦ χρόνου. Ἄλλως ὅμως δὲν εἶνε δυνατόν οὔτε ὁ ἀριθμὸς νὰ ἐρμηνευθῆ, οὔτε ἡ ἐν πολλοῖς διαφορὰ τῆς ἰδρύσεως. Καὶ εἶνε πολὺ φυσικὴ ἡ ἐξέλιξις αὕτη. Ὀλιγώτεροι οἱ συνοικισμοί, ἀραιότερος ὁ πληθυσμὸς εἰς παλαιότερους χρόνους εἶχεν ἀνάγκην ὀλιγωτέρας καὶ μικροτέρας καὶ τῆς ἀπὸ τῶν κτιρίων τούτων ἀσφαλείας. ὅσον ὅμως ηὔξανοντο οὗτοι καὶ ἐπληθύνοντο ἐπὶ τοσοῦτον ἔπρεπε νὰ αὐξάνηται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀτραλιστικῶν τρόπων, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοὺς μέχρι καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ὅτε καὶ ἄλλοι λόγοι, στρατιωτικῆς μάλιστα φύσεως, ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς τέχνης τῆς στρατιωτικῆς προσετίθεντο, ἐπὶ τοσοῦτον ἦτο ἀνάγκη νὰ λαμβάνωνται καὶ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ περισσότερα καὶ ἀσφαλέστερα μέτρα καὶ εἰς προστασίαν τῶν κατεχομένων μερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπικοινωνίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, πρὸς τὸ κέντρον.

Ἡ δὲ σειρά τῶν ἐν τισι τούτων εὐρημάτων, ὅπως καὶ τὸ ποῖόν αὐτῶν καὶ τοῦτο ἐπικυροῖ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν ἐνοικησάντων. Ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν χρόνων εἶνε πολὺ φυσικὸν ὅτι τὰς ἐπερχομένας ἐπ' αὐτῶν καταστροφὰς ἐπηνώρθουν οἱ διαδεχόμενοι τοὺς παλαιότερους ἐνοίκους, ὡς φαίνεται προφανέστατα ἐν πολλοῖς τούτων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀφορμὴ πρὸς χρονολογίαν νεωτέραν παλαιότερων πύργων, τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ὁποίων εὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἔρευνα μέχρι τοῦδε ἐγένετο, δὲν διευκρινίσθησαν δὲ τὰ κατὰ τὰς ὑπὸ νεωτέρων προσθήκας καὶ ἐπισκευάς, ὅπως συνέβη εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἁγ. Πέτρου, οὐ καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν παραθύρων καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἀνοίγματος τῶν πολεμιστρῶν καὶ τοῦ ὑπερθύρου τὸ ἀνοίγμα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀνήκωσιν εἰς τοὺς ἀρχικούς τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ χρόνους, μεθ' ὅσα καὶ ἂν παρετηρήθησαν ὑπὸ τοῦ τελευταίου Οὐγγρου ἐρευνητοῦ τῆς Ἀνδρου. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι ἐπῆλθον μεταβολαὶ εἰς τὰ κτίρια ταῦτα τὴν ᾧ χρόνῳ μέχρι τῆς περιόδου τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ ποιμενικοῦ ἐν αὐτοῖς

βίου, ὅτε τέλος ἡρημώθησαν καὶ ἀπέστησαν τῆς ἀρχικῆς χρήσεως αὐτῶν, ὡς τὰ ἐν αὐτοῖς εὐρήματα ἔδειξαν.

Καὶ ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὰ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν χρησιμότητα τῶν αὐτῶν κτιρίων.

Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ βίβητε βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος ὅλης πρῶτον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εἶδους τούτων τῶν κτιρίων καὶ εἶτα τοῦ τῆς Σίφνου. Ἐκ τῆς ἀπλῆς ἐπισκοπήσεως τούτων ἔχει τις πρὸ ἑαυτοῦ πλέγμα ὅλον καταρτιζόμενον ἐκ τῶν σημείων, ἐφ' ὧν εἶνε ἰδρυμένοι οἱ πύργοι πρὸς μίαν ὀρισμένην κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διὰ τῆς Στερεᾶς κατ' ἐξοχὴν διὰ τῶν παραλλίων τῆς Πελοποννήσου τῶν Ἀνατολικῶν, διὰ τῶν Κυκλάδων πρὸς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ πρὸς τὴν Κρήτην. Τὸ δίκτυον τοῦτο πυκνοῦται ἐπὶ τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουσιν ὡς γέφυρα μεταδατικὴ πρὸς τὰ πέριξ. Ἐπὶ τῶν νήσων αὐτῶν ὑπάρχουσι κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τῆς Ἄνδρου μέχρι τῆς Ἀνάφης καὶ Ἀμοργοῦ ἀραιότατοι μὲν ἐπὶ τῶν λοιπῶν, πυκνότατοι δ' ἐπὶ τῆς Σίφνου. Ἐνταῦθα πάλιν συγκεντροῦται πᾶν τὸ δίκτυον τῶν πύργων περὶ τρία σημεία, τὰ: τρεῖς ἀκροπόλεις αὐτῆς, ὧν πάλιν κέντρον τὸ ἀσφαλῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτάτου ὄρους τῆς νήσου ἰδρυμένου κτίριον, ἐφ' οὗ ἐκτίσθη ἡ μονὴ τοῦ Πρ. Ἡλιοῦ, ὡς δεικνύουσι τὰ λείψανα τοῦ παλαιότερου κτιρίου τὰ πρὸς τὸ Ν.Α. τῆς μονῆς καὶ δύο ἀρκετὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα πιθοειδῆ μεγάλα σωζόμενα ἐν τινι τῶν κελλίων τῆς μονῆς. Οὕτως ἡ Σίφνος καθίσταται τὸ κέντρον τῆς ὅλης ταύτης διακλαδώσεως κατὰ τὰς Κυκλάδας ἐν σχέσει καὶ πρὸς ταύτας καὶ πρὸς τὴν πέραν παραλίαν ἀπὸ τῆς Ἰδρας καὶ τῆς Ἀργολικῆς διὰ τῆς Μονεμβασίας μέχρι τοῦ Μαλέα παρεμπιπτούσης τῆς Κιμῶλου καὶ τῆς Μήλου τῆς Ἀντιμήλου καὶ τοῦ Βελοπούλου πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐφ' ὧν ἐβεβαιώθησαν λείψανα τοιούτων κτιρίων.

Οὕτως, ἐὰν ἀφήσωμεν πάντα τὰ λοιπὰ μέρη καὶ περιορισθῶμεν εἰς τὰ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰς Κυκλάδας, ἔχομεν γνωστά, γνωστότατα σημεία ἐκ παλαιωτάτων χρόνων συνδεόμενα διὰ τῶν πύργων τούτων. Καίτοι τώρα

δυνάμεθα ἀδιστάκτως νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ σύστημα τῶν πύργων τὸ κατὰ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὸ Πτῶνον, Μυκηναϊκὸν τοῦτο, κατὰ τὸν ἐπὶ μακρὸν μελετήσαντα τὰ περὶ τὴν Κωπαῖδα ἔργα τῶν Μινυῶν κ. Καμπάνην. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ὑπῆρχε παρὰ τὸ σημερινὸν Κερατσῖνι ὁ Κερατόπυργος, διασώσας μετὰ τοῦ Κερατσινίου τὸ ὄνομα τῆς ὑπερθεν ἄκρας τοῦ Κορυθαλλοῦ, τῶν γνωστῶν Κεράτων τοῦ Ἐέρξου, εἰς τὸ Λαύρειον, τετραγωνικὸς οὗτος, εἰς τὰ Μέθανα, πέραν εἰς τὸ Φάληρον οἱ τρεῖς πύργοι, εἰς τὴν Βουλιαγμένην τὸ Ἄλωνάκι, εἰς τὴν Κάρυστον, εἰς τὴν Σκιάθον, εἰς τὴν Σκῦρον ὅκτω τοιοῦτοι κατὰ τὸν κ. Δέφνερ. Μετὰ τὴν Εὐβοίαν ἀρχίζει ἡ σειρά τῶν Κυκλάδων διὰ τῆς Ἄνδρου. Ἐπὶ ταύτης πλὴν τοῦ πύργου τοῦ Ἄγ. Πέτρου εἶδον καὶ δυο ἄλλους τὸν τοῦ Ἄπροβάτου καὶ τὸν κατὰ τὴν Παλαιόπολιν ὑψηλά. Ἐπὶ τῆς Κέω ἀντικρὺ τοῦ Λαυρείου, τρεῖς ἐγγὺς Ἄγ. Μαρίνης, ἕτερος ἐν κάτω Μεριᾷ καὶ εἰς τὸν Ὀρούκουαν, σχετιζόμενος πρὸς τὸ τεῖχος τῆς Καρθαίας. Μετὰ τὴν Ἄνδρον ἡ Τήνος ἔχουσα τὸν Εὐμπουργο εἰς κώμην Πύργον, ἄλλον εἰς τὴν Ἄβδον, ἄλλον εἰς τὸ Σμόβολον, ἄλλον νοτίως τοῦ Γλυφαρίου μεταξὺ Κολουμπέτρας καὶ Πανόρμου εἰς θέσιν Ἑλληνικό, ἔπειτα τὸν Παλαιόπυργον καὶ τὸν παρὰ τοὺς Ἄγ. Ἀναργύρους. Ἡ Νάξος μετὰ ταύτην ἔχουσα τὸν πύργον τοῦ Χειμάρρου εἰς $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ Φιλῶτι. Ἐπὶ τῆς Μυκόνου ἐσημειώθησαν εἰς θέσιν Ληγὸ καὶ Πόρτες δύο ὅμοιοι, καὶ ἐπὶ τῆς νησίδος Ἡρακλείας καὶ ἐπὶ τῆς Λέρου καὶ ἐπὶ τῆς Πάρου, εἰς τὰς θέσεις Παλαιόπυργον καὶ Σταυρὸν καὶ ἐπὶ τῆς Ἀμοργοῦ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀνάφης καὶ ἐπὶ τῆς Θήρας.

Ἐπὶ δὲ τῆς Σίφνου φαίνονται μέχρι τοῦδε (1922) οἱ ἑξῆς:

Τοῦ Ἄγ. Γεωργίου, τοῦ Ἄγ. Φιλίππου, στὸν Ἄμπουργ-δέκτη, στῆς Ἄμουδάρες, ὁ Ἄσπρος πύργος, τῆς Βρύσης, τοῦ Ἄγ. Δημητρίου, τῶν Ἑλλήνων, τοῦ Καδέ, τὸ Καμπαναριὸ ἀντικρὺ τῶν ἄγ. Ἀναργύρων, τοῦ Καστανᾶ, τοῦ Κατέργου, τοῦ Καψάλου, τῆς Κοκκάλας, τῆς Κουντούρας, τοῦ Λαουτέρη, στὰ Λευκίδια, τοῦ Λιβαδά (ἢ στὰ Ῥεοῦδια) τῆς Μαύρης σπηληᾶς, τοῦ Ὀρνοῦ, τῆς Παναγίας τοῦ νήγιου, στὸ Πετάλι τοῦ Ἀργυροῦ,

στοῦ Ποντικοῦ τὸ φροῦδι, στοῦ Σελλάδι, στῆ Σκάφη, στοῦ Φάρο, στῆς Φαράγκους, τῆς Φεγγάρας, τοῦ Φλαμπούρου, στοῦ Φροῦδι τοῦ Καλαμισίου, στοῦ Φιλιππάκη, στῆς Παρασκευῆς τὸ πετάλι κατὰ τὴν θέσιν Πέτση, στοῦ Ῥαχαμὸ τοῦ Φάρου, στοῦ Καμπαναριὸ τῆς Χερρονήσου, καὶ ὁ παρὰ τὸν ἅγιον Νικήταν.

Εἶνε προφανὲς ἐκ τῆς θέσεως τῶν κτιρίων τούτων εἰς μεμακρυσμένα καὶ ὑψηλὰ τῆς νήσου μέρη ἢ καὶ ἐντὸς φαράγγων ὁρέων πολλάκις ἐπὶ προεξεχούσης θέσεως, ὅτι ἀρχικῶς ἐχρησίμευον καὶ πρὸς φρούρησιν τῶν μερῶν τούτων κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπερχομένων κακοποιῶν στοιχείων, εἰς ἃ δὲν εἶνε δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις πόσον ἦσαν ἐκτεθειμένοι αἱ νῆσοι εἰς πάντα κίνδυνον, ἴδια δὲ τῶν ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ἐπιτιθεμένων πειρατῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς προστασίαν τῶν περίξ πασιφανεστάτων συνοικισμῶν. Διότι ἐγγὺς τῶν πλείστων τούτων ἐν Σίφνῳ παρατηροῦνται, ὡς εἶπον, πανταχοῦ ἔχνη μικρῶν συνοικισμῶν, ὡς ἐδείχθη τοῦτο καὶ εἰς ἄλλας νήσους καὶ εἰς τὴν Μύκονο καὶ τὴν Αἴγινα, τῶν κατοίκων ὄντων κατὰ κόμας πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνφικισμένων, ὅπως ῥητῶς ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης περὶ τῶν παλαιότερων χρόνων, καὶ ὡς λείψανα οἰκημάτων δεικνύουσι τοῦτο καὶ οἱ τάφοι καὶ ἄλλων κατασκευασμάτων ἔχνη ἀνευρισκόμενα. Ἐκεῖ κατέφευγον οἱ κατοικοῦντες τὴν ἔξω χώραν παλαιοὶ νησιῶται ἐν περιπτώσει οἰουδήποτε κινδύνου κατ' ἀνάγκην, ἀφ' οὗ κατὰ Πλούταρχον (Πομπ. 24) καὶ οἱ πειραταὶ αὐτοὶ εἶχον τοιαῦτα δχυρωματικὰ ἔργα: «ἦν δὲ καὶ ναύσταθμα πολλαχόθι πειρατικά καὶ φρουκτώρια τετειχισμένα». Ἐπὶ τῆς Σίφνου ὑπῆρχεν εἰς περισσότερος λόγος νὰ ὑπάρχωσιν ἤδη ἀπὸ παλαιότερων χρόνων τοιαῦτα προφυλακτικὰ κατασκευάσματα, οἷα οἱ πύργοι. Εἶνε γνωστὸν δηλ. ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σαμίου Πολυκράτους ὅτι «Τὰ Σιφνίων πρήγματα ἤμαζε καὶ νησιωτῶν μάλιστα ἐπλούτεον, ἅτε ἐόντων αὐτοῖσι ἐν τῇ νήσῳ χρυσέων καὶ ἀργυρέων μετάλλων· οὕτω ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν γινομένων αὐτόθι χρημάτων θησαυρὸς ἐν Δελφοῖς ἀνακέεται ὁμοῖα τοῖσι πλουσιωτάτοις» (Ἡρ. Γ'. 57), τὸ ὁποῖον θησαυροφυλάκιον

ἀνευρέθη ἤδη παρὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν Δελφοῖς. Ἦτο λοιπὸν καὶ πολὺ φυσικὸν καὶ πολὺ λογικὸν νὰ ἀσφαλισθῶσιν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς νήσου κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς καὶ πρὸς ἄλλην κακοποιίαν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ πολυτιμοτάτου τῶν εἰσοδημάτων, τοῦ ἀπὸ τῶν μεταλλείων. Τὴν ἀσφάλειαν λοιπὸν ταύτην ἐπεδίωξαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὀχυρωματικῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο κατὰ Θουκυδίδην (Α', 7 καὶ 8) αἱ παλαιότεραι πόλεις «διὰ τὴν ληστείαν ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον φηκίσθησαν»... «καὶ τινες καὶ τείχη περιεβάλλοντο ὡς πλουσιώτεροι ἐαυτῶν γιγνόμενοι», ὅπως οἱ Σίφνιοι. Ἐντεῦθεν ἀφ' οὗ τὸ ληστρικὸν καὶ πειρατικὸν ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς παναρχαίοις ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ καὶ πολλοὶ «προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κόμης οἰκουμέναις ἤρπαζον, καὶ τὸν πλεῖστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιοῦντο οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνῃν τούτου τοῦ ἔργου» (τοῦ πειρατικοῦ δηλ.) «φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον», εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως τῶν ἀκροπόλεων μὲν πρὸς συγκέντρωσιν τοῦ μείζονος ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ὀχυρωμάτων δὲ τῶν ἄλλων τῶν ἐγγύς τῶν ἔξω συνοικισμῶν καὶ τῶν πύργων εἰς προστασίαν τῶν κατὰ κόμης οἰκούντων. Τούτου τεθέντος, ἵνα ἀποδειχθῆ, ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως τῶν κατασκευασμάτων τούτων ἀπὸ παλαιότερων χρόνων καὶ ὅτι πραγματικῶς ἰδρύθησαν τοιαῦτα καὶ ὑπῆρχον τοιαῦτα, δὲν νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιμείνω εἰς τὰ πασιφανῆ πλέον διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς μέχρι τοῦ πειρατικοῦ πολέμου καὶ τῶν χρόνων τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Κλαύδιος κατεσκεύασε, κατὰ τὸν Δίωνα Κάσσιον, ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Τιβέρεως τοιοῦτον φρουκτωρίας πύργον, ὅτι ὁ Τιβέριος ἀπὸ βραχέως ὑψώματος τῆς Καπρίας νήσου ἔδλεπε τὰ σημεῖα τὰ συγκεντρούμενα ἀπανταχόθεν ἀπὸ ὄλου τοῦ κράτους, εἶνε γνωστὸν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν μνημείων καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Ῥωμαϊκῶν εἰκονίζονται καὶ κυλινδρικοὶ καὶ τετραγωνικοὶ τοιοῦτοι, ὅπως ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ ὁ Ἕλληνας ἀρχιτέ-

κτων Ἀπολλόδωρος ἔχει εἰκονίσῃ τετραγωνικὸν τοιοῦτον μετὰ φρυκτωρίας ἄνω.

Δὲν ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς πύργους τοὺς πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν λιμένων, καίτοι καὶ ταῦτα δύνανται νὰ συνδεθῶσι πρὸς τὴν ἄλλην σειρὰν τῆς ἐξελιξέως τῶν ἐπὶ τῆς στερεᾶς ἢ τῶν νήσων τοιούτων. Περὶ τούτων λέγει ὁ Ἡρωδιανὸς (42, 15), ὅτι «νύκτωρ τὰς ναῦς εἰς ἀσφαλεῖς διαγωγὰς χειραγωγεῖ, φάρους δὲ κῦτὰ οἱ παλαιοὶ καλοῦσι». Τὰ κατασκευάσματα ταῦτα εἶνε γνωστὰ ἤδη ἀπὸ τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς, ὡς τερματισμὸς τῶν τειχῶν κατὰ τὰ στόμια τῶν λιμένων καὶ τῆς Ζέας καὶ τῆς Μουνιχίας καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος καὶ κυλινδρικοὶ καὶ τετραγωνικοὶ χρησιμεύοντα καὶ πρὸς φρούρησιν, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατὰ τείχη τοῦ περιβάλλου πύργοι καὶ πρὸς φρυκτωρίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ πέριξ τοῦ περιβάλλου πύργοι τῶν τειχῶν εἰς τὸ αὐτὸ πλέγμα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχουσιν ἰδρυθῆ καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τῆς τε φρουρήσεως καὶ τῆς μεταδόσεως εἰδήσεων καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς ἐξελιξέως τοῦ τείχους καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεὶ καὶ διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν. Οὗτοι ἦσαν τετραγωνικοὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ κυλινδρικοί, ὅπως οἱ δύο ἐπὶ τῆς Ἡετιωνείας καὶ ἀλλαχοῦ ἢ καὶ κυλινδρικοὶ ἐπὶ βάσεων τετραγωνικῶν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου καθαίρεσιν τῶν τειχῶν, ὡς οἱ πρὸς Β. τοῦ Πειραιῶς δύο τοιοῦτοι. Τῶν πύργων τούτων διαφέρουσιν οἱ πρὸ τῶν εἰσόδων τῶν λιμένων ἰδρυόμενοι πρὸς ὑποδόχην φρυκτωριῶν, φαίνεται δὲ ὅτι ὁμοιάζουσι τὸ σχῆμα πρὸς τοὺς πύργους τοὺς παλαιότερους· τοῦτο τοῦλάχιστον καταφαίνεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἡρωδιανοῦ ὁ ὁποῖος εἰκονίζων τὸν πύργον τὸν ξύλινον τὸν ἰδρυόμενον εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως ἐν Ῥώμῃ εἰς πρόθεσιν τοῦ ὁμοιώματος τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν κηδεῖαν αὐτῶν, πρῶτον μὲν σημειοῖ, ὅτι εἶχε καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ὀροφάς, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ εἰς τοὺς νησιωτικοὺς πύργους, ἔπειτα προσθέτει, ὅτι τὸ ὑπερκείμενον διαμέρισμα τοῦ ὑποκειμένου μεῖον καὶ εἰς τελευταῖον βραχύτατον περαιοῦται, ὅπως ὁ πύργος τοῦ Ἀγ. Πέτρου π. χ. ἢ ἄλλος, σωζόμενος ὡς ἐκεῖνος, ἐπάγεται δὲ

«Ἀπεικάσαι τις ἂν τὸ σχῆμα τοῦ κατασκευάσματος φρυκτω-
ρίοις τοῖς λμέσιν ἐπικειμένοις».

Φρονῶ, ὅτι ἀπεδείχθη σαφῶς τὸ ἀποβλέπον εἰς τὴν πρῶ-
την χρησιμότητα τῶν τοιούτων κτιρίων. Ἐκ τῆς πρώτης ταύ-
της χρήσεως τῶν πύργων παρουσιάζεται ἑτέρα συναφῆς
ταύτη καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης κατ' ἀνάγκην, δύναται τις εἰπεῖν,
προελθοῦσα, δημιουργηθεῖσα δὲ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ταχείας
ἐπικοινωνίας τῶν διαφόρων ἀπεχόντων ἀλλήλων σημείων τῶν
κατὰ κόμας οἰκούντων, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς
ἀνάγκης. Οἱ συνοικισμοὶ ἠσθάνθησαν ταχέως τὴν ἀνάγκην τῆς
ἐπικοινωνίας διὰ σημάτων μακρόθεν, τοῦτο δὲ καθίστατο αἰ-
σθητότερον προϊόντος τοῦ χρόνου κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἀνά-
πτυξιν πασῶν τῶν σχέσεων, καὶ καθ' ὅσον προήγετο ὁ πολιτι-
σμός, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεβάλλετο ἢ ἐξεύρεσις τοῦ τρόπου τῆς
ἐπικοινωνίας καὶ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ πέραν ταύτης πρὸς τὰς
ἄλλας νήσους ἢ καὶ τὰ μέρη, ἔνθα ἢ αὐτὴ ὑποχρέωσις πα-
ρουσιάσθη.

Ἡ θέσις τῶν πύργων ἐπὶ τῆς Σίφνου εἶνε τοιαύτη, ὥστε
ἀμέσως, ἐὰν στραφῇ τις πρὸς αὐτὴν καὶ μόνην πείθεται, ὅτι
διὰ τῶν σημείων τούτων καὶ μόνων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐδασίσθη ἢ
πρώτη συστηματοποίησις τῆς μακρόθεν ἐπικοινωνίας. Ὀλόκλη-
ρος ἄλυσις σχηματίζεται ἀπὸ τοῦ Β. καὶ ΒΔ. πρὸς τὸ Ν. καὶ
Ν'Α. καὶ ΝΔ. Ἰστάμενός τις ἐπὶ τινος τούτων ἔχει ἀντικρὺ εἰς
μακροτάτην ἀπόστασιν πρὸς Β. ἕτερον καὶ πρὸς τὸ ἀντίθετον
μέρος εἰς ἀνάλογον ἀπόστασιν τὸν ἀντίστοιχον ἢ συστάς δὲ
αὕτη τῶν κτιρίων τούτων περιστρέφεται περὶ τρία σημεία, ὡς
περὶ κέντρα ἐνεργείας, τὰς τρεῖς ἀκροπόλεις τῆς νήσου καὶ
τέταρτον τὸ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, πρὸς ὃ ἀπέβλεπον πάλιν αἱ
τρεῖς ἀκροπόλεις. Ἡ ἐπικοινωνία αὕτη ἀρχικῶς ἐγίνετο διὰ
τοῦ πυρός, τῶν πυρσῶν ἢ φρυκτῶν καὶ τῆς φρυκτωρίας.

Γνωρίζομεν τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων χρήσιν τοῦ
πυρός πρὸς συεννόησιν ἀπὸ διαφόρων ἀποστάσεων. Ἡδὴ ὁ
Ὅμηρος (Ἰλ. Σ. 211) παρέχει μαρτυρίαν περὶ τούτου, ἀναφέ-

ρων τούς ἐπιτρίμους, τούς ἀλληλοδιαδόχους δηλ. πυρσούς, ὧν

«..... ὑπόσε αὐγή

«γίνεται αἰσσοῦσα περικτιόνεσιν ιδέσθαι

«εἶκεν πως σὺν νησὶν ἀρῆς ἀρκιῆρες ἴκωνται».

Τοῦ Ὀμήρου τὴν πληροφορίαν συμπληροῖ μακρὰ ἢ σειρὰ τῶν συγγραφέων. Ὁ Ἡρόδοτος (Ζ' 182) ἀναφέρει ἐπὶ τῶν Περσικῶν τὴν ἀπὸ τῆς Σικιάθου πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον μετάδοσιν εἰδήσεων διὰ τοῦ πυρός, ὁ αὐτὸς (Θ' 3) σημειοῖ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ Μαρδονίου νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας καὶ εἰδοποιήσῃ πυρσοῖσι διὰ νήσων τὸν Μ. Βασιλέα, ὅτι κατώρθωσε τοῦτο. Ὁ Θουκυδίδης (Β', 94) ἀναφέρει ὅτι ἀπὸ τῆς Σαλαμίνας «ἐς τὰς Ἀθήνας φρυκτοὶ ἤροντο πολέμοιοι», ὁ αὐτὸς (Γ', 22) διὰ τὰς Πλαταιὰς λέγει, ὅτι ταῦτά συνέβαινον μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν Θηβῶν. Ὁ Ἀριστοφάνης (Ὀρν. 1161) ῥητῶς γράφει «Φυλακαὶ καθεστήκασιν καὶ φρυκτωρίαὶ ἐν τοῖσι πύργοις» καὶ ὁ Εὐριπίδης σημειοῖ (ἐν Ῥήσφ 55 καὶ 77 καὶ Φοιν.) τὴν ἐννυχον φρυκτωρίαν καὶ τούς πυρσούς καὶ ὁ Ξενοφῶν (Ἄν. Δ', 1, 11) ὅτι καὶ οἱ Καρδοῦχοι οὕτω συνεννοοῦντο καὶ ὁ Πλούταρχος (Πομπ. 24). Τοῦ δ' Ἀριστοτέλους (Γ' 367) ἡ φράσις εἶνε ἐξόχως παραστατικὴ τοῦ πράγματος: «καὶ σκοποὶ καὶ ἀγγελιαφόροι, φρυκτωριῶν κατὰ διαδοχὴν πυρσευουσῶν ἀλλήλαις ἐκ περάτων γῆς μέχρι Σούσων καὶ Ἐκβατάνων, ὥστε τὸν βασιλέα γινώσκειν αὐθημερὸν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καινουργούμενα». Τοῦτο ἐνθυμίζει σαφῶς τὴν διαδοχικὴν τῶν πύργων θέσιν ἐν τῇ διαδοχικῇ πυρσεύσει. Καὶ ὁ Πausανίας (Β'. 25,4) ἀναφέρων τὴν διάσωσιν τοῦ Λυγκέως, μόνου τῶν 50 ἀδελφῶν, προσθέτει ὅτι αὕτη ἐγένετο γνωστὴ ὑπὸ τοῦ ἰδίου διὰ πυρσοῦ εἰς τὴν Ὑπερμήστραν, ἣτις καὶ αὕτη ἀνήψεν ἕτερον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ἄργεῖοι πυρσῶν ἑορτὴν ἤγον. Ἀκόμη ἀναφέρεται παράδοσις, καθ' ἣν Σιδωνίος τις παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ὑπέβαλεν εἰς αὐτόν, ὅτε ἦτο ἐν Μ. Ἀσίᾳ, τρόπον καθ' ὃν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν θὰ εἶχεν εἰδήσεις ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῆς Μακεδονίας.

Ἄλλὰ πασῶν τῶν ἀρχαίων εἰδήσεων ὑπερέχει ἡ ποιητικωτάτη μὲν, ἀλλ' ἐπὶ βάσεων πραγμυτικῶν ἐρειδομένη ὑπέρλαμπρος ἀφήγησις (Αἰσχ. Ἀγ. 282), ἡ κατὰ πόδας καὶ γραφικώτατα καὶ γεωγραφικώτατα εἰκονίζουσα τὴν μέχρι Μυκηθῶν μετάδοσιν ἀπὸ τῆς Ἰδης τῆς εἰδήσεως τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας. Ἐκεῖ ὁ φύλαξ ἐπὶ τινος τῶν πύργων τῶν Μυκηθῶν προσβλέπων πρὸς τὸ Ἀραχναῖον, μετὰ μακρὰς ἀγρυπνίας, πόσην χαρὰν αἰσθάνεται, ὅτε κατέφθασεν ἡ ἀγγελία ἡ συνθηματικὴ διὰ τοῦ ἀγγέλλοντος φρυκτοῦ! Καὶ μετὰ τοῦτον ἡ Κλυταμῆστρα διαγράφει τὰς λεπτομερείας τῆς ἀναγγελίας διὰ τῶν:

«Ἡφαιστος Ἰδης λαμπρὸν ἐκπέμπων

σίλας, φρυκτιὸς δὲ φρυκτιὸν δεῦρ' ἀπ' ἀγγάρου πυρὸς

[ἔπεμπεν»,

εἰκονίζουσα οὕτω τὴν διαδοχικὴν ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον μετάδοσιν τῆς εἰδήσεως καὶ συνεχίζουσα προσθέτει εἰς ὠραίας εἰκόνας πῶς ἀπὸ τῆς Ἰδης ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὑπὲρ τὸν Ἑλλησποντον, ἔνθα ἡ Ἡρῶ εἶχε τὸν πύργον αὐτῆς, εἰς τὸ Ἐρμαῖον λέπας τῆς Λήμνου, ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ζητὸς αἶπος τοῦ Ἄθω, ἀπὸ τούτου εἰς Μακίστου οκοπὰς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, ἐντεῦθεν εἰς τοὺς φύλακας τοῦ Μεσσαπίου τῆς Βοιωτίας, ὁπόθεν φθάνει τὸ πομπὸν πῦρ εἰς τὸν Κιθαιρῶνα. Ἀπὸ τοῦ Κιθαιρῶνος τὸ φῶς τὸ τηλέπομπον ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ Αἰγιπλάγκτου τῆς Μεγαρίδος καὶ τῆς Γοργώπιδος λίμνης, καὶ ὁ μέγας πῶγων φλογὸς ὑπερβάλλει τὸν κάτοπον πρῶνα τοῦ Σαρωνικοῦ, κατὰ τὴν Σπιραῖαν ἄκραν ἴσως, καὶ καταλήγει εἰς τὸ Ἀραχναῖον τῆς Ἀργολίδος καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὰς Μυκήνας. Τελειώνει δὲ ἡ Κλυταμῆστρα διὰ τῆς ὠραίας εἰκόνας τῆς διαδοχῆς τῶν πυρῶν:

«Τοισίδε τοί μοι λαμπαδηφόρων νόμοι,

ἄλλος παρ' ἄλλου διαδοχῆ πληροῦμενοι».

Καὶ παρὰ τὴν παλαιότητα ταύτην τοῦ Αἰσχύλου μαρτυρίαν ἔρχεται διὰ τῆς σειρᾶς τῶν λοιπῶν, οὓς ἀνωτέρω ἐσημείωσα, ἡ τοῦ Μεγαλοπολίτου ἱστορικοῦ, ὁ ὁποῖος ἀφηγοῦμενος, ὅτι Φίλιππος ὁ δεῦτερος τῆς Μακεδονίας συνεχέντρωσε τὸν στρα-

τὸν εἰς Σκότουσσαν καὶ Δημητριάδα, ἔνθα ἀνέμενε τοὺς στρατοὺς τοῦ Ἀττάλου καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν Αἰτωλῶν προστίθησιν: «Ἵνα δὲ μὴδὲν αὐτὸν λανθάνῃ τῶν πραττομένων διεπέμφατο πρὸς Πεπαρηθίους» (τοὺς Σκοπελίτας ἴσως ἢ τοὺς κατοίκους τῆς νησίδος Πιπέρι) «καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς Φωκίδος, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας καὶ παρήγγειλε διασαφεῖν αὐτῷ πάντα τὰ γινόμενα διὰ τῶν πυρσῶν ἐπὶ τὸ Τίσιαιον. Τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς Θετταλίας ὄρος εὐφυῶς κείμενον πρὸς τὰς τῶν προειρημένων τόπων περιφάσεις». Λαμβάνων δ' ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἐν πέντε ὄλοις μακροῖς κεφαλαίοις περιγράφει πλήρες, πληρέστατον σύστημα τῆς ἐξ ἀποστάσεως διαδοχικῆς συνεννοήσεως κατ' ἐξοχὴν προσιδιάζον εἰς τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις.

Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων πασῶν καταφαίνεται σαφῶς ἡ ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησεως ὠρισμένων σημείων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Οἱ φρουροί, οἱ ἀγγελιαφόροι φρυκτωριῶν, οἱ ἐποπτῆρες, οἱ πυρσεύοντες, εἶχον ἀνάγκην κατοικίας. Ἐπειτα εἶχον τὰ κατάλληλα πρὸς τοῦτο σκεύη καὶ ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ προφυλάξωσιν ἐν καταλήλῳ χώρῳ. Καὶ ἐὰν ἐν τῇ πρωτογόνῳ καταστάσει ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος ἐπυρσεύοντο, προϊόντος τοῦ χρόνου ἔπρεπε νὰ ἔχωσι μόνιμον ἐγκατάστασιν, κατὰ πολὺ περισσότερον λόγον, καθ' ὅσον πλὴν τῶν φρυκτῶν καὶ μηχανήματα ἐφευρέθησαν καὶ ὀπτικὰ κατασκευάσματα, ἔχοντα ἀνάγκην ὑψηλῶν κτιρίων πρὸς τοποθέτησιν. Εἶνε γνωστὰ αἱ δι' Αἰγείου τοῦ τακτικοῦ πρόοδοι, τοῦ εὐρόντος τὰ κεραμαῖα ἀγγεῖα καὶ ἡ τελειοποίησις διὰ Κλεοξένου καὶ Δημοκλείτου καὶ αὐτοῦ τοῦ Πολυβίου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἰδρύσεως ἰδίων κτιρίων καὶ ταῦτα ἦσαν οἱ πύργοι, περὶ ὧν ὑπόκειται ἡμῖν ὁ λόγος σήμερον. Οὕτως ἐγένετο ἡ διαδοχὴ τοῦ πυρός, οὕτως ἔπεμπεν ὁ φρυκτὸς τὸν φρυκτὸν, κατὰ τὸν Αἰσχύλον. Εἶνε λοιπὸν καταφανέστατος ὁ σκοπὸς τῆς σειρᾶς ταύτης τῆς συνεχοῦς διὰ τῆς νήσου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης στερεᾶς πρὸς τὰς νήσους. Μετεδίδοντο εἰδήσεις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σημείου εἰς τὸ ἕτερον, ἤρχοντο εἰς συνεννοήσεις περὶ ἐπικειμένου κοινοῦ κινδύνου, περὶ αἰτήσεως βοήθειας, περὶ ἐπι-

δρομῆς πειρατῶν ἢ πολεμίων γενικῶς διὰ τῆς ἀστραπιαίας τοῦ φωτὸς ταχύτητος. Οἱ πύργοι οὗτοι τοιοιυτρόπως κατέστησαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς συγκοινωνίας τῆς τηλεγραφικῆς καὶ τηλεφωνικῆς, τῆς λαβούσης τὴν ὄθησιν καὶ ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἐργασίας, εἶνε τὸ πρῶτον ἀτελὲς σημεῖον τῆς ἐξελίξεως μιᾶς τῶν κυριωτάτων προόδων τοῦ νεωτάτου πολιτισμοῦ.

Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων καὶ συνθετωτέρων μέσων ἔφθασεν ἡ ἐπιστήμη εἰς τὴν ἀπλότητα, τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς προόδου, κατὰ τὸν γράψαντα περὶ τῶν μέσων τῆς ἐπικοινωνίας ἀντιστράτηγον Δούσμανην, καθ' ὃν τὰ σημερινὰ ὀπτικὰ τηλεγραφικὰ μηχανήματα ἠδύναντο νὰ εἶνε γνωστὰ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς, διότι πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὰ ἦσαν γνωστὰ εἰς ἐκείνους καὶ ἠδύναντο νὰ εἶνε ἐν χρήσει οὐ μόνον διὰ τοὺς στρατούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ λοιπὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας.

Αὕτη εἶνε ἡ θέσις τοῦ ζητήματος τούτου ἐπὶ τῶν νήσων, ταῦτα τὰ κατασκευάσματα, οἱ χρόνοι αὐτῶν, ἡ χρησιμότης καὶ ὁ σκοπός. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ γενομένη ἔρευνα εἶνε μικρὰ σχετικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου. Ἀνάγκη ὅμως πᾶσα πρὸς τοῖς ἄλλοις νησιωτικοῖς ἀρχαιολογικοῖς ζητήμασι, τοῖς οὕτως ἡμελημένοις δυστυχῶς διὰ τὰς νήσους μας, νὰ ἐρευνηθῇ εὐρύτερον τὸ πρᾶγμα, ἐπεκτεινομένης τῆς μελέτης ἐπὶ πάντων τῶν σχετικῶν πρὸς ταῦτα κτιρίων, ἵνα ἐξ ἀντιπαραβολῆς αὐτῶν ἐπιστημονικῆς καταρτισθῇ ἡ πλήρης ἐργασία τοῦ μεγάλου τούτου δικτύου τῆς πρὸς πάντα τὰ σημεῖα ἐξελίξεως καὶ ἐπικοινωνίας τοῦ νησιωτικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ νησιωτικοῦ βίου.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

*Επιστολή εὐχαριστήριος τοῦ ἐν Βερολίῳ Καθηγητοῦ κ.
Ulrich von Wilamowitz—Moellendorff.
Πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἑταιρείαν.*

U. von Wilamowitz—Moellendorff.

*Westend—Berlin
Eichenallee 12.
16 VIII 20.*

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία ἐξόχως μ' ἐτίμησεν δωρήσασα καὶ τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1914 καὶ τοὺς τόμους τῆς Ἐφημερίδος 1916, 1917, 1918, τεῦχος α' β' γ'. ἐγὼ δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ ἑμαυτοῦ χάριν ἄγω, ἀλλ' ὑπὲρ ὅλης τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. θαυμασμοῦ γὰρ ἄξιον, τῆς οἰκουμένης σεισμῶ τινι καὶ πυρκαϊᾷ σχεδὸν ἀπολλυμένης ὑμᾶς οὐδέποτε τῶν ἔργων καὶ σπουδῶν πεπαῦσθαι. ἡ δὲ τύχη δικαίως οὐκ ἀποστατεῖ· φιλέλλην δ' ὢν ἐγὼ μάλιστα χαίρω, διότι ἡ νέα Ἑλλάς ἐφ' ὅσον προβαίνει τὴν ἐκ πατέρων Ἑλληνικὴν χώραν ἐλευθεροῦσα, εὐθέως καὶ τῶν ὑπὸ γῆς ἀποκειμένων μνημείων κήδεται, ἡ δὲ μήτηρ Γῆ τὴν τοιαύτην φιλοπονίαν θησαυροῖς ἀμείβεται ἀπροσοδοκῆτοις, οἳ ἤδη ἐκ Νικοπόλεως εἰς φῶς ἀνήλθον, ἄλλα τε παρ' ὑμῖν ἔτοιμα εἶναι ἐλπίζω.

Μόνον οὐχὶ πενήκοντα ἔτη ἐστίν, ἐξ οὗ τὸ πρῶτον Ἀθήναζε ἤλθον, ζηλωτῆς ἐκ παιδὸς γενόμενος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. ἐπάτησα τότε τὸ ἔδαφος ὑφ' ᾧ ἐκρύπτοντο Μυκῆναι, Ὀλυμπία, Δελφοί, τὸ ἐπ' Ἐπιδαύρῳ Ἱερόν. ἀνέστη ταῦτα τὰ κάλλη. ἀλλ' οὐ μόνον τὰ ἀρχαῖα τοσαύτην ἐποίησατο ἐπίδοσιν. ποία γὰρ ἦν τότε τοῦ Πειραιῶς, ποία τοῦ ἄστεως ἡ πρόσοψις; ἡ δὲ Σπάρτη, ἡ Ὀλυμπία σχεδὸν ἐδόκουν ἀπρόσιτοι εἶναι. νῦν δὲ ὑπὲρ τὰ Ἀμερικανικὰ προῦκοψε πάντα καὶ τάχει καὶ λαμπρότητι. ἐμοὶ μὲν οὖν ἰδεῖν τὴν ἱεράν καὶ φιλιτάτην Ἑλλάδα ἢ Μοῖρα οὐ συγχωρήσει· ἡ δὲ ψυχὴ περὶ πάντα τὰ ἱερά περινοστεῖ, οὐδὲ μαραινεται ποτε ὁ πόθος.

Τοιγαροῦν γέγηθα τῷ δώρῳ χάριν ἄγω τοῖς δωρήσασιν συναδέλφοις οὐδὲ μήποτε παύσομαι τῇ τ' ἀρχαίᾳ τῇ τε νέᾳ Ἑλλάδι τὴν πίστιν διατηρῶν.

Ulrich von Wilamowitz Moellendorff.

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Σ Ι Σ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
κατὰ τὸ ἔτος 1920

Α'.

Ἐκδοθέντα

«Τὸ Σούτιον» ὑπὸ Β. Στάη εἰς πεντακόσια πενήκοντα ἀντίτυπα

Β'.

Πωληθέντα

- 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
Εἰς τόμος τοῦ ἔτους 1895, εἰς τόμος τοῦ ἔτους 1913, ὀκτὼ τόμοι τοῦ ἔτους 1914, ἑννέα τόμοι τοῦ ἔτους 1915, ἑννέα τόμοι τοῦ ἔτους 1916 δέκα τόμοι τοῦ ἔτους 1917 καὶ ὀκτὼ ἀντίτυπα τοῦ τεύχους α-β-γ τοῦ ἔτους 1918.
- 2) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.
Ἀνὰ ἓν τεύχος τῶν ἐτῶν 1884-1886 ἀνὰ ἓν τεύχος τοῦ ἔτους 1912 πέντε τεύχη τοῦ ἔτους 1913, ἑπτὰ τεύχη τοῦ ἔτους 1914 καὶ ὀκτὼ τεύχη τοῦ ἔτους 1915.
- 3) «Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων» ὑπὸ Γ. Παπαβασιλείου.
Ἀντίτυπον ἓν.

Γ'.

Διανεμηθέντα

- 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.
Ἀνὰ εἰς τόμος τῶν ἐτῶν 1883-1914 δύο τόμοι τοῦ ἔτους 1915 τριάκοντα ὀκτὼ τόμοι τοῦ ἔτους 1916 τριάκοντα ἑπτὰ τόμοι τοῦ ἔτους 1917, ἓν ἀντίτυπον τοῦ τεύχους α-β-γ τοῦ ἔτους, 1918.
- 2) Εὐρετήριο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου, συνταχθέν ὑπὸ Αλεξ. Λαμπροπούλου. Τόμος πρῶτος περιλαμβάνων τὰ ἔτη 1883-1887. Ἐν Ἀθήναις 1902. Ἀντίτυπον ἓν.
- 3) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.
Ἀνὰ ἓν τεύχος τῶν ἐτῶν 1883-1885 δύο τεύχη τοῦ ἔτους 1886, ἀνὰ ἓν

- τεῦχος τῶν ἐτῶν 1887-1903 ἀνὰ ἓν τεῦχος τῶν ἐτῶν 1906-1909, ἀνὰ δύο τεύχη τῶν ἐτῶν 1910-1913 πενήκοντα καὶ ἓν τεύχη τοῦ ἔτους 1914 καὶ τρία τεύχη τοῦ ἔτους 1915.
- 4) Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900· ὑπὸ Π. Καβάδια. Ἐν Ἀθήναις 1902. Ἀντίτυπον ἓν.
 - 5) Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου. Ἰκτιδὸ ἐνος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Τόμος πρῶτος. Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Τεῦχος πρῶτον. Ἀρχαῖκα ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπὸ H. G. Lolling. Ἐν Ἀθήναις 1899. Ἀντίτυπα δύο.
 - 6) Τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν ὑπὸ Π. Καβάδια. Ἀθήνησι 1900. Ἀντίτυπα ἑνδεκα.
 - 7) Comptes rendus du Congrès International d'Archéologie, 1re Session. Athènes 1905. Ἀντίτυπον ἓν.
 - 8) Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1906 Ἀντίτυπα τρία.
 - 9) Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ 1885 - 1890· ὑπὸ Π. Καβάδια καὶ Γ. Καβεράου. Ἐν Ἀθήναις 1907. Ἀντίτυπα δύο.
 - 10) Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηλίου καὶ Σέσκλου· ὑπὸ Χ. Τσοῦντα. Ἐν Ἀθήναις 1908. Ἀντίτυπα τρία.
 - 11) Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων· ὑπὸ Γ. Παπαδάσιλου. Ἐν Ἀθήναις 1910. Ἀντίτυπα τρία.
 - 12) Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας· ὑπὸ Γ. Π. Οἰκονόμου. Ἐν Ἀθήναις 1915 Ἀντίτυπα ἕξ.
 - 13) Ἀρχαιολογικὰ μελετήματα· ὑπὸ Γεωργ. Κ. Γαρδίκου. Ἐν Ἀθήναις 1915. Ἀντίτυπον ἓν.
 - 14) Δελφῶν Τοπογραφία· ὑπὸ Ἀντωνίου Κεραμοπούλου. Ἐν Ἀθήναις 1912, 1917. Ἀντίτυπα δύο.
 - 15) Τὸ Σοῦνιον ὑπὸ Β. Στάη. Ἐν Ἀθήναις 1920. Ἀντίτυπα ἑξήκοντα ὀκτώ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

- Σελίς
- γ Στήλη εὐεργετῶν.
- ε Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀπὸ Δεκεμβρίου 1920.
- F Διοικητικὸν Συμβούλιον μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1920.
- ζ—ιβ Ἐπιτίμιοι ἑταῖροι.
- ιγ—ιη Τακτικοὶ ἑταῖροι.
- ιθ—κα Γενικὸς ἰσολογισμὸς τοῦ 1920.
- κγ—κF Ἐκθεσίς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας.
- κζ—κθ Συνελεύσεις τῶν ἑταίρων κατὰ τὸ 1920.
-
- 1— 13 Ἐκθεσίς τῶν πεπραγμένων τοῦ 1920.
- 15 Ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ διατριβαί.
- 17— 28 Ἀρδανιτοπούλλου ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Ἀργολίδι καὶ Θεσσαλίᾳ.
 17—18 Φορωνικὸν ἄστν. Ἐφόρας ἄρχων. Πτυκτὸς πίναξ· διά-
 σωσις θησαυροῦ Τίρυνθος.
- 18—21 Ἀνίδρυσις στηλῶν Μουσείου Βόλου.
- 21—25 Ἐπιγραφικὰ μαρτύρια ἱεροῦ Πατριάρχου· ἱερὸν Ἐν-
 νοδιάς. Χρονολογία νεκροταφείου.
- 26—28 Ὠδεῖον Λαρίσης. Πολυάνδριον Πιερίων παρὰ Καρ-
 δίταν. Νομισματικὸς θησαυρὸς. Ἴερὸν Ἀπόλ-
 λωνος Πιεριώτου παρὰ Ἡράκλειαν.
- 27— 79 Γαρδίκια δῆμοι Ἀττικῆς.
 29—35 Κορωπί—Σφηττός.
- 35—38 Κίτσι—Κίκυννα—Λαμπτραί.
- 38—43 Βάρη Ἀναγυροῦς.
- 43—47 Ἀμαρούσιον—Ἀθμονον.
- 48—52 Φλύα—Χαλάνδριον.
- 53—55 Γαργηττός—Γέρακας.
- 55—57 Ἀγ. Ἰωάννης ὁ κυνηγός—Ἀγ. Θέκλα—Σταυρός—
 Παλλήνη.
- 57—60 Σταυρός—Παλλήνη—Χαρδάτι.
- 60—64 Κουκουδάοναις—Μενίδι—Ἀγ. Σαράντα.
- 64—66 Ἄνω Λιόσια—Ναὸς Σωτῆρος—Καματερόν.
- 66—71 Κρωπία—Δέμα—Δέσις.
- 71—79 Ὑμηττός.

Σελίς

- 80—94 Πελεκίδου ἀνασκαφαί ἐν Ἀμφιπόλει μετὰ τριῶν εἰκόνων καὶ χά-
του τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ δύο ἐπιγραφῶν.
80—85 Τοπογραφία Ἀμφιπόλεως.
85—87 Τάφος καὶ Χριστιανικὴ Βασιλική.
88—89 Δύο ἐπιγραφαί.
90—91 Κυβέλη καὶ Σειρήν.
91—92 Τεῖχος Ἀμφιπόλεως. Πρῶται πύλαι.
92—94 Ἄργιλος καὶ Κερδύλιον.
- 95—146 Παπανδρέου ἔρευναι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων μετὰ δύο τοπο-
γραφικῶν πινάκων.
96—99 Κλείτωρ, Κλειτορία.
99—101 Περιγραφή τοῦ ἐν Μαζεῖκοις νεκρικοῦ ἀναγλύφου.
102—104 Ὁ περιβόλος τοῦ τείχους τοῦ Κλείτορος.
104—106 Τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Κλείτορος.
106—108 Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Κλείτορος.
108—114 Τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως.
114—120 Καρυαί—Καρυαῖτις.
120—126 Ἡ Πάος.
126—129 Ἡ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως πόλις τῆς Πάου καὶ τὰ
περὶ αὐτήν.
130—146 Ψωφίς—Ψωφιδία.
- 147—172 Δραγάση οἱ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἰδίᾳ τῆς Σίφνου πύργοι (μετὰ 10
εἰκόνων καὶ 3 σχημάτων).
147—151 Κατεύθυνσις καὶ χρόνος ἰδρύσεως πύργων.
152—155 Τόποι ἰδρύσεως καὶ κατασκευῆ.
155—159 Εὐρήματα.
159—161 Ἐπιγραφικὰ ἔχνη.
161—163 Ἀκριθῆς ὄρισμός ἰδρύσεως.
163—172 Σκοπὸς καὶ χρησιμότης τῶν πύργων. ὀνόματα αὐ-
τῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων μερῶν καὶ τῆς Σίφνου. Τὰ
τεταιχισμένα φρουκτώρια. Οἱ πυρσοί.
- 173 Εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητοῦ U. von Wilamowitz —
Moellendorff.
- 174—175 Κατάστασις τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἐταιρείας κατὰ τὸ 1920.
- Σημειώσεις.* Αἱ τρεῖς τελευταῖαι διατριβαί (Δῆμοι τῆς Ἀττικῆς, Ἐρευναι ἐν
Καλαβρύτοις καὶ τὸ Περὶ τῶν πύργων τῶν νήσων) ἀνήκουσιν εἰς τὰ
πεπραγμένα τοῦ 1917.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελ.	156	στ.	28	δεξιὰ ἀντὶ ἀριστορά
»	»	»	»	χωρίζον » χωρίζων
»	162	»	29	ιδρύσεως » ιδρύσεως.
»	168	»	31	ἀπὶ » ἀπὸ
»	170	»	11	Ἰδης » Ἰδης
»	»	»	28	Τοιοῖδε » Τοιοῖδε